DIALOGY

1984 3

OBSAH -

Rafael Vilémský, Úsilí o budoucnost 3
Jan Tesař, Socialismus a pluralismus 8
Vlastimila Tesařová, Jde o základní pojmy 13
Jan Tesař, Odpověď Vlastě Tesařové 18
Luboš Kohout, Ideologická fikce 22
Jan Tesař, Hýčkání Luboše Kohouta 29
Dobré rady: Nebojte se konspirace 33
Diskuse o vlastenectví:
Vlastimil Pěchota, Já v národě a národ ve mně 38
Proroctví proroka Obzinyáše 42
České panoptikum 44
Provždy nám sousedy Němci:
Čítanka pro kanonenfutr, který se nedostaví na porážku 51
Tragédie: Koho, čeho? 60
Symbol svobody 65
Schroter, Stanovisko socialisty z DDR 66
Rozhovor s Heinrichem Saarem 69
Roger Scruton, Myslitelé levice: Rudolf Bahro 83
Nils Diederichs, Rozlomené německé dějiny 90
Gesine Schwan, Mezi bezstarostností a dramatizováním 91
Bernhard Krabiell, Miliardový kredit Honeckerovi 95
Jan Tesař, Otevřený list Egonu Bahrovi 98
Jak odstranit totalitní systém:
Totalitní diktatury a možnosti jejich překonání 101
Po zarostlém chodníčku či cesta zarúbaná? 112
Polská diskuse:
Tantal, Střílet či nestřílet 123
Kolektiv: Program boje za stát národního dorozumění 126
Jan Lityński, Úvahy o perspektivách 129
Tadeusz Karbowski, Politika 134
Dawid Warszawski, Konec začátku 135
Kritické ohlasy 137
Malá literární hlídka 138

»Z OTROCTVÍ NENÍ BEZ BOJE CESTY K SVOBODĚ«

Nekomerční svobodný tisk ve službách československé revoluce. Určeno pro čtenáře v Československu. V zahraničí není na prodej. Zájemce v Československu ať zaplatí doručovateli dobrovolný příspěvek na nezávislou ediční činnost ve výši nejméně 50 Kčs za 1 číslo. Pro potřebu kursů nezávislého vzdělávání a pro nezaměstnané zdarma.

Řídí Jan Tesař. Adresa redakce: Mlle Véronique Antiphon
276, rue de Charenton
F – 75 012 PARIS

Gedruckt im Jahr 1618.

WAHRHAFTE ZEYTUNG AUS PRAG:
/německý leták z roku 1618/
MISTODRŽÍCÍ Z PRAŽSKÉHO HRADU SVRŽENI

S nejlepším přáním do roku ne třeba zrovna následujícího

DIALOGY

RAFAEL VILÉMSKÝ

ÚSILÍ O BUDOUCNOST

/Dvě rozhlasové promluvy/ *

Sotva se mezi námi najde někdo, kdo by pokládal naši situaci za dobrou nebo alespoň za uspokojivou. Jako národ nežijeme přirozeným životem. Za přirozený život pokládám čerpání z duchovních, duševních a hmotných zdrojů, jež jsou nám vlastní, a přetváření čerpaného v celkovém, přirozeně se utvářejícím organismu národa, přetváření ve výraz náš, v projev naší svobodné tvůrčí síly ve všech oborech: v utváření společnosti, v kultuře, umění, náboženství, ve vědě, ve výrobě hmotných statků, ve tvorbě životního prostředí. Nic ze zmíněného neprobíhá přirozeně. Naše zdroje jak intelektuální, tvůrčí, tak hmotné jsou čerpány pro zájmy nám cizí, pokud jsou tu zužitkovatelné. Kde tomu tak není, jsou zdroje potlačeny, nesmějí se vůbec projevit. Ani aktivity hospodářské, jež by se vymykaly zajišťující šabloně, tím méně zdroje duchovní. Od svých duchovních kořenů jsme z velké části odtrženi. Naše dějiny jsou nám přístupny jen v jednostranném, znetvořeném podání nebo ve zpracováních starých. Ale jen živé, stále aktuální tvůrčí zápolení s dějinami je žití s nimi. A žití bez dějin, bez vlastních dějin se nemůže smysluplně obracet k budoucnosti. – Ve všestranném čerpání ze zdrojů umění je nám též zabráněno. Netýká se to jen umění už stávajícího, z něhož jsou nám předkládány jen vybrané útržky, nýbrž především současných zdrojů tvůrčích: kolik umělecké kapacity je umlčeno, nemůže přirozeným způsobem předávat své plody společenství národa. – Náboženství je z velké části udušeno. Jistě, žije v mnoha duších, v úzkých kroužcích i v bohoslužbách, ale ve své společensky a kulturně plodné formě téměř vůbec neexistuje. Nemíníme mocnou a okázalou církev, nýbrž především samostatný náboženský život, k němuž může každý podle svých možností přispívat a taktéž z něho čerpat, tedy neomezenou komunikaci. – Ze všeho nejdokonaleji jsme odtrženi od společenského a politického života jako nezbytného zevního projevu národního ducha. Od života,

---

*/ Materiál převzatý z vysílání svobodného vysílače FÓRUM, politicky orientovaného křesťansky. Přebíráme bez svolení nám neznámého autora. Považujeme jak jednotlivé myšlenky, tak snad ještě více celou základní orientaci, jak ji podtrhuje nadpis, nejen za velmi významné, ale také za zcela ojedinělé v československé publicistice všech možných politických orientací. To je důvod, proč mu věnujeme jednak své stránky a jednak svou kritickou pozornost. Předpokládáme, že jak autor, tak přátelé z FÓRA správně pochopí, že ignorujeme-li různé štvanice a žabomyší války všech možných emigrantských časopisů a zaměřujeme-li se kriticky právě na FÓRUM, je to především projev našeho respektu a uznání – které nijak nemohou být zmenšeny ani možným nesouhlasem přátel z FÓRA s naším stanoviskem. /Poznámka redakce./

jímž bychom formovali náš politický organismus jako nám vlastní výraz a zároveň nástroj našeho obdělávání země, dobývání hmotných statků, našeho kulturního, mravního, duchovního života.

Tento stav nekonstatujeme, abychom si naříkali, nýbrž abychom z něho hledali východiska. Nejhroznější ochromení je naše zarputilá představa, že za všechno zlo mohou komunisté a Sovětský svaz, a pokud ti mají pevnou moc, nelze nic dělat. S tou mocí nemáme nic společného a jakmile nějak v budoucnosti pomine, bude vše v pořádku. Zavládne demokracie, která automaticky znamená dobrý život státu i jednotlivce. – Nic není nebezpečnějšího než tato představa. Vyplývá z ní, že nyní nelze a není třeba dělat nic a potom se bude vše dařit.

Leč pohlédněme sami na sebe. Máme vespolek kvalifikaci dobře vládnout? Byli bychom dobrým panovníkem? To by předpokládalo, že opravdu poznáváme skutečnost mnohostranně, hluboce, a že z toho poznání jsme schopni vyvozovat dobré impulsy pro své jednání a tyto též uskutečňovat.

Pravda je ale taková, že s komunistickou mocí máme mnoho společného. Z jedné strany tím, jak nás formuje. Po desítiletí nás víceméně úspěšně nutí jednat tak, že se to neshoduje se ctí: předstírat, souhlasit, spolupochodovat, mlčet kde je třeba vystoupit a zastat se práva, být neiniciativní pokud se týká vlastních vnitřních popudů, být bezohlední vůči společnosti i vůči jednotlivci, krást, podplácet, přijímat úplatky, jednat jen v zájmu vlastního prospěchu. – To nám vniklo až do krve, snad až do morku kostí. A pokud se část z nás od toho nejhoršího distancuje, žije v atmosféře tím prosycené a na něčem z toho je přece nucena se podílet. Alespoň na tom osobním ne–vztahu ke konkrétní společnosti. – Ale i z druhé strany jsme s komunistickou mocí spojeni: Je n a š í nemocí. Jistě, bez Sovětského svazu by nepropukla v takové formě. Ale stav a vědomí společnosti, které dovedly v roce 1946 tak značnou část národa k tomu, že volila komunisty, byly naším produktem. Tedy vědomí, zaměřené tak silně na hmotné statky, že náprava byla onou částí hledána výhradně v oblasti hmotné. A další část národa nebyla schopna se ubránit. Neslyšela nebo nenásledovala s rozhodností volání povinnosti – asi proto, že také nebyla zdaleka prosta materialismu /v širším smyslu slova/. – A potom jsme se jejich vládě tak silně podřídili. Nemíním podřízení se mocenským prostředkům, nemíním, že bychom jí byli věřili, ale mínim způsob života a názory, jež z ní vyplývají, i když jsou v rozporu s její ideologií a třeba ji i nenávidí. Krátce, komunistická nemoc je n a š í záležitostí. Jen když ji jako takovou pochopíme a nebudeme veškerou odpovědnost svalovat na její vykonavatele, můžeme ji přemoci.

K přemožení je nutno uvědomit si další: Komunistická nemoc není jedinou nemocí světa, je spíš jedním projevem nemoci celosvětové. I svět Západu je nemocen. I tam je země ničena, člověk je odtržen od své přirozené a přírodní základny, staví se, vyrábí se, plundruje se pro nedohledné cíle nebo pro až příliš dohledný konzum, z něhož se vytrácí smysl. Lidé chodí – a hlavně jezdí – po odcizené zemi. Kulturní život je z velké části dezorientován a působí tak opak toho, co je jeho posláním, přivádět člověka k vyšším, opravdovým hodnotám, vnitřně ho posilovat. Spíš ho rozleptává. Náboženství je svobodné, ale převážně tak převrácené, že se zaměřuje více přímo na poměry světa, místo aby vedlo člověka k duchovním pravdám, k Bohu a odtud mu dávalo popud k úsilí ve světě. – Formálně je demokracie v pořádku, ale lidé vidí, že rozhodující záležitosti se dějí bez ohledu na ně: podnikání

jí téměř není podřízeno. Věří jí proto stále méně a státnímu – politickému životu se odcizují. Ale ani nejsou ve své konzumní dezorientovanosti schopni demokracie využít. Volí toho, kdo jim slibuje lepší momentální hmotné řešení. Ve své většině nehledají cesty řešení podstatného.

V našich tíživých každodenních starostech reálného komunismu se nám této skutečnosti Západu nechce věřit. Vidíme tam nesrovnatelně příjemnější a svobodnější život. Ten má tu nespornou přednost, že se tu mohou svobodně, bez pronásledování rozvíjet hnutí, jež hledají nové, alternativní cesty, i když jsou tyto oproti vládnoucímu kursu velmi znevýhodněné, co se hmotných prostředků týká. Ale ty nové cesty nemají rozhodující vliv a stávající konzumní, technizující kurs se drží vší silou u moci. Běžný člověk je zaháněn do izolace, do snahy jen po osobním prospěchu, do odtržení od svých přírodních, duchovních i společenských základen.

Ve své podstatě tedy, i když ne ve svých formách, je nemoc Západu i Východu tatáž. Jde o nemoc materialismu. Mluvíme o materialismu v širším smyslu. Ne tedy především jako o světovém názoru, nýbrž zprvu o materialismu praktickém. O zásadním zaměření zájmu na záležitosti hmotné, na hmotný prospěch a smyslový požitek. Ten ovládá svět i jednotlivce. Duchovní zájem, pokud vůbec existuje, je záležitostí soukromou, osobní – a i tam je zatlačen do oblasti duševní a izolován. V praktickém životě nemá co hledat. Rozhodné záležitosti společnosti i jednotlivce se řídí bez ohledu na ducha. Ale je tomu třeba přijít ještě hlouběji na kloub. Praktický materialismus koření v materialismu konkrétního smýšlení. Nemusí být světovým názorem. Nazval bych jej materialismem metodickým. Je to vysvětlování jevů života a světa, jako by měly příčiny zase jen hmotné, smyslové. Jednání je pak také zaměřeno jen na vytváření nových, opět hmotných příčin dalšího dění.

Celá novověká věda se vyvíjí tímto směrem, vše vysvětluje jako produkt mechanistického vývoje hmoty. Přírodní druhy jako výsledek podmínek okolí a mezidruhového boje. Na lidské tělo se dívá jako na fyzikálně–chemicko–biologický mechanismus a tak s ním také nakládá a tak jej domněle léčí. Duševní život vysvětluje jako mechanismus nervových pochodů spolu s životopisnými vlivy okolí. Společenské pochody objasňuje rovněž jako mechanismus vlivů hospodářských, výrobních, přírodních a demoskopických, kulturní a duchovní život je podle ní jen produktem, nadstavbou života hmotného. Domněle vysvětlila i náboženství jako psychologickou reakci na zápas s životními podmínkami a promítání nedosažitelné dokonalosti do nadpřirozena. – Marxismus je vlastně logický důsledek novověké vědy, jež se na těchto zásadách zakládá. Její vliv proniká už několik století do stále širších vrstev lidí, a dnes jsme v jeho zajetí, smýšlíme jako ona. Výsledkem tohoto metodického materialismu je náš materialismus praktický a tím celá nemoc člověka naší doby a jeho společnosti.

Žijí-li někteří z nás i při tomto smýšlení nábožensky, je to vlastně nedůslednost. Náboženská víra je pak odtržena od života nebo s ním spojena jen svými mravními požadavky, které jsou ale vůči životu abstraktní. Velká většina je důsledná: nežije nábožensky, nerozdvojuje svoje vědomí a svůj život. Je to zcela pochopitelný důsledek nastíněných skutečností.

Jak překonat tuto situaci, která nám přináší lidské zubožení, ochuzení, utrpení, promarněné životy? Z toho, jak jsme utvářeni, nevede cesta k radikálnímu obratu k duchovnímu životu; nemáme k němu vnitřní orgány. A nějaký radikální obrat by byl i nežádoucí. Nejde o blouznivý život, o vznášení se ve výšinách, o opovrhování životem pozemským. Jde

nám nyní o hodnotný život na této zemi. Ale pro ten je nutno snažit se o chápání skutečnosti celé, tedy nejen hmotné. Obrátit se k podstatě věcí, dějů, člověka. Hledat opravdové příčiny bez povrchního materialistického předsudku, hledat je v hloubce, v duchu. Zkusit zbavit se předsudku, že projevy údajně zdánlivého ducha jsou jen vyšším projevem hmoty. Třeba se nám pak ukáže opak, že hmotné děje jsou projevem procesů duchovních, že hmota bez ducha je jen iluzorní představa.

Zprvu je nutné, abychom pěstovali vlastní vnitřní smyslové orgány pro vnímání i myšlení celkové, abychom ve vnějších jevech už neviděli podle materialistického předsudku samostatný svět, nýbrž projev skutečností vnitřních, duchovních. Je třeba, obracet se k osobám a jevům s vůlí duševně a duchovně je poznávat, poznávat jejich vnitřní charakter, jejich pravou bytost. Opravdové, v duchu zakořeněné poznání je i ve vnějším světě – jako pravdivé – též nejpraktičtější, nejpraktičtější i pro formování společnosti. Jde tedy o to, naplnit se touhou a vůlí doplňovat, přehodnocovat výsledky dosavadní jen jednostranně správné materialistické vědy a praxe, uskutečňovat poznání i vnějšího světa duchovně, převádět výsledky takového poznání do společenského dění. Naplňovat se vůlí přeměnit život národního společenství v budoucnosti ve všeobecný tvůrčí zápas o sladění všech našich činností s pravou podstatou člověka i přírody.

Taková společnost nebude nikdy blaženou harmonií, bude všestranným zápasem, zápasem o poznání, o uskutečňování i zápasem jednotlivých proudů mezi sebou. Ale zápasem bratrským ve vědomí, že i druhý směr zápasí v podstatě o totéž, i když se v současné epoše cesty dostal s mým snažením do konfliktu. Musím se snažit jej pochopit a vážit si jej, i když je momentálně třeba mým protivníkem. Zásadou našeho snažení nemůže být tolerance, jako lhostejné trpění všeho možného, libovolného. Zásadou se musí stát úcta ke každému snažení, úcta ve spolupráci, ale i úcta v případném zápase.

Řečené naznačuje, že tu očekáváme jakousi jednotu společenského snažení. To nás ovšem naplňuje – po naší komunistické zkušenosti – jistou nedůvěrou. Ale zde se nejedná o žádnou ideologii, zde se nám jedná o zásadní zaměření rozhodujících sil našeho společenství, o uskutečňování poznané a tvůrcovsky vytvářené pravdy. Neboť to sebehlouběji poznané je jen částečně pravda. Ta musí být doplňována vnitřními mravně praktickými impulsy a dovršena teprve konkrétním uskutečňováním. Ale to vše může osobně i společensky působit jen ve svobodě, tzn. z vlastních vnitřních impulsů. Mluvíme-li o takto zaměřené budoucnosti, vycházíme z předpokladu, že vůle k tomu v našem společenství převládne vlastní silou, přirozeným působením, spontánně. Nestane-li se tak, pak jsme propásli dobu uzdravení a musíme pak hledět, jak překonat další nemoc, která nás očekává. Ale jakékoliv donucování by tuto cestu předem a v podstatě znemožnilo.

Jaké zřízení si můžeme pro takovou budoucnost představovat? Současné ruské obrozenecké hnutí jde do větší konkrétnosti než my: Jako bázi všeho společenského snažení vidí pro budoucnost pravoslavné křesťanství a jako společenské zřízení monarchii; monarchu jako ztělesněné ohnisko produchovnělého společenského dění a snažení, k němuž vše toto směřuje a od něhož dostává sílu a podporu. Nechceme diskutovat, jak dalece je tato představa dobrá pro Rusko /ostatně podle vůle ruských obrozenců – zbavené svého impéria – opravdu jen jako Rusko/, pro nás se zdá celkem zřetelným další vývoj na cestě demokracie. Monarchistický model musí k svému úspěchu činit dva předpoklady: Dobrého, vládyschop-

ného monarchu a k němu zaměřenou tvůrčí vůli obyvatelstva, takže vše tvoří jednotný organismus, jehož je monarcha vrcholem. – Tedy velmi odvážné předpoklady. Ale podíváme-li se na demokracii, nečiní se tu také podobný předpoklad, a sice že vládce, tedy lid, je k vládě kvalifikován? Lid včetně svých odborníků.

Že každá demokratizace a každá demokracie jsou dobrem samy sebou, je pověra. To může být jen relativní pravdou vůči krutovládě nesmyslu a zločinu, jak ji dnes prožíváme. Ale nesmí nám to zastřít zrak před celou skutečností, a sice, že i demokracie může mít v podstatě dobrý smysl, jen má-li vládce k své vládě kvalifikaci. To znamená, poznává-li ve vší aktuálně možné hloubce, spojuje-li své poznání s vlastními mravními, k jednání zaměřenými impulsy a snaží-li se toto prakticky uskutečňovat. Takový vládce je schopen volit smysluplně své zástupce a uskutečňovat v souladu s nimi svoji vůli v každodenní praxi. – Je zřejmé, že demokracie liberalistická, tedy lhostejná k otázce pravdy, akceptující vše jen podle aritmetického zastoupení – je věcí minulosti. Musíme vyhlížet demokracii zaměřenou, svobodnou a přece prodchnutou jednou vůlí – po pravdě, dobru a kráse, uskutečňovaných v národním společenství. Už ne demokracii kapitalismu, lhostejnou vůči duchu, liberalistickou, ale přece jen také zaměřenou – a sice materialisticky, k co největšímu hmotnému prospěchu, přičemž hmotný prospěch je ztotožněn s dobrem. Dnes už ale dobře víme, že co největší hmotný profit se naprosto nekryje s opravdovým prospěchem pro člověka v jeho mnohostrannosti a hloubce. – Liberalismus tedy je už překonaným ideálem.

Monarchistická představa skrývá jednu aktuální pravdu: A sice že společnost, o niž se chceme snažit, má zapotřebí všeobecného středu. Na cestě demokracie se zříkáme ztělesnění tohoto středu v postavě krále, ale musíme si tento střed dobýt v říši ducha. Bude jím naše všeobecné hledání a tvůrčí uskutečňování pravdy, tj. toho pravého, co vytváří společenské a všestranné podmínky pro uskutečňování člověka v jeho tvůrčí plodnosti a ve smyslovém světě činné duchovnosti. Naší cestou, k níž upneme představu a vůli už dnes, budiž demokracie se společným středem, demokracie soustředná. – Demokracie, žijící ve svobodné mnohosti proudů úsilí, ne ale v pluralismu jakožto vzájemné nesouvislosti, nýbrž v mnohosti soustředné. Bude jistě stát mnoho neustálého úsilí, spojit soustřednost a svobodu, vyloučit zároveň jak dogmatismus tak indiferentismus.

Jsme přesvědčeni, že náboženství bude hrát v budoucí společnosti rozhodující roli, že křesťanství bude jejím srdcem. Méně už křesťanství víry, jako spíš křesťanství žité jednoty bytí, poznání i jednání. – Ale zde bude neustálým úkolem očišťovat tuto roli od každé nesvobody. Jen ze svobody vyrůstající křesťanství může být duší společnosti.

*

Mnohé uvedené myšlenky se snadno mohou zdát utopickými. Ale pokládáme-li je za takové, zbavujeme se možnosti rozpoznat jejich hodnotu. Tu můžeme spatřit, pokládáme-li je za myšlenky, jež se dávají do zápasu, stát se vysokými cíli. – Skepticismus, základní nevíra, že má smysl zápasit o vyšší cíl, jehož uskutečnění je nevypočitatelné, je tím, co ochromuje naše síly osobní i národní. Blouznivost by byla protikladnou chybou. Ale ve zdravé kritičnosti a s tvůrcovstvím zápasit o vysoký cíl – to je jediná cesta do smysluplné budoucnosti. První kroky na ní jsou, naplnit se tvůrčí vůlí, chtít vůbec ten zápas podstoupit, stavět si jeho cíl před sebe. Doba k těmto prvním krokům je nejpozději – d n e s!

MÍSTO ODPOVĚDI PŘÍTELI VILÉMSKÉMU

Místo odpovědi na předchozí úvahu R. Vilémského, avšak v přesvědčení, že naše diskuse může být plodná, dovoluji si tu předložit svůj příspěvek, přednesený na Diskusních dnech Polské socialistické strany práce v Paříži dne 23. 10. 1983. Polská socialistická strana práce, založená Edmundem Bałukou, je jedním z nových výrazně politických seskupení v Polsku. Samozřejmě je postaveno mimo zákon, a Edmund Bałuka, jeden z vůdců polského povstání v přímořských městech v prosinci 1970 a potom funkcionář Solidarity po svém návratu do vlasti v roce 1981, je od 13. prosince 1981 vězněn. Souhrnný materiál o PSPP, včetně statečné Bałukovy řeči před soudem, přineseme později.

Nyní však usilujeme o nalezení společného jazyka s neznámým přítelem Vilémským. Nepsal jsem svůj příspěvek do polské diskuse jako odpověď Vilémskému. Nechtěl bych tudíž vyvolávat pocity, že odpovídám na vše, anebo alespoň na ty hlavní jeho podněty. Naopak. Taková diskuse musí být hluboká, a musí být také připravená. Soudím, že i ona musí začít u té základní otázky, kterou zdůrazňuji v následujícím svém diskusním vystoupení.

Zde tedy konkrétně: Co je, příteli Vilémský, ten prozatím ne definovaný pojem „demokracie soustředná"? Je slučitelný s mým postulátem bezpodmínečné a plné svobody slova, tisku, sdružování a shromažďování pro v š e c h n y politické směry a s institucionálními zárukami všech dalších občanských práv, jak jsou zakotveny v klasické demokratické teorii a ve vyspělých demokratických ústavách a systémech? V jakém ohledu je doplňuje?

Jsme-li schopni dosáhnout shody v této základní otázce, ze své strany nejenže nevidím nesmiřitelných rozporů v otázkách dalších, nýbrž právě naopak: shledávám, že Tvoje názory by mohly a měly být podnětem pro tradiční /již tradiční, proto také suchopárné/ myšlení socialistické. A to takřka všechny Tvoje důležité principy, včetně Tvého ústředního pojmu Boha.

Čímž však rozhodně nemíním degradovat váš směr do role pouhých inspirátorů nás, socialistů. Bezpodmínečně respektuju vaši politickou /a ovšem: filozofickou/ svébytnost nezávisle na kterémkoli směru jiném. A rovněž shledávám vaše nezastupitelné místo v celkovém kontextu budoucí československé politiky – například vaší schopností duchovního kontaktu se svobodným myšlením ruským – což není, a obávám se, že ani nebude, samozřejmostí pro směry ostatní. Ať žijete!

Těším se na Tvoji kritiku a na další výměnu názorů.

Jan T e s a ř

SOCIALISMUS A PLURALISMUS

Vážení kolegové,

chtěl bych upozornit na některé zvláštnosti projevující se v nezávislém politickém životě společnosti v zemích, které jsou ovládány totalitními diktaturami stalinistického typu. Hovořím-li tu o politickém životě, nemám samozřejmě na mysli tu kulisu skutečného politického života, kterou představují vládnoucí komunistické strany a jimi dirigované pobočné organizace, Stalinův „systém převodů a pák". Tyto organizace tvoří páteř mocenského

mechanismu diktatury a slouží nikoli k tomu, aby vyjadřovaly a zastupovaly sociální zájmy jednotlivých vrstev společnosti, nýbrž aby v těchto vrstvách zabezpečovaly totalitní moc. V rámci této oficiální struktury může probíhat jen mocenský zápas ve špičkách, který čas od času vrcholí vždy ve chvílích krizí systému. Od výsledku těchto zápasů, od mocenské pozice v centru, jsou pak odvozeny veškeré mocenské pozice nižší.

Skutečný politický život společnosti za těchto okolností je zcela potlačen. To je normální klidová fáze režimu, a tento režim v různých zemích východní a střední Evropy trvá již celá desetiletí. To vede k rozpadu nejen tradičních politických, odborových a zájmových organizací společnosti, ale také k zániku politické kultury. Hovoří se někdy o refeudalizaci společnosti, a tento termín je docela výstižný, ponecháme-li ovšem stranou sociální strukturu společnosti a hovoříme-li pouze o strukturách politických. Zaniká svobodný občan vybavený politickými právy, ale zaniká také sám pocit občana, jeho sebevědomí a vědomí politických práv. Politická práva občana, jak jsou deklarována v ústavách totalitních režimů řízených komunistickými stranami, jsou chápána jako pouhé právo občanů projevovat souhlas se systémem. Každý, i na Západě, si mohl všimnout, jak toto pojetí i zcela otevřeně obhajovali zástupci východoevropských států, například na nedávné konferenci v Madridě.

Opravdový politický život existuje za těchto poměrů vlastně jen ve chvílích krizí. Za klasických, silných dob stalinistických diktatur režim důsledně zajišťoval, aby mezi těmito krizemi nenastala žádná kontinuita. Zajišťoval to vždy novým zničením všech občanských prvků, vzniklých za krize, často až do posledních důsledků – fyzickým vyhubením více nebo méně široké vrstvy lidí „infikovaných" občanstvím. V nynější fázi těchto diktatur, ve fázi jejich počínajícího rozpadu, se jejich krize stávají častější, režim není již schopen přervat kontinuitu mezi těmito krizemi, nastává krize permanentní, a v této krizi se postupně obnovuje také politický život a politická kultura společnosti. Chci zdůraznit, že se obnovují v zápase s režimem a proti jeho vůli.

Pro duchovní ovzduší je důležité, že stalinistické diktatury se legitimují socialistickou tradicí stran, které v nich vládnou. Všechny instituce potlačovacího systému jsou zdůvodňovány demagogií založenou na starých požadavcích a heslech socialistického a dělnického hnutí, a odpůrci systému jsou prohlašováni za odpůrce jakoby existujícího socialismu. Jen na okraj poznamenávám, že této demagogii stalinských režimů dokonale sekunduje také téměř veškerá takzvaně nepřátelská propaganda přicházející ze Západu. Také například vysílání Hlasu Ameriky, které je dnes všude ve východní Evropě obecně poslouchánо, je založeno na jakoby samozřejmém předpokladu, že totalitní systémy panující ve východní a střední Evropě jsou „socialistické" systémy. Totéž bere za samozřejmý fakt veškerá propaganda eurokomunistická, která nabádá jen ke zlepšování těchto prý „socialistických" systémů. A samozřejmě v témž duchu jedná i katolická hierarchie, která nelidskou podobou stalinistických systémů ospravedlňuje a legitimuje svoje staleté odmítání socialismu. Není proto divu, že tato shoda v označování nynějších totalitních diktatur za „socialistické" vede, zvláště v podmínkách zprimitivizované politické kultury společnosti, ke všeobecnému odporu vůči samotnému pojmu „socialismus" a vůči celé tradiční terminologii socialistického hnutí, která je spojována s institucemi režimu. Tato totální diskreditace dosáhla v různých zemích různého stupně, patrná je však všude. Chtěl bych zdůraznit, že je samo o sobě projevem nemalé politické odvahy, jestliže se Bałukova strana vědomě a s důrazem označila za socialistickou.

Na druhé straně však je pozoruhodné, jak každá nová krize, která vždy ukazuje skutečný politický život a autentické mínění společnosti, potvrzuje, že se hlavní socialistické ideály stávají i na Východě stále více samozřejmostí, aniž by se přitom nutně jako socialistické manifestovaly. Bylo by možné říci, že každá nová krize to potvrzuje více a více. Mám tu na mysli ty zásady, jež jsou vskutku základní z hlediska autentického socialismu a jeho téměř dvousetleté historie, a nikoli ty principy vlády, které jsou za „socialistické" vydávány demagogií režimu. Tedy rozhodně nikoli zásadu takzvané „vedoucí role" komunistických stran, jak je zakotvena i v ústavách stalinistických režimů. Odmítnutí tohoto dogmatu je nediskutovaným samozřejmým východiskem jakékoli opozice. Je však pozoruhodné zejména to, jak se v každém dalším revolučním pokusu stává více a více samozřejmostí například společenské vlastnictví základních výrobních prostředků, ale také nové demokratické orgány v těchto zespolečenštěných výrobních podnicích, a také celkové společenské vztahy, které z toho vycházejí. Bez nadsázky lze říci, že se tyto skutečnosti stávají samozřejmostí pro v š e c h n y politické proudy, které se v krizových situacích posledních deseti či patnácti let na Východě objevují. Proudy, které se stavějí proti těmto základním socialistickým postulátům, jsou v jednotlivých východoevropských zemích nanejvýš jenom marginálními jevy, existujícími díky iluzím politicky zprimitivizovaného prostředí a díky podpoře zvnějšku. Daleko nejsilnější proud společenské aktivity je charakterizován tím, že socialistické postuláty jsou pro něj samozřejmými východisky.

Právě to je základní skutečnost, na kterou chci poukázat. Jistěže je důsledkem společenské struktury východoevropských zemí. Protikapitalistické revoluce, respektive instalace moci Sovětského svazu, zde odstranily kapitalistickou strukturu. Vytvořily se tu totalitní diktatury založené na ovládání celého společenského života, včetně ekonomického, vládnoucí komunistickou stranou. Nové, autentické společenské hnutí, jaké vzniká ve chvíli krize diktatury, je vždy namířeno proti diktátu strany, avšak neklade si za cíl obnovu kapitalistických výrobních a společenských struktur. Takový požadavek nevzniká z důvodů nikoli taktických, nýbrž jednoduše proto, že by byl absurdní. Mohu zde upozornit na slova Lecha Wałęsy, kterými odpovídal na otázku, komu mají patřit podniky, které jsou základnami polské protitotalitní revoluce. A ne náhodou téměř doslova stejně odpovídá na základě odlišných poměrů a z odlišného sociálního, národního i stranického prostředí maďarský intelektuál György Konrád. Citují jeho slova: „Národy nejsou tak nerozumné, aby do nebezpečí uvedly to, co získaly." A dovolává se příkladu polské Solidarity a jejího programu vytvoření s k u t e č n é h o společenského vlastnictví.

Vzniká tak paradoxní situace. Autentický politický život východoevropských společností je založen na faktu, že základní spor, jenž rozděluje politické směry v tradičních politicky kultivovaných zemích Západu, na Východě vůbec není aktuální. Je rozřešen.

Nechtěl bych tu ani srovnávat ani hovořit o vzorech, na jednu ani na druhou stranu. Chci však poukázat na logické důsledky, které z této skutečnosti vyplývají. Je evidentní, že za daných okolností, kdy všechny směry autentického politického života – samozřejmě hovořím o a u t e n t i c k é m politickém životě společnosti, to jest o směrech potlačených diktaturou a veřejně vystupujících jen ve chvílích její krize – jestliže všechny směry tohoto autentického politického života mají shodné představy o společenském vlastnictví, jestliže spolupracují na společném vytváření nových demokratických institucí územních i výrobních

a na celkovém novém vybudování svobodné společnosti – potom mizí antagonismus z jejich sporů. Pluralita politických proudů autentického politického života společností v zemích východní Evropy není politickým projevem zápasu třídního. Je založena, tak jak se v dosavadních krizích vždy objevila, na odlišných tradicích a případně odlišném důrazu v motivaci boje proti diktatuře, a při delším trvání krize /jako například v Polsku/ nabývá postupně rysů reprezentace odlišných, a zdůrazňuji, že l e g i t i m n í c h zájmů odlišných vrstev společnosti – dělníků, rolníků, studentů, demokratické inteligence atd. Pluralita těchto proudů je samozřejmě nezbytným předpokladem dalšího demokratického vývoje. Instituce a organizace autentického politického života, které vznikají, včetně nových politických stran, začínají plnit důležitou funkci záruk proti nové manipulaci a novému případnému zneužití moci, kdyby se dostala do rukou revoluce. Pluralitní mechanismus společenských institucí a organizací všeho druhu a na všech stupních se stává životním zájmem protitotalitní revoluce, a tento zájem musí být vyjadřován a důrazně prosazován od samých jejích počátků, ještě dávno před revolucí, za silných časů diktatury. V tom je záruka nejen okamžitého úspěchu revoluce, jejího vítězství nad diktaturou, ale zejména toho, že její výsledky nebudou zmařeny.

Pluralita politických proudů autentického politického života je současně, jak to plyne z povahy společenských vztahů, založena na zdravém partnerství, soutěži, ale zároveň otevřené spolupráci. Vznikají zde opravdu prvky nového politického života svobodné společnosti.

Nechci předstírat, že tyto zásady jsou v revolučních situacích v zemích totalitních diktatur samozřejmostí. Tak například v Československu v roce 1968 se prosazovaly ještě dost obtížně. Ani v Polsku v letech 1980/81 nebylo ještě v tomto směru vše jasné. Myslím, že na pozadí toho, co jsem řekl, tím více vyniká politická prozíravost Edmunda Baťuky a jeho činu, založení nové socialistické strany v Polsku, jako konkrétního politického výrazu myšlenky o nutné pluralitě i nejužší vzájemné spolupráci různých složek revolučního demokratického hnutí.

Zdůrazňuji tedy dvě základní skutečnosti autentického politického života společností pod totalitními režimy ve východní Evropě: na jedné straně charakteristickou nedůvěru, ba odpor k samotnému termínu „socialismus" a ke všem dalším pojmům tradičním pro socialistické hnutí, na straně druhé však faktické vítězství hlavních socialistických myšlenek v těchto společnostech – vítězství, které je tak dalekosáhlé, že i směry, které se vysloveně označují za antisocialistické, ve skutečnosti staré socialistické ideály přebírají a považují je dokonce většinou za samozřejmost.

J e s v r c h o v a n ě n u t n é z n o v u a z n o v u o p a k o v a t a z d ů r a z ň o v a t, ž e b e z p o d m í n e č n é u z n á n í p r á v a k a ž d é h o p o l i t i c k é h o s m ě r u n a n e o m e z e n o u p l n o s t d e m o k r a t i c k ý c h p o l i t i c k ý c h p r á v n e s m í p r o s o c i a l i s t y v y p l ý v a t z t é t o v e s k u t e č n o s t i p r o n ě v ý h o d n é p o z i c e ! ! ! Přiznání všech občanských a politických práv bez rozdílu každému politickému směru je věc principu a nikdy nesmí být snížena na záležitost politické taktiky. Socialisté musí bojovat za neomezenou a plnou demokracii i pro ty směry, které vskutku, doopravdy jsou socialismu nepřátelské – a nikoli jen za ty, které se na základě omylu, jejž jsem vylíčil, za antisocialistické prohlašují. Důvodem pro tuto naši orientaci není a nesmí být ani ona zmíněná faktická výhodnost

naší situace, ani respekt a důvěra, kterou si takovýmto postojem ve společnosti nepochybně získáme. Základní argument pro tento postoj je povahy zásadní: jenom tento přístup, jenom do důsledků dovedená demokracie, dávající všechny šance organizované politické opozici, staví hráz novému možnému totalitnímu zneužití moci; myslím tu samozřejmě na budoucí revoluční moc, která nahradí nynější totalitní systém.

Domnívám se, že otázka plné demokratické plurality má být tou zásadní pro určení veškerého politického postupu socialistických stran již dnes. Naším spojencem v boji proti totalitarismu je každý, kdo respektuje tuto zásadu, a od každého, kdo chce být naším spojencem, máme požadovat jednoznačné prohlášení v tomto duchu. /Jistěže si nemíním dělat iluze o tom, že by každé takové prohlášení bylo upřímně míněno – o to však nejde./ Jedná se o to, že tato zásada sama není samozřejmá! Mám tu ovšem na mysli směry tzv. eurokomunistické. Právě ony obcházejí tuto zásadní, klíčovou otázku – pokud ji přímo neprohlašují za „provokaci" vůči nim. Neznám eurokomunistický, tj. opoziční směr ve východní Evropě, který by byl schopen do důsledků se rozejít se základním dogmatem totalitního zřízení, dogmatem o takzvané „vedoucí roli strany". Jen na okraj poznamenávám, že to nebyl ani eurokomunisty oslavovaný XIV. sjezd KSČ, který se sešel proti sovětské vůli v Praze okupované sovětskými vojsky v srpnu 1968. I v jeho materiálech je sama otázka hodnocena jako provokativní. A myšlenka, že demokratické hnutí se nesmí „vymknout straně z rukou", která vedla československé eurokomunisty stejně tak ve dnech sovětské vojenské invaze jako deset let potom při jejich manipulaci opozičním hnutím, není nic jiného než aplikace základního stalinistického dogmatu o „vedoucí roli strany".

Nechci tím ovšem říci, že by socialisté měli a priori odmítat jakoukoli spolupráci s eurokomunisty. Z vyloženého naopak logicky vyplývá, že socialisté jsou a musí být otevřeni ke spolupráci v boji proti totalitě s každým, kdo je rovnoprávné spolupráce schopen. Nejsou to socialisté, kteří kladou nebo budou klást překážky. Překážka je na straně eurokomunistické, je jí neschopnost vidět v těch druhých svébytné partnery, a tím vytváření slepé uličky pro ně, totiž situace, kdy každá spolupráce má být via facti přijetím zmíněného totalitního dogmatu a tedy vlastní sebedegradací a novým znehodnocením pocitu občanství, jenž je tím původním motivem pro nastoupení cesty boje s totalitním systémem. Je na eurokomunistech, aby oni odstranili tuto překážku, jestliže si to přejí. My požadujeme jasné a nedvojznačné stanovisko, a zásada do konce dovedené demokracie a plného uplatnění politických práv, samozřejmě také pro všechny směry nesocialistické, je n a š í základní devizou.

Zbývá snad ještě jedna otázka, totiž zdali tím, že nejenom vytyčujeme postulát plných politických práv bez jakýchkoli podmínek, nýbrž že také prokazujeme a budeme prokazovat plnou solidaritu a podporu každému svému, i nesocialistickému partnerovi v protitotalitním zápase, nevzdáváme své socialistické přesvědčení. Odpovídám, že právě tento přístup, a zejména on víc než jakákoli jiná politická strategie, je založen na víře v socialismus a jeho budoucnost. Socialismus nemůže být nikde a nikdy uskutečněn bez důsledného a plného rozvoje demokracie, která je jeho základním předpokladem. Právě důsledný rozvoj demokracie, prosazení veškerých demokratických práv a jejich vybojování a zažití dělnickou třídou a vůbec ve skutečně nejširších vrstvách společnosti, to jest i na tom „nejnižším" stupni, v celé společenské základně – to je ta skutečná záruka rozvoje nejen demokratického, ale také socialistického rozvoje společnosti.

VLASTIMILA TESAŘOVÁ

JDE O ZÁKLADNÍ POJMY

/K výzvě Jana Tesaře „Deset tezí proti krizi"/*

„Deset tezí proti krizi" napsal Jan Tesař v Paříži 21. srpna 1981. Nyní je říjen 1983. „Teze" se mi dostaly do rukou až teď, proto na ně reaguji tak pozdě – pozdě ve vztahu k uplynulému času, nikoli ve vztahu k aktuálnosti problémů, o nichž Jan Tesař píše. Jeho text je aktuální od prvního do posledního písmene dnes stejně jako před třemi léty. Proto si myslím, že by si zasloužil větší odezvy, než jaké se mu v našem opozičím hnutí zatím dostalo. Přitom chápu tyto „Teze" jako výzvu k diskusi o určitém okruhu problémů, které jsou o t e v ř e n é . To znamená, že Janu Tesařovi přisuzuji úmysl dát podnět k jejich řešení, nikoliv úmysl seznámit čtenáře s hotovým, vyčerpávajícím a neměnným výsledkem práce jeho „vlastní mozkovny" /ten výraz je jeho – znám ho ještě z dob, kdy jsme měli možnost vídat se osobně/. A pokud se k jeho „Tezím" vyslovuji, rovněž nepředkládám své názory jako hotová neměnná stanoviska, nýbrž jako otevřené diskusní příspěvky ve smyslu stanovisek schopných dalšího vývoje.

Největší sympatie u mne v „Tezích" vyvolává autorovo přesvědčení, že při svém boji nemůžeme spoléhat na nikoho jiného než sami na sebe /že „naše osvobození nemůže nebýt dílem nás samých"/ a jeho názor, že pro tento boj je třeba podněcovat rozvoj politického myšlení „každého na základě jeho vlastní myšlenkové tradice". Takový smysl pro odpovědnost za řešení našich vlastních problémů a takovou míru tolerantnosti by, podle mého názoru, měl projevovat každý, kdo naší politické opozici dává přívlastek d e m o k r a t i c k á , kdo to s tímto přívlastkem myslí vážně a kdo se k této opozici hlásí.

Souhlasím rovněž s názorem, že v našem zápase má svoji nezastupitelnou funkci politická emigrace. Myslím si však, že pokud jde o její vztah k opozici doma, mělo by být jasné, že těžiště boje, v němž „hlavním garantem vlastního osudu" je český a slovenský lid, musí být v Československu. Podstatu nezastupitelnosti politické emigrace vidím v tom, že má větší možnosti z hlediska svobody projevu a příležitosti k rozvíjení mezinárodních styků. Její slabou stránkou je však její o d t r ž e n o s t od skutečných životních podmínek lidu, o jehož osud jde. Tato odtrženost je ovšem slabou stránkou i každého profesionálního politika a já osobně v ní vidím jednu z podstatných příčin „propasti mezi demokratickou opozicí a národem" – propasti, bez jejíhož překonání nedávám /stejně jako autor „Tezí"/ našemu boji žádnou naději na úspěch.

/* Přetištěno z domácího samizdatu „Diskuse – říjen 1983" bez vědomí autorky. Titulek je redakční. /Poznámka redakce./

Pokud jde o nutnost vytvoření revoluční organizace, jsem toho názoru, že bez revoluční organizace není možné žádný masový revoluční boj úspěšně rozvíjet. Při současném ideovém zmatku a vzájemné nevraživosti jednotlivých ideových směrů uvnitř opozice si však nedovedu představit, jak jinak bychom měli s přípravou takové organizace začít, než rozvinutím poctivé diskuse o cílech, které sledujeme, a metodách, jimiž jich chceme dosáhnout. Toto stanovisko není u mne žádnou novinkou – mé úsilí o rozvinutí dialogu uvnitř opozice o metodách a cílech našeho boje trvá už sedm let a je, doufám, dostatečně známo. Zatím však bylo korunováno jen nepatrným úspěchem a já sama mám pocit, že jsem se pro tvrdošíjnost, se kterou na něm trvám, stala v opozičním hnutí nepohodlnou.

Největší zájem u mne v „Tezích" vyvolává autorova snaha charakterizovat „totalitní moc, která u nás vládne", a jeho názor, že „útlak, který panuje v naší zemi, nelze odstranit a práva národů, občana a člověka nelze prosadit bez politické revoluce". Souhlasím s tím, že „poměr k otázce o nutnosti politické revoluce" je „základní a v dané chvíli jediné důležité dělící hledisko mezi námi", i s výzvou: „Žádejme jasná stanoviska a bedlivě sledujme, které směry /který směr/ se jim vyhýbá; na základě jednoty o této základní otázce a po vyloučení všech exponentů cizích mocí podejme si pak ruce všichni, kdo pro tuto revoluci chceme pracovat".

Pokud jde o vymezení právě tohoto okruhu problémů jako problémů v současné době pro náš opoziční boj n e j a k t u á l n ě j š í c h , existovala mezi mnou a Janem Tesařem shoda již v roce 1979, tedy již v době před jeho emigrací. A pokud hovořím o svém – již sedm let trvajícím – úsilí o dialog uvnitř opozice, jedná se o dialog zaměřený přednostně právě na tento okruh otázek, z něhož pak přirozeně vyplývá i dialog o metodách politického boje odpovídajících cílům, které sledujeme. V brněnském opozičním prostředí byla již tedy vyslovena poměrně velmi jasná stanoviska k těmto otázkám především mnou, dále Karlem Čejkou a Jaroslavem Mezníkem, ale i některými dalšími, jejichž jména neuvádím, protože jsem si k tomu nevyžádala jejich svolení. Tato stanoviska jsou obsažena v některých úvahách a diskusích zveřejněných v „Edici revolučních koncepcí" /Vlastimila Tesařová: Perspektivy politické opozice v Československu, Jaroslav Mezník: Úvahy o socialismu, minulosti a budoucnosti, sborník: Z diskuse o charakteru a poslání politické opozice v Československu/ a dále v mých textech /zejména v „Monolozích"/ vydaných v samizdatu v letech 1981 – 1983.

Pokud jde o další rozvíjení této diskuse, k níž by „Teze" Jana Tesaře mohly být novým vhodným podnětem, domnívám se, že by se úvodem měla zaměřit za prvé na vyjádření našeho vztahu k socialismu, za druhé na vyjasnění pojmů „politika", „politický boj" a „revoluce" a za třetí na charakteristiku demokracie jako státní formy, tj. jako výrazu moci zabezpečující v moderní době nedotknutelnost jednak kapitalistických výrobních vztahů, jednak socialistických výrobních vztahů.

Jasné vyjádření našeho vztahu k socialismu považuji za nutné proto, protože mi jde o politickou opozici jako r e á l n o u s p o l e č e n s k o u s í l u a sama jsem ochotna ztotožnit se jedině s reálnou společenskou silou p r o s o c i a l i s t i c k o u . Tím neříkám, že nejsem ochotna diskutovat i s představiteli protisocialistické opozice a že neuznávám užitečnost takové diskuse – naopak, jsem přesvědčena, že za určitých okolností může být právě tato diskuse nejúčinnějším prostředkem dalšího pozitivního vývoje socialismu.

Vyjasnění pojmů „politika" a „politický boj" považuji za nezbytnou podmínku odstranění některých ze závažných nedorozumění, která uvnitř naší opozice existují. V podstatě se vyskytuje dvojí odlišné chápání tohoto pojmu. Jedno definuje politiku jako „hru s mocí a o moc" /Kosík/, to jest jako tu část společenské aktivity, která se odehrává v oblasti mocenských vztahů a určuje tedy charakter nadvlády a podřízenosti jednotlivých společenských tříd a skupin. Druhé pojetí chápe politiku v širším smyslu, zahrnuje do ní nejen společenskou aktivitu řešící problém moci, nýbrž i vlastní řídící a správní společenskou činnost vůbec. Z teoretické neujasněnosti v přístupu k politice pak vyplývají některá podle mne nesprávná praktickopolitická stanoviska.

Především názor, který klade politiku do p r o t i k l a d u k n á s i l í. Jde o běžně se vyskytující požadavek /formulovaný jak představiteli vládní strany tak opozice/, aby určité problémy mezinárodního i vnitropolitického charakteru byly řešeny „nikoli násilím, nýbrž politickými prostředky". V tomto případě je politika ztotožňována s nenásilnými mocenskými prostředky, jakoby například útočné i obranné války, rozsudky smrti, omezování osobní svobody a další projevy násilí nebyly také výrazem určité zahraniční a vnitřní politiky.

Dále názor, který klade politiku do p r o t i k l a d u k v l a s t n í ř í d í c í č i n n o s t i v jednotlivých oblastech společenského života. Jde například o požadavek, aby ekonomika byla řízena „nikoliv politickými, nýbrž ekonomickými prostředky". V tomto případě se nebere v úvahu fakt, že samotné ekonomické nástroje mohou vést k zefektivnění výroby například ve smyslu zvýšení míry zisku, současně však mohou přehlížet důsledky, které toto zefektivnění přináší pokud jde o čistotu životního prostředí nebo o racionální charakter spotřeby. Stanovení kriterií efektivnosti výroby je tedy záležitost politická a platí-li například heslo, že společenský produkt má uspokojovat potřeby a zájmy všech pracujících, musejí mít všichni pracující možnost do řízení výrobního procesu zasahovat. Proto je například správné, že požadavek zvýšení efektivnosti celého našeho hospodářství je kladen souběžně s požadavkem zvýšení podílu pracujících na jeho řízení a s požadavkem celkové demokratizace našeho společenského života.

A konečně stanovisko, proklamované některými představiteli opozice, podle něhož nám „nejde o moc, nýbrž o legální boj za dodržování lidských práv". V tomto případě jde o n e d o c e n ě n í m o c e n s k é h o a s p e k t u při hodnocení stávajícího politického systému nebo o nepřesnou formulaci daného problému. O tom, jak jsou dodržována nebo pošlapávána lidská práva, rozhoduje právě charakter moci, proto každý boj za tato práva je určitým zásahem do oblasti mocenských vztahů. Docela jinak by ovšem vyznělo, kdybychom prohlásili, že nám „nejde o převzetí moci, nýbrž o legální boj proti porušování lidských práv v rámci daného režimu, který, podle našeho přesvědčení, má všechny nezbytné předpoklady pro to, aby za pomoci opozice tato práva dodržoval". To už by byla poměrně jasně vyjádřená koncepce politického boje. Vyžadovala by ovšem jednak přesnou formulaci práv, o které nám jde, jednak analýzu našeho politického systému, která by ono naše „přesvědčení" opravňovala. V každém případě je však nutno mít na paměti, že za určitých okolností může každý legální opoziční boj /například i současné mírové hnutí v kapitalistických státech/ přerůst v nesmiřitelný boj za převzetí moci – o tom s konečnou platností rozhoduje tvrdošíjnost vládnoucí strany nepřistoupit na požadavky opozice a odhodlání opozice své požadavky za každou cenu prosadit.

Já sama chápu politiku jako tu část společenské aktivity, která se odehrává v oblasti mocenských vztahů, to znamená, že určuje charakter nadvlády a podřízenosti jednotlivých společenských tříd a skupin a z tohoto hlediska ovlivňuje vlastní řídící a správní společenskou činnost vůbec. V této souvislosti pak období výstavby socialismu vidím jako dlouhodobý proces odumírání společenského významu politiky ve prospěch vlastní řídící a správní činnosti založené na principu společenské samosprávy. Rychlost tohoto procesu přechodu od politiky ke společenské samosprávě závisí, podle mého názoru, na rychlosti odstraňování třídních rozporů a sociálních rozporů vůbec /zdůrazňuji, že mluvím o rozporech, nikoli o rozdílech!/ ve společnosti uvnitř daného státu, ale i v mezinárodním měřítku, protože žádný stát a národ dnes nemůže žít a rozvíjet se izolovaně od států a národů ostatních. Mluvím-li o politické opozici v Československu, mám tedy na mysli opozici proti existujícímu stavu v oblasti mocenských vztahů u nás z hlediska dosaženého stupně rozvoje naší společnosti i z hlediska mezinárodních podmínek, v nichž se tato společnost vyvíjí.

Pokud jde o pojem „revoluce", i zde se projevují zmatky, které brání porozumění mezi jednotlivými opozičními směry. Především není jasný rozdíl mezi revolucí a evolucí a jejich vztah k násilí. Osobně chápu revoluci i evoluci v oblasti společenského vývoje jako změny progresivního charakteru. Rozdíl vidím v podstatě těchto změn, tj. v tom, zda při nich dochází nebo nedochází ke kvalitativní změně zkoumaného předmětu. Je-li zkoumaným předmětem celá společensko-ekonomická formace, pak za revoluci považuji takovou změnu této formace, při níž se mění její podstata daná charakterem výrobních vztahů – například kapitalistická společnost se mění v socialistickou, přičemž dochází k odpovídající změně mimo jiné i v oblasti politického systému. Je-li zkoumaným předmětem politický systém určité společensko-ekonomické formace /domnívám se, že je to náš případ/, pak za revoluci považuji takovou změnu tohoto systému, při níž se mění jeho podstata daná charakterem uplatňování moci – například totalitní zřízení se mění v demokratické. Takováto – z hlediska politického systému – revoluční změna však z hlediska celé společensko-ekonomické formace revoluční změnou být nemusí. Pokud se při ní nemění charakter výrobních vztahů, jde o jednu z evolučních změn dané společensko-ekonomické formace. Mám-li z tohoto hlediska vyjádřit své stanovisko k požadavku „politické revoluce" u nás, vyslovuji svůj souhlas za předpokladu, že se jedná o změnu politického systému v rámci socialistické společensko-ekonomické formace ve smyslu přechodu od totalitního uplatňování moci k demokratickému zřízení. Tím se ovšem ještě nevyslovuji k otázce použití násilí v boji za tuto revoluční změnu, protože jak revoluční tak evoluční změny mohou být ve společnosti prosazovány jak násilím, tak mírovými prostředky, například dialogem. Jejich účinnost závisí nikoliv na charakteru probíhajících změn, nýbrž na okolnostech, při nichž k těmto změnám dochází. Každému rozhodnutí o použití určitého prostředku politického boje musí tedy předcházet mimo jiné analýza konkrétních podmínek, v nichž tento boj probíhá.

Konečně vyjasnění charakteristiky demokracie jako státní formy považuji za nezbytné proto, abychom při kladení svých požadavků stáli pevnýma nohama na zemi a nelítali v oblacích. Demokracie, podle mne, nikdy v historii nebyla a nebude znamenat stejnou míru svobod pro všechny občany daného státu. Jako forma státního zřízení je – stejně jako totalitní politický systém – formou uplatňování moci určité společenské

vrstvy /případně koalice určitých společenských vrstev/ nad ostatními členy společnosti. To znamená, že i demokracie předpokládá a připouští existenci podmínek pro vztah nadvlády a podřízenosti mezi jednotlivými společenskými vrstvami. Ve srovnání s totalitním zřízením je však pokrokem, protože je založena na principu podřízení menšiny většině, což znamená, že vládnoucí síly musejí vyvíjet úsilí, aby získaly pro svůj způsob vlády většinový souhlas. Specifikum socialistické demokracie vidím v tom, že jde o politickou nadstavbu takových společenských výrobních vztahů, jejichž rozvoj vede k postupnému odstraňování rozporů, které si vynucují politický systém založený na existenci vztahů nadvlády a podřízenosti a které se v kapitalistických společnostech naopak zostřují. Zatímco přirozenou tendencí vývoje původně demokratických kapitalistických společností jsou tedy různé formy totalitního zřízení fašistického typu, přirozenou tendencí vývoje socialistických společností by měl být postup od totality přes demokracii ke společenské samosprávě.

V této souvislosti bych se chtěla vyjádřit k pojmům „demokratická samospráva" a „samosprávná demokracie", které se v opozičním hnutí někdy používají. Z hlediska předchozího výkladu se mi jeví jako nesmyslné, protože samosprávné zřízení považuji ve srovnání s demokracií za vyšší stupeň vývoje společnosti. Přitom rozdíl mezi demokracií a samosprávou je mnohem hlubší než rozdíl mezi demokracií a totalitou. Zatímco u totality a demokracie jde v obou případech o formu státního zřízení, tj. o formu uplatňování moci, která předpokládá a připouští existenci podmínek pro vztah nadvlády a podřízenosti, samospráva je formou řízení a správy společnosti, v níž podmínky pro vztah nadvlády a podřízenosti mezi jednotlivými společenskými vrstvami již neexistují. Pojmy „demokratická samospráva" nebo „samosprávná demokracie" by tedy mohly mít své oprávnění v případě, že bychom jejich pomocí chtěli charakterizovat naši společnost jako společnost nacházející se v přechodném období, kdy ještě existují podmínky pro řízení společnosti pomocí státního aparátu, ale současně jsou již vytvořeny podmínky pro postupné zavádění prvků samosprávného řízení. To je třeba zvážit. Pokud bychom se totiž shodli na takovéto charakteristice naší současné společenské reality, požadavek „politické revoluce" by měl podstatně jiný obsah, než jaký mu v deseti bodech svých tezí dává Jan Tesař.

V závěru svého diskusního příspěvku musím konstatovat, že jsem zdaleka nereagovala na všechny podněty, které jsou v „Tezích" obsaženy. Jednak proto, že z hlediska jednoho přečtení i jednoho napsání je to příliš velké sousto. Jednak proto, že bych nerada v dalším monologu pouze opakovala to, co jsem už napsala v předchozích „Monolozích". Raději neztrácím naději, že se v další diskusi ke všem ostatním problémům ještě znovu dostaneme, a velmi si přeji, aby Jan Tesař měl možnost přečíst si tento text podstatně dřív, než jsem já měla možnost přečíst si jeho „Teze".

ODPOVĚĎ VLASTĚ TESAŘOVÉ

Text Vlasty Tesařové /dále VT/, který se nám dostal do rukou před několika dny, zařazuji ještě do tohoto čísla. Proto ani nemohu h n e d ve své odpovědi reagovat na v š e c h n y podněty a otázky, které její text vyvolává. Myslím, že to není na škodu: diskusní podněty VT jsou totiž dlouhodobé, nehledě již na to, že to nejsou podněty p o u z e pro mne. Dostane-li se kdy toto číslo našeho časopisu do rukou VT anebo komukoli, kdo sdílí její názory, nechť věří poctivému úsilí redakce o diskusi; ať tu diskusi nepovažuje za „vyřízenou" touto mou poznámkou omezenou časem a místem. Sdílíme mínění, že otázky, které podtrhuje VT, jsou základního významu a b u d e m e s e k n i m s t á l e d ů r a z n ě j i v y s l o v o v a t . Stanoviska k této naší velké diskusi budtež hledána ve v š e c h materiálech, které zveřejňujeme – také /nebo dokonce především/ v materiálech o revoluci polské, portugalské, o obnovení demokracie ve Španělsku a tak dále. V neposlední řadě také v článku o politických problémech současné Francie, jak vyšel v našem 1. čísle: viz jeho tučně vytištěný závěr.

Věru že „Teze" byly zamýšleny tak, jak je moje diskusní partnerka pochopila. Nicméně bude na prospěch diskusi, jestliže upozorním, že za dobu od zveřejnění také poněkud přesáhly tento rámec: že se totiž ukázaly jako v hlavních rysech správná prozatímní politická platforma, která v poušti takzvaného disentu a takzvaného exilu umožnila sdružit skupinu vydávající tento časopis, provokující k budoucnosti a spojenou úsilím o ni. A co je stejně významné, tato prozatímní politická platforma umožnila pokrok v internacionalizaci našeho čs. zápasu, poněvadž nám získala významné spojence na Východě, Západě i ve Třetím světě – jak toho dokladem jsou již tato tři čísla zahraničních DIALOGŮ. Těmito spojenci nejsou cizí státní moci. Naším věrným spojencem a zdrojem také naší síly je neuhasitelná touha po svobodě a životě v důstojnosti, která jde tisíciletími a kontinenty. O síle této solidarity a o postupu našeho úsilí o začleňování našeho boje do internacionálních souvislostí budou se naši čtenáři přesvědčovat víc a více, stejně jako o vyhraňování našich stanovisek a představ /každého na základě jeho vlastní tradice/, o zpřesňování a stále jasnějším vidění vzájemných svazků a pout mezi námi. K tomuto svému „úsilí o budoucnost", k tomuto společnému duchovnímu zápasu každého srdečně zveme. Žádné takové úsilí, s nímž se setkáme, nezůstane monologem.

Zdůrazňuji-li tuto optimistickou skutečnost, neodbočuji od tématu. Zakládá se na ní moje první námitka vůči mé diskusní partnerce: Například úvodní článek tohoto čísla je důkazem, jak ošemetná jsou všechna stará označení a na nich založená stará /falešná!/ dělení. A to nejenom proslulé a již dokonale zdiskreditované „levice" a „pravice", nýbrž i označení jiná, na něž leckdo dosud přísahá. Kdybych úvodní článek tohoto čísla přeložil do řeči, s níž pracuje VT, snadno bych dokázal, že obsahuje řadu j e j í c h stanovisek: a to nejenom odmítání klasického kapitalismu, nejenom naprosté odmítnutí soudobých západních společností jako možného ideálu opozice na Východě, nejenom jistou nedůvěru k „demokraciím" /mimochodem, pozor: Tesařová plus Vilémský, leč nikoli Tesař!/, nýbrž také základní, třeba zatím ne vyhraněné kontury p o z i t i v n í c h představ o budoucnosti! A při-

tom je psal katolík, a to, jak zřetelně vyniká, žádný „katolík" typu nějakého Plojhara nebo té známé kategorie takzvaných „pokrokových kněží". Nýbrž autentický katolík, zřejmě katolický integrista, a to na základě vlastní tradice a autentického duchovního světa. Hovoříme o tomto autorovi, poněvadž hovoříme o naší, československé diskusi. Nemusíme však hovořit jenom o Vilémském: jednou zde přineseme rozbor sociálních představ Wojtyłových, a snad již v příštím čísle budeme moci ukázat, jak německá luteránská církev nepřestává být křesťanskou, byť se nejednomu blbci jeví jako dokonalá agentura rudých. Staré termíny jsou zavádějící, a hlučné zaklínání se nejrůznějšími „ismy" nás může jenom zdržet, zpomalit naše hlubší a hlubší dorozumívání – jsou to bludné kořeny, již dosti dlouho jsme oně zakopávali my i generace před námi. Musíme se dokázat nad ně povznést. /Ostatně, aby moje partnerka v tomto mém hlubokém přesvědčení nespatřovala moje vnitřní kolísání a případně počínající přechod do tábora katolických integristů, dovoluji si připomenout, že jejímu článku v tomto svazku předchází můj vlastní ismus, a to sociál–ismus./ Toto je ten důvod, proč jsem rezervovaný v proklamování „socialistických" cílů, jehož si ode mne VT žádá. Místo toho mohu s daleko větší přesností než při užívání termínů žádaných VT říci, že nikdo z okruhu spolupracovníků tohoto časopisu, doma nebo v zahraničí, si nežádá navrácení továren soukromým majitelům a nikdo nemíní nahradit nyní existující útlak a vykořisťování nějakým staronovým vykořisťováním kapitalistickým, nýbrž chceme všichni jakékoli vykořisťování a jakýkoli útlak odstranit. Nejsou to však „socialistické" cíle, z toho jednoduchého důvodu, že je zastávají zdaleka ne jen socialisté. Jsou to například také „křesťanské" cíle, a ovšem ze všeho nejvíce jsou to cíle rozumné a realistické. Mohu prozradit tajemství, které možná mou partnerku udiví: první kritiku, že moje „Teze" nevyjadřují tuto skutečnost, pronesl katolický redaktor tohoto časopisu.

Pokud se týče vztahu „politické emigrace" a „domova", obávám se, že výběr právě této otázky jako jedné z klíčových byla moje politická chyba. Reagoval jsem na ovzduší léta 1981, kdy se obzvláště rozrostla animozita „domova" vůči „emigraci". Nepochybně tu jde o jeden z výrazných rysů českého politického primitivismu. Je nepochopitelný samozřejmě Polákům, ale také Maďarům, Ukrajincům, Rusům atd. – jen v německém duchovním ovzduší snad můžeme nalézt podobné prvky – ne náhodou, protože jeden z jejich kořenů je společný: totiž pozůstatky nacistické /plus protektorátnické/ demagogie. Snad právě toto špinavé dědictví naší primitivnosti mne obzvláště vyprovokovalo. V každém případě jsem já nastoupil cestu, která u mé partnerky vede k horším koncům: totiž k banalitě, že „těžiště boje musí být v Československu".

Jde o to, že toto tvrzení, je-li obecné a tedy správné, je banální. A má-li být konkrétní, vůbec nemusí být správné. A o to, že obecná banální tvrzení mohou být velmi dobře lživou kulisou třeba i docela jinačího konkrétního stavu. Tak například výrok VT, který tu cituji, pochází z doby druhé světové války, kdy se jím kdekdo hlučně zaklínal: a toto zaklínání velmi dobře posloužilo tomu, že faktický stav byl, a to chtěně, docela jiný, a že v důsledku toho byla potlačena autentická domácí odbojová reprezentace a s ní mnohé prvky společenské emancipace – na úkor zahraničních reprezentací, které byly ve skutečnosti daleko spíše zahraničími agenturami. Jistěže to sehrálo neblahou úlohu v dalším vývoji. Jistěže každý národ musí vyvozovat základní zkušenosti ze svých proher. Právě o to však jde: jasné konstatování dané konkrétní pravdy je prvním předpokladem pro

vědomí rizik, jež případně z dané konkrétní situace vyplývají. Nevíme, jaká bude situace vždy v té či oné dané konkrétní chvíli. Za druhé se obávám, že by nám zaklínání se obecnou pravdou /a její případné chápání jako pravdy pro všechny případy konkrétní/ mohlo velice zúžit rejstřík cest ke svobodě; a to tím více, že – jak VT správně zdůrazňuje – „žádný stát a národ dnes nemůže žít a rozvíjet se izolovaně" – což platí o zemích pod vládou Kremlu více než v jiných případech. Konkrétní pravda dneška například zní, vyjádřím-li ji tou starou hantýrkou, že „hlavní frontou" boje za svobodné Československo dnes je revoluce polská; platilo by to v ještě větší míře, kdybychom byli v internacionalizaci svého boje dále. Zítra bude touto „hlavní frontou" například revoluce maďarská. Budeme-li si této pravdy včas jasně vědomi, dosáhneme daleko více než kdybychom jak orwelovské ovce omílali „doma dobře, venku špatně". Pokud se týká k o n k r é t n í pravdy zítřka, nevíme nic, nevěříme-li na Hřebačku. Kdožpak z nás, ať režim podporoval anebo ho odmítal, se třeba v roce 1965 nadál, že za tři roky nato bude československé komunistické šéfy bojovým pořádkem zajímat sovětská námořní pěchota? Nuže, kdo může říci, zda za nějakých dalších dvacet let neožije česká sláva válečná ztečením Spaské brány? Sotva by pak kdo pochyboval o tom, že právě tato fronta byla tou hlavní – avšak byla by „domácí"?

Nechme však žertů. Předpokladem zápasu o svobodu politicky kultivovaných národů je mj. také to, že neznají ostrého rozdělení mezi emigrací a „domácí frontou". Patří to ke všem polským povstáním, například. Prosazení možnosti o b o u s t r a n n é záměny pobytu aktivistů revoluce patří t e ď h n e d mezi aktuální taktické cíle. Zdá-li se to fantastické, poznamenávám klidně, že ještě před jedenácti lety se jevila stejně nedostižnou možnost legálního odchodu z domů za hranice. Samozřejmě, že se tomu režim bude zoufale bránit: především proto, že prosazení tohoto taktického cíle, vyražení zátky z flašky, skoncuje se smradem v ní a s její deformovanou optikou. A ta je jednou z příčin politického primitivismu české opozice, jenž je významným sloupem režimu.

Autorčin podmíněný souhlas s heslem politické revoluce považuji za nejvýznamnější v její studii. Samozřejmě, že formulace „politická revoluce" vyjadřuje přesvědčení o nutnosti o d s t r a n i t totalitní politický systém /to je vskutku zásadní politická změna, nikoli reforma/, a samozřejmě, že „ j e n o m " ten. Tato formulace pochází, pro mne samého, z mé vlastní mozkovny – avšak poté, co jsem ji vytvořil, jsem se setkal s četnými Poláky, Maďary, Němci a dalšími přáteli z Východu i Západu, kteří tento náš politický cíl zformulovali stejně a dříve. O tom bude se v tomto časopise velice psát. Vynasnažím se, aby mé partnerce odpovídali přímo tito naši zahraniční přátelé. Proto se o této otázce v těchto poznámkách zmiňuji pouze okrajově.

Z materiálu VT je patrná naprostá protikladnost našich názorů ve dvou důležitých otázkách. Obě jsou obsaženy v této její důležité větě: „Zatímco přirozenou tendencí vývoje původně demokratických kapitalistických společností jsou . . . různé formy totalitního zřízení fašistického typu, přirozenou tendencí vývoje socialistických společností by měl být postup od totality . . ."

Tato formulace vyjadřuje

1. autorčin historický determinismus,
2. její samozřejmé přesvědčení, jež ostatně vyplývá z celého textu /jakož i ze všech mně známých jejích textů dalších/, že současné systémy sovětského typu jsou „socialistické".

Obě tato hlediska jsou pro mne naprosto nepřijatelná.

Ad 1. Nemíním tu diskutovat o tom, zda historický determinismus je či není nutným důsledkem marxistického přesvědčení. Znám marxisty, kteří historický determinismus odmítají. Já se k této otázce nevyjadřuji, neboť, jak je autorce známo, nijak se netajím názorem, že dávno překonaná marxistická teorie je k o n z e r v a t i v n í zátěží mezinárodního socialismu a zdrojem mnoha jeho neúspěchů. Zajisté že ctím autorčino jiné přesvědčení. Nechci však diskutovat o této otázce, aspoň tentokrát ne. Místo toho poukazuji na dva evidentní fakty:

a/ Vývoj Evropy a světa za posledních čtyřicet let vůbec nepotvrzuje názor VT o „přirozených tendencích vývoje": V posledních patnácti letech zmizely z kapitalistické Evropy všechny diktatury, z nich jedna fašistická, totalitní, a dvě spíše tradičně vojensko–autoritativní. Nemluvě o zemích, jimž VT říká „socialistické", je dnes celá Evropa demokratická, s výjimkou jen okrajového zaostalého Turecka. Naproti tomu všechny země tzv. „socialistického tábora" se za tuto dobu vyvíjely přesně opačně, totiž tak, že pokud v nich na počátku vskutku existovaly prvky demokracie, ba dokonce i jakési nové demokracie, byly všude bez výjimky zničeny a potlačeny a nahrazeny zřízením totalitní povahy. Totéž i v Číně, Vietnamu, Kambodži a na Kubě.

b/ A historicky vůbec není pravda, že kapitalistické společnosti byly „původně demokratické", nýbrž naopak. Ž á d n á měšťanská revoluce sama o sobě není původcem systému, kterému komunisté říkají „buržoasní demokracie". Buržoasní revoluce vytvořily, všude na světě, politické systémy bezohledně a nezakrytě preferující nejbohatší vrstvy /i když v některých případech vytvořily politické i d e j e občanské rovnosti/. Pokrok demokracie kdekoli na světě, a zejména v pokročilých demokratických zemích Evropy a Ameriky, je spojen především se stopadesátiletým usilovným bojem organizovaného dělnického hnutí, s t ř í d n í m b o j e m , a je současně jeho reálným výsledkem, vykoupeným tolika oběťmi. Toto hnutí, to je ten jediný r e á l n ý s o c i a l i s m u s , který je dnes na světě. – Nedocenění tohoto reálného výsledku stopadesáti let socialistického hnutí – to je velice příznačný rys komunistů a neomylně je identifikuje. /Kdybychom mohli jít dále v této debatě, dospěli bychom k tomu, že to není náhodné./* Obě tyto uvedené skutečnosti – sub a/ i b/-nevyplývají z nějaké „přirozené tendence vývoje" /byť obrácené než jakou předpokládá autorka/, nýbrž j e n o m a j e d i n ě ze síly a organizovanosti dělnictva /jako nejpočetnější a nejorganizovanější třídy moderní společnosti/ a ostatních společenských sil zainteresovaných na co nejdůslednější politické demokracii. P r á v ě p r o t o s e t a k é t y t o v ý s l e d k y h r o u t í t a m , k d e j e o r g a n i z o v a n é , s i l n é a s v é b y t n é d ě l n i c k é h n u t í r o z d r c e n o . . .

Ad 2. . . . jako například v systémech, kterým jedni říkají „stalinistické", jiní „komunistické", Vlasta Tesařová a Ronald Reagan „socialistické" – a já nejraději „kremelské", což je ovšem termín jen pomocný. Pomocný, ale ne věci zcela záměrně převracející, jako je ten termín Reaganův. Neexistuje nikde na světě žádná reálná socialistická země. Existují země,

---

*/ Z toho je, mimochodem, také názorně vidět, jak odmítnutí determinismu nebo, řekněme, marxismu, sebou vůbec nepřináší nutné odmítnutí třídního boje.

kde byly odstraněny kapitalistické výrobní vztahy. V každé z nich, všude na světě, ať jsou součástí sovětského mocenského bloku či ne /jako Čína, Jugoslávie, Albánie/, byla nastolena moc nové vládnoucí vrstvy, jíž jedni říkají „byrokracie", jiní „nomenklatura", jiní „politbyrokracie" atd. – každý z těchto termínů má své výhody a svá omezení. Slova však nejsou důležitá tak, jako ten evidentní fakt, že tato parazitní vrstva /a tedy nikoli jen sovětská moc!/ je sociálním základem totalitní diktatury vybudované k ochraně jejích privilegií. Odstranění těchto privilegií, totalitního politického systému a celé společenské kasty sekretariátových aparátčíků je cílem politické revoluce, o které mluvíme; a poněvadž vybudování totalitního systému bylo umožněno jen díky zmanipulování a pak zničení demokratických institucí občanské společnosti, je cestou protitotalitní politické revoluce budování nezávislých občanských struktur, a to dokonce i pro případ, že vládnoucí kasta bude na svých privilegiích lpět tak tvrdošíjně, že si to vynutí řešení násilné. Da liegt der Hund begraben. – A zde si dovoluji navázat na to, co jsem byl již napsal v roce 1976, také v dialogu s Vlastou Tesařovou.

Jan Tesař

*

LUBOŠ KOHOUT

IDEOLOGICKÁ FIKCE S KATASTROFICKÝMI NÁSLEDKY

Poznámka redakce DIALOGŮ:

Následující stať přebíráme beze změny /i s gramatickou chybou v nadpise/ z domácího samizdatového občasníku KRITICKÝ SBORNÍK sv. 2, ročník 1983. Ke zveřejnění v DIALOZÍCH nemáme souhlas ani Luboše Kohouta, ani nám neznámého editora KRITICKÉHO SBORNÍKU. Nemáme k dispozici Kohoutův text v původním znění a rozsahu. Nedostal se k nám ani žádný z textů, na něž se Luboš Kohout odvolává, na něž navazuje nebo s nimiž polemizuje. Litujeme těchto neregulérních podmínek diskuse, ale jejich překonání není v našich silách. – Zveřejnění textu v DIALOZÍCH neznamená nikdy automatický souhlas redakce s názory autorovými; v tomto případě je asi třeba připomenout, že ani převzetí materiálu z KRITICKÉHO SBORNÍKU neznamená ztotožnění se redakce DIALOGŮ s tím, jak KRITICKÝ SBORNÍK provedl výběr, respektive že vůbec Kohoutův text krátil. Opakujeme důrazně své stanovisko mnohokrát řečené: polská revoluce znamená událost prvořadého významu pro všechny země sovětského impéria a tím spíš pro nás jako sousedy Poláků. Této skutečnosti naprosto neodpovídá pozornost věnovaná jí v československém politickém myšlení. V nedocenění významu polských událostí spatřujeme projev daleko většího politického primitivismu, nežli na jaký ukazuje sebevíc konzervativní postoj k nim. Litujeme tohoto primitivismu, vidíme v něm příčinu neúspěchu československé opozice v minulých patnácti letech a neblahé znamení do budoucna. I to je důvodem, proč naše stránky budou vždy otevřeny pro každou solidní politickou diskusi be zábran, také ovšem pro názory Luboše Kohouta. – Stanovisko redaktora DIALOGŮ k názorům Luboše Kohouta, pokud je lze vyvodit z následujícího textu, viz na str. 29 n. Konec poznámky redakce DIALOGŮ.

Poznámka pořadatele KS:

Není v možnostech KS uvést odpověď Luboše Kohouta na stať J. Vrány „Síla ideologické fikce" z č. 2/82 v plném znění /čítá patnáct hustých stránek strojopisu/, proto z tohoto textu uvádíme pouze výňatky. KS je a chce zůstat sborníkem; jeho kritický ráz neurčuje „redakce", nýbrž ti, jejichž příspěvky se podaří pořadateli shromáždit. KS je pokusem o východ z nouze, proto i jeho „diskusní etika" zůstává určena nouzovými možnostmi. Pořadatel nechce zaujímat stanoviska k uvedeným příspěvkům; ani uvedení výňatků ze stati L. Kohouta neznamená, že se s nimi „redakce" ztotožňuje.

V Kritickém sborníku č. 2/82 zveřejnil pseudonym J. Vrána stať S í l a i d e o l o g i c k é f i k c e . Polemizuje zde s dvěma z mých početných úvah, jimiž jsem již od počátku prosince 1980 komentoval asi v třítýdenních intervalech polskou společenskou krizi. Všechny mé soudy, varování, prognózy vývoje se ukázaly být s p r á v n é . Mohl jsem se tudíž ve stati P o l i t i c k ý i l u z i o n i s m u s a d i l e t a n t i s m u s s k a t a s t r o f i c k ý m v y ú s t ě n í m spokojit pouhým shrnutím statí předcházejících výjimečnému stavu. Vrána se snaží v čtenáři vzbudit dojem, že diskutuje s textem psaným j a k o c e l e k teprve po 13. prosinci 1981, což není poctivé a fair. Autor zplodil emotivní text fakty nedoloženými spekulacemi a navíc jej prolnul – n i k o l i „ s i n e i r a e t s t u d i o " – posměšnými a hrubě urážlivými poznámkami vůči mně i vůči reformním komunistům vůbec. Redakce sborníku nepřičinila jedinou kritickou poznámku, takže se s ním ztotožnila. Vrána i redakce určili polemiku k diskusi pouze „laskavému čtenáři". Neobtěžovali se publikovat ani úryvky z mých četných textů na polské téma, ani zaslat své urážlivé poznámky člověku, jehož čest neomalenč napadají. Projevili tak onu diskusní „etiku", kterou českoslovenští disidenti jako celek p r á v e m v y t ý k a j í oficiálním vládním tiskovinám.

/ . . . /

Ve Vránově textu jsou některé antilogismy, z nichž uvedu dva nejzávažnější: 1. Na jedné straně vůbec popírá existenci umírněně reformního křídla v PSDS /což nelogicky vyvozuje z nesporného faktu značného rozkladu strany/, a na druhé straně se dovolává a svérázně interpretuje M. Rakowského, jednoho z čelných představitelů umírněně reformních komunistů. 2. Z r e á l n é hrozby sovětské vojenské intervence dělá pouhou Kaniovu zastrašující propagandu, a zároveň mi vyčítá, že s intervencí nepočítám, když /zdůvodněně/ soudím, že sovětský emisar Suslov souhlasil s reformně komunistickým kursem připravovaného /a potom realizovaného/ mimořádného sjezdu.

/ . . . /

V žádném z textů psaných od sklonku roku 1980 jsem nikdy nehlásal nezměnitelnost polského statu quo. Stále jsem vyslovoval myšlenku o reálné možnosti jiného reformního progresívního pohybu – nikoli jen v polských rozměrech – ovšem jen pokud by KPN, KSS, KOR a Solidarita radikálně změnily svou nerealistickou, v l a s t n í s í l y p ř e c e ň u j í c í p o l i t i k u k o n f r o n t a c e s m o c í . Mé úvahy byly v logické kontinuitě s předchozími studiemi věnovanými pražskému jaru 1968. Zde rovněž nepochybuji o progresívní smysluplnosti československého pohybu roku 1968, ovšem neopomíjím ostrou kritiku oněch společenských proudů, jež i u nás představovaly myšlenku konfrontace s představiteli „superstruktury", jejíž jsme my i Polsko pro dohlednou etapu historického vývoje nevymani-

telnou součástí. Nikoli z pozic strohého d e t e r m i n i s m u , nýbrž z pozic p ř e s n é h o r e á l n é h o h o d n o c e n í poměru střetávajících se a koalujících sil jsem vždy t e p a l a b u d u t e p a t i n d e t e r m i n i s t i c k ý v o l u n t a r i s m u s , jakož i ideologické fikce z něho se rodící a pronikající posléze do praktické politiky se zhoubnými a katastrofickými následky. Opravdu moudré – par excellence p o l i t i c k é – vedení obrodného procesu mohlo v československém i polském případě znamenat společenský progres nemalého „soustavového", evropského, ba světového významu.

V té souvislosti pozitivně hodnotím v Polsku politiku episkopátu i politiku „umírněně reformního" proudu v PSDS, představovaného mj. i Kaniou, Jaruzelskim, Barczykowskim, Rakowskim, ale i Olszowskim, proudu, který dle názoru Rakowského /jejž uvádím v textu z léta 1981/ byl v PSDS p ř e v a ž u j í c í m , ať už pohnutkami pro zastávané reformní pozice bylo přesvědčení, nebo chladná pragmatická úvaha politicko–taktického charakteru. Souhlasím s jeho charakteristikou situace ve straně i společnosti, jak ji podává na sjezdu.

/ . . . /

Vránův „totalitní obraz světa" ignoruje skutečnost, že ve všech režimech „reálného socialismu" je vládnoucí politická strana, ať jakkoli sektářská, součástí společnosti. N e o d d ě l i t e l n o u !! Hluboce na ni působí, n e j v í c e v k r i z o v ý c h o b d o b í c h , všechny podstatné společenské procesy, vždy ve směru diferencování mezi těmi, kteří by chtěli společenský pohyb zastavit a vrhnout do původního „statu quo" užitím hrubého násilí, a těmi, kdo společenský pohyb chtějí vhodnými a situaci adekvátními prostředky u s m ě r n i t k progresívnímu a přitom objektivně dané determinanty ctícímu pohybu. V neuznávání takovéhoto procesu je Vrána opravdu „vránou bílou". Správně píše p ř e d k r i z o v ý Michnik: „Stranický pragmatik nemá důvodu, aby toužil po demokratických změnách . . . Ale titíž pragmatici mají důvod, aby kompromis se silami bojujícími za politický pluralismus považovali za rozumnější než brutální násilí. Pragmatik velmi dobře ví, že represe neřeší problém, ale vytváří půdu pro další výbuchy nespokojenosti s důsledky, které nelze předvídat." Straničtí pragmatikové, dodávám, představují ovšem pouze j e d n u s l o ž k u umírněných reformistů. Druhou složkou /v Polsku roku 1980–81 silnější než v „znormalizovaném" Československu, ale podstatně s l a b š í než v ČSSR roku 1968/ jsou i d e o v í umírnění reformátoři /nejtypičtější okruh Polityky Rakowského/, kteří chápou hloubku společenské krize způsobené neostalinismem, obávají se nekontrolovatelných výbuchů a vzpour a současně měří hloubku žádoucích změn a možných reforem mezinárodními determinantami, přičemž předstihově i v průběhu událostí formulují obsah reforem. Obě složky společně dosáhly významného úspěchu, když při značné roli Kanii a r o z h o d u j í c í roli ministra národní obrany Jaruzelského o d m í t l y nabízející se řešení: násilně potlačit s využitím armády stávkové hnutí. D o d n e s /!!/ jim to konzervativní, dogmatické, násilnické síly ve straně nemohou zapomenout. Kritiku počínání reformních podává /stojí za přečtení, zejména pokud jde o cenná uváděná f a k t a , nikoli pokud jde o jejich hodnocení/ kniha M. Matouše Spiknutí proti Polsku, Svoboda 1982.

/ . . . /

Suslovovy postoje ve Varšavě před sjezdem, zřejmě ovlivněné i názory Jaruzelského a maršála Kulikova, že varianta „horšího zla" v podobě zásahu vlastních polských sil je

perfektně připravena /nepochybuji o tom, že dobře byla připravena i varianta „nejhoršího nutného zla", vlastního sovětského vojenského zásahu/, představovaly obrovskou p o z i t i v n í šanci pro reformní vývoj v Polsku, šanci, která nebyla československým reformním komunistům v roce 1968 poskytnuta /vzhledem k tehdejšímu reálnému poměru mocenských sil/. Proto tolik záleželo na tom, jak bude probíhat a s jakými výsledky skončí sjezd Solidarity. V „Politickém iluzionismu" podrobně na faktech dokazuji, že vládnoucí polští reformní komunisté se všemi silami snažili této šance využít. Solidarita naopak přešla od původní /rovněž nerealistické/ taktiky „postupně krájeného salámu", postupně dobývaných mocenských pozic /uplatněné mj. v „bydhošťském konfliktu"/ k taktice rychlého úderu, aby plně získala moc. Gdaňský sjezd a vývoj po něm jsou toho zřejmým důkazem.

Poznámka k polemice pana Vrány: nejde tolik o to, zda je pravdivá oficiální verze událostí, kterou podávám ve svém textu já a ještě silněji M. Matouš /str. 112–113/, nebo verze Solidarity, kterou přejal J. Vrána. Podstatné je, že v Bydhošti šlo o l o k á l n í k o n f l i k t mezi mocí a opozicí, který svým významem ustupuje před jinými konflikty, jasně vyvolanými opozicí: uvádím například zavraždění milicionáře, vypálení budovy milice, obsazování budov Polské lidové strany bojůvkáři selské Solidarity. Kdyby na to moc reagovala stejně, jako reagovala Solidarita na Bydhošť, byl by výjimečný stav skutečností dávno před 13. prosincem 1981. Solidarita tehdy vyhlásila, že provede časově neomezenou generální stávku jako protitah na Jaruzelského embargo na stávky /aby vůbec mohla vláda něco pozitivního dělat/. V Solidaritě vystoupili nositelé tendencí /Gwiazda/ přejít j i ž t e h d y k pokusu o plné uchopení moci. Zřízená komise měla zjistit, jak to bylo, a Solidarita ultimativně žádala, aby j e j í vidění věcí bylo uznáno za jedině správné a „viníci" aby byli potrestáni. Jestliže to byla především provokace Státní bezpečnosti /polské? sovětské? /, pak ani Jaruzelski, ani Wyszyński na ni n e n a l e t ě l i. Jenom Solidarita. Kde je tedy její odpovědnost za národní dorozumění, za úspěch reformy?

/ . . . /

Polští umírnění reformátoři byli progresívním společenským faktorem proto, že dlouho odmítali /mj. i proti tlaku z různých zemí „soustavy"/ politiku konfrontace /ačkoliv k ní byli dobře připraveni/ a volili a sledovali – byť nikoli bezchybně – politiku celonárodního dorozumění v rámci mantinelů toho, co A. Michnik nazval „Brežněvovou doktrínou omezené suverenity". Historik–disident Michnik ve svých úvahách předcházejících polskému dramatu přesně stanovil meze progresívního možného pohybu: vůdčí síly „superstruktury" nesmí nabýt dojmu, že za prvé je ohrožena příslušnost Polska k „soustavě", k V–smlouvě, za druhé že je d e s t r u o v á n a vůdčí společenská role strany /pro Solidaritu dle mého názoru mělo být axiomatem to, co bych vyjadřil parafrází Palackého: „Kdyby nebylo PSDS, museli bychom ji vytvořit"/, za třetí že v zemi zavládl chaos a anarchie. Svými texty jsem dokazoval, že vedení Solidarity, Rulewski, Gwiazda, Bujak, KSS–KOR, Kuroń, Modzelewski, nejvíce KPN–Moczulski, ale i Wałęsa a Michnik sám, ony mantinely nejen překročili, ale orientací na konflikt s c e l o u P S D S šli na riziko občanské války a cizí intervence s nedozírnými následky pro Polsko, „soustavu" i svět. Nejméně realističtí z nich – žel, patřil tam i J. Kuroń – pak věřili, že tato válka, v souladu s nevědeckými vizemi ruského autora Amalrika /Přežije SSSR rok 1984? /, povede při polském impulsu k definitivnímu rozkladu soustavy. Již s původním Michnikem jsem se ovšem rozcházel v jednom

podstatném bodu: Michnik sice /na rozdíl od ideologickými fikcemi prosáklého J. Vrány/ nepopíral existenci a významnou politickou roli umírněných reformátorů v PSDS, avšak rigorózně prohlašoval, že se polské nonkonformní síly nikdy a v žádném případě s nimi nemají s p o j o v a t, aby jimi nebyly pohlceny a tím aby reforma neutrpěla porážku. Proti Michnikovi jsem stále zdůrazňoval, že právě podmínkou zdaru reformy je /s podmínkou nepřekročení mantinelů Brežněvovy doktríny/, aby se disidenti pokusili o celonárodní dorozumění s oněmi reformními komunisty, kteří ještě po sjezdu strany udávali v ní tón.

/. . . /

Kuriózní, avšak poučné je, že ve vodách falešného ideologického vidění věcí pluli i ti, kdo měli přístup k seriózněji informacím – oficiální vládní, političtí a vojenští činitelé v USA. Ve formě ostré výčitky polským opozičníkům to vyjadřil v týdeníku Newsweek J. L u n s, generální sekretář NATO. N.: „Nezmýlily se země NATO, když předpokládaly, že bude-li hnutí Solidarita potlačeno, musí se to stát silami V–paktu? " L.: „Určitě jsme se zmýlili. Proč? Protože nám to říkali Poláci. Oni sami byli nemístně optimističtí. Nemysleli si, že by proti nim mohla zasáhnout jejich armáda. Spolehli jsme se na to, co oni mysleli. Tak došlo k nepříjemnému překvapení po všech stránkách . . ."

/ . . . /

Ovšem máme tu i novum: prvky sebekritiky polských nonkonformistů. Dokument varšavské Solidarity například kritizuje podléhání mýtu „velkých úderů" a „iluzi rychlých a snadných změn" a mýtu „nebezpečí každého vstupu do systému". Poučné je číst i sebekritiku Michnika. V motáku propašovaném z internačního tábora Białołęka u Varšavy mj. píše: „Stát, jako protivník Solidarity, ovládal umění rozbít společenskou soudržnost a využil toho, že Solidarita zaměňovala politickou slabost režimu s jeho všeobecnou slabostí a zapomněla, že mocenské orgány zůstaly nedotčeny demokratickou korozí a nadále zůstávaly užitečným nástrojem vlády. Ve chvíli, kdy vznikl tlak na likvidaci stranických organizací na závodech a další požadavky související s blížícími se volbami, sáhl stát k poslednímu prostředku a vyhlásil výjimečný stav. Solidarita to neočekávala a byla tím zcela překvapena. Odpovědnost za to, že se nechala zcela zaskočit vývojem událostí, nenesou řadoví členové, ale ti, kdo svým intelektuálním povoláním byli předurčeni k tomu formulovat politické vize budoucnosti, včetně autora . . . Základní spor uvnitř Solidarity, i když nikdy nebyl přesně vyjádřen, se týkal tempa změn a jejich rozsahu. Někteří soudili, že by se už neměly dělat stávky, protože už nemohou nic přinést, jiní žádali generální stávku; nevím, kterých bylo víc, ale radikály bylo víc slyšet . . . Téměř nikdo nevěřil v možnost vojenského převratu. Příčinou tohoto myšlení byla n a i v i t a a p ř á n í, j e ž č a s t o v p o l s k ý c h d ě j i n á c h b y l o o t c e m m y š l e n k y." /Podtrhl L. K./ Na rozdíl od Vrány, který Jaruzelského „výjimečný stav" n e p r á v e m /vysvětlím později/ označuje za fašistický akt, končí Michnik svůj moták optimističtěji: „Vojenský převrat je technika společenských změn, která sama o sobě nemusí určovat jejich obsah; například v Portugalsku otevřel cestu demokratickým přeměnám; také v Polsku může hrát roli různou; v tom by Polsko mohlo být paradoxním příkladem."

/ . . . /

Sledujme velmi důležitý vztah episkopát–stát po 31. srpnu 1982! V září 1982 se Trybuna Ludu odvolává na stanovisko mimořádného IX. sjezdu PSDS o vedení „konstruk-

tivních kontaktů" s episkopátem, jež se zakládají na „oboustranném porozumění a úctě". Dle listu se nemůže podceňovat úloha církve při „vytváření konstruktivního klimatu". „Církev může mít významnou úlohu v celonárodním úsilí, jež by napomohlo východisku z krize a realizaci ideje renesance." Rovněž Rakowski v uvedeném již rozhovoru s Fallaciovou říká lapidárně: „My potřebujeme je a oni potřebují nás." Známý katolický spisovatel Dobraczyński v interview pro Rzecz Pospolita a Żołnierz Wolności říká, že na ideu dorozumění hledí stejně vláda jako episkopát. Všechny, i občanské strany nekomunistické, soudí, že na tom závisí naše budoucnost. Dobraczyński se zasazuje za to, aby se působilo na mladé kněze, aby „proměnili své chování" /část kléru totiž setrvává na nerealistických pozicích kritiky episkopátu a požadovala energičtější obranu Solidarity/. V říjnu prohlašuje – dnes již kardinál – Glemp, že církev nepřestane upozorňovat na zlo, ale bude zdůrazňovat potřebu odpouštět. Říká, že rozpuštění Solidarity přijal s velkým politováním, avšak zdůraznil, že „v každém rozhořčení je i zrnko naděje. Mír v zemi se nemůže zabezpečit bez křesťanského realismu" /podtrhl L. K./, i když katolická církev, jak přiznal, je vystavena velkému riziku nepopulárnosti. 9. října prohlašuje Jaruzelski, že je pro dialog s církví, je připraven sejít se s Glempem. 14. října ho podporuje Trybuna Ludu speciálním, velmi tolerantním článkem. 8. listopadu se oba scházejí u vědomí dilematu, před nímž stojí polská společnost: ještě znovu se postavit proti vojenským vládcům stávkami a demonstracemi, které nemohou skončit jinak než prohlubováním společenského konfliktu a konfrontace, nebo poskytnout třeba jen minimální podporu reformní politice /nebo poctivé snaze o ni/ současného státního vedení. Glemp se vyslovuje pro druhou variantu. Hned nato následuje apel episkopátu k humanitní inteligenci, aby přestala s bojkotem televize a rozhlasu; na schůzce dosaženo rámcové dohody o nové návštěvě papeže v Polsku v létě 1983. Ve společném komuniké se praví, že premiér i primas „vyjádřili společnou starost o udržení a posilování klidu, veřejného pořádku a svědomité práce". Ještě den před přijetím společného komuniké vyslovil se Glemp znovu /na katolické univerzitě v Lublinu/ proti vyvolávání neklidu a nepokojů. Cituji podstatné pro pana Vránu a pro všechny ty, kteří se živí jen poslechem komolených relací západních rozhlasových stanic: „Nejsme národem sebevrahů, kteří ztratili jakoukoli naději. Jsme národem, který má svoji hrdost, svoji moudrost a který mírovými prostředky a cestami může dosáhnout více než desperátskými akcemi." Życie Warszawy mu vzápětí přitakává: „Musíme učinit významnou volbu: buď poslechnout hlas rozumu, prokázat odpovědnost za osudy země, toleranci a umírněnost, nebo kráčet za hlasem nenávisti, netolerance, za hlasem ústupu před tlaky z různých stran, které nás chtějí učinit figurkami ve hře, za niž bychom platili hroznou cenu, nemajíce přitom žádný prospěch." Varšavský deník přiznává, že „internace, slzný plyn a obušky nejsou skutečnými argumenty dialogu" /pane Vráno, tohle se píše svobodně ve „fašistickém", dle Vás, režimu!/, ale uzavírá, že to jsou pouze negativní „následky situace, kdy se stát rozhodl pro cestu, zachraňující nejen vlastní existenci, ale i existenci národa".

/ . . . /

Pokud jsem v materiálu Co po mimořádném stavu?, jejž pan Vrána kritizuje, vyslovil názor, že si nekonvenční politika generála Jaruzelského zaslouží podpory všech realistických sil polské společnosti, nevyslovil jsem požadavek podpory fašistické diktatury, nýbrž podpory pokud možno nejdemokratičtější podoby „normalizace". Jsem potě-

šen, že spolu se mnou / . . . / zastávají mně blízké či totožné názory i vlivné polské společenské síly – episkopát, ostatní politické strany, část přemýšlející a realistické inteligence, i rozumní lidé na Západě. Jde o podporu j e d i n ě m o ž n é h o, obtížného, pomalého, ale žádoucího východiska z polské krize.

/ . . . /

Nespornou a nevyvratitelnou skutečností je, že stranicko–státní vedení, řídící se údajně „vědeckým světovým názorem", „vědou všech věd a uměním všech umění – marxismem–leninismem", dokázalo proti sobě popudit d r t i v o u v ě t š i n u n á r o d a. Tady nestačí tázat se, jak to činí například M. Matouš, zda se dodržovaly či nedodržovaly „obecné zákonitosti výstavby socialismu", nýbrž je třeba klást otázku, zda krach režimu v Polsku není krachem celého k o n z e r v a t i v n í h o, n e r e f o r m o v a n é h o politického a ekonomického systému a zda to není jeden z projevů hluboké a těžko řešitelné k r i z e c e l é s o u s t a v y tzv. reálného socialismu. Jsem přesvědčen – i schopen zdůvodnit – že pravdivý je soud druhý. Avšak v této studii nehodlám tuto složitou problematiku řešit. Aktuální otázkou však je, zda Polsku ve vzniklé situaci nehrozily antihumanity větší, pokud by k výjimečnému stavu se všemi jeho antihumanismy nedošlo.

/ . . . /

K ilustraci míry represí /v porovnání s tím, co se událo u nás/ uvádím situaci na vysokých školách /k 5. říjnu 1982/: Došlo k prověrce učitelů a vědeckých pracovníků. Propuštěno 2 %, podmíněně ponecháno v práci 5 %, přemístěno na jiné pracoviště v oboru 2,6 % učitelů. Kritériem nebyl postoj k zavedení výjimečného stavu /u nás hlavním kritériem byl postoj k vstupu vojsk V–smlouvy na území ČSSR a přiznání, či nepřiznání kontrarevoluční situace/, nýbrž otázka, zda má být škola „totálně nezávislá na státu", což požadovala Solidarita.

/ . . . /

Aniž chceme přeceňovat roli mocné osobnosti v dějinách, můžeme již nyní říci, že s nástupem Andropova do funkce generálního tajemníka ÚV KSSS objevily se některé nové, pozitivní prvky v zahraniční i vnitřní politice SSSR, a tím i „soustavy". Budoucnost ukáže, zda jde o prvky podstatné, potřebné reformy – nebo pouze o nepodstatné prvky kosmetických úprav, neřešících hlubokou všestrannou krizi soudobého socialismu.*/

*/ Redakce DIALOGŮ opravila pouze zkomolená polská jména a názvy.

ČESKÝ ROZŠAFA A ZÁHUBNÍ ŽIVLOVÉ RADIKÁLNÍ
aneb
JAKUB MALÝ REDIVIVUS
to jest
HÝČKÁNÍ LUBOŠE KOHOUTA–TEPAVÉHO

V den, kdy podepsali historické dohody v Gdaňsku, dlel jsem právě v Rimini na mítinku mladých italských demokratických katolíků. Večeřel jsem se vzdělaným a velice lidským monsignorem. Můj společník, který výborně znal dějiny střední a východní Evropy, přátelsky špičkoval a tázal se mne mj., co teď podniknou Češi, kteří určitě, jak on je zná, čekali, až přijde jejich chvíle? – Opáčil jsem otázkou, zda monsignorovy znalosti sahají až k pojmu „mezinárodní socialistická dělba práce"; omluvil se, že nejnovější doba a zvláště ekonomika nejsou jeho vlastním polem. Nevadí, pravil jsem, všechno podstatné, co se týká rozdělení práce mezi Čechy a Poláky, je vidět již za doby nacistické okupace obou zemí: Poláci přivedli k dokonalosti symbolu princip, který vede k samozřejmosti kavaleristických útoků proti tankům; a Češi ex post nejvíce psali a nejlogičtěji zdůvodnili nesmyslnost tohoto polského počínání. Moudrý monsignore v mém cynismu dobře rozeznal hořkost.

Nuže, zatímco LK projevuje ješitné uspokojení, že vývoj se bere podle jeho prognóz, já takříkajíc mám nárok na ještě vyšší dávku ješitnosti, neboť jsem předvídal nejen budoucí vývoj, nýbrž také budoucí psaní LK a jeho kamarádů.

Vězňové jsou shromážděni na táborovém prostranství, kam právě přivádějí dopadeného zkrvaveného uprchlíka. A jeho soused z téže světnice polohlasem, ale zase tak, aby to zaslechli dozorci, pokřikuje: „Já to říkal, jak to skončí, já před tím vždycky varoval!" – Neospravedlňuje se před spoluvězni, nemá strach, aby si nemysleli, že neudělal vše pro zdar sousedova útěku, neusiluje o získání třeba alibi, že pokud se týče jeho, nemůže za to. Natožpak aby se třeba jen v skrytu duše zamyslel, co snad mohl opravdu pro sousedův zdar udělat a proč to neudělal. – Reakce vězňů na toto počínání je teoreticky představitelná dvojí: v prvním případě morální odsouzení nevhodnosti takovéto reakce; kupodivu i nejméně mravně vyspělá lidská individua mívají základní pocit solidarity. Ve druhém případě je kibic zvolen konšelem za stranu /podle letopočtu/ staročeskou, mladočeskou, sociálnědemokratickou, komunistickou, evrokomunistickou . . . , a to se jmenuje „česká politika 1848 – . . . ." až kolik?

Předmětem této poznámky není Polsko, nýbrž Čechy, a vymezený problém je z hlediska smyslu existence tohoto časopisu daleko důležitější než jakákoli konkrétní debata o detailech; nemíníme dopustit, aby naše otevřenost ke každé diskusi znamenala utopení v maličkostech a zapomenutí na základní principy, na nichž spočívá nejen politika, ale vůbec i existence každého lidského společenství.*/

---

*/ Pokud se týče konkrétní debaty o posledním z polských „velkých národních povstání", nabízíme čtenářům daleko více materiálů k samostatnému uvažování, než všechny ostatní české a slovenské časopisy dohromady. Nikdo ať si nemyslí, že právě t a t o redakce se spokojí s dokumentováním cizích mínění a vyhne se vyslovit vlastní. Učiní to však teprve vůči i n f o r m o v a n é m u čtenáři.

Luboš Kohout na rozdíl od svých evrokomunistických kamarádů nepodepsal žádnou moskevskou kapitulaci, nepronesl do televize žádný kapitulantský projev /ani ubrečený jako Dubček, ani cynický jako Mlynář/, nenabádal lid ke klidné práci, nevyužil tedy faktického informačního monopolu „obroditelů" ke z r a d ě na hnutí, jako většina jeho nynějších kamarádů. Nýbrž naopak, burcoval lid k nezávislosti na plačtivém předákovi a upozorňoval na vskutku nedozírné následky, které bude mít nepodmíněná důvěra v miláčky národa. Kdykoli se o něm v tomto časopise bude psát, vždycky znovu se mu za to dostane poklony, buďtež si jeho současné politické postoje jakkoli hloupé. Někteří čeští evrokomunisté, reformní komunisté, či jak má znít správně termín, jímž se sami vymezují, tedy opravdu nejsou lumpi.

Právě to je východiskem následující úvahy. Kritik může si být jist, že postoje a názory LK jsou autentické, že se za nimi neskrývá docela jiná, například konjunkturální motivace. Nemusíme hledat biografické, účetní nebo kádrovnické souvislosti, máme tu názory tak říkaje destilované – ideální podmínky pro i d e o g r a f i c k o u d i a g n o s t i k u.*/ Nadto, za druhé, má LK ten zvláštní dar, že neumí psát normálním komunisticko–jezuitským stylem. Správně vydrezúrovaný bývší stranický učenec totiž napíše nejdřív odstavec sekretariátových žvástů, které vzápětí podmíněně popře, načež je připraven na každou diskusi. Vydrezúrovaná hrůza z jakékoli vyhraněné formulace pracuje jako superspolehlivá autocenzura. Ale LK se v tomto nějak nepovedl. Toto mnozí, především jeho kamarádi, čtou se škodolibou ironií, ale já to píšu bez škodolibosti. Nechtěl jsem se posmívat Luboši Kohoutovi, že se mi do něj pěkně strefuje. Myslím to jako poklonu: Není to úhoř, na kterého se musí s udicí. Můžeme si to rozdat jako dřevorubec se sekerníkem.**/

Nuže, demonstruji tu skutečnost neobyčejně významnou pro duchovní ovzduší v Československu, a píšu to nejtučnějším písmem, jímž disponuje tento tiskařský koncern: LK se na podporu svých stanovisek namířených proti neodpovědným radikálům dovolává REAKCIONÁŘE Glempa a nedosti na tom, taky šéfa NATO! Klémovi na nebesích hrůzou vstávají vlasy, a v hrobě se obrací nejen Marx marxistický, nýbrž také „mladý Marx" komunistických reformistů z osmašedesátého! Gutman pokyvuje hlavou, že dávno pochopil, že komunismus je podvod, kdežto Trocký na obláčcích tančí ohnivého kozáčka: na jeho slova došlo, ještě nějaký čas a Stalinovi žáci budou nejlepšími potlačovateli odvěké touhy po svobodě, ba i to společenské vlastnictví odstraní v zájmu „ekonomické efektivnosti"! Destilované formulace Luboše Kohouta umožňují každému, aby si plně uvědomil tento fakt a jeho dosah, byť se to zdá neskutečné, nemožné. Je to pravda, třeba je to k nevíře. Aspoň pro toho, kdo je ovlivněn ideologickou manipulací komunistických režimů.

Ba ještě více nalezneme v neopatrných textech Kohoutových. Můžeme a musíme je považovat za názor celé skupiny, už proto, že nikdo z ní se od LK nedistancoval, ač nepochybně je jim způsob Kohoutova psaní nepříjemný právě proto, že vyjadřuje – způsobem

---

*/ Jak jinak mám nazvat studie zaměřené k pochopení vývoje určité ideologie?

**/ Právě tento nedostatek partajní kultury činí stať LK nepříjemnými pražskému E–klubu a zcela nepřijatelnými zahraničním euro–kamarádům, kteří musí navíc brát ohled ještě na západní veřejnost. To je příčina, proč je LK ke své vlastní i naší mrzutosti v publikačních možnostech nakonec odkázán na nás, záhubné živly radikální. – Ostatně, proč bych zapíral, že to je také důvod, proč já ho euro–soudruhům strkám pod nos?

politicky a společensky nevhodným – nynější duchovní svět těchto lidí. Nuže, tato cháska, která odstranila z české kultury tolik talentů /tolik schopnějších!/ v zájmu svém vlastním, který označovala za „zájem dělnické třídy", nyní vidí v pučistických generálech nositele politické moudrosti, a v dělnickém hnutí neštěstí pro společnost! T a t o cháska nyní mluví o desetimiliónové organizaci, o prvním autentickém dělnickém hnutí na Východě za uplynulých třicet let, jako o „extrémistech"! – Jak je dobře, že jsme se toho dožili, kdokoli si ještě nebyl jist, za co je vskutku mít!

Duchovní rozklad eurokomunismu, jehož je to projevem, není nějakou pražskou nebo československou specifikou. Je stále markantnější všude v Evropě. Celá věc má však také výrazný ráz český, a na ten chci poukázat zejména. Ovšemže LK píše úplně stejnými termíny jako notoričtí reakcionáři v roce 1848, 1856, 1870 . . . ., jako nevědomý Svoboda běsnící proti Šabatovi v roce 1968, atd. Nic nového. Také v jiných národech jsou politické proudy, které po sto let neříkají nic nového, respektive to i zdůrazňují jako svou zásluhu. Proč ne? Zejména pokud staré hodnoty jsou opravdu hodnotami, zasluhují si, aby byly bráněny. Moderní svět přináší příliš veliká rizika, a sama sebezáchova společnosti si vynucuje pojistné mechanismy.

Ale toto není náš specifický případ český. V něm jde jen a jen o moc politickou, a to za zcela zvláštních okolností. Znovu připomínám, že staronový konzervativec LK nehájí žádný svůj /hmotný nebo jiný/ zájem. Nepochybně hájí sociální zájem vrstvy, která je u moci – avšak: patří k této vrstvě? ? ?

Toto je jádro našeho problému. A právě v tomto ohledu je LK jen staronovým vydáním tradičního českého konzervativního politika 19. století. Jakub Malý redivivus. Aby bylo jasno, nemluvím tu o těch českých politicích, byrokratech atd, jimž se kdysi říkalo „hofráti", kteří se nějak podíleli na moci Vídně. Mluvím o těch, kteří z tohoto podílu byli vytlačeni. Jaký byl jejich zájem na vyřazení „záhubných živlů radikálních" ze hry?

Počínaje Machiavellim, přes velké historiky anglické revoluce, potom Velké revoluce francouzské /kteří byli současně praktiky revolucí a kontrarevolucí 1830, 1848, 1871/, v jiné souvislosti přes Clausewitze – všude bylo jasno, jaká je podstata mechanismu politického boje: jedni utlačují, druzí holýma rukama lámou jejich mantinely, TŘETÍ stavějí mantinely nové. Do monotónnosti se opakuje. V politicky kultivovaných národech, nejvíce patrně ve Francii 19. století, se jasné obecné vědomí tohoto mechanismu zdá až cynické. Českým sousedům konšelům je absolutně cizí jakýkoli náznak tohoto pochopení. Netepou radikály ve svém sociálním zájmu – /marxistické nebo pseudomarxistické výklady v tomto smyslu se velice mýlí/. Samozřejmě nejednají ze strachu před nimi, neboť /běda/ kde jsou záhubné živly radikální slabší nežli tradičně u nás? Jaký zájem měl Palacký, aby tepal Arnolda, jaký zájem měl Malý, aby tepal Friče, jestliže a/ radikály ohrožovaná moc nepatřila tepačům, a za b/ bylo jasné, že bořitelé moci naprosto nejsou vážnými pretendenty o ni, že nanejvýš s n a d mohou, jestli budou například záměrně a zištně posilováni, za cenu zkrvavení svých vlastních lebek posloužit k důkazu, že staré mantinely se musí poněkud rozšířit? Čeští naivkové vstupují na politické parkety s bezelstným úsměvem a upřímnýma očima: pohleďte, jak tepáme nezodpovědné živly! Doufají snad opravdu, že politický boj se řídí zásadami nějaké vděčnosti a čekají, že budou odměněni za své tepání radikálů. A uvěří tomu natolik, že se jim radikálové začnou opravdu jevit národním neštěstím.

Oni tomu opravdu věří, že čím slabší republikánští radikálové, tím silnější svoboda, a naopak. V našem sousedství Maďaři, naši všestranně nejkulturnější sousedé, docílili přesně opačnou, „francouzsky" cynickou politickou taktikou národní svobody půl století před Čechy. Češi za to dosud své politické vůdce uctívají, ba studují jejich odkaz jako návod k dalšímu počínání.

To všechno mohu vysvětlit Bílou horou a těžkým zpožděním ve vývoji moderního českého národa, ze všeho nejvíc pak jeho politické kultury.

Mohu také Luboše Kohouta vysvětlit Bílou horou?

Je v Čechách někdo schopen pochopit, že Kadárův kompromis je založen na m a s o v é m hrdinství maďarských dělníků stávkujících ještě celé měsíce po sovětském dobytí Budapešti, a na revolučních bojovnících, razících heslo „v březnu začneme znovu"? – Samozřejmě, stálo to desetitisíce mrtvých. Takové jsou dějiny a taková je krvavá stalinská diktatura. Kompromisy s žádnou despocií nejsou zadarmo. Prosadí-li se kdy, jsou založeny j e d i n ě n a s í l e .

Je někdo v Čechách schopen pochopit, že československá revoluce let 1968/69 skončila tak v dějinách zcela výjimečným neúspěchem, totiž bez jakéhokoli politického kompromisu, režimem horším než byl předrevoluční, právě pro slabost nezodpovědných živlů? ? ?

A ovšem! – LK má pravdu, Jaruzelského režim nikdy nebude, nemůže být „fašistický", nemůže být natrvalo horší, než byl režim Gierkův, p r o t o ž e existuje podzemní Solidarita, protože vychází 600 ilegálních časopisů, protože existuje n ě k o l i k m i l i ó n ů „extrémistů" ochotných za nic nevzdat boj!

V roce 1978 hodil jsem svou rukavici jednomu z Dubčekovy ekipy, Jiřímu Hájkovi. Měl jsem za nutné upozornit ho, že nemá právo mluvit za mne osobně, on „umírněný" za mne radikála, a současně jsem dobrou polovinu svého dopisu věnoval vysvětlení, že já co radikál velmi přeji jemu i sobě, aby se k podílu na moci v Praze dostali oni, „umírnění", což v dané chvíli znamená evrokomunisté. Zcela v duchu onoho mechanismu, o němž tu píšu. Jal se mne tepati Luboš Kohout. Cui bono? Jistěže Moskvě; Husákovi, ovšem. Je však vskutku Husákovo bonum též Vaším, Luboši Kohoute? Nebo snad myslíte, že jsem Vám já, případně několik jiných, kdo se mnou souhlasí, větším nebezpečím než Husák? Je možno si vůbec vážně pomyslit něco podobného?

Tolik tedy, co se týká všední politiky. Celá věc má ovšem též vyšší rozměr. Je patrno, že ten kdo uvažuje způsobem zde vyloženým a jedná co radikál, nemůže být motivován nějakým zájmem odvozeným z této roviny, z úrovně všední politiky. Vždyť zcela racionální postoj toho, kdo si uvědomuje danou perspektivu, by byl docela jiný: totiž zařadit se mezi „umírněné" a tajně podněcovat nevědomé radikály. Nevědomé – anebo jinak motivované?

Tof záludná otázka, Luboši Kohoute! Nikdy ji nepochopíte, zdá se. To je Váš život, Vaše chuť, jak ho prožijete, Vaše odpovědnost . . .

A tak tepej, holoubku, tepej ve dne v noci, není ti pomoci, k tomu se nedotepáš. Stůj však pevně při díle a kuj, jen kuj, tepači zasmušilý, Jakube malý můj.

Jan T e s a ř

DOBRÉ RADY

NEBOJTE SE KONSPIRACE

Příspěvek k diskusi československých přátel na základě našich východoněmeckých zkušeností

Revoluční síly musejí ve svém politickém boji využívat také konspirativních metod práce. Úzce vymezená legalita, kterou nabízí deformovaný „reálsocialistický" stát, nemůže postačit. Činnost na tomto relativně „legálním" poli musí být tím více doplňována ilegálními metodami, čím užší je demokratický prostor politické hry v tom kterém daném státě. Že tento prostor existuje v nynějších „státech východního bloku" spíše poblíž blokové hranice, je všeobecně známo a nepotřebuje žádných dalších vysvětlování.

Je proto důležité pro každý opoziční proud, aby si jeho stoupenci připomenuli zkušenost spojování legální a ilegální práce, jak byla velmi úspěšně praktikována již v císařském Německu německou sociální demokracií a později bolševickou stranou v carském Rusku.

Pravidla konspirace musejí být studována. Mnozí mladí lidé, kteří vstupují do opozičních skupin a hnutí, tato pravidla neznají. Způsoby boje jsou proto často naivní a nerozvážné, nejzákladnější bezpečnostní opatření buď vůbec nejsou známa anebo jsou brána na lehkou váhu. Není také lehké opravdu si na ně zvyknout, i když se dosáhne shody o jejich nutnosti. Člověk musí být ustavičně pozorný a opatrný, a to klade velké nároky na nervy a vyžaduje si změnu celého způsobu života. Nevěnuje-li se tomu dostatečná pozornost, mohou vzniknout těžké ztráty v boji, a ty jsou zase vždy spojeny s demoralizujícím účinkem na celé hnutí, jehož důsledky nelze přehlédnout.

Pokusíme se krátce shrnout nejaktuálnější základní pravidla, s výslovným upozorněním na neúplnost tohoto příspěvku.

Především se nikdy nesmí zapomenout, že skutečnost je také zde vždy bohatší než teorie a že nabízí stále nová překvapení, která jsou mimo jakýkoli reglement. Navíc nutno pamatovat, že tajné politické policii jsou všechna pravidla a metody ilegální práce dobře známy. Ani ten nejdokonalejší soubor pravidel nezbavuje ilegálního pracovníka nutnosti zapřáhnout do práce vlastní hlavu a využít vlastního důmyslu.

Krycí jména: mají se používat jen uvnitř skupiny a musejí být čas od času měněna. Jsou obzvlášť důležitá v písemném styku. Nesmějí být neobyčejná, musejí znít přirozeně. V telefonu je jejich použití oprávněno pouze v krajním případě nouze, poněvadž odposlechem se stanou hned známa tajné politické policii.

Velikost ilegálních skupin nemá být větší než 3–5 lidí. Různé skupiny se nemají navzájem znát ani nemají udržovat vzájemné kontakty. Pouze jeden zodpovědný pracovník udržuje spojení k sousední skupině nebo případně k vyššímu vedení, jestliže nějaké takové existuje.

M í s t a s c h ů z e k : Důležitá je volba vhodných míst. Nejvýhodnější jsou schůzky m i m o b y t y , pokud se nejedná o zvláštní případ obydlí osoby sice naprosto důvěryhodné, ale také v očích vládnoucí moci absolutně nepodezřelé. Je potřebí pamatovat, že pro schůzky s e n e h o d í čekárny nádraží a letišť, recepce a návštěvní místnosti hotelů ani noční lokály a podobné vykřičené podniky. Takovéto prostory jsou stále hlídány tajnou policií nebo jejími špicly, a kromě toho jsou také pod kontrolou pořádkové policie nebo útvarů pro boj s omamnými jedy; ty jsou povinny podávat hlášení a upozornění tajné politické policii. Nejméně nápadné a proto nejvýhodnější jsou nevinné maloměšťácké lokály. Nesmějí být prázdné, ale ani přeplněné. Vhodné mohou být také parky, zahrady, muzea, kostely nebo navštěvované hřbitovy. Použijete-li ke schůzce s o u k r o m é h o b y t u , je třeba do některého okna umístit nenápadné – a také snadno a nenápadně zrušitelné – znamení, že místo je bezpečné /například záclona shrnutá do určité polohy apod./. Musí se dát pozor na nebezpečí odposlechových zařízení, „štěnic". Snadno mohou být instalovány do lustrů, objímek lamp nebo do telefonu, často také bývají v lištách podlahové krytiny. Proto je třeba telefon přemístit do jiné místnosti a není-li to možno, alespoň ho přikrýt polštáři a dekami, zkontrolovat žárovky, ohledat lišty na krytině. Jako detektoru můžete použít tranzistorového rádia: hledat na stupnici, zda neuslyšíte vysoký pískavý tón, a poté zkoumat, kde v bytě je nejsilnější. V blízkosti toho místa může být „štěnice".*/

D o b a s c h ů z k y : Je důležité, aby všichni členové skupiny měli jednotný přesný čas – rádiový, respektive podle vedoucího. Nedostaví-li se očekávaný partner ve stanovený čas, nemají ostatní čekat déle než 5–10 minut. Místo schůzky musí být b e z p o d m í n e č n ě prohlédnuto j e d n í m účastníkem několik minut před stanovenou dobou. Vyskytne-li se něco podezřelého, musejí bezpodmínečně všichni ihned, ale bez nápadného chvatu zmizet.

Při písemných anebo telefonických dojednáváních schůzky nesmí být nikdy uváděno místo, nýbrž vždy jen datum a hodina. Přitom se jako datum zásadně vždy – podle předchozí dohody – uvádí datum o jeden či dva dny p o z d ě j š í . Rovněž tak denní doba uvádí se vždy o hodinu či dvě později. Tento trik je tajné policii přirozeně znám, ale jeho používání v každém případě ztíží policii její činnost.

„ Č i š t ě n í " o h r o ž e n ý c h b y t ů : Obydlí členů ilegálních skupin mají být naprosto „čistá" od podezřelé nebo zakázané literatury, letáků, dokumentů, seznamů, protokolů, adresářů a telefonních čísel, stejně jako od veškerých prvků rozmnožovací techniky. Zásadně má taková literatura, dokumenty a rozmnožovací technika být ukryta v bytech „neutrálních", respektive nepodezřelých /samozřejmě ale naprosto spolehlivých/

---

*/ Tato metoda není spolehlivá. V ž á d n é m p ř í p a d ě n e s m í n e g a t i v n í v ý s l e d e k u p o k o j i t v a ši o p a t r n o s t a v é s t k p ř e s v ě d č e n í , ž e n e j s t e p o s l o u c h á n i ! Československé přijímače nejsou vybaveny vlnovými pásmy, která jsou vhodná pro „štěnice". Poněkud větší možnost dají vám speciální tranzistorová rádia, která jsou běžně v prodeji na Západě. Ani ony však neodhalí mikrofón bez vysílače, tedy například s dráty anebo přímým záznamem na pásek – takové zařízení může být pohodlně umístěno ve vaší zdi nebo stropě ze sousedního bytu, jak se to mnohokrát v Československu stalo. Nejideálnější metoda za všech okolností: používání „disi–tabulek"! Jejich jediným nedostatkem je to, že jejich nález může již vzbudit podezření. – Poznámka redakce.

osob. Případně přicházejí v úvahu pro ten účel také opuštěné domy, baráky, nepřístupné kouty ve fabrikách, důlní štoly atd., pokud k nim je zaručen nebráněný a před pozorováním chráněný přístup.*/

Zřizování mrtvých schránek: Jím se umožňuje těžko odhalitelný, avšak pomalu fungující styk. Existují dvě metody:

Metoda A/ Vodotěsná nádoba ze skla nebo plastiku, s plastickým uzávěrem bude sloužit jako kontejner pro zprávy. Umístí se na všeobecně přístupném, ale ne příliš frekventovaném místě, například v kamenem zakryté díře ve zdi, ruině, zahradě, parku, v dutině nebo v kořenech stromu, za náhrobkem apod. Předávání zpráv mezi partnerem A a B, kteří se nemusejí znát a setkávat, se provádí takto: A deponuje například v úterý zprávu do nádoby. Současně umístí někde v sousedství na sjednaném místě, vzdáleném ne blíže než 10 a ne dále než 20 metrů od schránky, například napínáček se stříbrnou hlavičkou – na telegrafním sloupu, plotě, stromu či pod sedátkem lavičky v parku. B přichází vybírat zprávu například ve čtvrtek. Napínáček se stříbřitou hlavičkou je pro něj znamením, že zpráva pro něj byla do nádoby vložena. Odstraní napínáček, a vloží-li sám do nádoby zprávu pro A, umístí na stejném místě napínáček s hlavičkou jiné barvy, například mosazný.

Jestliže delší dobu chybí signál, buď že byla zpráva do schránky vložena anebo že z ní byla vyňata, znamená to nebezpečí. V takovém případě se A a B mají nejprve informovat, zda něco bylo do schránky vloženo, dříve než vyjmou samotnou schránku z úkrytu. Zřizuje-li se mrtvá schránka v parku, zahradě či na hřbitově, je nebezpečí, že místo může být pozorováno ukrytou osobou dalekohledem. Na to je třeba pamatovat od počátku.

Metoda B/ Tato forma umožňuje pouze informaci o době a místu setkání. Určí se telefonní budka, v níž je telefonní seznam, která není příliš frekventovaná a není příliš odlehlá. Na dohodnuté straně seznamu vyznačí A stanovenou dobu /řekněme 7.9. – 16,30/ zaškrtnutím patřičných čísel. Musí pozorně dodržovat sled řádků, jinak bude zpráva nesrozumitelná. Používá se měkké tužky. Pro odebrání zprávy se obvykle předem stanoví určitý přesný čas, k němuž bude zpráva pro příjemce připravena. B přijde do budky ve stanovenou dobu, poznamená anebo zapamatuje si určené datum a vygumuje zprávu. Sám může na jiné dohodnuté straně seznamu vyznačit jiné datum nebo údaj, který pak zase nalezne A. Mimo datum mohou být jednotlivými zaškrtnutými písmeny vyznačena místa

---

*/ Toto je německá zkušenost. Ve zvláštních československých podmínkách může někdy být dokonale „čisté" obydlí /například byt zcela prostý vší opoziční literatury/ spíše momentem zvyšujícím podezření. Někdy může být účelnější instalovat nějakou relativně nezávadnou literaturu tak, aby byla při policejní prohlídce nalezena. To platí zejména pro toho, kdo je už znám svým nesouhlasem s režimem. Takové rozhodnutí je ovšem vždy vysoce riskantní. Pamatujte, že praxe politické policie je zcela cynicky účelová, takže rozhodnutí zavřít často předchází každou přímou akci proti dotyčnému. Potom neexistuje žádná opoziční literatura, která by byla „nevinná", sebemenší nález je často záminkou umožňující odsouzení. Takže příliš přehnané zdánlivé krytí nainstalovaným nálezem se klidně může stát momentem ulehčujícím práci represivním orgánům. I zde tedy platí zásada, že naprosto dokonalé alibi sice zvyšuje podezření, ale že sebemenší důkaz proti umožňuje odsouzení. – Při „čištění" bytu před očekávanou prohlídkou pamatujte na poprášení kritických míst přiměřenou prachovou vrstvičkou /obráceným vysavačem/. Zkušený prohlídkový expert vždy prvním hmatem zjišťuje existenci této vrstvičky. Není-li jí na málo frekventovaných místech, vysoce to zvyšuje podezřelost těchto míst nebo vůbec oběti. – Poznámka redakce.

schůzky. Jestliže A zná partnera B a dobu, kdy má být zpráva z budky odebrána, může ho při tom pozorovat /z okna bytu, lokálu, výkladu.../ a tím také zjišťovat, zda není případně sledován, a to může být samozřejmě podle potřeby zajištěno i obráceně. Mezi oběma návštěvami budky mají uplynout asi 2–3 hodiny.

Zpravodajský a poplachový „pavouk": V politických krizových situacích se může ukázat nezbytným rychlé informování všech členů ilegální skupiny a případně jejich shromáždění nebo koncentrovaný zásah. Poněvadž veřejná komunikace a doprava může být zásahem státní moci vyřazena /stav obležení, uzávěra dopravních cest a prostředků, vyřazení telefonu, zákaz vycházení.../, musí být pro takovou chvíli připraven vlastní spojovací systém. Za tím účelem je nutno mít mimo jiné spolehlivou registraci všech osobních dopravních prostředků, které jsou skupině k dispozici, od auta až k jízdnímu kolu, které může být v jistých situacích velmi užitečné /například v případě zákazu prodeje benzínu/. Kromě toho musí být připraven vypracovaný informační „pavouk": centrála alarmuje v takové chvíli připraveným heslem 3–5 členů a z nich každý obstarává zase vyrozumění 3–5 dalších členů a tak dále, až je zajištěna poplachová pohotovost celé ilegální skupiny. Může se shromáždit buď po částech anebo celá na sjednaných místech. Podle okolností je možno v takových situacích využívat buď vlastního komunikačního systému anebo i veřejného telefonu. „Pavouk" musí zásadně počítat s obtížnějšími podmínkami pro styk – tj. musí zajišťovat rychlé informování všech členů popřípadě i pěšími pochůzkami. Dovolí-li to situace, může být popřípadě vyzkoušen i cvičný poplach – samozřejmě nikoli s použitím telefonů a nikoli se shromážděním členů, zejména nemají-li se navzájem znát.

Používání tajného inkoustu: Existují chemické inkousty, které jsou čitelné pouze po použití určitých prostředků. Nouzově může být použito také citrónové šťávy nebo mléka. Text se napíše mezi řádky obyčejného a zcela nezávadného dopisu. Příjemce ho nahřeje, například horkou žehličkou, načež tajný text nabyde žlutohnědou barvu a je dobře čitelný.*/

Otisky prstů a zbytky slin: Při písemném styku a při výrobě a rozšiřování letáků je bezpodmínečně třeba se vyvarovat, abyste zanechali tyto stopy, které bezpečně identifikují! Všechny práce tohoto druhu se musejí provádět v gumových rukavicích nebo aspoň s gumovými prsty. /Máte-li pouze gumové prsty, nedotýkat se ničeho dlaněmi!/ Po skončení práce umýt rukavice vodou a mýdlem a nezapomenout přitom na vnitřní stranu, kde jsou vaše otisky. Politická policie s tím počítá. Rozšiřování letáků v ulicích, do domovních schránek, telefonních budek, toalet atd. musí být bezpodmínečně prováděno v rukavicích. Stačí k tomu běžné kožené, nikoli však vlněné rukavice. Známky na dopisy a obálky nesmí být navlhčovány slinami. I dlouho po zaschnutí je na základě chemického rozboru zbytků slin vaše identifikace možná stejně tak dobře jako na základě otisků prstů.

Rozsev letáků: Doporučujeme vám jednoduché zařízení k rozhozu letáků, které si každý lehce může vyrobit sám a které se osvědčilo v naší německé praxi. Sestává

---

*/ Pozor, vyzkoušejte napřed druh papíru! Na některých druzích je nápis mlékem nebo citrónem dobře čitelný i bez zahřátí, při pohledu ze strany. – Poznámka redakce.

především ze stativu – svislého sloupku nebo dřevěné tyče – a z vodorovné tyče, která je kramlí nebo očkem připevněna ke stativu tak, aby se mohla otáčet v jedné, svislé ose. Na jednom konci této příčné tyče se upevní schránka ze dřeva nebo plechu, otevřená shora a zpředu, a do ní se volně vloží letáky na průklepovém nebo jemném tiskovém papíře /nejméně 500 kusů/. Na protějším konci je tato příčná tyč vyvážena nádobou z plastiku plnou vody. Ve dně nádoby je malý otvor, jímž voda uniká. Se změnou rovnováhy tyče letáky vypadnou ze schránky a rozlétnou se. Zařízení musí být napřed prakticky vyzkoušeno, aby se docílilo optimálního načasování, tj. na dobu, kterou potřebujete k bezpečnému zmizení z místa činu. Přístroj se umístí na střeše vysokého domu nebo na kostelní věži /paklíč!/ a vybere se vhodná doba, kdy je silný vítr, aby letáky zanesl co nejdále možno žádoucím směrem.*/

U ž í v á n í k ó d u : Neexistuje sice žádný bezpečný šifrovací kód, ale existuje systém, který lze rozluštit pouze zradou – a to je kódování podle knihy. Oba partneři ve styku používají t é ž e k n i h y /téhož vydání/. Musí to být kniha politicky zcela neutrální, nenápadně uložená, ničím zvláštní a co nejobjemnější, pokud možno nějaký dlouhý román. Samozřejmě musí mít partneři ve styku v knihovně alespoň 200–300 knih, aby mezi nimi zanikla ta, která slouží ke kódování. Text, zformulovaný vždy telegraficky stručně, se kóduje tak, že se uvede – vždy za sebou nebo pod sebou strana, řádek a slovo, respektive písmeno, které má být čteno. Tak například zpráva zní: „Úterý 16. 12. v 18 hod. v kostele". Na str. 214, řádek 27, 3. písmeno je „ú". Kódujete 214–27–3; oddělíte čárkou nebo zlomkovou čarou a pokračujete stejně s písmenem „t" – atd. Můžete použít také celá slova, potom poslední číslo například zakroužkujete: dejme tomu, že slovo „kostel" je na straně 507, řádek 8 jako čtvrté; napíšete tedy: 507–8–(4). Nemáte-li knihu ve své knihovně, dále to podstatně ztíží práci policii, jestliže se jí nějak dostal do rukou šifrovaný text. Protože je opakování stejných čísel velice řídké, je nemožné rozšifrovat text pomocí matematické analýzy. To je výhoda tohoto systému. Vedle toho kodování pomocí knihy Vás zbaví nutnosti uchovávat zvláštní klíč, jehož ukrývání je vždy nebezpečné. Aby policie nalezla klíč k textu na základě knihy, musela by přinejmenším prozkoumat celou vaši knihovnu, což by bylo obtížné a trvalo by dlouho. Vedle toho by to stejně nevedlo k jistotě, poněvadž mohlo být použito knihy z jiné knihovny, která nepadla policii do rukou při domovní prohlídce.**/

---

*/ Viz též L. Sinkulová, Byla jsem někdo jiný, Mladá fronta 1983.– Obstarejte si knihu A. Fjodorov, Bolševici v podzemí, Naše vojsko 1954. Elegantní metoda rozhozu letáků ze zkušeností běloruských bolševiků : přistrčení letáků pod vyhaslý vysoký komín. Museli byste ovšem pracovat v noci, neboť nemáte žádný zpožďovač. Zato může být rozsev letáků větší, takže klidně můžete vzbudit dojem, že letáky pocházejí z balónu, který přiletěl ze zahraničí a rozprskl se nad vaším městem. Učte se od „sovětských soudruhů". isou mistři!

**/ Nesdílíme mínění, že doporučovaný kód nelze rozluštit. Policie by nikdy nezkoumala těch 200 knih, nýbrž by zapojila do práce analyzátor – že jednotlivé skupiny čísel označují písmena, viděla by na první pohled. Němečtí přátelé mají však pravdu, upozorňují-li na ohromnou ztrátu času a energie při eventuálním vyšetřování. Ta musí být vaším cílem, a tento cíl je reálný ! Jako v každé jiné otázce, také zde nelze počítat s absolutní jistotou a s „ano–ne", nýbrž je třeba usilovat o nakupení co největšího množství překážek pro nepřítele – s vědomím, že neexistuje žádná překážka, která by pro něj byla absolutně nepřekonatelná. – V některém z příštích čísel přineseme podrobnou praktickou zkušenost s šifrovacími klíči v práci československé opozice. – Obě poznámky redakce.

DISKUSE O VLASTENECTVÍ

JÁ V NÁRODĚ A NÁROD VE MNĚ

Nejdřív bych chtěl panu Tesařovi gratulovat k přesvědčivě vyhrané bitvě, bohužel jen nad slaměným panákem. Kdybych sáhl do pokladnice našich národních přísloví*/, musel bych napsat, že se i mistr tesař někdy utne. Zanechmež ale polemický tón**/, neboť se jedná o věc zásadní a s takovými není radno si zažertovat. Mohl bych se ale důstojně odmlčet a myslet si: jen ať to rozsoudí dějiny; neučiním tak,a tak se volky nevolky dostávám do pozice těch, kteří byli zmanipulováni vysvětlovat to, co napsali. Doufám jen, že nebudu nucen vysvětlovat toto „vysvětlení", neboť to by už byla katastrofa.

Nuže i tváří v tvář takovéto hrozné vizi – věru, raději bych se chopil rapíru než plnicího pera! – prohlašuji, že jsem byl krutým způsobem nepochopen! Šlo mi /dobře, na této vyšší čili metafyzické rovině/ o to etablovat pojem národa, n á r o d a v ů b e c, ne tedy v prvé řadě národa našeho. /Čímžto odmítám jako bezpředmětnou poznámku, jíž mělo být sugerováno, že mluvím-li o národu českém, tím harmonizuji s kolaboranty a háchovci. Za Slováky se zdráhám mluvit ne proto, že bych je snad nenáviděl – pravdou je opak – ale proto, že jsem přesvědčen, že Slováci mají dostatek schopností mluvit sami za sebe./ Otázka zněla: Co je národ? a ne: Co je vlastně český národ? /Na tu druhou otázku se můžeme pyšnit již mnoha přehlubokými a velmi spravedlivými odpověďmi z per těch nejrůznějších emigrantských myslitelů!/ Šlo mi o to ukázat, že slovo národ, má-li mít vůbec právo na existenci, musí vyjadřovat jistou realitu. Je-li to slovo typu „chiméra" či „jednorožec" nebo ne. Na otázku tohoto typu nestačí odpověď ne zcela subjektivní. Osobně se za chiméry či jednorožce prát nebudu. A ani za národ, není-li to něco dostatečně reálného. /Je zajímavé pozorovat, jak tzv. levicová i tzv. pravicová hnutí národ oddefinovala a jak nás chtějí přimět k tomu bojovat za víru či za socialismus čili za tzv. cíle všelidské. Za všechno jiné bojovat, jedině za co se bojovat nesluší, je za národ a za fujtajkslovej tzv. nacionalismus. Jak pro jedny tak pro druhé je programem: Odčiňme 28. a 30. říjen – ten z roku 1918. Pro jedny je cílem nějaký celosvětový proletářský ráj, pro druhé bohabojná katolická říše./

Národ se běžnému zmaterializovanému chápání musí vymykat, poněvadž se jedná v podstatě o kategorii duchovní, nicméně reálnou! A ani obrat „geograficky a kulturně vymezená jednotka" jako definice národa nic nezachrání, neboť nevyjadřuje podstatu věci, ale jen jeho dva případky: jako kdybychom chtěli definovat rodinu tím, že bychom řekli, že rodina je to, co žije v tomto domě /Gottwaldova 53/ a jí nerez vidličkami.

---

*/ Čelakovského M u d r o s l o v í, heslo učení.
**/ cf. K. H. B. T y r o l s k é e l e g i e a J. Hašek „Polemika mezi Hlasy od Nučic a Nučickou stráží", Spisy IV, 88 násl.

Tímto se dostávám k druhému nepochopení. Kdysi jsem potkal člověka, který byl mnohokrát krutě zmlácen policajty. Českými. /Všichni vyslovovali bezvadně „ř", takže to nebyli za Čechy převlečení Rusové a ani ne Slováci!/ Jeho uzávěr v této věci: jak já jen můžu milovat český národ, když mi Češi tak dávali po hubě? ! Vlastní lidi mě mlátili, říkal – a já vím, že ho bolelo něco víc než rány. Myslím, že dobře dovedu pochopit jeho tragické roztržení, a to i když mi estébáci nezvyráželi všechny přední zuby. Ještě ne. I přesto, že mluvil pravdu, myslím, že se mýlil. Mýlil se, tak jako se mýlí pan Tesař, když líčí naši zhovadilost národní. Tím ale netvrdím, že lžou. Trvám na svém chápání národa jako na hodnotě vysoké, a to i kdyby většina jeho momentálních příslušníků byla těmi největšími zhovadilci, což by se projevovalo tím, že by například ničili přírodu víc než by je k tomu režim přímo či nepřímo ponoukal. /Přírodu ničí ten, kdo má k ní vztah cizince. Čí je to vina, že naši příslušníci se necítí v Československu doma? Dále, ničení toho pro život nejdůležitějšího je neklamnou předzvěstí sebevraždy. My sice, bolševíku, zahyneme, ale ty chcípneš s námi!/ Zdráhám se ztotožňovat momentální manifestaci národa s tím, co opravdu národ je. Vidím náš národ být krásným – ale jen v potenci. Co vidím aktuálně dnes, je zrada jeho vlastních ideálů. Jedině opravdový milenec národa smí být jeho nesmlouvavým kritikem. Vidím ale m o ž n o s t , že potence se uskuteční – tohle je vůbec smysl potence, neboť tady míním ne pouze možnost logickou, ale možnost těhotnou realitou. Miluji možnou hrdost našeho národa a hnusí se mi – neméně než vám – jeho aktuální shrbenost. Se všemi kritickými body mohu souhlasit, ale jen s tou výhradou, že v nás je opravdu něco lepšího. Na tohle sázím a za vylákání tohoto „lepšího" bych se chtěl bít. A že v nás „to je", to jsme dokázali nejednou v dějinách: husitské hnutí, naše národní obrození, legionáři, letci a pěšáci z válek tohoto století, jen abych vzpomněl některé pro ty zoufalé zapomnětlivce.

Kdykoliv slyším to prostáčské intelektuálsko–spisovatelské povídání o naší tradiční národní nestatečnosti, vzpomenu na anglickou zdravotní sestru, se kterou jsem před léty hovořil. Za války pracovala ve zvláštním ústavu pro popáleniny někde u Londýna. Těmi nejtěžšími popáleninami byli často zraněni naši letci. Bili se jako lvi, tvrdila – vzdát se nepřicházelo v úvahu. A já kašlu na každého, kdo mi přijde s těmi sračkami o našem tradičním národním zápecnictví.

Ani jedinému z klíčových okamžiků existence našeho národa tohoto století, tj. létům 1918, 1938 a 1968 jsem nebyl tělesně přítomen. Těm dvěma prvním proto, že jsem ještě neuzřel světlo tohoto světa, tomu poslednímu proto, že jsem uprchl několik let před tím, nemoha dýchat novotňárnu, která se dnes zdá mnohým exulantům jako učiněná selanka. Znamená to snad, že jsou mi tato data a doba mezi nimi ve všech smyslech toho slova cizí? Osobně nemohu taktéž být ani za vítězství ani za porážky, která tato data znamenají, ani chválen, ani haněn! Je tohle ale jediný druh zodpovědnosti, který je? Je tato tělesná zodpovědnost vůbec zodpovědností nejzávažnější a nejzajímavější? Také jsem osobně nevyvraždil šest miliónů Židů, nejsem ani členem národa, v jehož jménu tento zločin byl spáchán a ani jsem tehdy ještě nežil. Přesto, jakožto Evropan, jakožto, byť jakkoli chabý, spolunositel tzv. kultury evropské či západní /nezapomínejme na končiny, které se podařilo pro tuto kulturu „získat"!/ za tento zločin spoluzodpovědný jsem, neboť tento zločin byl zločinem kultury západní: duchovně a hospodářsky jej umožnila a politicky zapříčinila. Cítím-li se i přesto její částí, chci-li zůstat Evropanem, nemohu se umýt hyssopem, nemohu zodpověd-

nost za tyto zločiny setřást pouze tím, že řeknu, že jsem se tehdy ještě nenarodil, anebo tím, že kdybych býval žil, že bych je snad neudělal, nebo tak nějak podobně, neboť tak daleko jak j s e m Evropanem, tak dalece jsem zodpovědný za to, čím tato kultura žije, žila, co činí a co učinila. Hlásím se k této evropské kultuře /a neméně než Vy miluji Paříž, Řím, Provence a Dolomity/ a to i přesto – nebo právě proto – že zvěrstvy, které spáchala, opovrhuji; stejně tak se hlásím ke svému národu, a to i přesto, že vím, že se nechová a nechoval tak jak já bych si přál a jak já bych se snad chovat chtěl. Klady národa miluji /a přesto jsem dalek toho být uslintaný šovinista/ a nedostatky národa nenávidím /a přesto považuji za nekalé se od něho duchovně, v době jeho největší tísně, odtrhnout/; to, co platí o mé totožnosti s evropskou civilizací, je namístě i zde. Naším úkolem je ale méně milovat a nenávidět, jako spíš pomáhat růst tomu milovatelnému a potlačovat to nenáviděníhodné. /Věřícímu křesťanovi je ostatně daleko pochopitelnější vztah totožnosti dvou neidentických jednotek, neboť se s ním běžně setkává. Kristus, jakožto člověk, je totožný se svými bratry, přičemž jakožto Bůh je nekonečně daleko od nich vzdálen: Bůh se ztotožnil s člověkem tím, že na sebe vzal všechny jeho hříchy./

Stejně tak jako pouhá fakta nejsou pravda, stejně tak fakt momentální rozloženosti našeho národa nevyjadřuje veškerou pravdu, která v něm vězí. Odmítám tudíž identifikovat způsob momentálního se–objevování našeho národa s jeho podstatou!

Je jasné, že se zde opět potýkám s dvěma možnými definicemi národa. První je ta materialistická: národ není nic víc než to, co v tomto čase a místě v jednotlivcích je, respektive jak se projevují či jeví, druhá je nematerialistická: národ je to, co byť neuskutečněné je jeho duší, co může být, respektive co by měl být: totiž důvod, proč byl do tohoto místa a času Prozřetelností poslán – n á r o d j e j e h o s m y s l.

Přesvědčení, že to m á m e v s o b ě, že to máme v sobě být jednou velkým národem, že máme poslání ve světě, že jsme jedna z manifestací božského všelidství, že jsme jeden z případů, v nějž se vtělila nekonečná dobrota Boží, mě vede k tomu nelámat nad národem, jaký právě je, hůl. Kdybych tuto naději neměl, tak bych se již dávno odnárodnil, neboť jsem přišel na Západ – na rozdíl od Škvoreckého – velmi mlád.

Odpusťte mi následující osobní reminiscenci. Byla doba – asi tak pět let po útěku – když jsem se téměř zcela pocizinštil. Čeština mi dělala „již" potíže, byl jsem integrován v cizím národě, jak jen si to může dušička Čecháčka přát. Když tu jsem potkal Ukrajince, který nikdy nestanul na Ukrajině. Takové hutné a humánní národní sebevědomí jako u něho jsem ještě neviděl. Zastyděl jsem se. Uvědomil jsem si, co vše ztrácím, jakou mozolnatou náturu ze mne udělalo mé světoběžnictví: ten vnitřní neklid, povrchnost ve vztahu vůči lidem, neodpovědnost, honba za pouhým výdělkem a úspěchem, touha vytvořit si někde svůj ostrov a na vše ostatní kašlat. Tehdy jsem se vydal na cestu za národem, za lidmi s kterými bych mohl zodpovědně spoluvytvářet svůj život, za lidmi, s nimiž bych mohl být mnohostranně integrován aniž bych ztratil svoji osobitost. Ano, takový národ ještě není! Ale mám z této cesty jen proto sejít?

Snad přece jen lépe alespoň v jednom smyslu chápu náš národ než Vy, a to i když jsem byl zřejmě hloupé a nekonsekventní dítě, neboť jsem současně miloval Husa a neplival před svatojánskými sloupy. Vím, jak jsem osobně nedokonalý, kolik dřiny to vezme správně využít a kultivovat omezené schopnosti dané mi Pánem Bohem. Snad nikdy se nestanu

úplným člověkem, poněvadž snad nikdy se mi nepodaří všechny tyto omezené schopnosti uskutečnit. Tak dalece ještě nejsem člověkem – jsem pouze na cestě jím snad být. Stejně tak náš národ, jak se domnívám. V tom materiálním smyslu snad národem už jsme: existují pasy ozdobené lvíčkem se znakem Kriváně na srdci! Ale to nestačí! V duchovním smyslu opravdovým národem ještě nejsme.

Miluji to, co můžeme být a strachuji se o to, abychom toho dosáhli. Jsem dojat naší zubožeností. Myslím, že je úkolem každého z nás, kdo si byť v náznacích reálnou možnost zániku našeho národa uvědomuje, pracovat a bojovat o jeho záchranu a to v prvé řadě o záchranu jeho duše: úkolem naším je zrodit každý sám v sobě opravdového člověka a pomoci národu zrodit v sobě národ hodný toho jména. Stejně tak jako filozof musí vylákat pravdu z lůna jevů, stejně tak musí politicky /tzn. ne solipsisticky reflektující jedinec/ činný člověk vylákat opravdový národ z lůna nakupených atomizovaných jednotlivců. Nejsem vlastenec v tomto smyslu – nemám své vlasti. Jsem pouze vlastenec i n s p e . D i x i .

A přece ne! Na nože je to mezi námi v té věci Švejka! Zdá se, že jste založil svou interpretaci jeho osoby na prvních šesti kapitolách a to ještě prvního dílu – jak se to obyčejně bohužel dělá! Kdo ale četl dál, ten pochopí, že Švejk je vysoce výkonná, na zničení politického a kulturního rakouskismu nařízená armáda, čítající jednoho muže. Za tohle bych Vám nejraději usekl hlavu anebo udělal ještě něco daleko hroznějšího, jako například plivl do piva. Jestli ale pivo ve sladké Francii nepijete, tak alespoň do vína či do minerálky!

Vlastimil P ě c h o t a

*

Je to asi též otázka věku: v padesáti připadal bych si trapně jako milenec něčeho, o čem napřed vím, že neexistuje. V témže věku naopak člověk teprve ocení přístup založený na o d p o v ě d n o s t i . Nebezpečí milenectví dokládá nejlépe příběh mládence s vyraženými zuby. Vztah založený na odpovědnosti je bezpečnou zárukou proti podobným krizím. Mne osobně například dovedl uchránit před krizí v roce 1969, když Národ prodal Gustovi svobodu za žvanec, a dnes mne zase chrání před škodolibostí, když Národ docela po zásluze nemá ani svobodu ani žvanec.

Upozorňuji ještě na historickou chybu: konkrétně citované pivní bláboly Jaroslava Haška se nemohly podílet na zničení monarchie, poněvadž vznikly teprve v letech dvacátých. Zato přispěly, v míře dostupné písemnictví jakéhokoli druhu, ke šlechtění negativistických tendencí typických pro Čechy v duchovní tváři českého národa, a tím přímo k tomu, že páni Čechové, kteří se učinili pány československého státu, neměli dostatek vlastností potřebných k jeho správě a tím méně zbrojné obraně – což je hlavní příčina všech našich běd až doposud. Dříve ještě než Vám zase rád předám slovo, dovolím si předložit Vaší pozornosti následující dvě poznámky, které samozřejmě chápu jako součást naší diskuse.

JT

PROROCTVÍ PROROKA OBZINYÁŠE

Každý ví, co znamená /v dobrém i zlém/ české symbolické historizující uvažování a vyjadřování. Zde máme jeho nový příklad, tentokrát spojený s vrcholným textem židovské, ba vůbec všelidské kultury:

Nový překlad Písma, vydávaný v evangelickém nakladatelství KALICH, dospěl ke knihám Proroctví a Pláče Jeremjášova, tedy nejen ke knihám myšlenkově vrcholným, ale také ke svému kritickému bodu z hlediska „vnitřní bezpečnosti státu", to jest kremelských loutek v jeho čele.

To snad ani netřeba vysvětlovat. Základní myšlenkou obou knih Jeremiášových je zápas za uchování kulturní identity a duchovní pospolitosti tam, kde je ztracena svébytnost státní. Problém českého a slovenského národa této chvíle. Jeremjášův kategorický imperativ, věrnost principům, na nichž se národ zrodil, toť nejaktuálnější recept, toť nástup cesty ke svobodě pro oba naše národy. Vláda kremelských slouhů na Pražském Hradě to chápe: není to vláda ve všem všudy stupidní /Je to vláda rafinovaného zla, a stupiditu ponechává, žel, svým kritikům./.

Nuže, překlad Jeremjáše tohoto roku 1983 opravdu vyšel. Úspěch české kultury, jistě. Také to, co zůstane po tomto režimu a této všivé době. Ano, i to, co zůstane po překladatelích, kteří možnost pracovat museli vykupovat úlitbami falešným bohům a kompromisy s vlastní ctí.

Pohleďme, co praví záložka knihy: „V novém překladu s výkladem vycházejí knihy JEREMJÁŠ a PLÁČ. Obě tyto knihy . . . uvádějí čtenáře do období nad jiné pohnutého. Po pádu veleříše asyrské /roku 606 př. Kr./ nezadržitelně nastupuje říše novobabylónská. Ta se záhy dostává do konfliktu z Egyptem, který si činí nároky na přilehlá předoasijská území. Judsko přechází pod babylónskou nadvládu, ale zachovává si zprvu značnou autonomii. Nerozvážní králové judští však ochotně naslouchají našeptávání Egypta a v důvěře v účinnou pomoc tohoto mocného souseda lehkovážně porušují své vazalské povinnosti vůči Babylónu. Vzpoury jsou pochopitelně potlačeny, naděje skládané v Egypt zklamaly a Judsko ztrácí svobodu nadobro.

Marně prorok Jeremjáš varoval krále i lid. Mluvil k hluchým uším a zatvrzelým srdcím. Nevěřili mu, ba ukládali mu o život. Ale na jeho slova došlo. Jeruzalém byl dobyt, chrám zničen, vedoucí vrstvy obyvatelstva odvlečeny do zajetí . . . židovstvo podnes ve výroční den zničení chrámu v bohoslužbách kajícně volá k Bohu . . .", rozuměj, kajícně prý za své vzpoury, jež musely pochopitelně být potlačeny . . .

Ještě nejsme v takovém úpadku, aby bylo třeba zvlášť dokazovat, že v Jeremjášových knihách není naprosto nic, co by ospravedlňovalo takovýto výklad, a že jejich obsahem je drama zpronevěry národa vlastním kořenům a tedy sobě samému, která předchází jeho pádu. Ponecháváme to stranou. Naproti tomu je už politické české myšlení zprimitivizováno natolik, že musíme zvláště zdůraznit jinou věc, byť byla stejně samozřejmá: totiž že my, jakožto strana vzpoury, předně nechceme vůbec nic našeptávat hradčanským panovníkům, buďtež si rozvážní čili nic: chceme jim nikoli našeptávat, nýbrž usilujeme o jejich zničení i s jejich kremelskými suverény. Za druhé pak, že nevidíme naději proti jedné veleříši ve vele-

říši druhé, nýbrž jedině právě v tom, k čemu volá autentický Jeremjáš. Ba ani neslibujeme možnost laciného a brzkého vyjití z běd, jak je lidu slibovali falešní proroci v Jeremjášově době, nýbrž hlas předěšení a hrůzy slyšíme, a vidíme obličeje obrácené v zsinalost, neboť nemůže být žádného pokoje, JESTLIŽE MAJÍ PŘIJÍTI dnové, jimiž lid bude uveden v panování země, kterou Hospodin byl dal otcům jeho. „Ale jakť koli čas jest soužení Jákobova, předceť z něho vysvobozen bude; stane se zajisté, dí Hospodin, že polámu jho jeho s šíje a svazky potrhám, i nebudou ho více v službu podrobovati cizozemci!"

Citujeme a parafrázujeme z třicáté kapitoly Jeremjášovy týmiž slovy, která znal Komenský a valašští povstalci, kteří nevzdali svou prohranou věc, a Matouš Ulický, jenž za ni položil život po poraženém povstání, za něž se nekál.

Ale o to nejde, to zde stůjž jenom proto, aby nebylo lze náš pravý problém odvést někam jinam.

Naše otázka je jiná, zde následující:

Kdopak je autorem té záložky, prznící klasický text ? ? ?

Možná, že to nejsou rovnou soudobí oficiální majitelé Komenského jména a svatokrádci a kurvitelé jeho odkazu. Možná jim tu záložku napsal partajní tajemník, rozhodující o každém nakladatelství v Československu. Možná jim to usnadnil, možná dokonce „oni o ničem nevědí". Tím hnusnější jejich zbabělost, že ani tu odvahu nenalézají, aby se znali ke své mrzkosti.

Konečně: přece každý může odtrhnout záložku, odložit obálku: Jeremjášův text mluví sám za sebe a tajemnická podlost ho neposkvrní. Co odložit nelze, je skvrna na duši toho, kdo viděl a dělal, že nevidí. Skvrna, která není jako skvrna cítěna, se stává normou – nejprve učitelů, pak všeho lidu.

Za nacistické okupace Goebbelsův kolaborant a český národní umělec Václav Talich přesně tímto způsobem prznil Smetanu; dnes ho za to nepřátelé komunistů berou v ochranu, zatímco slouhové komunistů s vyšlechtěným uměním obojetnosti przní Jeremjáše /nemluvě už o všem dalším/.

Nemohu si ulehčit tím, že bych volal k Hospodinu, aby se ustrnul nad svým lidem, který ztrácí měřítka; aby se nad ním smiloval a vytál mečem malomocenství zprostřed těla jeho, aby ho zbavil falešníků a svatokrádců, kteří ho „zachraňují před nejhorším", hubíce přitom jeho duši. Vím příliš jasně, že duchovní přemožení těchto řečených zkurvenců v mravním vědomí národa je jen a pouze věcí jeho vlastní duchovní síly, – a oni vím, že je mizivá.

Čím jsem si jist dokonale, je to, že právě princip Jeremjášův umožnil, že židovský národ přežil půltřetího tisíciletí pohrom; a tím, že hnusné čecháčkovské kupčení s mravností, pseudovlastenecké „unikání největšímu zlu" je protikladem Jeremjáše.

Není-li dosti lidí schopných pochopit oč v této poznámce jde /nemohu-li skládat naději v to, že vypálení malomocenství obstará sám Jahve/, pak nelze doufat, že Češi nadlouho přežijí. To je logický závěr předchozího. Navíc, za tohoto předpokladu, jestliže lidé vůbec nevědí, oč tu běží, si myslím, že to tedy nebude žádná škoda, jestli se z mapy Evropy ztratí takové mravní mrzáctví, a nevím proč, z jakého mravního nebo estetického důvodu by právě takovýto národ měl přetrvávat. Všechno toto byl jsem již pravil v roce 1967, např. když jsem komentoval čtvrtmiliónovou manifestaci oddanosti protektorátní vládě a na-

cistům ve chvíli, kdy hynulo v pravoslavném kostele sedm československých hrdinů PROTO, ŽE SE V MILIÓNOVÉM MĚSTĚ NENAŠLO DOST STATEČNÝCH, OCHOTNÝCH UKRÝT JE A ZEMŘÍT MÍSTO NICH. Milenci se tehdy rozplývali nadšením nad našimi skvělými demokratickými tradicemi a různí šmokové brali v ochranu kolaboranty, jimž ze svých nízce stranických zájmů vskutku ukřivdili komunisté. Mne vedla ve všem, co jsem psal i dělal v letech 1968 - 69, úzkost, že náš mravně slabý národ nebude mít dost sil unést zkoušku, kterou na sebe vzal netuše v podstatě, do čeho jde, a že nová kapitulace a nová bezectná kolaborace oslabí jeho síly ještě daleko více. A tak se stalo, PROTOŽE NEBYLO DOST TĚCH, KDO BY TO NEBEZPEČÍ VIDĚLI A JEMU ČELILI. Šmoky ponechám stranou, neboť většinou vůbec nevědí, o čem je řeč, náš problém je jim nedostupný. Vy to však, Pěchoto, víte ! Obviňuju vás ze spoluviny mlčením, poněvadž v mileneckém roztoužení jste ponechali a ponecháváte vypálení malomocenství na Jahvovi – který je neučinil, a jak já vidím, ani učinit nemíní. – Leč zanechme vzpomínek a pohlédněmež tuto :

ČESKÉ PANOPTIKUM

/LAMENTACE ŽIVÝMI OBRAZY PROVÁZENÁ/

Obraz první:

/ZPRAVODAJ, časopis Čechů a Slováků ve Švýcarsku, ročník 16/1983 /:

Ivan Medek

100 let Václava Talicha

Největší český dirigent a nesporně největší z českých hudebních reprodukčních umělců. Jeden z největších i ve světovém měřítku. Tvůrce úrovně i mezinárodní slávy České filharmonie. Z maximalismu vycházející a maxima dosahující šéf Národního divadla. Učitel celé jedné generace. Přítel a trpělivý učitel mladých v Českém komorním orchestru. Trpělivý? Nesmysl. Nikdo se nedokázal tak strašlivě rozčilit. Toleroval neschopnost, nešikovnost, neumění, dokonce i nechápavost. Co ale nesnášel, byla povrchnost a zejména z lehkomyslnosti vyrůstající sebevědomí. To pak řval, byl surový, zlý a dupal. Nikdo tak nádherně nedupal na podiu při zkouškách jako Talich. Maximalistou byl ve všem. V roce 41 zahajoval sezónu České filharmonie Dvořákovými Slovanskými tanci. Předtím je dirigoval snad tisíckrát a orchestr je hrál zpaměti. A právě proto se Talich už před zkouškami začal rozčilovat. Co to má za smysl jen tak věc suverénně přehrát. Hudebník, který nehraje, jako by mu šlo o život, nemá hrát vůbec. Rozdělil orchestr na skupiny a zkoušel znovu. Několik hodin zvlášť i s bicími nástroji. Všichni byli mrtví únavou /a taky trochu strachem/. Talich ne.

Bylo mu 64; nám ostatním, kteří jsme s ním v Berouně připravovali sezónu Českého komorního orchestru, tak průměrně kolem 23. Leželi jsme na břiše na trávníku před domem, před námi papíry, partitury. Podepírali jsme si hlavy pravou rukou, levou rukou, oběma rukama. Talich ne. Pět hodin. Pak jsme si směli sednout a pít víno pod vysokým stromem. Ale museli jsme vědět, jaké je to víno, proč je takové, jaká jsou vína jinde a jak je má člověk pít.

Z té velké zahrady odešel Talich 9. května 45 pěšky do Prahy. Ten den vlak ani autobusy nejezdily. Talich spěchal do Národního divadla. Dovnitř nesměl. Ministr školství košické vlády Zdeněk Nejedlý prý vydal nějaké nařízení. Jaké, to tehdy Talichovi nikdo neřekl. Vrátil se do Berouna, kde byl 21. května 45 zatčen, veden s ozbrojenou asistencí přes celé město, odvezen do Prahy a uvězněn na Pankráci. Po šesti týdnech výslechů ve vyšetřovací vazbě byl propuštěn pro nedostatek důkazů k vypracování žaloby. Zatčení inspiroval osobně Nejedlý, zatykač podepsal Reicin. Talich byl obviněn z kolaborace s nacisty.

Po propuštění z vyšetřovací vazby byl postaven před čestný soud, který rozhodl 28.XI. 45 takto:

"Václav Talich, narozený dne 28. květ na 1883 v Kroměříži, ženatý, katolík, národnosti české, povoláním dirigent, bytem v Praze XIII., Palackého 78, zprošťuje se veřejného obvinění, že v době okupace spolupracoval s Němci a že se tudíž stal národně nespolehlivým.
Obviněnému Václavu Talichovi uděluje se pro jeho zjištěné nesmlouvavé hájení hudebnictva za války plné zadostiučinění."
Ve zdůvodnění tohoto osvobozujícího rozsudku se pak podrobně psalo o tom, co každý, kdo v Protektorátě žil, poznal z vlastní zkušenosti: o tom, že "kultura posilovala k odporu, dodávala víru v lepší budoucnost a povzbuzovala k vytrvalosti." Nejen Talichovou, ale také, a mnohdy především, Talichovou zásluhou.
Podle Nejedlého a i některých jiných z tehdejší emigrace měla však kultura v době okupace mlčet. Protože kultura je prý především věcí ideologie a teprve pak potřebou lidí. A tak, protože Nejedlý byl ministrem školství, musel po okupaci mlčet Talich. Přes všechny osvobozující rozsudky.
Po válce vystoupil na veřejnost poprvé ne jako dirigent, ale jako autor přednášky o duchovních problémech reprodukce, ke které ho vyzvali pražští dominikáni. Přednáška se konala v dominikánském refektáři v Jalovcové ulici v Praze. Mladí, kteří mu nikdy nepřestali věřit, mu přinesli kytku s taktovkou. A už za několik týdnů přišli k němu do vršovického bytu s plánem, jak přelstít Nejedlého. Založili z mladých /mladičkých/ posluchačů konzervatoře a tehdejší mistrovské školy komorní orchestr a prostě Talicha, jako soukromníka, požádali, aby s nimi studoval. Tak vznikl Český komorní orchestr, velká láska Talichových pozdních let. Bohužel krátká. Český komorní orchestr mohl veřejně vystoupit teprve na podzim 46, kdy už byl ministrem školství dr. Stránský. Rok a půl směl pak Talich i do České filharmonie i do Národního divadla. Po šoku začalo všechno znovu. A zároveň všechno skončilo. Talich byl znovu obviňován, vyhozen opět z divadla, Český komorní orchestr byl likvidován. Talich opět učil jako soukromník doma, po čase dostal možnost dočasně pracovat na Slovensku a občas směl nahrávat gramofonové desky. Pod jeho vedením vyrostlo Vlachovo kvarteto, radil Smetanovu kvartetu, stál u zrodu barokního souboru Ars rediviva, pracoval s mnoha sólisty, z provinční Slovenské filharmonie udělal dobrý, na úrovni hrající orchestr. V Bratislavě žil, téměř sedmdesátiletý, doslova studentským životem, k smrti unavený dojížděl do Prahy, ale ve chvíli, kdy se postavil před Českou filharmonii k nahrávání desek, všechno ve starém Rudolfinu jiskřilo. Filharmonici hráli o třídu lépe než kdykoliv jindy.
Teprve v roce 54 se mohl vrátit do veřejného života v Praze. Unavený, starý člověk. Nejlepší léta svého zrání ztratil. Ale tohle by Talich nesměl slyšet. Jakápak ztratil? Vždyť měl kolem sebe pořád lidi. Copak je to míň učit nějakého nadšeného trouba /ze kterého stejně nic nebude, ale myslí to smrtelně vážně/ než veřejně dirigovat? On přece mohl několikrát emigrovat. V roce 38 do Švédska nebo do Anglie, v roce 48 opět do Švédska nebo do USA. A proč to neudělal? Jistě, byl blázen, zahodil světovou kariéru, ale proč? Protože si myslel /bláhově snad?/, že může udělat něco doma, že je ho zapotřebí v zemi, kde tolik dokázal a tolik byl ponížen. Podařilo se mu to?
V době celkové začínající devastace kulturních hodnot se po roce 48 udrželo na úrovni ne snad jen, ale jistě především hudební reprodukční umění. Vznikla řada nových souborů a, jak jsme již řekli, u zrodu mnoha z nich stál Talich. V Praze nedirigoval, ale byl kritériem. Byl také legendou a živou výčitkou. Byl přítomen mezi těmi, kdo /ještě nebo nově/ směli, i mezi těmi, kdo /dosud, zase/ nesměli. Jeho pouhá přítomnost na koncertě nebo při domácím studiu mobilizovala.
Kolem bylo mnoho trápení. Procesy, soudy, tresty smrti. Špína, špína, špína v lidských vztazích. A Talich znovu křičí a dupe. Proti tomuhle všemu můžeme postavit jen absolutní a nekompromisní čistotu. Každý ve svém oboru, protože v kumštu, propánakrále, přece nemůže platit - čím hůř, tím líp.
28. května by bylo Václavu Talichovi 100 let. Bude oslavován i v Praze. Byl přece v roce 57 jmenován národním umělcem. Pracovník ústředního akčního výboru Národní fronty /také skladatel/, který v roce 48 likvidoval Český komorní orchestr se mu dokonce pokusil políbit ruku. Nepodařilo se to, přestože se Talich už jen s obtížemi pohyboval. Vrátil se do Berouna a sedával pod tím vysokým starým stromem. Nehybně, protože si později nešťastně zlomil nohy v kyčli, dostal současně zápal plic, nemohl být správně léčen a do smrti byl invalidou. Měl na kolenou partituru Novosvětské symfonie a říkal mi: "Víte, já bych to teď dělal jinak. Úplně prostě, bez patosu a všelijakých nánosů. Škoda, že nemůžu. Ale slyšel jsem několik krásných nových nahrávek. Oni to ti mladší dokážou, uvidíte."
Pak už se jen díval do dálky, nemluvil a jen chvílemi pohnul rukama.
Umřel 16. března 1961.
R. 1967 o něm vyšla v Praze kniha, která je dnes zakázána. Při jeho oslavách se bude lhát. Ale jednou přece někdo řekne pravdu o životě a díle Václava Talicha. Možná mimořádném, možná typickém životě českého umělce dvacátého století.

Tolik časopis, jemuž nikdo objektivní nemůže upřít, že patří mezi nejlepší česky psané. /Se šmoky se nebavíme./ Každý může vidět maličký, ale velevýznamný logický posun – jak pěkně se totiž hájení českého hudebnictva zaměňuje s národní ctí. Mohl bych jmenovat české hudebníky, kteří pohrdli svým vlastním „hájením" a šli na smrt ve jménu toho druhého – např. za skvěle mužnou recenzi Smetanovy „Mé vlasti". Zaznamenejme tuto maličkou operaci nejen s logikou, a pojďme dále. Panu Medkovi rád přiznám, že je oddaný žák – leč, naneštěstí zdaleka ne jen pro něho, fakta nejsou v souladu s jeho city:

Obraz druhý:
/Jar. Stránský, Hovory k domovu, londýnské projevy z doby války, Borový, Praha 1946/:

... Tito lidé jsou vědomě ve službách nepřítele a předstírají jen strach z domnělého nebezpečí, aby mohli dodat, že to nebezpečí od českých hranic odvrací říšská branná moc a že národ musí říši ze všech sil podporovat. Nestyděl se to podepsat někdejší ministerský předseda Malypetr. Nestyděl se to podepsat šéf opery Národního divadla Talich. Nestydělo se to podepsat sedm vysokoškolských učitelů, mezi nimi profesoři Šusta a Hýsek. Škoda, že to pravda, a pravda, že to škoda. A je to veliká hanba. Trest je na pochodu, a zprávy s východní fronty zatím neukazují, že říšská branná moc ten pochod stačí zastavit. Hlavní přelíčení čeká tyto lidi na soudě národa, až bude zase ve svém domě pánem. On rozsoudí mezi těmi, kdo získali pro československou pomoc Ruska, a těmi, jejichž pomoc pro svoji věc získalo Německo. Čteme tu v pokoře o všech, kdo se doma nedali, a čteme tu ve smutku o všech, kdo se doma dali a prodali. Exil je hořký kořínek. Ale přesto je každý z nás hrdý, když nás tito lidé osočují, že je běženec, a ne běhna.

436

Hleďme. Tak pravil pan Stránský, jehož se dovolává pan Medek. Proneseno 30. ledna 1944 a v pátém řádku odspodu /dle naší reprodukce/ zjevně chybí slovo „věc". Mluví se v projevu o manifestu „České ligy proti bolševismu", podivné to muzice skladatele Goebbelse, kterou hrál jinak ovšem docela „nepolitický" muzikant Talich. /Pan Stránský v jiném projevu trefně pravil, že Talich je vskutku mistr, nemuzicíruje-li pod taktovkou Moravcovou. / Leč co pan Stránský ? Byl snad na omylu a dozvěděl se pravdu až doma ? – Nikoli, důkazem je, že nezcenzuroval 1946 tyto pasáže. Pan Stránský byl vpravdě čacký Čech: stav se ministrem pochopil, jakou šanci mu dává nehoráznost Nejedlého, který rozřešil nikoli problém národní cti, nýbrž vlastní a stranické pomstychtivosti jednoduše tím, že Talicha vyhodil. Pan Stránský tudíž, nyní co obhájce české kultury před komunistou Nejedlým, Talicha demonstrativně rehabilitoval. A žáci mu přinesli květy, pravdaže nepřehlížím, že dojati nespravedlností, jež se mu opravdu stala. Bohužel ti druzí „něco" přehlížejí, to n ě c o m á l o , / pro nás Čechy opravdu nesnesitelně málo/, a to je národní čest, která jako problém v této licitaci politických partají a v tomto spravedlivém rozhořčení mravně nevyzrálých mladíků docela zmizela.

Nic nového pod sluncem ve vlastech našich. Přejdou časové, zůstanou mravy: pomine Gustáv, pomine bolševik, předpokládejme, že vypukne svoboda. Zdvihne se spravedlivý mstitel, a překladatelé Jeremjáše půjdou zametat ulice, jako Talich. Vždyť také udělali jenom a jenom to, co Talich. A zvednou se zase mstitelé této křivdy a obhájci biblického studia a jeho expertů světové úrovně u nás – atd. Jak cítím dým, chci říci smrad otčiny!

Avšak! Již slyším, jak pro spravedlnost zapálení mladíci namítají, že on ten Talich měl přece pravdu, když muzicíroval proti bolševikům – jaká prozíravost toho nepolitického člověka! – Výborně, boys, jste přesně na duchovní úrovni sporu Nejedlého se Stránským. Naše malé panoptikum má však pro vás

Obraz třetí:

/Boehmen und Maehren, Blatt des Reichsprotektors in Boehmen und Maehren, Herausgegeben von Staatssekretaer SS-Gruppenfuehrer Karl Herrmann Frank, Oktoberheft 1940/:

/Tenkrát byl ještě bolševik spojencem nacistů a tudíž i pana říšského ministra Goebbelse – to je poznámka pro ty, kdo nechápou, že to zde vůbec není důležité./

Auf Einladung des Herrn Reichsministers für Volksaufklärung und Propaganda Dr. Joseph Goebbels unternahm eine Gruppe von 34 namhaften Vertretern des tschechischen Kulturlebens eine elftägige Studienfahrt durch Deutschland und nach Holland. Die Fahrt führte von Prag nach München, Nürnberg, Koblenz, Köln, Essen, Rotterdam, Münster, Hamburg und Berlin. In

Bohužel nemůžeme reprodukovat fotografie. Stážoval na Goebbelsově parádě v Berlíně, která se vysmívala právě poraženým Polákům, Nizozemcům, Belgičanům a Skandinávcům, měla jim postavit před oči, jak vzkvétá kultura Čechů, kteří se vzdali, parádě, která byla ve všem všudy zaměřena k boji nikoli proti bolševikům, nýbrž proti Anglii. Co horšího, byl s touto parádou také v Rotterdamu, barbarsky zničeném nacisty čtyři měsíce předtím („Když vidíte hrdinské činy německé branné moci, můžete si říci: to je Wehrmacht, která také náš lid chrání!", pravil Goebbels/. Také těmto všedním, zcela neromantickým a dost přízemním lidem, kteří se statečně postavili nacistickým útočníkům, měla ta delegace plivnout do tváře žvaněním, jak česká kultura vzkvétá – nepotupila však Holanďany, protože není hanba být poražen, neskonalá hanba však je lokajsky ohnout hřbet a z této pozice se ještě vysmívat poraženému statečnému.

Komu to ještě nestačí, ať si přečte Talichovu odpověď Goebbelsovi na berlínské parádě:

Obraz čtvrtý:
/Tamže/:

TEILNEHMERBERICHTE VON DER FAHRT TSCHECHISCHER KULTURSCHAFFENDER UND JOURNALISTEN DURCH DAS DEUTSCHE REICH UND NACH HOLLAND

Václav Talich: Herr Reichsminister Dr. Goebbels betonte in seiner Rede, die er vor uns Teilnehmern an der Fahrt durch Deutschland hielt und die bei allen Beteiligten einen tiefen Eindruck hinterließ, daß die Neuordnung von Europa eine natürliche Folge des Lebenstempos und der Steigerung der Verkehrsmittelgeschwindigkeit ist. Es ...

Hovořil /Talich, nikoli jen Goebbels/ v takových dle pana Medka zřejmě čistě muzikologických a naprosto ne ideologických pojmech, jako „Neuordnung von Europa", „štěstí německé mládeže" pod nacismem a tak podobně. /Ideologie do kultury nepatří, poučili jsme se z živého obrazu číslo 1./ Talich pravil, že nutno nalézt pozitivní vztah k tomu, co se stalo v Německu /a myslel nacistický režim, není možný jiný výklad/, a aby toto sebepokálení překřičel v duši, dupal jaksi do stupínku: „Dnešní doba není sentimentální. Čas kolektivních nul navždy minul. Musí se objevit muži s vlastní vnitřní důležitostí, kteří se neleknou žádné odpovědnosti. Ti jistě dokáží nalézt pozitivní vztah k Říši..." A měl tolik energie, že se i s těmito namasírovanými bicepsy propracoval až do střev toho malého ošklivého mužíka.

Ovšem Talich nebyl nacista. Přijal roli Goebbelsova šaška a provedl „Mou vlast" v Goebbelsově službě, v jeho režii a s jeho projevem v Berlíně, aby ji pak mohl hrát v Praze, to je to celé. Psychoanalytikové mohou zkoumat, jak dalece byl veden ideálním motivem, totiž touhou posilovat /?/ národ touto hudbou, jejíhož ducha vykleštil, aniž to snad ve svém duchovním a mravním primitivismu zpozoroval, a jak dalece mu šlo o pouhé živobytí.

Podle svého vlastního temperamentu může každý nalézt dost psychologických zdůvodnění pro jedno nebo druhé. Mne osobně nevzrušuje psychoanalýza, nýbrž analýza sociální. Stojím ohromen jak tváří v tvář obludě před faktem, že se nenajde snad nikdo v tom desetimiliónovém národě, kdo by obludě řekl obluda a kdo by „zachránění" Smetanovy hudby Goebbelsem /místo jejího důstojného odchodu do podzemí, spolu s bojovníky, PRO NĚŽ BYLA NAPSÁNA/, nazval tím jediným správným termínem, totiž SVATOKRÁDEŽÍ. Před čtyřiceti lety ještě takoví byli, dnes se už neozve nikdo.

Talich se bál moci, a to je lidské. Každý z nás jsme nedostatečný. Osobně si těžko dovedu představit, že by si toho on sám o sobě nebyl býval vědom. Naopak si dovedu představit takřka renesanční drama umělce, bažícího po životě a moci /sublimované v taktovce a dupání/ a postaveného tváří v tvář vskutku ocelové moci cizí /ne nadarmo ho tak fascinovala/, drama lidského strachu. Tak nebo tak, mělo se o tom taktně pomlčet, přinejmenším za jeho života, a mělo se mu umožnit to, co křesťanská civilizace pro podobné případy dávno vymyslela, totiž aby odešel do kláštera, konal pokání a sloužil lidem dle darů, jež mu dal Bůh. Tak aby se dalo najevo i porozumění i odpuštění, ale současně i to, že l i d s k é s e l h á n í u č i t e l ů n i k d y n e s m í b ý t n o r m o u p r o l i d, nemá-li nastat obecná zkáza. Nuže, tážu se provokativně: Co jiného učinil sveřepý bolševik poté, co opadly vlny stranických sporů a pozapomnělo se na vše ??? Zvolil to nejlidštější řešení, to jest především taktní mlčení, Talichův odchod z českého hlediska poněkud do ústraní, jeho vzdálení od ďábla svodu – totiž ovací sálu českého publika, plnou možnost uplatnění génia /Bratislava není méně než Praha, nemluvě už o gramofonových a rozhlasových nahrávkách/, a navíc dal Talichovi privilegia, jež nedemokratické a totalitní režimy udělují s nimi kolaborujícím pěvcům. Všechno to ještě za Nejedlého života. Takže? !

Již v šedesátém osmém začali vylézat šmokové, vedeni touhou také si zahulákat, když křičí luza. Dnes pokračují: všimněme si pozorně té zásadovosti, jak se Talicha zastávají tytéž zahraniční časopisy, které připomínají /a právem!!!/ kolaborantství Gustávovo, který si zase vyjel, v režii stejného ministra Goebbelse, na Ukrajinu; a tytéž, které se mravně rozhořčovaly /také právem/ nad Antichartou z roku 1977. Měřeno principy a nikoli potřebami stranicko politického boje ani Gustáv ani antichartisté nezašli tak daleko jako Talich. Anticharta /a identifikace v ě t š í h o dílu české kultury s kolaborací v roce 1977 než tomu bylo v roce 1940/ je logickým a takřka fyzikálně nutným důsledkem obecného neprincipiálního stanoviska v případu například Talich apod., naposled v kritickém roce 1968. Toto vylézání šmoků mne tedy donutilo, abych vytáhl na světlo posrané spodní prádlo národního umělce, v dávce, která by měla stačit. Nestačí-li, budu muset znovu preferovat zřetel mravní před estetickým a otevřeme znovu naše panoptikum, například něco o tom, jak způsobem hodným zbabělého kluka dospěl Talich k podpisu manifestu „České ligy proti bolševismu".

Připadám si však jako idiot: na tolika drahých stránkách tohoto časopisu dokazuju, že veliký český umělec se ze strachu zkompromitoval s Goebbelsem, a zmiňuju se o tom, že československý politik /nezakrývejme si, že 1943 veliký československý politik/ si s ním zadal; jsem jak náměsíčník ponořen do minulosti, do mužnější a mravnější minulosti Talichů, já v tomto roce 1983, kdy se největším bestselerem SVOBODNÉ české literatury staly paměti Goebbelsovy milenky. Kterážto už neměla jiný motiv než čisté kurevstvo, sexuální

i politické, kurevstvo na kvadrát, a která právě tím, že měla tohoto ohyzdného mužíka, bezpečně co do obliby u exilového i opozičního publika diskvalifikovala předchozí českou kurvu, která to dotáhla jen k výše postaveným pražským gestapákům. Čeští bolševici, nemluvě už o socialistech, se k nim chovali s bodrou pivní brutalitou /jiní národové, například Srbové, Italové či Francouzi takové kurvy rovnou potupně věšeli/, což se jim vymstilo, dnes jsou tyto kurvy na praporech českých bojovníků proti bolševické brutalitě.

Není druhého takového národa v Evropě. Kurvy jsou ovšem všude, toho i onoho druhu i kvadrátové. Mluvím o sociálně psychologickém fenoménu, a to na základě především ABSENCE DŮRAZNÉHO PROTESTU !

Jan T e s a ř

Dovětek pro kolegu Pěchotu:

Někde se stala chyba. Jde to k horšímu. Vaše SPES nemá oprávnění v exaktně pozorovatelné tendenci vývoje. Na jedné kritické křižovatce se stal omyl; a na těch dalších, kde se to dalo ještě spravit, byť se ztrátou času za jinými, se šlo znovu špatně. Kde byla ta první? Mně osobně, míře pronikavosti mého vlastního pohledu, je zcela zřetelná osudná chyba v roce 1938. Vaše poznámka mne vede dál do minulosti: možná ta základní chyba byla /ta druhá/ volba TGM prezidentem, protože tak se z muže, který původně hovořil v termínech ostřejších než já zde /muže, který mluvil o národu lokajském/ stal funkcionář svázaný povinnostmi hlavy státu, který se neubránil převrácení a soběodcizení do podoby idolu milenců a a l i b i lokajů. Potkal jsem však lidi, kteří říkají, že to vše začalo daleko dřív. Snad bychom mohli zcela věcně diskutovat o tom. Vizte, prosím, v příloze tohoto časopisu přednášku o Staré Moravě.

PROVŽDY NÁM SOUSEDY NĚMCI

ČÍTANKA PRO KANONENFUTR, KTERÝ SE NEDOSTAVÍ NA PORÁŽKU

Je to již čtvrt století, co jsem psával zevrubné recenze na nostalgickou publicistiku bývších Hitlerových válečníků, která tehdy vycházela v Německu. Nic jsem nefalšoval a nevedla mne nacionální zášť. A čím víc jsem se ponořoval do studia této literatury, tím víc mne hřály u srdce tehdejší Chruščovovy výroky o těch, kteří zůstali nedobiti u Stalingradu, a tím naléhavěji jsem zdůrazňoval, jakou životní nutností je pro nás Čechoslováky Varšavská smouva . . .

Při jedné cestě do Německa za materiálem pro tento soubor mne upoutala kniha, jedna z přinejmenším desítek a pravděpodobně stovek podobných, jaké ve Spolkové republice vycházejí a jaké jsem kdysi recenzoval. Nevedla mne k ní moje nostalgická vzpomínka, nýbrž žhavá současnost západáckého materialismu: 98,- DM, Sonderpreis 29,80 DM! Hleďme: na sedm stovek stránek encyklopedického formátu, sedm stovek hlubotiskových a zčásti barevných fotografií, mapy, sazba slovníkovými typy, kvalitní papír – i původní cena je podsazená. Výprodej ležáků – anebo záležitost nutně ryze nekomerční ? ?

Tak se zrodil nápad, že úvodem k tomuto souboru materiálů o politickém životě u našich nejbližších sousedů se podívám, jak to vypadá se studiem Hitlerovy války „ještě po" pětadvaceti letech, a zde je recenze, která je toho nápadu výsledkem.

Naše kniha se jmenuje D e r z w e i t e W e l t k r i e g a mezi jejími autory nalézáme známého pana viceadmirála profesora Rugeho, další dva univerzitní profesory bez hodnosti admirálské /Herbert Michaelis, Walther Hubatsch/ a další dva autory honosící se hodností pouze doktorskou /Hellmuth G. Dahms a Ernst Schraepler/. Od dalších tří doktorů pro pomocné texty zde abstrahujeme, seznam institucí z celého světa včetně Moskvy a Budapešti, které dodaly foto, činí 25 řádků, a na obálce se vedle toho mluví také o „tschechischen" /!!!/ archivech. Mrzí mne dosti, že tím svou recenzi zbavuju jistého napětí, které oceňují čtenáři vycvičení detektivkami, a rysů serióznosti, jak ji vyžadují učencové žádající, aby hodnotící soud byl vyřčen až v závěru a nikoli v objektivně zpravujícím úvodu. Tento nedostatek je, myslím, přinejmenším vyvážen takřka reportážní autentičností mého obrazu: ano, skutečně, kdo zná své důvěrně známé, vidí všechno podstatné již na obálce. Vydalo tedy tuto věc, jejíž plné české jméno s ohledem na etiketu recenzí vyslovím přece jen až nakonec, nakladatelství Bertelsmann v Mnichově v roce 1983.

Ostatně musím hned v úvodu konstatovat, že autoři stojí v těchto ctnostech učeneckého světa vysoce nade mnou; vždyť jsou to také profesoři, i pan viceadmirál je dnes profesorem. Jejich základní virtus, toť objektivita – objektivita, již bezpochyby nazývají vědeckou, objektivita politická, objektivismus jako životní názor, předpokládám. Všechno musí mít svoje správné, a hlavně v y v á ž e n é místo. Tak například koncentrační tábory: na jedné stránce dvě malá foto z koncentračních táborů, a na protější jedno velké foto obětí Katynu; také text těmto záležitostem věnovaný je bezmála na řádky odpočítán, jeden odstavec o nacistických koncentrácích, druhý odstavec o Katynu. Při tak pečlivě vyváženém textu nemůžeme ovšem mít autorům za zlé, že se jim tam nevejde všechno: tak například v daném případě se správně hovoří o čtyřech tisících polských válečných zajatcích zavražděných NKVD v okolí Katynu, ale /jistě v zájmu přesně odpočítaných řádků/ nevybylo místo říci, kolik miliónů Židů bylo vyvražděno a kolik desetitisíců z toho byla nemluvňata. Konečně nemluvňata nejsou vlastním zájmem válečně historických autorů, toť logické. Ostatně

nejen nemluvňata, také váleční zajatci. Z přísné objektivity vyplývá, že když zavraždění z Katynu museli být protiváhou Osvětimi, nebylo dosti protiváhy ke stotisícům válečných zajatců ze všech koutů světa, které zavraždili nacisté; tudíž o tom nevhodno hovořit, toho si žádá objektivita. Podobně se nedostalo na německé antifašisty v německých koncentrácích: jelikož se nemluví ani o tom, jak titíž umírali ve Stalinových koncentrácích, je všechno v pořádku, každému je jasné, že vědecká objektivita díla je přímo vzorná. Váží se přímo na lékárnických vážkách.

A to každému, nejen bolševiku. Například dokonale se měří Britům: na jedné straně zničení Coventry, na druhé straně zničení Drážďan, pečlivě na miligram rovným dílem. Pardon, ve své slovanské hrubozrnosti jsem málem přehlédl vytříbený kompliment, jenž se činí Britům: na p r v n í straně barbarské nálety na německá města /slovo „barbarské" je moje a to ovšem není míněno ironicky/, teprve na d r u h é straně jsou například Coventry. Však ještě uvidíme konkrétně.

Snad se mi tedy podařilo čtenářům aspoň naznačit, jakého druhu je úzkostlivá vědecká objektivita autorů. Nechtěl bych se jí nijak přiučit. Ale zvolím v dalším také objektivitu, byť jinačí. Vylíčím dále, pokud to místo dovoluje, stručnou historii války vpravdě čítankovými větami autorů, v maximální možné míře přesnými citáty:

Všechno ovšem začalo versailleským mírem. Nesetkáme se tu, pravdaže, s pojmem německého imperialismu, a není to jen záležitost slovní. Nejde o to, že tu chybí tento výraz: chybí tu ten jev, ta historická skutečnost sama. Ani slova o německém imperialismu jako hlavním vinníku první světové války a původci vývoje k válce druhé. Místo toho tu máme termíny jako „nacionalisticko-militaristická Evropa" a „nacionalistická hypertrofie Evropy" /14/. Proč tyto nové termíny? – Jejich smysl bude hned zřejmý každému, kdo pochopil princip vědecké objektivity tohoto díla. Dále tu máme ohrožení všech neruských států bolševickou světovou revolucí, to je běžné, a potom jako reakce proti tomu fašistická hnutí. A s tím souvisí, jako přirozený důsledek první světové války, „v Německu, stejně jako v západních demokraciích, vývoj k vládám nakloněným k diktatuře" /!! – 18/. Hleďme, jak vědecká objektivnost nabírá obrátky, leč toť stále jenom začátek: neboť v Evropě pozorovat také „koncentraci moci v rukou jednotlivců nebo jedné partaje", samozřejmě také v š u d e . Nuže, toto je obsah první kapitoly a samozřejmě základní ideové východisko. Postrádali jsme ve výkladu činitelů vedoucích k válce takový faktor, jako n ě m e c k ý m i l i t a r i s m u s ; abychom si neměli co stěžovat, nalezneme tu „militarizaci celých národů", tak doslova – zdá se, že tímto termínem autoři chtěli vystihnout pacifismem /jak se tehdy říkalo, appeasementem/ prožranou Francii a Anglii.

Pojďme však dále, čekají nás perly ještě zářivější: Anšlus Rakouska je „oprávněn logikou práva na sebeurčení" /25 – ovšemže z této logiky nutně musí plynout, že Rakušané buď nejsou národ anebo právo na sebeurčení nemají: právě to první chtěli páni profesoři říci/. Toto pak přichází velmi vhod hlavní tezi této první kapitoly, totiž že základním přelomem v Hitlerově politice, opuštěním principu práva na sebeurčení, byl t e p r v e 1 5 . b ř e z e n , t e p r v e o b s a z e n í P r a h y . A tedy nikoli ani Mnichov. Dobře známe tuto tezi! A také víme, že byla východiskem německé zahraniční politiky až do příchodu SPD do koaliční vlády; z toho můžeme usuzovat i na ledacos aktuálního.

Zbývá ještě poznamenat, že vskutku není ani slova o nacistických zločinech proti lidskosti spáchaných v Německu samém /„vnitřní záležitost"? / až do 1. září 1939 a v podstatě vlastně až do začátku války proti SSSR, kdy začala „válka ideologická".

Budu se však ještě věnovat obrázkům a mapám. Na str. 53 „Masaryk vtáhl do Prahy" – známé foto průvodu z Wilsonova nádraží, legionářské uniformy a les pušek mají zřejmě sugerovat onu „obecnou militarizaci" všude po Evropě; z Německa podobné foto chybí, Reichswehr a Freikorps tam chránili ústavnost proti německým komunistům, dozvídáme se na str. 59. Zavraždění Luxemburgové a Liebknechta je jistě vnitřní záležitost, která nesouvisí s tématem. Na dvojstraně 82–83 vidíme naproti sobě zuřivou tvář Churchillovu /titulek: „Churchill zdůrazňuje nutnost zbrojit"/ a naproti pamětní medaili a zvláštní známku pro „Reichsparteitag des Friedens" s ušlechtilou tváří Führerovou. Na str. 86–87 dvě pěkné

mapy s ještě pěknějším textem: „Po první světové válce ztratilo Německo některé provincie ve prospěch Polska a Francie, menší území také ve prospěch Belgie, Dánska a Litvy." /Jsou tu namalovány, například Velkopolsko a Klajpeda, nepochybná německá území./ A dále: „Krok za krokem rozšiřoval Hitler v době mezi 1933 a 1939 mírem v pařížských předměstích okrájené německé území ve „Velkoněmeckou říši" a anektoval Čechy a Moravu". Na straně 90 je další pěkná mapa, „Německé jazykové území ve střední Evropě"; na ni zjišťuju, že moje vlastní rodiště, které mělo k nejbližší německé vesnici asi 40 km, je v území naprosto německém, což je vskutku detail, vždyť na zmíněné mapě je souvislá německá menšina od Poznaně až na východ od Varšavy. Nic to však proti pravému skvostu vědecké objektivity autorů: Poláci ve vlastní zemi jsou tu označeni jako „fremdsprachige Minderheiten". Je to logické, vždyť samo obnovení polského státu je pouhé „Grenzschiebung" /121/. Na str. 120–121 krásný příklad vědecké objektivity, dvě stejná foto, němečtí vojáci nalézají oběti „bydhošťské krvavé neděle" 1939, a příkop s polskými rukojmími zastřelenými Němci. Text nás poučuje o zlém útisku Němců v Polsku, a že jich od srpna nejmíň sedm tisíc bylo povražděno – „německý vyslanec ve Varšavě musel úředně sdělit do Berlína, že se Polsko zřejmě cítí díky záruce Velké Británie tak silné, že už vůbec nepotřebuje brát ohled na zájmy německé menšiny." Na následující straně se ještě dozvíme, že pokusy polské vlády polonizovat Gdańsk utrpěly nezdar, byly však zdrojem napětí mezi Berlínem a Varšavou. Takže vypukla válka. Ovšemže ve vědeckém díle nechybí proslulé útoky polských kavaleristů, je tu obrázek, a cituji-li text v originále, chci zachytit nepřeložitelnou Nazi–Sprache: „Die panikartigen Ausbruchsversuche der einzelnen Truppenteile führten zu schwersten Verlusten. In diesem Stadium der Kämpfe kam es mehrmals zu dem Wahnsinnunternehmen von Kavallerieattacken . . ." atd. Letecké ničení Varšavy se dokumentuje stukami, kupodivu však se na ně zcela zapomnělo při pozdějším hledání vynálezců masového leteckého bombardování měst. Musím připomínat, že po vítězném einmarši německé branné moci dostávalo strádající domorodé obyvatelstvo ajntopf? Vždyť jsme to viděli v každé hitlerovské příručce, tak jak by to mohlo chybět zde? Pojďme dále: Na str. 161 jsou pochváleni ukáznění Dánové, kteří nekladli odpor. S tím nepěkně kontrastuje chování Norů, o nichž nutno na následující stránce konstatovat, že při obsazování jejich země utrpělo německé námořnictvo takové ztráty, že je nedovedlo vyrovnat za celou dobu trvání války. Ještě nepěknější věci dozvídáme se na str. 173: „Norští ministři utekli s králem Haakonem po kapitulaci armády do Londýna a vytvořili tam protivládu – tak doslova, „eine Gegenregierung".

Následující stať pana viceadmirála profesora je věnována oné slavné době, kdy němečtí hoši pochodovali s vyhrnutými rukávy po Evropě. N e n í t u j e d i n é s l o v o o d s o u z e n í z l o č i n n ý c h m e t o d n ě m e c k é h o v e d e n í v á l k y. Místo toho pouze „objektivní", to jest neadresné, a l i b i s t i c k é odsouzení války „v jejím zločinném šílenství". Není slova odsouzení n a c i s m u, nepovažujeme-li za ně přečastá politování nad nedostatky Hitlera jako stratéga. Problém neutrality tří zemí dnešního Beneluxu? Toť prosté: „Především Belgie byla svou zeměpisnou polohou předurčena pro křídlový úder německých armád" /203/. Ovšemže ani slova obdivu pro statečný odpor Nizozemců a Belgičanů, vůbec už nemluvě o zásadovém a charakterním postoji lucemburské panovnice a lidu během celé války. Místo toho vynikající výkony německých armád.

A tu přicházíme k té obzvlášť názorné kapitole o začátku eskalace leteckého bombardování měst. Bezpochyby je to jeden z nejbarbarštějších faktů druhé světové války. /Toto je hodnocení moje, necituji tu knihu, a samozřejmě v tomto případě nepíšu ironicky./ O tomto způsobu boje, poprvé charakteristickém právě pro druhou světovou válku, se v knize soustavně pojednává celkem třikrát; tato jednoduchá metoda umožňuje pravý zázrak: o barbarském náletu nacistů na britské město Coventry /listopad 1940!/, o tomto jednom z prvních t e r o r i s t i c k ý c h náletů, na jehož základě vytvořil Goebbels pojem „coventrieren" = letecky srovnat se zemí, se píše t e p r v e na str. 515–517, zatímco j i ž na str. 197 se dozvídáme, že „hlavní letecký maršál Sir Arthur Harris, stoupenec teroristických útoků

proti obyvatelstvu, nasadil koncem května 1942 poprvé tisíc bombardérů proti jednomu jedinému městu a těžce zasáhl Kolín nad Rýnem." Podivuhodné. A navíc, jaksi pro jistotu: „Dokonce útok na Coventry, který provedlo 449 německých letadel v noci ze 14. na 15. listopadu /doplň 1940, JT/, platil převážně důležitému zbrojnímu průmyslu města." /515/. Vynikající, v ničených německých městech zřejmě nebyl zbrojní průmysl!

Protože mám o povinnostech k pravdě jiné představy než autoři recenzované knihy, nemohu na tomto místě již zůstat v rámci citátů z ní. Viděl jsem totiž trosky katedrály v Coventry, ponechané za pomník barbarství Hitlerových leteckých gangsterů, které tato kniha ospravedlňuje a legendarizuje. Ale ještě hlouběji než trosky staré katedrály na mne zapůsobil čin mladých Němců, kteří se podíleli na postavení nové katedrály svrchovaného moderního stylu vedle těch trosek. O jejich činu a j e j i c h p ř í s t u p u válečná čítanka neříká nic, ostatně stejně jako většina podobných válečnicko historických děl; já bych se však cítil jako podněcovatel nenávisti mezi národy a rozněcovatel starých sporů, kdybych tu byl nezaznamenal tento čin mladých Němců – v konfrontaci s knihou, kterou teď znovu beru do rukou tím štítivěji:

Nuže, ještě jednou k letecké teroristické válce – když třikrát autoři, tak také třikrát recenzent. Ovšemže v ní docela chybí přímé a při diplomatických příležitostech vyslovované pohrůžky leteckým zničením měst jako novinka mezinárodní politiky, kterou zavedli nacisté. Sehrály mimořádnou úlohu právě proti Československu, vždyť Hácha jednal v Berlíně tak, jak jednal, právě pod tlakem tohoto Göringova ultimata. Ale to nebyla válka, pravdaže. Vážnější je, že v této knize, soustředěné na válečné umění, chybí jiný pozoruhodný vynález nacistů, tentokrát již docela vojenský: totiž n ě m e c k é bombardování n ě m e c k é h o města Freiburgu na samém začátku války. To je tím víc politováníhodné, že v odborných pracích, které se zabývají eskalací leteckého bombardování měst za druhé světové války, má tento čin významné místo. Tato nordická lest měla totiž před světovou a zejména americkou veřejností ospravedlnit barbarství Luftwaffe. Tento německý válečný vynález tu chybí, asi proto, že druhá strana ho nepřevzala, takže by nebyla zachována potřebná vědecká objektivita díla, kdyby se o něm mluvilo. – Proč chybí německé zničení Rotterdamu? Vysvětlení je přece jednoduché, vždyť Rotterdam se odmítal vzdát, co zbývalo jiného? Ostatně stejně jako Varšava. Každému je přece jasné, že letecké zničení těchto měst nespadá do kapitoly letecké teroristické války. „Zatímco německá Luftwaffe až do června 1940 neshodila na britské ostrovy ani jedinou bombu, napadla britská letadla od začátku války v jednotlivých nočních náletech vojenské cíle a zásobovací zařízení na německé půdě. Chybné zásahy měly za následek mnohé oběti z civilního obyvatelstva. V květnu 1940 rozhodl britský kabinet vést plnou leteckou válku proti německému zázemí. Když se nálety na Berlín a jiná německá města množily, německá Luftwaffe odpověděla úderem. Jejími cíli byla především průmyslová města s válečně důležitými zbrojními podniky." /239/. Tedy právě to Coventry, stejně jako kolony francouzských uprchlíků, že ano. Tuto pěknou operaci nemusíme ani komentovat, ostatně je jaksi na elementární úrovni geobbelsovštiny, uplatňuje totiž pravidlo prosté lži, která se prý mnohým opakováním stává pravdou. /Nedal jsem si práci přesně spočítat, kolikrát se tato lež opakuje v knize./ Pěknější goebbelsovština je v té větě první: ani jedna bomba nedopadla na Británii! Vždyť přece všechna letadla byla nasazena proti Polsku, co jste se do toho pletli ? ! Gott strafe England! Každý, kdo se trochu zabývá druhou světovou válkou a její předhistorií, vidí tu v podobě takřka vycizelované německou /nikoli, chtěl jsem říci h i t l e r o v s k o u / zahraniční politiku třicátých let. A každý také může vidět velmi hezký příklad pro psychologickou teorii o přeřeknutí: autoři se přeřekli, a ani to nezpozorovali.

Další kapitolu „Německo-francouzské porozumění – nezdařený pokus" vylíčím zase rozměrným citátem: všechna má slova jsou slabá ve srovnání s originálem. Cituji bez vynechávek: „V evropských zemích obsazených německou brannou mocí se život zase, jak se zdálo na povrchu, normalizoval. V podzemí se však pomalu organizoval odpor, Résistance. V dělech a vozidlech, které odjížděly z francouzských zbrojovek k vojsku, byly v ložis-

kách místo oleie ocelové špony, v německých vojenských ubytovnách a v kinech pro vojáky explodovaly časované bomby, stráže se beze stopy ztrácely. Tajná nenávistná válka neznající milosti ukázala svou hrůznou tvář teroristickými akty na jedné a krvavými rozsudky a střílením rukojmí na druhé straně.

Hitlerem dosazené vojenské správy, především ta pro Belgii a severní Francii, které velel generál Falkenhausen, se ze začátku pokoušely o zprostředkování, ale jejich pokusy o narovnání byly stále více torpédovány násilnými akcemi odboje a jejich moc byla během války stále více omezována politickým vedením nacistů a Sicherheitsdienstu." /243/. Velmi pěkný příklad objektivity: na jedné straně teroristické útoky proti okupačním vojákům v uniformách, na druhé straně střílení rukojmí. Zdá se snad někomu, že to není totéž? – Snad se mi podařilo vystihnout, jak se vědecká objektivita autorů vyvíjí během knihy. Alespoň poslední citát je natolik instrukční, že mi ušetří mnoho místa s citováním dalším. Zcela mohu ponechat stranou například dobrou vůli Hitlerovu vůči Pétainovi: vždyť ani nechtěl dovolit anexi Alsaska, aby ho nepohněval. /247/.

Přece však čtenářům dopřeju alespoň zběžný pohled na události na Balkáně 1941 očima autorů. Samozřejmě, že byl Hitler k „zákroku" donucen, jednak postupem Mussoliniho, jednak Angličany /265/, ale to je vedlejší, to už známe – viz pasáže o Norsku a Belgii. /Ostatně, známe to už i odjinud .../ „Jestliže Anglie začala velkou hru mezi Aténami, Bělehradem, Sofií a Bukureští, musel Hitler neodvratně být protihráčem." /270/. Navíc potom „Němcům nepřátelští spiklenci" /191/, kteří způsobili „Bělehradský převrat a jeho důsledky" /důsledky: Deutsche Panzer im Vormarsch, Jugoslawische Stadt, zerstört durch Bomben und Artillerie, str. 273/. A ovšem, „chorvatští dobrovolníci" v rozhovoru s německými důstojníky, a nezbytní volksdeutsche jásající nad porobou svých srbských spoluobčanů. I když to tak autoři jistě nezamýšleli, těmito četnými fotografiemi velice dobře ilustrují příčiny zuřivé nenávisti všech východních národů proti všem volksdeutschům a tudíž také příčiny jejich tragického osudu za války a po jejím skončení.

Myslím, že politická tendence knihy je zcela jasná a nemá smyslu ztrácet tím dál čas a místo. Zaznamenejme ještě, že v této knize, na rozdíl od tolika jiných, se h o v o ř í o československém odboji. Samozřejmě, termín je můj, od autorů ho očekávat nemůžeme. Ale o to teď již nejde. Ještě tedy dva citáty. Slovenské povstání: „Rumunský převrat /mluví se o přechodu královského Rumunska na stranu Spojenců v srpnu 1944/ obsahoval všechny prvky uchvácení moci sovětskými agenty. Stejně tomu mělo pak být na Slovensku, v Bulharsku a Maďarsku.

Plukovník Leonid P. Asmolov, emisar Kremlu shozený padákem, rozpoutal v Banské Bystrici slovenské povstání, k němuž se připojil také generál Ferdinand Čatloš a pravidelné vojenské jednotky země. Protože bratislavská vláda nemohla vzpouru potlačit, musely zasáhnout svazy /německé, JT/ branné moci. Boje trvaly několik měsíců a skončily teprve poté, co 4 123 Slováků přišlo o život." /335 – pokračuje se odstavcem o Bulharsku končícím nádhernou větou, kterou si také nedokážu odepřít: „Jednotky maršála Fjodora I. Tolbuchina obsazovaly zemi. Partyzánský puč pod ochranou jejich bodáků odstranil právoplatnou vládu."/

Druhý citát: „Dne 5. května došlo v Praze k úspěšnému povstání českých nacionalistů, které bylo poznamenáno mnoha paralelami k varšavskému povstání „Zemské armády". Za dva dny nato začal koncentrovaný nástup 20 sovětských a spojeneckých armád na český kmenový prostor. Americké jednotky zatvrdly však na okraji Sudet a přenechaly tak Čechy / = zemi, JT/ a většinu vojáků německé skupiny armád Mitte sovětskému zásahu." /622/.

Poslední citáty nevolil jsem již pro ilustrování politické tendence, nýbrž co ukázku odborné úrovně. Kdo si přečte zejména ten první citát, nepotřebuje, abych ji výslovně nějak označoval.

Jistěže jsem tuto knihu nevybral, abych polemizoval o takzvaném vědeckém objektivismu. Tak jako pan viceadmirál Ruge dobře ví, co to ve skutečnosti byla německá ponorková válka, tak také on i ostatní autoři vědí, že každý dějepis je PROJEKCE a jenom jako

takový má smysl. A vědí velmi, velmi dobře, co projektují. Ano, opravdu bylo to, že němečtí hoši pochodovali s vyhrnutými rukávy po Evropě. Také byly kostry n ě m e c k ý c h antifašistů v koncentrácích dávno předtím. Autoři mluví jenom o tom prvním. PROJEKTUJÍ to první. Aby nedošlo k nedorozumění nebo spíš umělému zkreslení, je potřebí říci, že každému musí být samozřejmé právo, ba také potřeba německého národa na vlastní projekci. Na vlastní dějiny, tedy také na vlastní dějiny druhé světové války.

Takové dějiny, jestliže měly plnit svůj úkol, by samozřejmě nemohly být ani sovětskými, ani britskými, ani francouzskými dějinami německé války. Můžeme si dobře představit, jak by mohly vypadat německé dějiny druhé světové války psané demokraty. Musely by poukázat na strašné utrpení německého národa z a v i n ě n é n a c i s t y, a na to, že německý národ nejen byl po nejdelší dobu obětí nacismu, nýbrž také dal světu první bojovníky proti němu. Německý pohled by mohl zdůraznit všeobecný nedostatek solidarity s německými bojovníky proti nacismu všude po Evropě, na to, že každý v ní nějak pomohl nacismu k jeho vítězství a udržení. Abychom nemluvili o jiných, můžeme si představit, jak je ostudná československá kapitulace bez boje představena demokratickými Němci nejen jako zrada Čechů na sobě samých, ale také jako zrada na demokratických Němcích, a v prvé řadě demokratických sudetských Němcích.

Ale toto není případ recenzované knihy a záplavy podobných publikací nejprve bývalých válečníků a potom jejich pseudovědeckých advokátů. Jejich kritika nacismu nepřekračuje kritiku nekompetence jeho představitelů při vedení války, respektive nesprávných diplomatických nebo politických metod, které naciste prosazovali k e š k o d ě z á j m ů, j i m ž s e i m p l i k u j e o p r á v n ě n o s t: z á j m ů n ě m e c k é h o i m p e r i a l i s m u, jenž se takovouto také-kritikou nacismu nejdokonaleji ospravedlňuje.

Právě touto logikou vyplývá, že zájem potlačit protinacistický zápas německých antifašistů je ten vůbec ze všeho nejnaléhavější. /Hle, jak si v tom sekundují nacionalistické výklady protiněmecké a imperialisticky inspirovaný výklad německý!/

Cesta k válce byla, podle recenzované knihy, vyznačena porušováním německého práva na sebeurčení. Dokumentují ji hojné k tomu cíli zde prezentované fotografie. Ano, jistě. Ale není tu a n i j e d e n obrázek o křišťálové noci, o koncentrácích /před válkou/, o pálení knih v Německu. J e n o m v N ě m e c k u ! Protože základním cílem tohoto praní mozků je vzbudit podvědomé přesvědčení německého čtenáře, že čert je jako ďábel, nespravedlnost byla na obou stranách, tudíž k a ž d ý m á p r á v o h á j i t s v é. Snadno si můžeme představit o p r á v n ě n o u německou kritiku té neblahé skutečnosti, že obecná velká válka národů proti nacismu, když k ní /byť pozdě, ale přece/ došlo, byla bohužel založena na p r o t i n ě m e c k é nenávisti. Můžeme si představit také německou kritiku neněmeckého dějepisectví této války, které ve vyvolávání nacionálního nepřátelství pokračuje. Co se týká mne, nemusím si podobnou kritiku jen představovat: přednesl jsem ji veřejně v Moskvě v roce 1965 a vyvolal jsem tím pravou zuřivost sovětských učenců v generálských uniformách a znechucení francouzských nacionalistů. Nikoli však sympatie ze strany těch, k nimž nejnověji patří autorský kolektiv zde recencované knihy. Jejich přístup je jiný. Nestojí o uznání německého podílu na obecném boji proti nacismu, tomuto středověku 20. století.

S průhledným cílem, který pramení ze stejné inspirace jako goebbelsovská demagogie „Nové Evropy", je exponována každá sebemenší příležitost zmínit se o pravidelných i „dobrovolnických" jednotkách okupovaných zemí na straně nacistů; chybí podobné jednotky na straně Spojenců. Velká revoluce porobených národů proti nacismu a mezinárodní bojové spojenectví v ní jako téma samozřejmě vůbec neexistují. Ironizují se „caristické manýry", Rusové, kteří líbají zbraně, případně Poláci klečící před praporem porobené země; kajzrovské manýry, nebo řekněme lépe germánské symboly expanzionismu se neironizují! Co na to odpovědět jiného, než že takovýto přístup povede vždy znovu k tomu, že po celé východní Evropě každý, kdo má špetku cti v těle, bude vždy znovu nejen líbat zbraně, ale také jimi zabíjet, a to krutě zabíjet i jinak docela nevinné a milé Němce, kteří si na sebe navléknou manýry německého imperialismu.

Moje malá recenze „po pětadvaceti letech" tedy končí stejně jako končívaly tehdejší. Avšak nepíšu ji proto, abych si lichotil, že jsem se tedy nemýlil. Nikoli, právě proto píšu, že chci zdůraznit dva podstatné své tehdejší omyly. Ten první je jistě domněnka, že zárukou a ochranou před německým imperialismem je nám Varšavský pakt. Historie dokázala, jak osudný byl tento omyl generace, která prošla druhou světovou válkou a druhým odbojem. Avšak druhý můj omyl v době před pětadvaceti lety je ještě daleko významnější: tehdy jsem neviděl mladé demokratické Německo. Dnes vím a každodenně se mohu znovu přesvědčovat, že to je ten hlavní nepřítel německých imperialistů, a v něm že je naděje, že jejich hru zničí.

Dočetli jsme se v knize, že Belgie byla svou zeměpisnou polohou předurčena pro křídlový úder německých armád. Nuže, naše generace byla svědkem, že Německo bylo ani ne tak svou zeměpisnou polohou, jako svými nešťastnými dějinami předurčeno, aby ho zadupali do prachu vítězové z východu i západu. Vyjadřuji pevnou naději, že nová německá generace nenávidějící válku a sociální nespravedlnost, je svými křesťanskými, socialistickými, zelenými a jednoduše lidskými ideály předurčena, aby skoncovala nejen s německou expanzí proti sousedům na západě i východě, ale také s celým systémem, který ji plodil.

Proto je také naším nejlepším spojencem, a proto musíme, jak v zájmu obecném, tak i v docela bezprostředním zájmu našem vlastním, československém, hledat a nalézat společnou řeč s ním.

Jan Tesař

Unser Weihnachts-Angebot

EFEHL DES GEWISSENS. Die Charkow-chlacht im Winter 1943. 340 S., DM 48,50. est.Nr. 1349

.ädde-Neurath: REGIERUNG DÖNITZ. Er-nnerungen des Adjutanten von Dönitz. 200 , Abb., DM 24,80. Best.Nr. 456

eitner: ILLUSTRIERTE GESCHICHTE DES I. WELTKRIEGS. 448 S., 450 Abb., DM 8,—. Best.Nr. 864

ranzel: SUDETENDEUTSCHE GE-CHICHTE. Alles über die sudetendeutsche eschichte. 492 S., DM 29,—. Best.Nr. 1204

ommer: DAS MEMORANDUM. Wie es zur eutschen Kriegserklärung an die Sowjet-nion kam. 432 S., DM 38,—. Best.Nr. 1338

IN SCHICKSAL IN BRIEFEN. Briefe, die udolf Heß aus der Zelle seiner Familie chrieb. 608 S., DM 38,—. Best.Nr. 79

charloff: KÖNIGSBERG DAMALS UND EUTE. Bilder aus einer verbotenen Stadt. 60 S., DM 88.— Best.Nr. 1343

Krätschmer: DIE RITTERKREUZTRÄGER DER WAFFEN-SS. Ihre hohen Leistungen. 000 S., DM 128,—. Best.Nr. 197

Helmdach: ÜBERFALL? Kam Hitlers Ein-marsch in die UdSSR einem sowjetischen An-griff zuvor? 164 S., DM 19,80. Best.Nr. 754

Herre: NATION OHNE STAAT. Die Entste-ung der deutschen Frage. 368 S., DM 7,80. Best.Nr. 61

Greil: SLAWENLEGENDE. Die Deutschen — Opfer einer irrigen Geschichtsbetrachtung. 60 S., DM 19,80. Best.Nr. 1321

DER JAGDFLIEGER ERICH HARTMANN. Bildband über den erfolgreichsten Jagdflieger der Welt. DM 48,—. Best.Nr. 352

Conrad Thomas: DIE EICHENLAUBTRA-GER 1940—1945. 960 S., 910 Kurzbiographien mit Portraitfotos. DM 129,50 ab 1. 1. 1984 DM 98,— Best.Nr. 1492

Kurowski: BEDINGUNGSLOSE KAPITULA-TION. Inferno in Deutschland 1945. 420 S., DM 39,80. Best.Nr. 439

Buck: DAS FÜHRERHAUPTQUARTIER 1939 —1945. 168 S., 160 Bilder, DM 36,—. Best.Nr. 19

Mumelter: DIE SELBSTBEHAUPTUNG DER SÜDTIROLER. 106 S., DM 5,80. Best.Nr. 384

Danowski: POLEN UND WIR. Deutschlands Recht auf seine Ostgebiete. 252 S., brosch., DM 12,80. Best.Nr. 1459

REICHSAUTOBAHN. Die Pyramiden des Dritten Reiches. 201 S., 199 Abb., DM 38,—. Best.Nr. 1499

DEUTSCHLAND. Die Wochenschauen im 1. u. 2. Weltkrieg. 328 S., DM 38,—. Best.Nr. 1426

von Richthofen: KRIEGSSCHULD. Die wah-ren Schuldigen am 2. Weltkrieg. 230 S., DM 24,—. Best.Nr. 23

Esser: DIE HÖLLE VON LAMSDORF. Eine der poln. Vernichtungsstätten in Ostdeutsch-land 1945/47. 127 S., DM 10,—. Best.Nr. 27

Jahn: POMMERSCHE PASSION. Das Schick-sal eines deutschen Landes. 294 S., DM 29,80. Best.Nr. 1419

Linge: BIS ZUM UNTERGANG. Der Chef des persönlichen Dienstes von Hitler berich-tet. 300 S., viele Abb., DM 32,—. Best.Nr. 793

DAS VATERLAND RUFT. Deutschlandlied Soldatenmarsch, Lagerlied, Kameradschaftslied. 383 S., DM 8,80. Best.Nr. 468

Nowarra: FERNAUFKLÄRER 1915—1945. Entstehung, Entwicklung, Einsatz. 208 S., 293 Abb. DM 42,—. Best.Nr. 1382

DIE DEUTSCHE NEUROSE. Berühmte Hi-storiker und Politologen untersuchen. 264 S., brosch., DM 34,—. Best.Nr. 894

Bavendamm: ROOSEVELTS WEG ZUM KRIEG. Die wahre Schuld am Zweiten Welt-krieg. 639 S., DM 48,—. Best.Nr. 1477

Dahl: RAMMJÄGER. Oberst Dahl schildert den tollkühnen Einsatz seiner Truppe. 282 S., viele Abb., DM 34,—. Best.Nr. 362

Balzer: VERSCHWÖRUNG GEGEN DEUTSCHLAND. Die verhängnisvolle Tätig-keit von Verschwörern vor und während des 2. Weltkrieges. DM 38,—. Best.Nr. 60

SPRUNG ÜBER KRETA. Bildband über eines der kühnsten Unternehmen im 2. Weltkrieg. 176 S. Großf. DM 32,50. Best.Nr. 895

FÜR GROSSDEUTSCHLAND — GEGEN DEN GROSSEN KRIEG. Ernst von Weizsäcker 1938/39. 190 S., DM 38,—. Best.Nr. 1500

Klietmann: AUSZEICHNUNGEN DES DEUT-SCHEN REICHES 1936—45. Die Orden aller Stufen. 240 S., 260 Abb., DM 36,—. Best.Nr. 962

Kaltenegger: DIE GESCHICHTE DER DEUT-SCHEN GEBIRGSTRUPPE 1915 BIS HEUTE. 310 S., 160 Abb., DM 38,—. Best.Nr. 888

Höffkes/Sauermann: ALBERT LEO SCHLAG-ETER. Leben, Kampf und Tod des Freikorps-Helden. 112 S., DM 14,—. Best.Nr. 1483

Aschenauer: KRIEG OHNE GRENZEN. Der Partisanenkampf gegen Deutschland 1939 bis 1945. 400 S., DM 36,—. Best.Nr. 1311

Kern: VERRAT AN DEUTSCHLAND. Neue Tatsachen über Spionage und Verrat im 2. Weltkrieg. 320 S., DM 35,—. Best.Nr. 779

Plekalkiewicz: UNTERNEHMEN ZITA-DELLE Kursk und Orel: So war die größte Panzerschlacht. 288 S., DM 54,—. Best.Nr. 428

DIE OFFENSIVE GEGEN KURSK. Der letzte große deutsche Sieg im Osten im März 1943. 220 S., Großformat, DM 44,50. Best.Nr. 796

DIE GESPENSTER-DIVISION. Die berühmte deutsche Panzerdivision im 2. Weltkrieg. 160 S., viele Abb., DM 9,80. Best.Nr. 1363

HIAG-KALENDER 1984. Der neue Wandka-lender mit dramatischen Fotos aus dem Kampf der Waffen-SS. DM 17,50 Best.Nr. 1196

RANGLISTE DES DEUTSCHEN HEERES. Vom Generalfeldmarschall bis zu den Majo-ren 1944/1945. 410 S., DM 48,—. Best.Nr. 700

Mikosche: MOSKAUS INDIREKTE STRATE-GIE. Wie der Kreml die Weltrevolution be-treibt. 432 S., DM 48,—. Best.Nr. 1190

Kurowski: LUFTBRÜCKE STALINGRAD. Die Tragödie der Luftwaffe in der 6. Armee. 246 S., DM 29,80. Best.Nr. 1486

SYMBOLE UND ZEREMONIELL deutscher Streitkräfte vom 18. bis 20. Jahrhundert. 384 S., viele Abb., DM 49,80. Best.Nr. 108

Walendy: AUSCHWITZ IM IG-FARBEN-PROZESS. Einblicke in das Geschehen im KZ Auschwitz. 404 S., brosch., DM 32,—. Best.Nr. 973; Leinen, DM 38,— Best.Nr. 974

Kern: GENERAL VON FANNWITZ UND SEINE KOSAKEN. 208 S., viele Abb., DM 28,—. Best.Nr. 1217

Rößeli: KREUZE IM HIMMEL WIE AUF ERDEN. Fronterlebnisse im Jagdgeschwader Mölders. 304 S., DM 29,80. Best.Nr. 896

Kümm: VORWÄRTS, PRINZ EUGEN. Ge-schichte der 7. SS-Geb.-Division. 440 S., 140 Bilder, 20 Karten, DM 42,—. Best.Nr. 138

Conrad: EINE GESELLSCHAFT VERDIRBT IHRE KINDER. Abrechnung mit linken Ju-gendverderbern. 128 S., DM 25,—. Best.Nr. 1450

von Schrenck-Notzing: CHARAKTERWÄ-SCHE. Das System der Umerziehung in Deutschland. 320 S., DM 32,—. Best.Nr. 1235

Plekalkiewicz: INVASION FRANKREICH. Der wahre Ablauf. 400 S., viele Dokum. und Abb., DM 48,— Best.Nr. 463

von Below: ALS HITLERS ADJUTANT. Einer der engsten Mitarbeiter Hitlers berich-tet. 450 S., viele Abb., DM 48,—. Best.Nr. 868

KRIEGSGESCHICHTE DER 12. SS-PANZER-DIVISION HITLERJUGEND. 2 Bände, 820 S., DM 89.— Best.Nr. 1335

WIR KAMERADEN DER BERGE. Das Hee-resmusikkorps der 1. Gebirgsdiv. unter Obstlt. Zimmermann. Platte DM 10,—, Best.Nr. 28; Cass. DM 10,—, Best.Nr. 29

[illegible] KALENDER 1983. Drau[illegible] Rose Seltenheit aus dem [illegible]-SS. Eine Rarität! DM [illegible] Best.Nr.

Piekalkiewicz: POLEN-FELDZUG. Viele Ori-ginal-Fotos. 352 S., DM 39,—. Best.Nr. [illegible]

de Pringet: DIE KOLLABORATION. Frank-reichs Freiwillige auf deutscher Seite im 2. Weltkrieg. 200 S., DM 19,80. Best.Nr. 965

Venner: SÖLDNER OHNE SOLD. Die deut-schen Freikorps 1918—1923. 335 S., viele Abb., DM 29,80. Best.Nr. 158

Steinbach: DIE RECHTE ZUKUNFT. So kann Deutschland überleben. 255 S., DM 29,80. Best.Nr. 1277

Posorny: WIR SUCHTEN DIE FREIHEIT. Der Schicksalsweg der Sudetendeutschen. 400 S., 36 Bildseiten, DM 32,—. Best.Nr. 166

Taege: WO IST KAIN? Tulle und Oradour — Richtigstellung deutscher „Kriegsverbrechen" 386 S., DM 39,50. Best.Nr. 1318

Skorzeny: MEINE KOMMANDOUNTERNEH-MEN. Skorzeny schildert seine Heldentaten Taschenbuch, DM 7,80. Best.Nr. 1221

DEUTSCHLANDKARTE. Farbige Karte der deutschen Siedlungsgebiete vor Vertreibung. 88 x 80 cm. DM 14,80. Best.Nr. 11

Rudel: VON DEN STUKAS ZU DEN ANDEN. Der Nationalheld berichtet aus Kriegs- und Nachkriegszeit. 136 S., DM 19,80. Best.Nr. 1

SÜDWESTDEUTSCHLAND STUNDE NULL. Geschichte der französischen Besatzungszone 1945—48. 160 S., DM 46,—. Best.Nr. 1242

VERWEHT SIND DIE SPUREN. Geschichte des 5. SS-Panzerregiments „Wiking". 200 S., 380 Abb., DM 48,50. Best.Nr. 703

Lohausen: MUT ZUR MACHT. Der berühmte General zeigt, wie Deutschland überleben kann. 386 S., Ln., DM 29,80. Best.Nr. 583

Frank: MÄNNER HABEN IMMER GEBAUT. Geschichte einer grenzlanddeutschen Familie seit 1900. 230 S., DM 26,50. Best.Nr. 94

Fernau: HALLELUJA. Brillante Abrechnung mit Verbrechen der US-Politik. 320 S., Ln., DM 24,80. Best.Nr. 41; TB DM 7,80. Best.Nr. 735

Liska: KRIEGSSKIZZENBUCH. Die Bilder des berühmten Kriegszeichners des 2. Welt-kriegs. DM 20.—. Best.Nr. 1298

Diwald: MUT ZUR GESCHICHTE. Gegen den Zerfall unseres Geschichtsbildes. 256 S., DM 29,80. Best.Nr. 531

Wiesbauer: IN EIS UND TUNDRA. Der dra-matische Kampf deutscher Gebirgsjäger am Polarkreis. 200 S., DM 26,50. Best.Nr. 1487

Alcock: GESCHICHTE DER SÜDTIROL-FRAGE. Alles über das „Südtirolpaket". 290 S., DM 44,—. Best.Nr. 1400

von Oven: HITLER UND DER SPANISCHE BÜRGERKRIEG. Neue Tatsachen. 550 S., DM 38,—. Best.Nr. 15

Möhlfeuel: GEFLOHEN UND VERTRIEBEN. Die Fernsehserie „Flucht und Vertreibung" als Buch vom Chefredakteur des Bayer. Fern-sehens. 272 S. Abb. DM 32,—. Best.Nr. 1245

Pohlmann: WOLCHOW. Der Kampf um Le-ningrad. 168 S., viele Bilder, DM 28,—. Best.-Nr. 1183

DIE 286. INFANTERIE-DIVISION 1939—1944. Bildchronik. 160 S., DM 39,80. Best.Nr. 1394

HEERESEINTEILUNG 1939. Nachschlagwerk über alle Dienststellungen bei Kriegsbeginn. 210 S., DM 29,80. Best.Nr. 1436

Nowarra: LUFTWAFFEN-EINSATZ „BAR-BAROSSA" 1941. Der Luftkrieg in Rußland. 160 S., DM 12,80. Best.Nr. 1432

Johnen: DUELL UNTER DEN STERNEN. vom dramatischen Geschehen am nacht-schwarzen Himmel im 2. Weltkrieg. 160 S., Pbck., viele Abb., DM 12,80. Best.Nr. 221

Uhle-Wettler: GEFECHTSFELD MITTEL-EUROPA. Vorschläge für bessere Verteidi-gung. 170 S., DM 12,80. Best.Nr. 823

DAS BUCH DER DEUTSCHEN KRIEGS-MARINE 1935 bis 1945. 240 S., 254 Fotos, Kar-ten und Tabellen. DM 58,—. Best.Nr. 1384

Peitsch: WIR KOMMEN AUS KÖNIGSBERG. Nord-Ostpreußen heute mit fesselnden Infor-mationen. 226 S., DM 68,—. Best.Nr. 494

Krebs: DIE EUROPÄISCHE WIEDER-GEBURT. Appell an das Abendland. 80 S., DM 13,80. Best.Nr. 1378

GEBIRGSJÄGER IM BILD. Herrlicher groß-form. Bildband über Gebirgsjäger der Waf-fen-SS. 198 S., DM 46,50. Best.Nr. 106

Husemann: DIE GUTEN GLAUBENS WA-REN. Die Einsätze der 4. Pol.-Pz.-Gren.-Div. der Waffen-SS. Band 1: 472 S., 72 Abb., DM 37,50. Best.Nr. 278; Bd. 2: 704 S., 32 Abb., DM 39,50, Best.Nr. 279; Bd. 3 (Bildband): 227 S., 483 Bilder, DM 47,50. Best.Nr. 280

Johnson: STRENG GEHEIM. Wissenschaft und Technik im Zweiten Weltkrieg. 374 S., 200 Abb., DM 48,— Best.Nr. 1481

Dönitz: 40 FRAGEN AN KARL DÖNITZ. Das Vermächtnis des Großadmirals und letzten Reichspräsidenten. 230 S., DM 24,—. Best.Nr. 721

Isbovem: MESSERSCHMITT. Die außerge-wöhnlichen Leistungen des deutschen Flug-zeugpioniers. 350 S., DM 33,—. Best.Nr. 704

Lahr: ZEUGE VON FALL UND AUFSTIEG. Die Erinnerungen des ehem. Staatssekretärs 1934—1974. 624 S., DM 48,—. Best.Nr. 1266

Böschleb: NORDAFRIKA 1941. Das Ringen um Tobruk und die Panzerschlachten im Wü-stensand. 160 S. DM 9,80. Best.Nr. 830

HOLT HARTMANN VOM HIMMEL. Der er-folgreichste Jagdflieger der Welt. 342 S., DM 18,—. Best.Nr. 1278

Vondran: OSTPREUSSEN IM FEGEFEUER. Bewegender Roman über das ostdeutsche Schicksal. 528 S., DM 38,—. Best.Nr. 1309

Gosztony: DEUTSCHLANDS WAFFEN-GE-FÄHRTEN AN DER OSTFRONT. 288 S., 483 Abb., DM 45,—. Best.Nr. 1206

Garlinski: DEUTSCHLANDS LETZTE WAF-FEN IM 2. WELTKRIEG. Der Untergrund-krieg gegen die V 1 und V 2. 318 S., viele Abb., DM 39,—. Best.Nr. 955

DEUTSCHLAND, DEUTSCHLAND ÜBER ALLES. Die ganze Nationalhymne und viele vaterländische Lieder. Ein lange entbehrtes

Bild. 220 S., 610 Bilder, Großformat, DM 50. Best.Nr. 1334

chenbrenner: SUDETENDEUTSCHE KULRLEISTUNGEN. 69 S., Efalin, DM 8,—. st.Nr. 287

ozorny: BILDER DER VERGANGENHEIT. länzende Darstellung geschichtl. Zusammenänge. DM 24,80. Best.Nr. 224

VETTERFLIEGER IN DER ARKTIS 1940—944. 239 S., DM 38,—. Best.Nr. 1301

lumpf: DIE WEHRMACHT-ELITE. Die eutschen Generale und Admirale 1933—45. 16 S., DM 48,—. Best.Nr. 1372

IE HEERESGRUPPE SÜD. Die Kämpfe im üden der Ostfront. 160 S., viele Abb., brosch., M 12,80. Best.Nr. 1202

ALS DIE ROTE ARMEE NACH DEUTSCHAND KAM. Die Kämpfe in Ostdeutschland. 60 S., br., DM 12,80. Best.Nr. 1291

Hesler: EIN ANDERER HITLER. Die Erinerungen von Hitlers Architekten geben ein eues Bild. 560 S., DM 46,—. Best.Nr. 193

Fronje: SWAPO — DIE GEISSEL SÜDWEST-AFRIKAS. Schonungsloser Report. 76 S., DM 19,80. Best.Nr. 1485

Iomer: VERGESSENE WELTPOLITISCHE INSICHTEN. Wie das Kräftemessen der Großmächte in diesem Jahrhundert ausgeen kann. 228 S., kart. DM 19,80. Best.Nr. 528

Scholl: DER FALSCHE MESSIAS. Die wahre Lebensgeschichte Brandts. 146 S. und 88 S. Anhang, DM 22,50 Best.Nr. 25

Zaidin: DIE ME 109. Das erfolgreichste deutche Jagdflugzeug im 2. Weltkrieg. 191 S., rosch., DM 8,80. Best.Nr. 968

Watzinger: ZAPFENSTREICH IN NORDITAIEN. Der Endkampf deutscher Truppen in talien. 294 S., DM 29,80. Best.Nr. 1404

Kretz: HEXENEINMALEINS EINER LÜGE. achliche Untersuchung der NS-Judenpolitik. 92 S., DM 34,—. Best.Nr. 36

LIEDER DER UNVERGESSENEN HEIMAT. Volkslieder aus Mittel- und Ostdeutschland. 190 S., brosch., DM 9,80. Best.Nr. 941

Neulen: EUROFASCHISMUS. Europas verratene Söhne — Die Freiwilligen der Waffen-SS. 221 S., DM 29,80. Best.Nr. 1239

Franz-Willing: DIE NATIONALE ERHEBUNG. Wie Hitler im Januar 1933 zur Macht kam. 320 S., DM 29,80. Best.Nr. 1312

PANZERGRENADIERE, KRADSCHÜTZEN UND PANZERAUFKLÄRER 1935—1945. 160 S., DM 38,—. Best.Nr. 1308

Lenke: VERHEIMLICHTE TATSACHEN. Entlarvung der Meinungsmacher und Umerzieher. 209 S., DM 24,—. Best.Nr. 1457

DIE DEUTSCHE LUFTWAFFE. Auf dieser Platte schildert u. a. Oberst Rudel, wie er die „Marat" versenkte. DM 25,—. Best.Nr. 899

Haupt: LENINGRAD. Alles über den erbitterten Kampf um Leningrad 1941—44. 280 S., viele Bilder, DM 29.80. Best.Nr. 855

Kern/Balzer: ALLIIERTE VERBRECHEN AN DEUTSCHEN. Erschütternde Beweise 148 S., viele Abb., DM 38,—. Best.Nr. 840

DIE DEUTSCHEN GENERALFELDMARSCHÄLLE UND GROSSADMIRALE. 175 S., viele Abb., DM 6,80. Best.Nr. 794

Else: BRESLAU GESTERN UND HEUTE. Wegweiser durch Schlesiens Hauptstadt. 148 S., brosch., DM 19,80. Best.Nr. 572

Fust: DIE STEINERNE FRONT. Der Gebirgskrieg in den Julischen Alpen 1915—18. 364 S., 14 Fotos, DM 39,—. Best.Nr. 799

Schulze-Kossens: MILITÄRISCHER FÜHRERNACHWUCHS DER WAFFEN-SS. Die Junkerschulen 400 S., DM 48,50. Best.Nr. 1350

Kaltenegger: DIE STAMMDIVISION DER DEUTSCHEN GEBIRGSTRUPPE. Weg und Kampf 1935—45. 380 S., DM 49,80. Best.Nr. 1213

DIE DEUTSCHEN KOLONIEN. Ihre Geschichte in Wort, Bild und Karte. 320 S., 400 Abb., Großformat, DM 59,—. Best.Nr. 1278

Ewert: JENSEITS VON ELBE UND ODER. Diskussionsbeitrag zur Geschichte des deutschen Ostens. 240 S., DM 24,80. Best.Nr. 998

Wagener: MOSKAU 1941. Der deutsche Angriff auf die russische Hauptstadt. 176 S., brosch., DM 9,80. Best.Nr. 796

Kiehl: KAMPFGESCHWADER LEGION CONDOR 53. Die fliegenden Abschußbasen der V-1. 380 S., DM 42,—. Best.Nr. 544

Kern: DER GROSSE RAUSCH. Der Rußlandfeldzug, wie er wirklich war. 232 S., 20 Abb., DM 22.80. Best.Nr. 1213

Ein Kriegsarzt setzt unseren Soldaten ein Denkmal. 190 S., DM 22,—. Best.Nr. 1431

Schultz-Naumann: DIE LETZTEN 30 TAGE. Das Kriegstagebuch des OKW April bis Mai 1945. 248 S., DM 29,80. Best.Nr. 921

Nawratil: VERTREIBUNGSVERBRECHEN AN DEUTSCHEN. Ungesühnter Holocaust im Osten. 320 S., DM 38,—. Best.Nr. 1364

Springenschmid: JANITSCHAREN. Das Schicksal von 20 000 volksdeutschen Kindern im Banat. 79 S., brosch., DM 5,—. Best.Nr. 1261

Schuh: DAS GERÜCHT. Die Methoden der psychologischen Kriegsführung. 117 Seiten, brosch., DM 12.80. Best.Nr. 1232

HEITERES AUS DEM BROTBEUTEL GEKRÜMELT. Wie es in der Waffen-SS wirklich war. 302 S., Abb., DM 27,50. Best.Nr. 98

Hupka: LETZTE TAGE IN SCHLESIEN. Tagebücher, Erinnerungen, Dokumente zur Vertreibung. 357 S., DM 38,—. Best.Nr. 1226

SOLDATENLIEDER UND MILITÄRISCHE HORNSIGNALE. Platte DM 25,50. Best.Nr. 691; Cass. DM 19,50. Best.Nr. 692

WUNSCHKONZERT FÜR DIE WEHRMACHT. Aus der beliebten Sendung des Großdeutschen Rundfunks mit bekannten Stars von damals. LP DM 25,—. Best.Nr. 766

Die GEHEIMEN TAGESBERICHTE der deutschen Wehrmachtführung im 2. Weltkrieg. 2 Bände, 900 S., bis 31. 12. 43 DM 220,—, danach DM 250,—. Best.Nr. 1452. Bd. 1 ersch. Ende 83, Bd. 2 Frühjahr 1984.

Heggan: DAS BLINDE JAHRHUNDERT. Der Historiker geißelt Fehler und Verbrechen der US-Politik. 634 S., DM 48,—. Best.Nr. 746

Bekker: VERDAMMTE SEE. Geschichte der deutschen Kriegsmarine im 2. Weltkrieg. 424 S., viele Abb., DM 36,—. Best.Nr. 354

Steiniger: ABGESANG 1945. Erlebnisbericht eines deutschen Grenadiers aus dem Sudetenland. 320 S., DM 29,80. Best.Nr. 1418

DEUTSCHE TRADITIONSMÄRSCHE. Preuß., österr. und bayer. Märsche, LP DM 19,—. Best.Nr. 784; Cass. DM 19,—. Best.Nr. 628

Schaulen: HASSO VON MANTEUFFEL. Der Panzerkampf im Zweiten Weltkrieg. 298 S., Abb., DM 29,80. Best.Nr. 34

Remler: DER FLUG ZUM DON. Aus dem geheimen Kriegstagebuch eines Aufklärungsfliegers. 320 S., DM 29,80. Best.Nr. 928

Dwinger: DIE LETZTEN REITER. Endkampf eines Reiterregiments im Baltenland. 479 S., brosch., DM 6,80. Best.Nr. 491

Uferer: KRIEGSGEFANGEN UNTER TITOS STERN. Leidensweg unserer Soldaten durch Titos Lager. 368 S., DM 36,—. Best.Nr. 21

DAS BUCH DER INFANTERIE. Standardwerk über die deutsche Infanterie im 2. Weltkrieg. 208 S., Abb., DM 39,80. Best.Nr. 1307

UNTEROFFIZIERE ENTSCHEIDEN EIN GEFECHT. Spannende Reportagen aus dem 2. Weltkrieg. 144 S., DM 24,80. Best.Nr. 1263

Rüsselberg: FLANDERNS TRAUM VOM REICH. Wofür die Kämpfer Flanderns lebten und starben. 205 S., DM 30.—. Best.Nr. 72

Reichenberger/Starkbaum: HEIMAT DER SUDETENDEUTSCHEN. Widerlegung der tschechischen Kolonisationstheorie. 280 S., DM 35,—. Best.Nr. 1274

Hauser: ENGLAND UND DAS DRITTE REICH. Wie London Hitler in den Krieg trieb. 415 S., DM 68,—. Best.Nr. 1375

DER WANDERER ZWISCHEN BEIDEN WELTEN. Ein Kriegserlebnis von Walter Flex. 110 S., DM 16,50. Best.Nr. 248

Scheibert: PANZER. Bilddokumentation mit Fotos aus dem Privatalbum von Guderian. 270 S., DM 48,—. Best.Nr. 727

Hogg: DEUTSCHE ARTILLERIE-WAFFEN IM 2. WELTKRIEG. 400 oft bisher unveröffentlichte Fotos. 450 S., DM 56,—. Best.Nr. 113

Fredmann: SIE KAMEN ÜBERS MEER. Wie Dönitz Millionen deutsche Flüchtlinge rettete. 238 S., Ln., DM 27,—. Best.Nr. 942

Maier-Dorn: WELT DER TÄUSCHUNG UND LÜGE. Wie Deutsche in die Irre geführt werden. 363 S., DM 24,80. Best.Nr. 314

Springenschmid: RAUS AUS KÖNIGSBERG. Wie 420 HJ-Jungen 1945 aus dem Kampf gerettet wurden. 96 S. DM 12.—. Best.Nr. 194

Dr. Feidner: GRENZLAND KÄRNTEN. Der Kampf um ein deutsches Land. 360 S., DM 48,—. Best.Nr. 1411

Niehaus: ENDKAMPF ZWISCHEN RHEIN UND WESER. Die militärischen Ereignisse in Nordwestdeutschland 1945. 239 S., 250 Abb., DM 45,—. Best.Nr. 1478

JAHRE. Kriegsgeschichte des II. SS-Panzerkorps mit den Divisionen „Hohenstaufen" und „Frundsberg". 874 S., DM 43.50. Best.Nr. 97

Willms: DIE DEUTSCHE NATION. Kommt ein neuer deutscher Nationalismus? 324 S., DM 38,—. Best.Nr. 1317

Mason: DEUTSCHE U-BOOTE. Ihr großer Kampf bis zum bitteren Ende. 159 S., brosch., DM 8,80. Best.Nr. 964

DIVISION DAS REICH. Band 1: 1934—39, 368 S., DM 39,50, Best.Nr. 347; Band 2: 1940—41, 357 S., DM 42,50, Best.Nr. 348; Band 3: 1941—43, 348 S., DM 41,50, Best.Nr. 349; Band 4: 1943, 456 S., DM 42,50, Best.Nr. 350; Band 5: Dez. 1943—Mai 1945, 520 S., DM 44,50, Best.Nr. 1332; Division Das Reich im Bild: 287 S., 640 Abb., DM 49,—. Best.Nr. 968

Bestrém: BALTEN SIND WIR GEWESEN. Der Beitrag der Balten zur Geschichte der Deutschen. 260 S., DM 29,80. Best.Nr. 1188

Möhlenbeck/Leihse: FERNE NACHTJAGD. Die erfolgreichste deutsche Luftwaffeneinheit im Krieg. 224 S., DM 26,—. Best.Nr. 1210

Buchbender/Schuh: DIE WAFFE DIE AUF DIE SEELE ZIELT. Psychologische Kriegführung 1939—45. 200 S., DM 42,—. Best.Nr. 538

Böddeker: DIE BOOTE IM NETZ. Das Schicksal der deutschen U-Boote im 2. Weltkrieg. 384 S., DM 39,80. Best.Nr. 1228

Neowarra: DIE BOMBER KOMMEN. Luftkampf im 2. Weltkrieg über Deutschland. 170 S., br., 60 Abb., DM 9,80. Best.Nr. 395

Zwehl: DER MANN IN JALTA. Wer im Auftrag Hitlers die Konferenz von Jalta beobachtete. 320 S., DM 32,50. Best.Nr. 1268

KURLAND. Dramatische Darstellung der Kurlandschlachten und der eingekesselten Heeresgruppe 160 S., DM 9,80. Best.Nr. 396

Gosztony: HITLERS FREMDE HEERE. Das Schicksal der nichtdeutschen Armeen im Ostfeldzug. 542 S., brosch., DM 8,80. Best.Nr. 834

HEIMAT SCHLESIEN. Dieser Bildband ist ein Wiedersehen mit dem Schlesierland. 216 Großfotos, DM 42,—. Best.Nr. 1310

Schymanietz: RAUH, ABER HERZLICH. Oberschlesische Erlebnisse. 242 S., brosch., DM 19,80. Best.Nr. 1300

Ahlfen: DER KAMPF UM SCHLESIEN. Der Opfergang 1944/45. 241 S., viele Abb., DM 29,80. Best.Nr. 559

DAS WAREN DIE DEUTSCHEN KAMPFFLIEGER-ASSE. 306 S., DM 19,80. Best.Nr. 1211

Boelcke: DIE DEUTSCHE WIRTSCHAFT 1939—1945. Interna des Reichswirtschaftsministeriums. 400 S., DM 49,80. Best.Nr. 1182

DER FALL DER REICHSSTADT STRASSBURG. Wie Frankreich Straßburg und das Elsaß eroberte. 224 S., DM 29,80. Best.Nr. 987

Weguer: HITLERS POLITISCHE SOLDATEN — DIE WAFFEN-SS. Wahrheit statt Umerziehung. 364 S., DM 48,—. Best.Nr. 1377

Ethell/Price: ANGRIFFSZIEL BERLIN. Bericht des Tages-Luftgroßangriffes auf Berlin. 220 S., DM 36,—. Best.Nr. 1322

DEUTSCHE JÜDISCHE SOLDATEN 1914—1945. Studie des Militärgeschichtlichen Forschungsamts. 172 S., DM 8,80. Best.Nr. 1199

SCHLESIEN. Dieser großartige Bildband erhält allen Schlesiern ihre Heimat. 224 S., 223 Fotos. DM 38,—. Best.Nr. 66

DEUTSCHE SCHLACHTSCHIFFE UND SCHWERE KREUZER 1939—1945. 160 S., DM 12,80. Best.Nr. 1325

Picker/Hoffmann: HITLERS TISCHGESPRÄCHE IM BILD. Interessantes Bildmaterial über Hitler. DM 48,—. Best.Nr. 405

Hippler: DIE VERSTRICKUNG. Der Reichsfilmintendant unter Goebbels berichtet. 300 S., Ln., DM 32.— Best.Nr. 975

SUDETENLAND. Ein herrlicher Bildband über das Sudetenland, das Herzland Europas. 224 S., 268 Fotos, DM 38,—. Best.Nr. 69

OPEL IM KRIEG. Bildheft über die Verwendung der berühmten Pkw und Lkw von Opel im Krieg. 48 S., DM 8,50. Best.Nr. 75

Westphal: DER DEUTSCHE GENERALSTAB AUF DER ANKLAGEBANK. Erfahrungen mit den Racheprozessen der Sieger. 140 S., DM 18,—. Best.Nr. 139

Theil: KAMPF UM ITALIEN. Die dramatischen Geschehnisse von Sizilien bis Tirol 1943—45. 366 S., DM 39,80. Best.Nr. 1490

Tieles: DIE GENERALSAFFÄRE. Weil sie Rudel verteidigten, wurden zwei Generäle geschaßt. 138 S., DM 8,80. Best.Nr. 346

TRAGÉDIE: KOHO, ČEHO?

Dne 7. července 1983 přinesl vedoucí německý měšťanský list Frankfurter Allgemeine Zeitung ve formě recenze dlouhou úvahu nadepsanou „Tragédie Sudetských Němců byla i tragédií Henleinovou".*/ Považuji ji pro nás za zajímavou, a to nejen vlastním tématem. Podám zde nejprve její přesný obsah. I když jsem nucen podstatně krátit, ponechávám smysl i dikci:

V roce 1975 zveřejnil americký historik Ronald Smelser nové výzkumy o sudetské otázce. Jeho kniha „Sudetský problém a Třetí říše 1933–1938" vychází nyní také německy. Je to rozbor sporné otázky „z vně", nezávislý jak na českých tak na německých předsudcích, resentimentech a emocích. Sudetská otázka existuje od roku 1918/19. Tehdy bylo Sudetským Němcům, tedy národnostní skupině silnější než například počet obyvatelstva Norska nebo Irska, upřeno právo na sebeurčení, přislíbené ve Wilsonových 14 bodech všem národům. Tyto snahy byly na pařížské mírové konferenci přivedeny vniveč. Tam se Benešovi podařilo pomocí falešných údajů o počtu a sídelním území Sudetských Němců a příslibů, které už napřed nebyly brány vážně, /„Budeme jistým druhem Švýcarska"/ dosáhnout souhlasu Spojenců s vytvořením nového státu, Československa. /– Tato důležitá věta tak doslova, JT/

Přestože českého obyvatelstva bylo jen 51 %, stalo se národním státem a učinilo příslušníky svých menšin občany druhého řádu. Německé strany v Československu stály až do roku 1933 proti sobě ve dvou skupinách: na jedné straně to byli křesťanští sociálové, svaz zemědělců a sociální demokraté, tj. takzvaní „aktivisté", kteří měli 51 z celkem 66 německých poslanců a od roku 1926 i několik ministrů ve vládě; na druhé straně to byla německá národní strana, DNP, a ještě za starého Rakouska vzniklá německá nacionálně-socialistická dělnická strana, DNSAP, které obě dohromady měly 15 poslanců, které obě Československo odmítaly a které byly v říjnu 1933 československou vládou zakázány. /A to na základě téhož principu, dle něhož je v každém současném státě včetně BRD zakázána každá politická strana, jež má v programu zničení daného státu. – JT/

Když přišel k moci Hitler, nepodařilo se ani jedné z obou co do poměru k Československu tak navzájem se lišících skupin dosáhnout něčeho pro zlepšení. Veliké zklamání Sudetských Němců ze všech politických táborů nad tím, jak málo jim vycházejí vedoucí strany v čele s Benešem vstříc, přispělo k úspěchu Henleinovy snahy o vytvoření velkého sudetoněmeckého hnutí. Smelser se zabývá sudetským problémem teprve od roku 1933 a jde mu především o to, zda Henleinova SHF, přejmenovaná pak na SdP, byla skutečně od počátku pátou kolonou Hitlerovou s cílem podpořit zevnitř jeho úmysl zničit Československo.

Na počátek svých výzkumů položil Smelser důležité zjištění, že /německá/ menšinová politika /v zahraničí/ není nějakým vynálezem nacismu. Německá ústředí pro tuto práci v zahraničí měla v roce 1933 za sebou již více než padesátiletou činnost. A jednalo se přitom o kulturní podporu německých menšin, jíž byly cizí imperialistické cíle a nacistické myšlení. Smelser měl šťastný nápad a velmi to přispělo k přesvědčivosti jeho myšlenek, že pro nositele tohoto druhu menšinové práce zvolil termín t r a d i c i o n a l i s t é . Nazývá tímto termínem umírněné, kteří považovali soužití Němců s Čechy za možné a neřídili se emocemi, nýbrž rozumem. Vzájemné protipostavení tradicionalistů a radikálních nacistů dává klíč k pochopení vývoje německé menšinové politiky.

Mezi radikálními nacisty v NSDAP v Říši a radikály v Sudetech se vytvářela stále užší pouta na základě toho, že je spojoval společný odpor k umírněným. A rovněž tradicionalisté

---

*/ Netradiční psaní velkého písmene v přídavném jménu v českém překladu není chyba tisku. Vyjadřuje vědecké přesvědčení autora. Bude vysvětleno později.

si podávali ruce přes státní hranice. Mezi oběma proudy jak v Říši tak v Sudetech zuřil v letech 1933–1938 boj na život a na smrt. Hned 1933 se různé nacistické ústředny velmi angažovaly k radikalizaci zahraničních menšin. Ale ze začátku jim byly kladeny meze, protože Hitler potřeboval nejprve klid na poli zahraniční politiky. Řadu pozic v říšských svazech pro zahraniční práci zaujali tradicionalisté.

Tradicionalistické bylo také Henleinovo hnutí vzniklé 1933. Toto široce koncipované hnutí se opíralo o staré, již na konci 19. století vzniklé národnostní spolky a svazy, jako turnery /z nichž pocházel sám Henlein/, Německý kulturní svaz atd. Vedoucí skupina hnutí pocházela z mládežnických spolků zcela tradicionalisticky orientovaných. Politickým cílem tohoto hnutí bylo získání autonomie pro německou národnostní skupinu uvnitř Československa. Obzvláště se to projevilo v Henleinově zásadním prohlášení o politických cílech na sjezdu hnutí v říjnu 1934 v České Lípě. „Odsoudil stejně tak pangermanismus jako panslavismus jako nevhodný pro Evropu budoucnosti: vedly by jedině k válce, která by skončila pro Sudetské Němce katastrofálně." Henlein tu také řekl toto: „Mohu se spokojit tím, že otevřeně a nedvojznačně vyhlásím, že na nějaké revizi hranic nemáme ani ten nejmenší zájem." /Nevím, zda je autoru článku známo, kolik podobných prohlášení učinil sám Hitler. Malá ukázka „nordické lsti" – jistěže nemám na mysli Henleina. – JT/ Při volbách 19. května 1935 měla SdP 44 ze 66 německých poslanců a stala se největší stranou v Československu. Je to fenomenální, jak se hnutí vytvořené pětatřicetiletým, neznámým a nezkušeným Henleinem mohlo takto obdivuhodně vyvinout. Henlein byl někdo, s nímž se mohl obyčejný Sudetský Němec identifikovat. Nebyl však, jako Hitler, ztělesněním vůle národa. Henlein byl pro průměrného Sudetského Němce jeho vlastním zrcadlovým obrazem: hospodářsky zruinovaný, politicky nesvobodný, národnostně ohrožený, a přece rozhodnutý vzepřít se zničení. /Tak věru, JT/

V roce 1935 se upevnilo postavení tradicionalistů v Říši, a Henleinovo volební vítězství je upevnilo v Sudetech. Ale jak v Říši tak v Sudetech ještě v témže roce začali nebezpečně sílit nacističtí radikálové. V sudetském hnutí byly od počátku zárodky rozkolu. S umírněným tradicionalistickým kursem Henleinovým nesouhlasili bývalí členové Čechy rozpuštěné DNSAP, kteří vplynuli do řad jednotného Henleinova hnutí. Chtěli dál bojovat za staré cíle a obrátit SdP směrem k irredentě. V zájmu jednotné fronty zahrnující všechny směry přibral Henlein zástupce tohoto radikálního směru do vedení SdP. Vzájemné střety mezi tradicionalisty a nacistickými radikály ve vedení vyznačovaly pak cestu SdP až do konce. V Říši v téže době jednak nacisté postupně ovládali více a více pozic ve vedení ústředen pro zahraniční menšinovou politiku, a jednak, a především, se na tomto úseku triumfálně prosadila nová organizace, SS a SD pod Himmlerem a Heydrichem. Postupovaly přitom po malých krůčcích a v boji proti tradicionalistům použily všechny subverzivní i otevřené prostředky. Tradicionalisté podcenili sílu svých rivalů. Ani Henlein nepochopil, že četné kompromisy a ústupky, o nichž myslel, že jsou nutné, ho činí úplně bezbranným proti taktice SS. Počínaje rokem 1937 byly výpady SS proti tradicionalistům v Říši stále otevřenější a Henleinovi dokonce podrývaly pozici. Během roku 1937 došlo k rozhodné porážce tradicionalistů zásahem Himmlerovým v Říši, a pouhé dva týdny předtím byli tradicionalisté zasaženi také jiným úderem: 4. října byl „českou" policií zatčen Heinz Rutha, dlouholetý nejbližší Henleinův spolupracovník a zahraniční expert SdP. Měsíc poté si v cele sáhl na život. A nyní už neměl Henlein nikoho více uvnitř SdP, kdo by měl dost vlivu, aby mu uložnil další umírněný kurs. Tak došlo 18. října 1937 po masovém shromáždění SdP v Teplicích ke srážce sudetoněmeckých poslanců s „českou" policií, která vedla k napřed plánované ostré reakci říšského tisku a tím zmařila předtím v září zahájené rozhovory Henleinovy s Hodžou, „českým" ministerským předsedou /tito bojovníci za Volkstum jsou tak důslední, že dokonce i Slováka Hodžu takto označují, já za to nemohu – JT/. Podle názoru Smelserova ocitl se Henlein koncem 1937 v neudržitelné situaci. Přitlačen ke zdi, podnikl to, co považoval za poslední možný krok, aby udržel vlastní pozici a jednotu své strany – napsal dopis Hitlerovi. Zde se jedná o proslulou „tajnou zprávu" Henleinovu z 19. listopadu 1937, jíž se pro posouzení sudetské

otázky připisovala tak centrální důležitost. Pozdější kritikové viděli v tom dopise doznání, že Henlein a SdP byli již od roku 1933 nacisticky orientováni, což však neodpovídá skutečnosti. Od Henleinových spolupracovníků, kteří se na této zprávě podíleli, dnes víme, že taková tvrzení tam byla proti lepšímu mínění / = asi Henleinovu – JT/. „Pokyn zněl: tahat za všechny rejstříky, aby se konečně udělalo jasno o postoji Hitlerově".

Souhrnně lze tedy říci: Henleinova SdP přinejmenším až do konce roku 1937 n e h r á l a roli „páté kolony Hitlerovy", ač nakonec byla přece Hitlerem do této role dotlačena. „Tragédie Sudetských Němců je ve skutečnosti, že úplně špatně posuzovali povahu a mocenskou strukturu Třetí říše; že se pokusili využít nacistického Německa pro své cíle – aby nakonec byli jím zneužiti jako nástroj radikální expanzívní politiky Říše." A to bylo také osobní tragédií Konráda Henleina a mnoha jeho blízkých spolupracovníků. Dnes máme k dispozici otřesnou výpověď Henleinovu několik dní před jeho dobrovolným koncem 10. května 1945 v rozhovoru s německým šlechticem z Čech Clary–Aldringenem: „Já to všechno nikdy nechtěl, oni mne oklamali, nejdřív mne obelhali, potom zbavili moci, zneužili moje jméno, už dávno nemám co říci . . ."

Tak končí nostalgicko dramaticky Gustav von Schmoller ve Frankfurter Allgemeine.

Proč tomu věnujeme místo? – Věru že nikoli proto, že bychom chtěli pokračovat ve stoletém československo–německém točení se v bludném kruhu. Nemíníme pokračovat v tradici oboustranného primitivismu, kdy se politická stanoviska pro přítomnost a budoucnost vyjadřovala ve více nebo méně zahalené podobě a s více či méně pečlivým dekorem učeneckých náležitostí dějepisnými výklady; nejpůvodnější příčinou této omezenosti bylo jistě to, že byl nedostatek jasných a odvážných politických koncepcí vzájemných vztahů na obou stranách. Pokud se týče odborně historické stránky věci, spokojíme se s konstatováním, že českoslovenští historici, například Bohumil Černý /žijící v Praze/ anebo Radomír Luža, který je neméně Američanem než co nestranná autorita citovaný Ronald Smelser, vyložili daleko hlouběji politiku německých buržoazních stran v předválečném Československu a válečné zločiny Henleinovy během nacistické vlády. Československá historiografie zná také hlouběji a lépe rozdíly mezi jednotlivými tendencemi v SdP a mezi Sudetskými Němci vůbec. Ostatně, též autor těchto řádků publikoval kdys korespondenci mezi Henleinem a K. H. Frankem včetně prorockého pláče Henleinova nad záhubou vlastní i celé národnostní skupiny v souvislosti s vypuknutím Slovenského národního povstání. Postrádal jsem pouze Henleinovo vědomí vlastní viny. Recenzent Frankfurter Allgemeine Zeitung je nepostrádá, nikoli proto, že by je nalezl. Zbude-li ještě čas tomuto časopisu, po naléhavějších tématech se k tomu vrátíme souvislým pojednáním.

Tentokrát nám však věru nejde o pouhou minulost. Nediskutujeme o dějepise. Panu von Schmollerovi také nejde o dějepis – jenomže setrvává v tom starém bludném kruhu primitivismu: je těžko říci, zda proto, že žádnou vskutku politickou koncepci nemá, anebo proto, že ji zkrátka nesmí říci. Nuže pohleďme:

Za prvé: Každý si pečlivě a několikrát přečti poslední větu prvního odstavce hustě psaného textu. Tvrzení tam obsažené je samozřejmě lež: československý stát byl vybojován na bojištích krví legionářů; spojenecké uznání bylo touto krví zaplaceno a vynuceno a daleko předcházelo jakýmkoli mírovým jednáním. Ale ještě více tu jde o p o d v o d n é p o d s u n u t í otázky menšinové, v jakékoli podobě, za samotnou otázku e x i s t e n c e s t á t u ! Jakoby jakkoli nesprávná menšinová politika, byla-li nesprávná, přímo vyplývala z této

existence! Kritik tu ukazuje svůj pravý cíl – nikoli starost o spravedlnost k menšinám, nýbrž útok na československý stát jako takový. A to je tím očividnější, že toto je otázka, kterou vůbec nezkoumá kniha, jež byla učiněna záminkou pro napsání dané úvahy /sahá od roku 1933, viz nahoře/. Dále musím upozornit, že takové psaní ve Frankfurter Allgemeine není ojedinělé: před několika týdny četl jsem přesně stejný podvod podepsaný jiným autorem pod záminkou pojednání o útlaku maďarské menšiny na Slovensku: také on je zcela stejně spojován se vznikem samostatného státu Čechů a Slováků, jakoby byl jeho nutným důsledkem! – Toto jistě nepíšu v polemice s jakýmsi von . . . , který mne vůbec nezajímá. Je mi lhostejné jeho mínění o československém státu; jedinou spolehlivou oporou tohoto státu je vůle nás, Čechoslováků, a jenom my jsme kompetentní v této otázce. Mezi Čechoslováky, pravdaže, patří i nynější oficiální představitelé Československa. Měli by důvod k oficiálnímu protestu vůči takovému psaní, jež je na hranici v Německu zakázané revanšistické propagandy. Proč to neučiní? Jsou velmi dobří kamarádi s německými konzervativci, kteří jsou ve Spolkové republice nyní u moci. Mají totiž společné obchody. Neobracím se k nim. Nýbrž k opozici: zde může každý vidět, že samostatný, nezávislý a demokratický československý stát musí být samozřejmým základním východiskem jakékoli politické aktivity a že žádnou politickou nebo kulturní aktivitou nesmí být zpochybňován. Tento časopis vyhlašuje válku, až do těch hrdel, každému, kdo by chtěl státní právo Čechů a Slováků zpochybnit, a vybízí k témuž jeden každý opoziční proud.

Za druhé: Nikdo se neztotožňuje do všech detailů s menšinovou politikou předválečné republiky. /Prosím čtenáře, aby o tom četl rozhovor s Heinrichem Saarem v tomto souboru./ Nicméně, nejlepší charakteristika tehdejšího stavu pochází od velmi k tomu kompetentních bratří Mannů: ČSR je jedinou zemí na světě, kde Němec žije svobodně! Tento stav zničili henleinovci. To je, pravda, historická záležitost. Proto jí také nevěnuji více pozornosti.

Za třetí: Také celá konstrukce úporných bojů tradicionalistů s nacistickými radikály, ač je pravdivá, má aktuální falšovací cíl: falsum je totiž právě v tom, že v e d l e tohoto vnitřního sporu uvnitř p r o n a c i s t i c k é h o tábora existoval daleko úpornější, vskutku na život a na smrt boj – mezi tímto táborem na jedné a a n t i f a š i s t i c k ý m táborem na druhé straně! Tento boj, bezohledné vraždění právě především n ě m e c k ý c h a sudetských sociálních demokratů, komunistů a liberálů henleinovci, se zcela zamlčuje. A to s politickým cílem velmi průhledným a velmi aktuálním: vyloučit především německou sociální demokracii z „národních" německých sil.

A tím se konečně dostávám k podstatě věci. Z předchozí recenze na určitý druh literatury, v tisíci titulech rozšiřovaný po Německu, si každý mohl udělat obrázek, jak dnes /ještě dnes? / smýšlí tradiční německá krajní pravice. Převádíme samozřejmě pseudohistorizující vyjadřování do politické řeči. Z této nynější malé ukázky psaní solidního měšťanského listu si zas může každý udělat obrázek o takzvaně demokratické německé pravici. Odsuzuje se nejenom Hitler, nýbrž nacismus vůbec. O tom se nesmí pochybovat. Je to tak vskutku. Avšak současně každý přece vidí /zde v tomto případě na vynášení těch tzv. tradicionalistů/ dalekosáhlou identifikaci se starým, přednacistickým německým nacionalismem. Říkám nacionalismem a nikoli vlastenectvím, zde rozlišuju pojmy. A mám na mysli nikoli snad německé vlastenectví, jak je představuje Herder, Schiller, Heine, Ranke a tak dále, nýbrž výbojný, imperialistický německý nacionalismus, zde v našem konkrétním případě reprezento-

vaný zmíněnými říšskými svazy pro zahraniční menšiny, které byly vždycky nástrojem německé imperialistické expanze – i když, pravda, nikoli ještě nacistické, protože jenom vilémovské. V tamtamové řeči pseudohistorického vyjadřování politických myšlenek tomu každý Němec dobře rozumí. Ostatně taky každý Čech nebo Polák. Pro nás Čechy je tento směr nesmrtelně vystižen slovy Theodora Mommsena: Rozumu lebka Čecha nepřijme, ranám i ona porozumí! Kdybych chtěl upadnout do pseudohistorických polemik, mohl bych dobře argumentovat, že se nemůže nikdo divit Čechům, když byli zatatě nepřátelští vůči Volkstum, organizovanému podobnými idejemi. Ale já nechci takovou polemiku vést. Upozorňuji pouze na rys, který se mi zdá velmi charakteristický a velmi významný: jednoduchý návrat německého nacionalismu před Hitlera a konstrukci propasti mezi těmito dvěma fázemi, jakoby Hitler z ničeho nevyrůstal. V pojetí současné s o l i d n í německé pravice je to návrat s kritikou zcela nedostatečnou, bez kritiky, anebo, jak každý viděl, s vyslovenou apologií.

A toto je ten první důvod, proč jsem o tom psal.

Druhý důvod je stav, kterým jsem vždy znovu byl v Německu překvapen a který považuji přinejmenším za nešťastné nedorozumění, ne-li za neblahou výstrahu do budoucna: totiž reakci sociální demokracie a levice vůbec, většiny evangelíků a části katolíků na tento stav. Manifestuje se jako zdůrazněná anacionálnost. Ve vlastenectví vůbec se spatřuje cosi náležející konzervativní pravici. Výsledkem této umělé a z pohledu cizince vůbec nepochopitelné dichotomie je, žel /pro nás Čechoslováky třikrát žel/, že se docela ztrácí německé vlastenectví v jeho demokratické, humanistické podobě, tradičně /v této zapomínané tradici!/ spojované se solidaritou se Slovany, Balkánci, Francouzi . . . Z této podivné dichotomie se vymyká jen poměrně úzká vrstva radikální levice a mladých socialistů, a to ještě jen některé proudy mezi nimi; i zde převažuje směr anacionální. Je to jistě důsledkem nacismu a s ním spojené diskreditace německého vlastenectví; ale na druhé straně se také musíme ptát, zda a nakolik se na vítězství imperialistického, antihumanistického německého nacionalismu podílelo také to, že již tehdy byla slabá demokratická a humanistická alternativa německého vlastenectví.

Tento problém je druhým důvodem pro tuto malou recenzi, a současně uvedením do tématiky následujících materiálů.

Jan Tesař

...schehen im Inhern des Reiches 1939–1945 127 S., DM 32,– Best.Nr. 858

DAS FINNISCHE FREIWILLIGEN-BATAILLON DER WAFFEN-SS. Viele Abb., 240 S., DM 39,50. Best.Nr. 729

Hickey/Smith: LUSITANIA. Die Wahrheit über die Versenkung des britischen Passagierschiffes. 284 S., DM 34,– Best.Nr. 633

Carell: VERBRANNTE ERDE. Das berühmte Standardwerk über den Rußland-Feldzug. 312 S., DM 19,80. Best.Nr. 1299

Klein: AUS DEM TAGEBUCH EINES GRUPPEN- UND ZUGFÜHRERS. Rußland 1941. 111 S., brosch., DM 11,50. Best.Nr. 1396

Prentl: FLAKKAMPFGRUPPE PRENTL. Das Buch macht der Jugend klar, was ihre Väter im Krieg dachten und warum sie ihre Pflicht erfüllten. 284 S., DM 29,80. Best.Nr. 153

Haupt: KIEW. Die große Kesselschlacht der Geschichte. 160 S., 60 Fotos, TB, DM 9,80. Best.Nr. 860

Krämer: VOM STAB HESS ZU DR. GOEBBELS. Internes aus dem Reichspropagandaministerium. 400 S., DM 32,– Best.Nr. 1252

OSTPREUSSEN. Die Vielfalt des ostpreußischen Landes zeigt dieser eindrucksvolle Bildband. 228 S., 220 Fotos, DM 38,–. Best.Nr. 79

Hubatsch: HITLERS WEISUNGEN FÜR DIE KRIEGSFÜHRUNG. Dokumente des OKW. 332 S., DM 52,– Best.Nr. 1191

Busch: SO WAR DER U-BOOT-KRIEG. Neuauflage des berühmten Standardwerkes. 432 S., viele Abb., DM 46,–. Best.Nr. 1487

Maier-Dorn: ANMERKUNGEN ZU BEBA-

Dwinger: WENN DIE DÄMME BRECHEN. Ostpreußens Untergang. 450 S., Ln., DM 29,80. Best.Nr. 570; brosch. DM 7,80. Best.Nr. 826

DEUTSCHE FRASENTIER- UND PARADEMÄRSCHE. LP DM 25,50. Best.Nr. 622; Cass. DM 19,50. Best.Nr. 623

Piekalkiewicz: DER SEEKRIEG 1939–45. Der Heldenkampf unserer Kriegsmarine. 352 S., viele Abb., DM 48,–. Best.Nr. 843

Irving: DER NÜRNBERGER PROZESS. Der berühmte Historiker enthüllt die Abrechnung der Sieger. 110 S., DM 4,80. Best.Nr. 757

Doerr: DER FELDZUG NACH STALINGRAD. Alles über die kriegsentscheidende Schlacht. 160 S., DM 29,80. Best.Nr. 1184

Irving: DIE TRAGÖDIE DER DEUTSCHEN LUFTWAFFE. Warum 2. Weltkrieg verlorenging u. wie Kriegsverbrecherprozesse manipuliert wurden. 487 S., Abb., Ln. DM 16,80. Best.Nr. 31; brosch. DM 10,80. Best.Nr. 30

Kühn: MIT ROMMEL IN DER WÜSTE. Kampf und Untergang des deutschen Afrika-Korps. 224 S., DM 25,–. BestNr. 546

Aschenauer: DIE AUSLANDSDEUTSCHEN. 100 Jahre Volkstumsarbeit, Leistung und Schicksal. 306 S., DM 24,80. Best.Nr. 857

Hinze: DIE 19. PANZER-DIVISION. Alles über die Einsätze im Rußland-Feldzug. 176 S., viele Abb., DM 38,–. Best.Nr. 1238

Hoggan: DER UNNÖTIGE KRIEG. Hintergründe des deutschen Zusammenbruchs 1945. 700 S., DM 45,–. Best.Nr. 133

KÖNIGSBERG, BRESLAU, WIEN, BERLIN 1945. Bild-Dokumentation über den Endkampf 1945. 170 S., DM 29,80. Best.Nr. 316

band bei allen Pommern und Brandenburgern. 224 S., 239 Abb., DM 38,–. Best.Nr. 71

Kallenegger: GEBIRGSSOLDATEN UNTER DEM ZEICHEN DES ENZIAN. Schicksalsweg der 4. Gebirgs-Div. 1940–1945. 408 S., DM 56,–. Best.Nr. 550

Mrazek: LAUTLOS IN DEN KAMPF. Der Luftlandekrieg mit Lasten-, Kampf- und Sturmseglern. 296 S., DM 39,–. Best.Nr. 1385

Lord: DAS GEHEIMNIS VON DÜNKIRCHEN. Wie der Krieg bereits 1940 entschieden wurde. 320 S., DM 34,–. Best.Nr. 1339

ÖSTERREICHS DEUTSCHES BEKENNTNIS. Warum Österreich zur deutschen Nation gehört. 54 S., brosch., DM 5,–. Best.Nr. 872

OPEL IM KRIEG. Bildheft über die Verwendung der berühmten Pkw und Lkw von Opel im Krieg. 48 S., DM 8,50. Best.Nr. 75

PANZER IN RUSSLAND. Die deutschen gepanzerten Verbände im Osten 1941–1944. 240 S., DM 38,–. Best.Nr. 1200

Beer: MOSKAUS AS IM KAMPF DER GEHEIMDIENSTE. Die wahre Rolle von Martin Bormann. 304 S., DM 28,50. Best.Nr. 1185

Tieke: TRAGÖDIE UM DIE TREUE. Kampf und Untergang des III. (Germ.) SS-Panzerkorps. 244 S., DM 32,–. Best.Nr. 192

Schönhuber: ICH WAR DABEI. Der Fernsehjournalist und ehem. Soldat der Waffen-SS setzt sich mit der Kriegs- und Nachkriegszeit auseinander. 368 S., DM 34,–. Best.Nr. 1212

Böddeker: DIE FLÜCHTLINGE. Die Vertreibung der Ostdeutschen. 384 S., Ln., DM 38,–, Best.Nr. 877; TB, DM 14,80. Best.Nr. 1268

SYMBOL SVOBODY A SOLIDARITY*

Jedním z vrcholů sjezdu československé sociální demokracie v Curychu byl projev dr. Prisky Šádkové z Bonnu. Její vystoupení, které bylo několikrát přerušeno projevy živého souhlasu, přinášíme doslova:

„Sešli jsme se dnes poprvé po dlouhých desetiletích v tak širokém kruhu. Tuto mimořádnou příležitost bych chtěla využít k tomu, abych splnila povinnost, která mi již dlouho leží na srdci.

Krátce po smrti mého muže, bývalého tajemníka strany dr. Josefa Šádka, mi byl svěřen symbol, který jsem vždy považovala za majetek celé naší strany. Jsem šťastna, že tento symbol mohu dnes předat do správných rukou.

Zde předávám tajemníku strany dr. Karlu Hrubému československou státní vlajku. Osudy této vlajky byly stejně tak pohnuté a plné dramatických otřesů jako léta našeho života.

Když soudružky z ženského hnutí sudetoněmecké sociálně demokratické strany v Ústí nad Labem musely v tragických podzimních dnech roku 1938 opustit svůj domov na útěku před nacistickými okupanty, zůstal všechen jejich skrovný majetek většinou na místě. Zachránily však ty cennosti, které jim byly drahé nadevše, odvezly je s sebou do pražského exilu a později dokonce do Kanady. Tak zachránily rudý prapor svého hnutí a – což zaslouží zvláštní pozornosti na tomto sjezdu – vlajku Československé republiky. Tuto vlajku nosívaly tyto ženy dlouhá léta v čele svých májových průvodů a antifašistických demonstrací.

Po válce byla vlajka převezena zpět do Evropy. Dlouho byla v péči Seliger–Gemeinde, společnosti sudetoněmeckých sociálních demokratů v Gross Gerau ve Spolkové republice. Willi Leschak, předseda této skupiny Seliger–Gemeinde, chtěl tuto vlajku předat mému muži, který byl tehdy počátkem sedmdesátých let tajemníkem exilové strany. Bohužel k tomu došlo až po jeho smrti . . .

Soudruh Leschak mi tehdy napsal, že vlajka rozhodně není nová – její pohnutá historie zanechala na ní stopy. Není to tedy, podle jeho slov, žádná dekorace, nýbrž bojový prapor, který má již za sebou nejednu bitvu. Svěřil ji do našich rukou v přesvědčení, že bude mít pro československou sociální demokracii obzvláštní význam. Dopis tohoto sudetoněmeckého soudruha končí přáním, aby nás tato vlajka dovedla k vítězství naší spravedlivé věci.

Tento symbol československé státnosti a svobody předávám dnes v hlubokém pohnutí straně. Přála bych si, aby tato vlajka byla opatrována vždy s pozorností, jakou si zasluhuje, a aby jednoho dne byla umístěna tam, kam náleží – do našeho Lidového domu v Praze.

---

*/ Zpětný překlad z němčiny. Přebíráme z německé tiskové služby Práva lidu „PL aktuell", kterou vydává záslužně již druhým rokem Jiří Loewy, a která je tím nejdůležitějším pramenem, z něhož si mohou němečtí přátelé činit obraz o nezávislém československém politickém myšlení.
Sjezd čs. sociální demokracie, o němž článek pojednává, se konal v Curychu ve dnech 20. a 21. srpna 1983. Jeho programové prohlášení a vlastní komentář k němu chystáme do příštího čísla – zde sledujeme jiný aspekt. /Pozn. redakce./

Žádám Vás naléhavě, abyste nikdy nezapomněli na poselství, které ztělesňuje tato vlajka: poselství lásky ke společné vlasti všech občanů Masarykovy republiky, poselství účinné mezinárodní solidarity demokratických socialistů, poselství bratrské jednoty všech národů."

*

Komentář k této události mohl by jít dvojím možným směrem: buď by bylo možno /v tomto případě samozřejmě s radostí/ pozdravit, že tradiční sociálnědemokratické myšlení si osvojuje pro ně novou, symbolickou, „katolickou" oblast, že se bezmála „popolšťuje". Anebo bychom mohli s nostalgií hovořit o symbolu další zmařené naší šance: československý prapor mohl být, nikoli, j i ž b y l, symbolem svobody a solidarity národů, také pro naše demokratické Němce, stával se jím pro v š e c h n y demokratické Němce – a nyní je tedy vrácen nám, sice jako symbol tohoto druhu, leč symbol pouze zase náš, vlastně zase jenom do České kotliny náležející ... Ponechejme to otevřené.

Redakce

Rupert SCHRÖTER

STANOVISKO SOCIALISTY Z DDR */

V prosinci minulého roku jsem byl propuštěn z vězení v DDR. Byl jsem zatčen a odsouzen, protože jsem pozvedl hlas proti znásilňování všech demokratických práv v DDR, které je v mých očích znásilňováním socialismu, dělnického hnutí a pracujících, v jejichž jménu se to děje.

Takového mínění jsem nebyl sám. Diskutovali jsme v politických kroužcích a pokoušeli jsme se udělat je veřejnými.

To nemohla vládnoucí byrokracie snést, a když jsme poslali ÚV SED protestní dopis s více než 35 podpisy, v němž jsme vystoupili proti potlačování ústavou zaručené svobody náboženského vyznání a svědomí v souvislosti se sebeupálením faráře Brusewitze, byl jsem spolu se dvěma přáteli Státní bezpečností zatčen a pak odsouzen za „protistátní štvaní" na 4 roky odnětí svobody.

Nyní již půl roku žiji na Západě. ... Nepřišel jsem však na Západ proto, abych se zřekl svých ideálů. Naopak chci za ně dále bojovat ... Moje významná zkušenost s rozdělením Německa mne vede k pevnému přesvědčení, že sjednocení Německa může být dosaženo pouze dělnickým hnutím: „Svoboda v socialismu". Otázka, před kterou jsem stál, zní: jak mohu ve Spolkové republice nalézt ... své místo, abych se nadále a ještě důrazněji mohl zasazovat za cíle dělnického hnutí a společenského pokroku?

---

*/ Tento kolega vedl delegaci berlínské SPD na proces s Rudolfem Baťkem v červenci 1981, byl násilím vynesen z budovy Městského soudu v Praze a navštívil pak ze svého pověření různé další úřady v Praze s podobným výsledkem. Připomínáme s vděčností – a se starým polským: ZA NAŠI I VAŠI SVOBODU! /Poznámka JT/

Přestože jsem byl konfrontován s množstvím politických skupin, rozřešil se ten problém snadněji, než jsem se obával. Zjistil jsem velmi rychle, že každý, kdo chce zaujmout své místo v řadách dělnictva a velké většiny mládeže, musí bojovat spolu s nimi v německých odborech a v SPD, jediné velké autentické politické síle ... Poté, co Komunistická strana Německa již 1933 spáchala sebevraždu svou ideou o „sociálfašismu", a po jí vynuceném sloučení komunistické a sociálně demokratické strany ve východní části Německa je SPD jedinou dělnickou stranou v celém Německu ...

SPD se zasazuje pro politiku uvolnění, protože chce prosadit pro obyvatele obou částí Německa humánnější podmínky /rozuměj: pro styk rodin atd., poznámka překladatele/, a samozřejmě tak jedná v zájmu míru. Ale zde se nabízí otázka, s kým a jak má být praktikována tato politika uvolnění? Mohou být humánní uvolnění dosažena ve spolupráci s byrokracií a na základě úsluh této byrokracii? Vedení SPD vytyčilo heslo „Změnu na základě sblížení". Ale jaká změna a jaké sblížení je tu míněno? ... Dnes, kdy protiklad mezi byrokracií SED / = ve východním Německu, poznámka překladatele/ je nabíledni a kdy CDU na Západě vede svou demagogickou politiku pod sloganem „Svoboda místo socialismu", musí strana demokratického socialismu obzvláště naléhavě objasňovat, že nestojí na stejné straně barikády jako Honecker a jeho byrokratická klika. Bahro a Havemann jsou ... dnes tisíckrát víc představiteli východoněmeckých dělníků než ... Honecker. Jsou jimi ve skutečnosti jenom oni, poněvadž velká masa je tlakem Státní bezpečnosti odsouzena k mlčení. Co tedy znamená uvolnění dnes, když skutečná dělící čára jde napříč společností a nikoli jen napříč zemí? Co znamená uvolnění, když Strauss a Honecker jsou na jedné straně a pracující na Západě i Východě na straně druhé?

Režim v DDR ukazuje svou slabost a stupeň své izolace a politické krize, nejistoty a nestability tím, že není schopen politickou socialistickou opozici v zemi ani porazit politicky ani zničit terorem nebo likvidovat s pomocí monstrprocesů. Jeho prostředkem a posledním východiskem je vytlačování /nesouhlasících, poznámka překladatele/ ze země. Nejsmutnější na tom je, že SPD ve vládě mu v tom pomáhá vykupováním /občanů DDR z vězení, poznámka překladatele/. Že strany podnikatelů byly ochotny k tomuto zahanbujícímu obchodu, je pochopitelné, poněvadž je to v jejich vlastním zájmu; konečně tento obchod začal za vlády CDU. Ulehčuje to obchody s /východoněmeckou, poznámka překladatele/ byrokracií, pronikání na východoněmecký trh, a k tomu odstraňuje obtížné kazimíry. Není to také jedna služba Straussovi, odklizovat opozici z krku Honeckerovi „vykupováním" – místo toho, aby se celá politická síla SPD a odborů, většina pracujících a mládeže mobilizovala proti politickému útisku v DDR, za osvobození všech politických vězňů a všech utiskovaných?

Vyměňovat bojovníky za socialismus za kapitalistické devizy – to přece nemůže být úkolem takové dělnické strany, která má ve svých tradicích Marxe, Engelse, Bebela a Rosu Luxemburgovou ... Je to obchod proti socialismu, proti boji za demokracii a svobodu v celém Německu. /Nemějte mne za nevděčníka, jsem-li sám „vykoupený". Konečně peníze mne nemohou podplatit. Neboť je to moje hluboké přesvědčení, že nakonec jen politický boj může osvobodit politické vězně./ ...

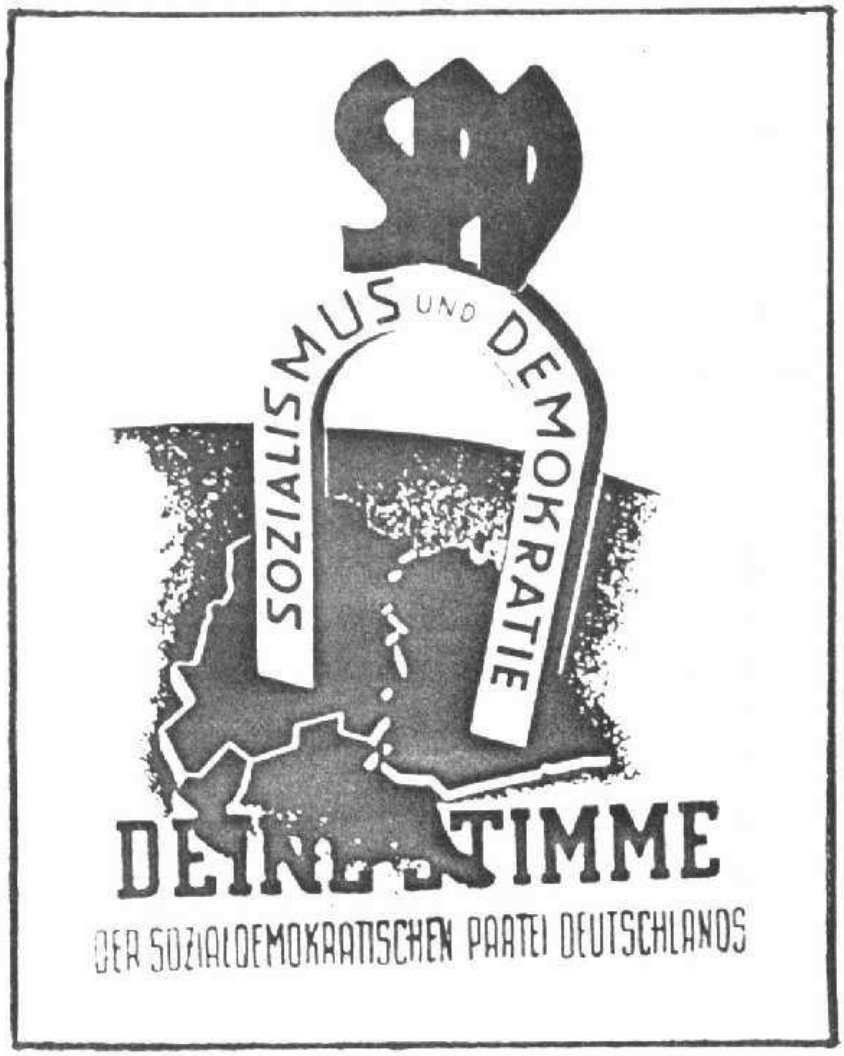
Co chce opozice? Především politickou svobodu, to znamená právo na svobodnou výměnu názorů, svobodné cestování a svobodnou organizaci. Podporuje-li SPD tyto požadavky, podporuje požadavky miliónů ... Německá buržoazie a kapitál ztratily fašismem

a druhou světovou válkou jakékoli oprávnění vést národ. Podaly německému lidu strašný důkaz, že jejich vláda znamená zkázu a zánik. Návrat zpět před rok 1945 by mobilizoval miliony dělníků, jejich rodiny, mládež, kteří jsou ve východním Německu spojeni s vymoženostmi výroby bez kapitalistů a v západním Německu s velkými vymoženostmi vysokého životního standardu a mocných dělnických organizací, SPD a odborů. Postavili by se všemi svými silami a svými životy proti takovým pokusům. Již obyčejný politický instinkt stačí, abychom rozpoznali, že řešení národnostní otázky ... /prostým pohlcením DDR Spolkovou republikou, poznámka překladatele/ by znamenalo zničení všech sociálních a politických vymožeností v celém Německu a že by to místo demokracie znamenalo také zničení organizací námezdně pracujících v západním Německu. Jednotné Německo může být buď socialistické anebo žádné. Ale v tomto socialismu nebude místa pro Honeckery ...

K nejbrutálnějšímu potlačení dělnictva po druhé světové válce došlo 17. června /1953, poznámka překladatele/ ve jménu socialismu. To je zkušenost nejen východoněmeckých dělníků, nýbrž také dělnictva celého Německa. Aby se otevřela cesta k socialismu, musí být veden boj proti byrokracii, neboť ona musí zodpovídat za to, že socialismus je dnes spojován s nejhoršími zkušenostmi. ...

V Berlíně v květnu 1978

„25 Jahre – Arbeiteraufstand vom 17. Juni 1953", Düsseldorf, str. 63 – 70. Výňatky.

ROZHOVOR NA POKRAČOVÁNÍ

Na světové konferenci pro osvobození politických vězňů v Polsku, která se konala v Paříži dne 12. prosince 1982 a na níž jsem naléhavě připomněl, že také Rudolf Battěk je vězněn za solidaritu s Polskem, jsem poprvé uviděl podsaditého šedesátníka bojovného vzezření a ještě bojovnějších postojů. Byl to Heinrich SAAR, který několik málo měsíců předtím přišel z vězení v DDR. Jeho názory o celosvětovém významu polské Solidarity a konkrétní argumentace vztahující se k DDR mne okamžitě upoutaly. Vyhledal jsem ho v sále a požádal ho o interview. „Můžeš se mnou mluvit česky", odpověděmi samozřejmě, a vida mé překvapení, dodal: „Já jsem totiž bývalý československý voják!" Tak začaly přátelské rozmluvy a přátelské boxování, jejichž výsledky tu předkládám.
/S = Heinrich Saar, T = Jan Tesař./

T: Můžeš tedy začít vysvětlením, kde ses naučil náš dosti exotický jazyk, a odkud se vzala ta ještě daleko větší exotika, totiž jistá hrdost na československou armádu, kterou se mně zdálo slyšet ve tvém hlase?

S: Sloužil jsem jako dobrovolník vašeho druhého odboje, v obrněné brigádě na západní frontě. Ale nejsem sudetský Němec. Přišel jsem do Československa jako uprchlík před Hitlerem.

T: Tak ti skládám dvojnásobnou poklonu, a to jistě i za naše čtenáře. Ale teď se mne nezbavíš jen tak snadno, tebe musím získat coby lahůdku pro čtenáře našeho revolučního časopisu, chtěl bych debatovat velmi obšírně.

S: Já se tomu nijak nebráním, jednak proto, že při každé příležitosti zdůrazňuji své zvláštní vztahy k Československu a jednak že jsem stoupencem politické revoluce jak v Československu, tak v Německu.

T: Doufám, že přesto nemusí být náš rozhovor jenom samé nudné vzájemné souhlasení. Asi tedy začneme tvým životopisem, ne?

S: Narodil jsem se v roce 1920 a oba moji rodiče byli přesvědčení socialisté. Otec byl pruským vrchním učitelem a členem sociální demokracie – před rokem 1933 patřil k jejímu levému křídlu. V roce 1930, když byla v Prusku u moci sociálně demokratická zemská vláda, jmenovala otce inspektorem pro vězeňství. Zavedl hned pozoruhodné experimenty v duchu socialistických ideálů, jako vycházky vězňů v civilním oblečení a bez dozorců, návštěvy v jejich rodinách, dovolené atd. Myslím, že by mu to bylo zlámalo vaz, i kdyby býval nebyl přišel zrovna nacismus.

T: Spíš bych řekl, že předešel o nějaké půlstoletí svou dobu – vždyť to je totéž, oč se dnes pokoušejí sociálně demokratické vlády například ve Švédsku, ve Francii, také snad v Austrálii ...

S: Buď objektivní a řekni, že to bylo běžné v sovětském Rusku ve dvacátých letech, dokud stalinský teroristický režim nevyhladil ze základu všechny takové snahy.

T: Ano, u nás o tom píše například Vítězslav Nezval, a my jsme byli nakloněni nevěřit tomu právě proto, že on píše jen o té první půlce pravdy – zamlčuje ten Stalinův teror. Ale pokračuj, prosím.

S: Krátce po Hitlerově nástupu k moci v lednu 1933 byla celá naše rodina uvězněna. Já jsem byl, ve svých dvanácti letech, nejprve s matkou v soudním vězení a potom mne dali do sirotčince. Ještě jsem se pokusil varovat jednoho otcova spolupracovníka, ale bohužel marně – jeho adresu dostalo gestapo při osobních prohlídkách. V následujících týdnech

jsem byl dvakrát vyslýchán jako svědek „ve věci rodičů". Předstíraje naivitu napovídal jsem jim spoustu dětinských příběhů a dokázal jsem se tím vyhnout tomu, že bych podal nějakou konkrétní výpověď. Po osmi měsících „ochranné vazby" byli moji rodiče propuštěni a v roce 1934 naše rodina emigrovala do Československa, protože bylo jasné, že jinak by brzy následovalo nové a definitivní zatčení.

Usadili jsme se v Prachaticích, v tehdy německém území. Ale v květnu 1938 jsme museli z nařízení československých úřadů přesídlit do Prahy, poněvadž můj otec a já jsme se zamíchali do bitky s henleinovci, což jednomu mému protivníkovi vyneslo ztrátu několika zubů a mně zlomení zápěstní kosti.

T: No, už to začíná, já to čekal. Divím se, že tě ti naši debilové nezavřeli pro ohrožování zahraničních zájmů československého státu. Nebo tě taky, jako nežádoucího cizince, mohli vykázat kvůli násilí proti československým občanům . . .

S: Musím říci, že jsem byl sice postaven před soud pro ublížení na těle, ale že řízení proti mně bylo zastaveno díky zásahu antifašistického soudce pražského soudu pro mladistvé.

T: Neberu proto zpět svůj názor, že oficiální politika vůči uprchlíkům byla sice u nás podstatně inteligentnější než v jiných evropských zemích, přesto však hloupá. Neboť, za prvé, Československo bylo bezprostředně ohroženo samým Hitlerovým nástupem, a za druhé, bylo také jedním z evropských států, kde žili Němci. Podle toho se mělo chovat. Ideálem by byla oficiální doktrína, že každý politický uprchlík z Německa dostává automaticky právo asylu v Československu, a asylant měl být, jako je tomu v demokratických státech dnes, v podstatných aspektech postaven na roveň československému občanu. Ve státním zájmu jste měli být rozmísťováni právě do oblastí souvislého německého osídlení a státní moc měla všemi veřejnými prostředky stát za vámi, jako za těmi v Evropě nejspolehlivějšími a nejvíce zainteresovanými spojenci ve válce s Hitlerem. Ve válce, která měla být považována za daný fakt, třebaže ve zvláštní formě. Nemělo u nás být německé vesnice bez vaší agitace, a každý uprchlík, který by získal v některé obci domovské právo, měl hned dostávat československé státní občanství. Měli jste být dosazováni do státní služby v německých oblastech, zařazováni do armády a ze všeho nejvíc do tehdy tvořených zvláštních ozbrojených jednotek S O S , Stráže obrany státu. Místo toho vás naši rozšafní konšelé odsouvali z německých oblastí a poháněli před soudy.

S: Nechtěl bych, aby si tvoji čtenáři řekli, že po bitvě je každý generálem . . .

T: Ano, omlouvám se ti. Ale právě že chci respektovat naše české čtenáře, kteří vždycky při podobných příležitostech chtějí mít přesně formulovanou alternativu, „co se mohlo" a „co bylo reálné"; a tak jsem tu přesně uvedl reálnou alternativu odpovídající orientaci na ozbrojenou obranu republiky z a k a ž d o u c e n u , kdyby opravdu vážně taková orientace byla. Dodávám ještě, že v podobném stylu, jak jsem tu uvedl, se chovaly například některé „méně vyvinuté" země, zejména Mexiko, k uprchlíkům ze Španělska. Samozřejmě, že vím, že něco takového nebylo možné vzhledem k duchovnímu stavu české společnosti, to znamená zejména s ohledem jednak na primitivní český nacionalismus a jednak na tradiční opatrnictví.

S: Myslím, že se také báli našeho domnělého i skutečného „bolševictví" . . .

T: Byl jsi tehdy bolševik?

S: Ano. Humanistický zřetel a zájem o sociální problémy jsem zdědil od rodičů, ale do usilovného studia marxismu jsem se dal na vlastní pěst. Ve čtrnácti letech jsem si koupil první díl „Kapitálu", a odkázán sám na sebe prokousal jsem se asi ke str. 50. Ale jiné Marxovy spisy jsem dokázal číst a fascinovaly mne. A samozřejmě jsem byl také ovlivněn Stalinem a později se ze mne stal na dlouhá léta Stalinův stoupenec.

T: Později . . . ?

S: Tady v Paříži. Po Mnichově, koncem roku 1938, jsme byli donuceni k další emigraci. S československým cizineckým pasem a s pomocí francouzské učitelské organizace jsme

odešli do Paříže a já jsem tu začal chodit do průmyslovky a učit se zámečníkem. I když jsem již v Praze měl kontakty ke komunistické emigraci, teprve zde v Paříži jsem vstoupil do Komunistického svazu mládeže Německa.

T: Myslím, že si dovedu dobře představit, že příklon k marxismu a s ním ke stalinismu byl u tebe zcela přirozenou reakcí na životní prožitky.

S: Ano, komunismus jsem chápal jako nejdůslednější popření nacismu, který jsem nenáviděl. Ale právě proto začaly už tehdy moje konflikty se stalinistickou praxí. Když vypukla válka, byl jsem úplně konsternován lhostejným postojem Kominterny a komunistických stran, které tváří v tvář hrozícímu vpádu nacistických armád do Francie byly „neutrální" v otázce obrany parlamentně demokratického systému, který je přece také přirozenou základnou pro každé dělnické hnutí. Ale přeceňoval bych se, kdybych tvrdil, že to již byla má vědomá opozice proti této chybné linii. Byla to spíš úzkost, přehlušená tehdy ještě důvěrou v komunistickou stranu. Nevěděl jsem tehdy ještě o těžké stalinistické chybě, nedocenění rozdílu mezi fašismem a buržoasní demokracií, které vyvrcholilo v tezi stalinistického Thälmannova vedení Komunistické strany Německa o „sociálfašismu", kterýmžto termínem byla označována SPD a demokratická Výmarská republika.

T. Samozřejmě, že o „sociálfašismu" mluvil také Gottwald, a myslel tím demokratickou Československou republiku, dříve než mu z Moskvy přikázali, po nástupu nacismu, jinou linii – tu, která pak pro komunistickou stranu získala i tebe. Ale náš mladý člověk ani ve škole neslyší, ani v dostupné literatuře nemůže číst nic o zmíněném postoji KSN k Hitlerovi. Můžeš o tom něco říci?

S: Je nepochybné, že Hitler mohl přijít k moci díky podpoře německého finančního kapitálu, který v něm viděl svou nejlepší kartu. Nepřehlížím, že k tomu přispěly také chyby sociální demokracie jako d ě l n i c k é měšťácké strany. Přispěla k tomu však svou politikou také Komunistická strana Německa a Komunistická Internacionála. Jako příklad mohu uvést pruské referendum, v němž komunisté hlasovali spolu s nacisty proti pruské sociálně demokratické vládě. Podobně se nedostatečně distancovali od nacistů během velké stávky zaměstnanců dopravy v Berlíně. A především vedli zcela škodlivou politiku tzv. jednotné fronty proti fašismu jen zdola, to znamená, že pouze vítali, když s nimi spolupracovali jednotliví řadoví členové sociální demokracie, avšak odmítali spolupráci s SPD jako celkem. Právě to bylo zločinné nedocenění nebezpečí fašismu, a to ve chvíli, kdy dělnická třída, navzdory všem velkohubým „revolučním" frázím, byla před nutností defenzívního boje proti nastupujícímu nacismu. To vše se zakládalo na stalinistické definici fašismu a představě o naprosté identitě fašismu a buržoasní parlamentní demokracie.

T: Ty jsi Němec, nezapřeš v sobě hegeliána a odvozuješ všechno z definic. Já jsem Slovan a spíš jsem nakloněn chápat definice jako výraz reálných mocenských poměrů. Tudíž se spíš divím, že stalinistická agentura v Německu nepřišla s tvrzením, že parlamentní demokracie je h o r š í , než nacismus, respektive že jí trvalo tak dlouho, než s ním přišla. Ale dokončeme nejdříve tvůj životopis a vraťme se potom k tomu. Nechtěl bych, aby naši čtenáři navzájem míchali partajní politiku KSN a tvoje postoje osobní. Myslím, že bychom měli tvůj vstup do československé armády ve Francii vidět právě jako projev nesouhlasu nebo aspoň samostatnosti a nikoli naopak.

S: Ano, bylo to moje osobní rozhodnutí. Chtěl jsem bojovat proti fašistické uchvatitelské politice se zbraní v ruce a vybral jsem si k tomu československou armádu. Zúčastnil jsem

se s ní těžkých a krvavých ústupových bojů na Marně a ústupu přes celou Francii. S krvácejícím srdcem jsem byl svědkem zhroucení milované Francie, a s posledními zbytky zničené československé armády jsem byl evakuován přes Gibraltar do Anglie. Tam jsme byli reorganizováni, ale tam jsem se také podílel na tzv. komunistické vzpouře v Cholmondeley, spolu s interbrigadisty ze Španělska a také spolu s Vlado Clementisem.

T: To byl také důsledek kominternovské politiky, rozbíjení československých vojenských jednotek v zahraničí v době, kdy Sovětský svaz považoval válku za imperialistickou z obou stran a odmítal právně uznat československý stát.

S: Viděl bych tu takzvanou vzpouru také jako protest proti poměrům v československé vojenské jednotce, které opravdu nebyly zdravé. Panovaly v ní opravdu nedemokratické způsoby. Bylo nás tam přece více podobného smýšlení jako já – také například Clementis dokonce veřejně nesouhlasil s paktem Stalin–Hitler. Nevyšlo se nám vstříc. Byli jsme pak zařazeni do technických jednotek anglické armády. A já jsem se v té době stal členem Komunistické strany Německa. Ale když začala válka se Sovětským svazem, problém se snadno vyřešil, a většina nás se s radostí vrátila do československé armády a podílela se na boji proti Hitlerovi. A tak jsem se z pevného vnitřního přesvědčení zúčastnil invaze a potom bojů na francouzské půdě až do pádu Třetí říše. A toto své jednání považuji i dnes za správné a jsem hrdý na to, že jsem se se zbraní v ruce podílel na boji proti fašistickému barbarství. A také říkám, že jsem hrdý na to, že jsem bojoval na straně Sovětského svazu, protože rozlišuju mezi Sovětským svazem, jeho původními ideály a jeho spravedlivou válkou proti nacismu na straně jedné a Stalinovým terorem a Stalinovou zradou na socialismu na straně druhé. A také to při každé příležitosti v německém tisku zdůrazňuji.

T: V jakých novinách?

S: Při každé příležitosti. Mám ji zpravidla v časopisech bývalých občanů DDR, odborů a politické levice.

T: Samozřejmě! – Kde jsi skončil válku?

S: S československou obrněnou brigádou u Dunkerque, a potom jsme táhli do Prahy. Tam jsem demobilizoval, jako zahraniční voják jsem měl nárok na československé státní občanství, a prožil jsem několik měsíců v Praze, která je městem mého mládí a jediným městem na světě, které cítím jako svůj skutečný domov. Komunistická strana Německa žádala, abych odešel do Německa, a to pro mne nebylo lehké, poněvadž Německu jsem se svými prožitky již poněkud odcizil. A na druhé straně moji čeští spolubojovníci mne měli rádi a žádali mne, abych zůstal, a já jsem se cítil a ještě dnes cítím velice svázán s českým národem. Ale moji němečtí soudruzi argumentovali, že „Německo je pole té nejtěžší bitvy" a že moje místo je po zničení Hitlerova režimu v Německu. A tak jsem po dohodě obou komunistických stran dne 24. 12. 1945 odešel do sovětské okupační zóny Německa, budoucí tzv. DDR.

T: Jak na tebe zapůsobila tvoje původní vlast?

S: Jarní vítr svobody, který vanul po Evropě po zničení Hitlerova režimu, se nemohl zastavit před Německem. Byl jsem vzrušen a nadšen novým začátkem, znovuvýstavbou země. Začínali ji dělníci, kteří odklízeli trosky a vytahovali ze sutin a opravovali zrezivělé stroje. Radoval jsem se nad novými dělnickými a rolnickými fakultami a především nad

vyvlastňováním kapitálu, nad odstraňováním moci třídy, která byla vinna neštěstím Německa a která teď přestávala být silou tvořící dějiny. Pomáhal jsem tomu ze všech svých sil. Byl jsem nejprve učitelem na zemské stranické škole Komunistické strany Německa v Sasku a po sloučení komunistické a sociálně demokratické strany v sovětském pásmu do Jednotné socialistické strany Německa SED jsem byl nějaký čas v Drážďanech sekretářem zemského předsedy této strany. Potom jsem v Lipsku studoval filozofii a nakonec jsem byl několik let docentem na Ústavu pro historii Humboldtovy univerzity v Berlíně. Sdílel jsem všechno nadšení, patos i iluze této doby budování „nového Německa", jak jsme tehdy všichni věřili. Nikdo tehdy nepovažoval za možné, že by na německé půdě měly někdy vzniknout dva státy. Vzpomínám, s jakým nadšením jsem spolu s jinými studenty stavěl vodovod pro vysoké pece Maxovy hutě, která dříve patřila Flickovu koncernu. Odborníci předpokládali, že stavba bude trvat rok, a my jsme to dokázali za tři měsíce! Byl to patos výstavby, ale byl plný iluzí. A ty jsem měl také já. Viděl jsem ovšem „chyby": kšeftování byrokracie, stále větší odcizení funkcionářů od členstva a od lidu, rostoucí přepych těch nahoře – všechno to mne znepokojovalo. Ale to všechno se uvádělo do souladu s teorií vysvětlením, že jde o dočasné průvodní jevy a nevyhnutelné těžkosti růstu. Že takovéto jevy byly ve stalinismu již předem naprogramovány, to jsem ještě dlouho nedokázal pochopit. Zamyšlení a obrat u mne nastaly teprve po Stalinově smrti a v důsledku XX. sjezdu sovětských komunistů, když vycházely stále více na světlo Stalinovy zločiny a škody, které Stalin způsobil. A samozřejmě jsem se nezastavil před praktickými důsledky poznání, ke kterému jsem došel.

T: To bych si u tebe také těžko dovedl představit . . .

S: Na Humboldtově univerzitě v Berlíně jsem patřil k neoficiální skupině, kterou spojovalo mínění, že vedení SED nevyvodilo z XX. sjezdu KSSS a z kritiky stalinismu ani ty minimální důsledky, jako Chruščov a SSSR pod jeho vedením. Měli jsme vliv na studenty a naše kritika se pochopitelně přednáškami a schůzemi dostávala na veřejnost. To samozřejmě nemohl tehdejší nejistý Ulbrichtův režim snést. Museli jsme se dostat do konfliktu. A tak v roce 1958 jsme byli tři z naší skupiny zatčeni a koncem roku 1958 pak souzeni v tajném, čistě ideologickém soudním procesu. Druzí dva moji spoluobžalovaní kapitulovali a žijí dnes v DDR jako správní konformní komunističtí měšťáci. Já jsem byl odsouzen, po jednom roce pobytu ve sklepě vězení Státní bezpečnosti, na osm let vězení se zostřeným režimem. Byl jsem ve vězení v Brandenburgu. Po čase mi snížili trest na šest let a po třech letech mne podle tehdejší praxe propustili na půlku. Samozřejmě jsem po propuštění neměl právo ani vyučovat ani vykonávat nějaké intelektuální zaměstnání. Pracoval jsem jako zámečník–seřizovač. Ale po roce jsem přece jen dostal možnost pracovat jako lektor v Bibliografickém institutu v Lipsku.

T: A jaké byly výsledky tvé převýchovy?

S: Samozřejmě jsem se nevzdal svého cíle podílet se svými vlastními silami na opozici proti stalinistickému režimu – tato touha byla pochopitelně rozsudkem jen posílena. Ale přesto jsem pak prožil několik let v poměrném klidu, jenom jsem měl stále větší konflikty s cenzurou.

T: Ten poměrný klid a vlastně i to přenesení zápasu na pouhé „konflikty s cenzurou" asi ze všeho nejvíce souvisí s poměrně liberálním ovzduším první poloviny šedesátých let,

to jest dobou chruščovovského reformismu, která byla zejména typická pro Československo a trvala u nás i v druhé polovině šedesátých let, ale která se projevila též v DDR, ač jen v menší míře. Také u vás jste tedy v té době měli především „konflikty s cenzurou". A naopak, také u nás byly i v té době procesy, i když byly pro tu dobu méně typické. Kdykoli o tom diskutujeme, vždycky znovu zdůrazňuji, jak liberální je ovzduší, kde vůbec mohou existovat nějaké „konflikty s cenzurou", ba dokonce jakým liberálním zařízením, aspoň ve srovnání se stalinistickou praxí, by byla stará tradiční „cenzura".

S: V DDR samozřejmě nemáme žádnou oficiální cenzuru, ale systém tzv. „znalců" /Gutachter/, na jehož špici je ústřední gutachter, který je spolupracovníkem ÚV.

T: U nás sice nevytvořili tak pěkné orwelovské tituly, ale systém je stejný. Znamená ve svém souhrnu dokonalou předběžnou cenzuru všech sdělovacích prostředků, tedy návrat k praxi, jaká byla ve střední Evropě před revolucí 1848. – Jak se vyvíjely ty tvé konflikty s cenzurou?

S: Moje články byly byrokracii nepříjemné a proto jsem byl stále více omezován ve svých pracovních možnostech, až nakonec jsem byl vytlačen na zcela okrajová témata a izolován.

T: Zapůsobil na tebe nějak československý vývoj kolem roku 1968?

S: Samozřejmě! Už pro moje úzké vztahy k Československu, kde jsem byl mnohokrát na návštěvě. A nebyla to pro mne jen záležitost tradice nebo vzpomínek, i proto, že mnoho mých československých přátel bylo blízko Dubčekovi a že jsem měl přátele i v armádě atd. Zcela jsem se ztotožnil s tzv. Pražským jarem. A byl jsem u vás i v srpnu 1968 a zažil jsem tu hanbu. Byl jsem totiž v Rumunsku na dovolené a vracel jsem se přes Prahu. Jakmile jsem se vrátil do Lipska, přišla za mnou StaSi /StB v DDR/ a chtěla mne vyslýchat, s kým jsem se v Praze setkal, jaké mám spojení do Československa atd. Odmítl jsem k tomu jakoukoli výpověď a oni odešli s dlouhými ksichty, ale nechali mne být. Vládnoucí byrokracie DDR měla veliký strach z československého vývoje a proto udělala všechno, aby podobnému vývoji předešla v DDR, ale také aby ho zadusila v Československu samém. A pro mne bylo „Pražské jaro" politická zkušenost, která velice ovlivnila, urychlila můj vývoj. Ale také bylo potlačení Pražského jara faktem, který u nás zapůsobil negativně: Lidé dostali strach a ten byl tak silný, že znesnadňoval každou politickou aktivitu.

T: Nepředpokládám, že bys byl proto přestal.

S: Ovšemže ne. Ale velmi to zdržovalo. V roce 1975 jsem navázal kontakt s Biermannem a obnovil kontakty s R. Havemannem, kterého jsem poznal předtím na berlínské univerzitě. Ale já nejsem umělec a nemohl jsem si zvolit cestu Biermannovu. A na druhé straně jsem přece musel vyvodit nějaké závěry ze své předchozí zkušenosti. Ta ukazovala, že v podmínkách represívního stalinistického systému se opozice, chce-li vůbec existovat, ani nemůže omezit p o u z e na legální cestu a prostředky, a že má-li její vývoj postupovat, je k tomu nezbytně třeba také organizovaného a vědomého odporu; tento organizovaný odpor musí přesáhnout rámec nadiktovaný stalinistickou takzvanou legalitou.

T: Lišili jsme se jenom v letopočtech a v pořadí a intervalech, v nichž jsme vyvozovali tytéž závěry. Ale já bych si teď s tebou vyměnil pozice v tomto rozhovoru a promluvím zase já v „německém" stylu. Víme oba dobře, jaká katastrofální nejasnost ve věci tak docela prosté a logické panuje všude na druhé straně ostnatých drátů. A zde je moje „německá" otázka: není to v konečné instanci důsledkem chybné definice, a nepodlíme

se na této vině také my, když boj proti politickému systému stalinismu označujeme za „opozici"? Pojem „opozice" se přece vztahuje k parlamentně demokratickému zřízení a předpokládá a potom také vyžaduje demokratické metody politického boje a na základě toho vytváří také systém politické morálky, v němž je vybočení z těchto demokratických metod odsuzováno jako čin zavrženíhodný. Kdežto v totalitní diktatuře, jakou je stalinismus, je jakákoli politická opozice předem postavena mimo zákon. Totalitní politický systém ze samé své povahy žádnou politickou opozici nezná a ani v teorii nepřipouští. Tudíž je používání tohoto termínu pro činnost namířenou proti němu protismyslné a musí být nutně východiskem osudného nedorozumění co do metod politického boje.

S: Jistě máš pravdu co do původního smyslu termínu „opozice". Ale nezapomeň, že už skoro před šedesáti lety začal tohoto termínu používat Stalin pro odpor proti upevňování své diktatury, a po celou tu dobu se pak termínu užívalo v tomto novém smyslu, i s tím negativním a a priori odsuzujícím ocejchováním.

T: Ano, protože to vyhovuje diktatuře, neboť jí to umožňuje před světem předstírat demokratické poměry, které neexistují, a pro vlastní zemi používat termínu právě v tom smyslu a priori negativním a nezákonném. Kdežto nám to vůbec nevyhovuje, právě proto, že je to východiskem nedorozumění co do metod zápasu a co do jejich mravní oprávněnosti. Proto se kloním k názoru, že bychom měli dát přednost termínu jinému. Ale zase jsme odbočili.

S: V roce 1978 jsem tedy v Lipsku vytvořil skupinu pracující i konspirativními metodami a měl jsem určující podíl na její práci. Byla to dost dobře organizovaná skupina asi dvanácti osob s pevným jádrem. Měli jsme pololegální krytí v podobě filozofického kroužku. Samozřejmě, že naše metody v ničem nepřekračovaly užití práv demokratického vyjádření nekonformních názorů, která jsou zakotvena ve Všeobecné deklaraci lidských práv Spojených národů a v helsinském Závěrečném aktu. Rozhazovali jsme letáky, rozšiřovali zakázanou literaturu a psali nápisy na zdi. Ale to se samozřejmě v DDR trestá, třebaže DDR oba dokumenty podepsala. Což byla příčina mého druhého zatčení.

T: To je, jak víš, druhý základní argument proti používání také konspirativních metod v protitotalitním politickém zápase: že každá konspirativní aktivita je dříve nebo později odhalena a pak soudně stíhána.

S: Za prvé, jak dokazuje zkušenost nás obou, v totalitním systému je důsledně stíhána každá demokratická aktivita nekonspirativní – aniž musí, v tomto případě, být nejprve odhalována. Za druhé je samozřejmě pravda, že zatčení a soudy jsou průvodním jevem každého zápasu za svobodu proti diktatuře. Dříve, a v mnoha zemích ještě dnes, jsou bohužel takovým průvodním jevem i popravy. A je nesmírně optimistickou skutečností, že přesto se nikdy a nikde na světě boj za svobodu nezastavil a nezastaví.

T: Obvyklá otázka zní, zdali to stojí za to.

S: Každý musí vědět sám, zda mu to stojí za to, jaká je jeho stupnice hodnot. Tento problém za něho nikdo nevyřeší.

T: A dodal bych, že je velmi nebezpečné spolupracovat s lidmi, kteří si tento problém napřed nevyřešili v tom smyslu, že svoboda je jim hodnotou nade vše, a kteří se tedy dostali do hnutí omylem nebo náhodou. Z nich se nejčastěji stávají zrádci. – Ale tys mne nepochopil úplně, já jsem zas hovořil příliš „česky": náš člověk se obvykle ptá, stojí-li to za to v tom smyslu, zda vynaložené úsilí a přinesené oběti jsou úměrné dosaženému praktickému výsledku.

S: Víš přece sám velmi dobře, že žádné takzvané „praktické výsledky" nesmějí být brány do tohoto počtu. Jaký byl „praktický výsledek" našich domácích německých ilegálních protifašistických skupin? Postavíš-li vše na této úvaze, dojdeš k cynickému závě-

ru, že hlavně popravy. A právě tím větší je mravní význam existence těchto skupin pro celý německý národ.

T: Jsem velice rád, že to říkáš. Dodal bych, že největší „praktický výsledek" může být v tom, že přispíváme k negaci toho člověka nedůstojného způsobu života, který se ptá jen na „praktické výsledky".

S: A pokud se těch „praktických výsledků" týká, víme oba, že na to neexistuje žádné trvalé měřítko. Výsledky, které musí stát za jakoukoli oběť, jsou v různých situacích zcela různé. Například v počátcích hnutí je n e v y h n u t e l n ě n u t n é platit tvrdě za každý sebemenší čin. Jedině přes činnost, samozřejmě spojenou o oběťmi, se dosahuje stavu, že jsou potom možné větší praktické výsledky s menším vynaložením sil a obětí. Dále do této kalkulace samozřejmě platí i všechny omyly, hledání – a ovšem i matematicky zdůvodnitelné nešťastné náhody. Bez toho všeho by neexistovalo žádné vítězství svobody v dějinách lidstva. A dále: existují situace, kdy se ani nedá hovořit o postupu věci svobody, kdy je v defenzivě. V takové situaci dokonce ani není možno jakékoli praktické výsledky očekávat. Kdyby však docela vymizeli lidé, kteří za žádných okolností zápas nevzdají, svoboda by se neobnovila.

T: Ano, i pouhé udržování třeba sebetenčí nitky kontinuity je „reálným výsledkem", který musí stát za oběť. Je-li možno dosáhnout ho jinými metodami, tím lépe! Povaha totalitního zřízení je však taková, že každá „opozice" je u něj mimo zákon. Avšak: za jak dlouho zatkli vás a kolik jste platili vy?

S: Naše skupina byla odhalena policií v důsledku zrady, a ta byla vyvolána osobními problémy jednoho z našich členů – manželská krize atd. Ostatně my jsme předpokládali, že jsme pozorováni a přesto jsme se rozhodli pokračovat v činnosti – sice s velkou opatrností, ale přece. Za to nejhorší jsme považovali ustat v činnosti. Dne 31. srpna 1979 jsem byl zatčen a dne 17. října 1980 mne odsoudili k sedmi a půl letům vězení za „lživé protistátní informace". Druhý nejvyšší rozsudek, pět let, vynesli proti mé nejbližší a nejodvážnější politické partnerce Simoně Langrockové, která měla v té době pouhých 25 let. Dále byli odsouzeni do vězení manželé Uta a Rainer Frankeovi, Frank Becker a další – celkem 12 osob. Byli jsme odsouzeni podle antidemokratického paragrafu 106 trestního zákona, podle jehož gumových formulací může být odsouzeno vše, co se příčí zájmům vládnoucí byrokracie.

T: Což vypadalo dosti špatně. Ale je pozoruhodné, že jsi neodseděl ani polovic . . .

S: Za naše osvobození se rozvinula silná kampaň ve Spolkové republice a ve Francii a ta měla jistě rozhodující podíl na našem osvobození. Vládnoucí východoněmecká vrstva se ničeho nebojí tolik jako světla veřejnosti. Ostatně jsem se také nepřímo setkal s důkazy aktivní mezinárodní solidarity s námi již ve věznici v Budyšíně, zcela oddělené od světa. Dnes už vím, proč se ke mně chovali s tak pečlivou zdrženlivostí. Měli jednoduše strach z možného rozšíření kampaně. Major, zvaný pro svou úskočnou dobrosrdečnost „Strejc" anebo také „Prasečí ksicht", který ve vězení fungoval jako oficiální zástupce ministerstva Státní bezpečnosti, se mnou měl jen oficiální „vstupní pohovor" a dost. Řekl jsem mu, aby nepočítal s tím, že změním svůj postoj k „reálnému socialismu" – a dostal jsem klasickou odpověď: „Nechte si ho pro sebe. Budete-li propagovat své názory, musíme vás izolovat". A to je charakteristické nejen pro vězení, ale pro celou zemi, pro celý systém, a svědčí to jenom o tom, že vládnoucí byrokracii došly všechny argumenty.

T: Tvůj příběh a tvé zkušenosti se někdy tak shodují s mými, že se tomu musím smát. Stalo se mně přesně totéž, až na to, že můj protihráč byl v místním žargonu zván „Kobylí hlava". Rozdíl je jenom ten, že já si tehdy před těmi nějakými deseti lety musel svých šest let odsedět celých, a ovšem asi také v tom, že moje „praktické výsledky" byly menší než tvoje. A v tom obojím vidím neobyčejně optimistický vývoj! Jenom je mně líto toho, že já tehdy nevěděl nic o té kampani solidarity se mnou, která přece jen také byla.

S: Já ve vězení také ne. Dozvěděl jsem se o tom teprve po propuštění a přesídlení do Berlína. A byl jsem tak dojat a šťasten, že jsem celou noc nemohl usnout. Veřejná, aktivní solidarita se všemi utiskovanými je veliká síla, neodmyslitelné pouto mezi politickými zápasy dnešního světa, a nemůže být nahrazena jednáními za zavřenými dveřmi, dokonce i kdyby tato jednání byla úspěšná. Bez mobilizace veřejnosti by taková jednání nemohla mít úspěch.

T: Jak vlastně došlo k tvému propuštění?

S: V červenci 1982 mne přemístili do Karl-Marx-Stadtu a navrhli mi požádat o propuštění. Vyhrožovali, že jinak mne nechají ve vězení až do konce trestu. To by bylo 1987. Přesto, že všichni z naší skupiny jsme zastávali mínění, že je potřebí stále zůstávat v zemi a organizovat odpor, přece se každý z nás rozhodl k odchodu. V DDR bychom byli bývali pod ostrým dohledem a měli tak stejně ruce úplně svázané. Dne 4. srpna mne v Giessenu prodali a 7. srpna propustili do západního Berlína.

T: Pravdaže ti závidím, že vy Němci máte někoho, kdo vás kupuje! Jak velice bychom byli rádi, kdyby byl na světě někdo, kdo by koupil třeba našeho Gruntoráda!

S: Nesmí se zapomínat, že prodej vězňů za devizy do západního Německa je pro DDR nejen lukrativní zdroj příjmů, ale také způsob, jak se zbavit nepříjemné opozice.

T: Zde jsme ovšem už zase u problému, který je společný vám i nám. Odchod nesouhlasících na Západ oslabuje vnitřní síly odporu. Právě proto jsi nechtěl odejít ty stejně jako jsem nechtěl já, a proto jsme to oba chápali jako také mravní problém. Hovoříš zcela v duchu mých úvah při své argumentaci, že všichni odsouzení z vaší lipské konspirativní skupiny byli pro praktickou revoluční práci na východní straně ostnatých drátů již tak jako tak odepsáni, tudíž jednali racionálně, když místo hloupého trčení ve vězení odešli na Západ. Myslím, že tuto věc musíme brát jako daný fakt a jako s daným faktem s ní kalkulovat. Řekněme například, že za jiných poměrů, například kdyby se vládnoucí kastě podařilo více se izolovat od světa a držet svůj teror víc v tajnosti, znamenalo by každé revoluční vystoupení proti ní smrt: ani potom bychom přece svou činnost nezastavili, i potom bychom pokračovali. Díky tomu, že hranice dnes není neprodyšná a díky postupu mezinárodní solidarity nyní revoluční bojovníci, alespoň ve většině případů, přežívají. Avšak jsou odstraňováni ze země, což v naprosté většině případů znamená jejich vyřazení z dalšího boje. Řekněme tomu tedy vojenským termínem, z hlediska našeho dalšího boje je to stejně „bojová úmrtnost", jako kdyby pozbyli života. Opakuji, že jsem jednoznačně pro revoluční zápas i s touto perspektivou. Avšak to nejpodstatnější: je potřebí dosáhnout, aby odchod na Západ, aspoň v případě těch nejodhodlanějších bojovníků, neznamenal jejich „úmrtnost". To znamená hledat p r a k t i c k é m o ž n o s t i další revoluční aktivity těch lidí, kteří po příchodu do skutečné konzumní společnosti /ze společnosti pseudosocialistické a pseudokonzumní/ nepodlehnou jejím svodům a chtějí nadále vidět smysl svého života v boji za svobodu. Myslím, že je to aktuální problém revolučního boje proti stalinismu. A taky myslím, že to není nic nového: Mnohá revoluční hnutí v dějinách se opírala o spolupráci revolučních sil ve vlasti s revoluční emigrací a o rozdělení práce mezi nimi. Například všechny polské revoluce. A ruské revoluční hnutí je bez toho nepředstavitelné. To, že nemáte tento problém vyřešen vy Němci ani my Čechoslováci, svědčí o nerozvinuté podobě našeho hnutí.

S: Moje stanovisko k této otázce přímo vyplývá z toho, co jsem řekl, z mého hodnocení mezinárodní solidarity jako neobyčejně mocné politické síly v dnešním světě. V této podobě je to nový jev, nová historická síla, a její význam bude stále stoupat, jednak proto, že mezinárodní spoje a souvislosti budou mít stále větší význam, a jednak že toto hnutí, jak doufáme, bude stále silnější. Naším prvořadým úkolem na Západě je podporovat a rozvíjet toto hnutí solidarity. Toto hnutí usnadňuje lidskou situaci těch kdo zůstali na východě a tím samým je také podnětem k rozvoji revolučního hnutí uvnitř zemí pod panstvím Kremlu.

T: Beze zbytku s tebou souhlasím. Ale ne každý, kdo dokázal třeba v Lipsku nebo v Brně nebojácně rozšiřovat zakázanou literaturu, dokáže vystupovat na schůzích, organizovat podpisové kampaně a tak dále. Jistěže je jasné, že internacionalizace revolučního zápasu je tím prvním úkolem každé emigrace. Dodal bych, že já osobně ji nechápu jenom v té podobě popularizace našeho boje například ve francouské nebo západoněmecké veřejnosti, nýbrž, ba především, ve všemožném upevňování praktické spolupráce mezi námi z Východu, mezi hnutími v jednotlivých zemích porobených Kremlem. Vždyť tyto kontakty přes hranice jednotlivých satelitních zemí navzájem jsou ještě těžší než kontakty se Západem! V tom já vidím svoje poslání zde na Západě, a to je důvod, proč se tu necítím ani zbytečný, ani méně potřebný než doma, nýbrž právě naopak. Nazval jsem to otvíráním české dobře uzátkované flašky.

S: Samozřejmě, proto tu přece rozmlouváme a padáme si do noty.

T: Já mám rád hru s kartami na stole, jak se tomu říká, a proto ti přiznávám docela otevřeně, že pokud se týká rozhovoru s tebou, sleduju jím ještě jeden zvláštní záměr: totiž postavit naše lidi, pro něž myšlenková odvaha rozhodně není ten nejtypičtější znak, před důkaz, že moje vlastní názory, které jsou v českém prostředí vždy excentrické a už patnáct let „extrémistické", se při konfrontaci v evropském měřítku stávají dosti samozřejmými a přízemními. Jak víš, je pro českou tradici už dvě stě let ze všeho nejcharakterističtější maloměšťácká opatrnost a plebejství v tom špatném smyslu slova.

S: Já nesouhlasím, že je to pro vás to nejcharakterističtější, a ukážu ti svá jiná interview, kde nejen tobě, ale taky německým a francouzským redaktorům říkám, že se cítím „obzvláště svázán" právě s vaším bojem. V českém národě vidím ze všeho nejvíce dědice a pokračovatele tradice husitské.

T: A já tě za to miluju! – Avšak počkej, ještě stále jsi nedokončil svůj „kádrový pohovor": tvůj první dojem ze západního Německa?

S: Byrokratismus. Dotazníky, formuláře, žádosti – jedna stíhá druhou. Nechápavě se ptám, jak to může stačit člověk, který má to štěstí, že hned dostane práci.

T: No, to se mi líbí, už delší dobu jsem tu chtěl říci, že se mi zdá problematické, zavádějící a nepřesné označovat východní režimy jednoduše za „byrokratické". Stírá to zvláštní povahu těchto východních režimů, které nejsou přece vládou tradiční byrokracie, nýbrž partajních sekretariátů.

S: Především musíš rozlišovat mezi „byrokracií" a „byrokratismem". Ve Spolkové republice nevládne, je jen nástrojem vládnoucích, a jimi jsou stejně jako dřív vlastníci kapitálu. V DDR vládne stalinistická byrokracie bezprostředně, ale byrokratické mechanismy tam nejsou něco takového, nad čím vlasy vstávají hrůzou.

T: Nad byrokratickými mechanismy ve Francii by ti zbývající vlasy hrůzou docela vypadaly. Obávám se, že to souvisí s republikánskou tradicí. Pokud mohu posoudit, nejpružnější a nejméně odlidštěné jsou tyto mechanismy v Anglii, a to – zase se obávám – souvisí s monarchií. Silnou byrokracii a silné byrokratické mechanismy vytvářejí republiky.

S: Buržoasní republiky!

T: Doufejme, že máš pravdu, že jenom buržoasní republiky. Ale nepochybuju, žes měl i jiné denervující zkušenosti ze „svobodného světa"?

S: Máš pravdu, jsou i horší věci než byrokratismus. Tak například šokující poznání, že justiční orgány Spolkové republiky v podstatě uznávají paragrafy zákonodárství DDR, zvláště zaměřené proti demokratickým právům a svobodám. Tak například „náš" § 106, který jasně a jednoznačně protiřečí Základnímu zákonu / = ústavě, pozn. JT/ Spolkové republiky. Odsouzení podle něj by nutně mělo být ve Spolkové republice anulováno. Ale tak tomu není, mluví se jen o „nepřípustnosti výkonu" trestu, uloženého podle tohoto DDR–paragrafu, na území Spolkové republiky. A dokonce, podle stanoviska státního návladnictví v Berlíně, tento DDR–paragraf není „žádné trestní ustanovení zcela odporující právnímu státu", nýbrž prý se jenom musí v jednotlivých případech přezkoumávat . . . Zde je explicitně právní uznání antidemokratického režimu v DDR. Považuju takový výklad práva za projev snahy určitých konzervativních a reakčních kruhů v Spolkové republice dosáhnout špinavé dohody s vládnoucí byrokracií DDR.

T: Dokonce i z hlediska Němce z DDR vůči úřadům Spolkové republiky je tedy patrné, co pociťuje například demokratický Rus ve Švýcarsku, jemuž hrozí vypovězení ze země pro aktivní práci proti Kremlu – čemuž se říká „obrana švýcarské neutrality", a což je v podstatě obrana zdárných kšeftů švýcarských bank s kremelským zlatem, na kterém je krev našich bratří–muklů z Kolymy; tady jsem si dovolil citovat ti, co jsem řekl jedné univerzitní „Linke" v Curychu už krátce poté, co jsem poprvé uviděl tady ten svobodný svět. Teď by mne zajímalo, co soudíš o těchto „Linken" v Německu; myslím, že nemusíš nijak zdůrazňovat, že sám jsi levý, a to nikoli v uvozovkách – což nás spojuje.

S: Začnu komunistickou stranou, DKP. Není to vlastně žádná strana, nýbrž „une quantité négligeable" v politickém spektru BRD. Okrajová skupina, žijící jen z milosti DDR. Její odumírání bude ještě nějaký čas trvat, ale bude o to lehčí, že nemá žádného ducha. Respektuji pouze jednotlivé čestné lidi, kteří stále ještě nepochopili, že dnes už opravdu není možné být členem stalinistické strany. Víc k nim nemám co říci. Zcela jinak se dívám na „zelené". Toto hnutí zrcadlí oprávněné zájmy mnoha lidí, zejména mladých. Ekologické problémy samy o sobě jsou dnes skutečně životně důležitými problémy společnosti. Bylo by jistě mylné vykládat „zelené" hnutí jako jednotné a stmelené. Já si myslím, že by se měli víc zabývat s o c i á l n í m i problémy naší doby, protože ty skutečné a vážné problémy, které oni po právu zdůrazňují, jsou řešitelné pouze s o c i á l n í m i z m ě n a m i, směřujícími socialistickým směrem a nikoli naopak. Také si myslím, že by se „zelení" měli zbavit škodlivého vlivu teorií Rudolfa Bahra. Bahro vystoupil ještě v DDR jako marxistický kritik stalinistického systému, zvlášť svou knihou „Alternativa". Neřekla tak mnoho nového a také nebyla bez nedostatků. Ale měla velký význam pro opozici v DDR a všichni jsme ji se zájmem četli. Naše lipská skupina se po Bahrově zatčení zcela zaměřila na cíl: svobodu pro Bahra! Ale Bahro se po svém propuštění a přesídlení na Západ velmi změnil. Solidarita s dalšími mu nijak neleží na srdci. Rostoucí nezaměstnanost bagatelizuje a CDU omlouvá a nepovažuje za nijak důležité, že se dostala k moci. A naopak, dialog „zelených" s SPD a odbory odmítá, a to ze strachu, že by vynikly „sociálně demokratické priority" v takovém dialogu. To může být projevem sektářství, ale v každém případě to znamená, že přestal být socialistou. Předpokládám jeho subjektivní čestnost – ale měl by se zamyslet, zda jeho názory, ospravedlňující rozkol uvnitř opozice proti vládě kapitálu,

neprospívají byrokracii DDR, která si naprosto nepřeje vládu SPD ve Spolkové republice.

T: A jaký je tvůj názor o SPD?

S: Na rozdíl od tebe nejsem sociální demokrat a ani se jím nechci stát, a to již proto ne, že SPD je podle mého mínění buržoasní dělnická strana, jak už jsem to definoval. Neříkám, že je to strana buržoasní, nýbrž vím, že je to strana dělnická. Proto bych si přál jejího vítězství ve volbách, a to vítězství úplného, tak aby se nemusela podílet na vládě s liberály a tím nebyla vedena k ústupkům ve prospěch monopolního kapitálu a ke zrazování zájmů dělnictva a všech nižších vrstev společnosti, jako tomu bylo po celou dosavadní dobu její vlády. A SPD by měla, podle mého názoru, hledat svou identitu právě v tom, aby byla mluvčím a reprezentantem těchto vrstev a zájmů, tedy rozhodující většiny také německé společnosti, a nikoli v bezzásadových kompromisech, které jen vzbuzují nedůvěru a odcizují ji každému.

T: Formuloval jsi svůj postoj v konfrontaci s mým. Nuže dobrá, já se považuji za sociálního demokrata, ale nepletu si politickou činnost s vírou. Politická strana je pro mne nástrojem politické akce, ne vyznáním víry. A za druhé, nejsem členem SPD, nýbrž sociální demokracie československé. A o ní jsem přesvědčen, že již dnes je něco jiného než SPD pošpiněná kompromisy s Honeckerem a Brežněvem, a že také bude něco zcela jiného, až se stane, jak věřím, jednou z nejvýznamnějších politických sil ve svobodném Československu. Ale co se týče SPD, věru že nemusíš své názory formulovat v takové konfrontaci se mnou. Souhlasím s tvým hodnocením, a navíc dodávám právě to, co jsem teď řekl, totiž kritiku polovičatého postoje vůči vládcům na Východě a polovičatého postoje vůči nám, demokratické opozici na Východě. To jsem už mnohokrát napsal nebo veřejně prohlásil.

S: Abychom byli ovšem objektivní, musíme dodat, že tímto polovičatým postojem nesmíme charakterizovat SPD ve srovnání s buržoasními stranami, nýbrž jen a jen v konfrontaci se skutečnými zájmy německých dělníků a německého lidu! Neboť pokud se týče spolupráce s byrokracií DDR, je k ní CDU nakloněná ještě víc než SPD, a nejvýraznější politický představitel německého velkého kapitálu, Strauss, je toho nejlepším důkazem.

T: Strass jednal s Husákem ještě dávno předtím, než mohl mluvit jako představitel vládního tábora. Už při Gustově návštěvě v BRD před několika lety si s ním sjednal setkání, a to jako představitel opozice. Nebyl vázán žádnou státní funkcí a žádným německým státním zájmem. Cílem bylo jen a jen ujistit Gustu, že německé zájmy Kremlu a jeho loutek budou spolehlivěji zajištěny za vlády pravice – třebaže politická demagogie pravicových stran v době vlády SPD po celá léta halasila, že by tomu bylo naopak. – Ostatně, jako nepřímý důkaz toho mohu uvést jeden fakt české politiky, totiž Pachmana. Pachman je po dlouhá léta „zlý muž" německé politiky a zuřivý nepřítel všeho jen trochu načervenalého i zeleného. Ale nesmí se přehlížet, že to aspoň původně byl politický idealista. V opoziční práci v roce 1969 jsem se s ním utkal ještě jako s opozičním komunistou: chtěl, abychom své hnutí odvozovali od vysočanského sjezdu KSČ, s čímž já ostře polemizoval, poněvadž jsem se dědicem těch kapitulantů necítil. Pachman přišel do Německa v r. 1973 se vzkazy od Smrkovského pro Heinemanna, tehdejšího sociálně demokratického prezidenta BRD, který se s Pachmanem osobně znal. Požádal ho o audienci, a Heinemann ho samozřejmě odmítl. To je ovšem zcela v souladu s politickou koncepcí SPD: neprovokovat Kreml, a pokud podporovat východní opozici, tedy jedině skrytě. Nevím, jak se k tomu stavíš ty, ale co se týče mne, já tuto politiku nezatracuji úplně. Bylo by například jistě ideální, kdyby německý prezident demonstrativně přijal v audienci posla československé opozice. Jenomže já respektuju, že si to Heinemann prostě nemohl dovolit, vzhledem ke stavu veřejného mínění, které musí každá demokratická vláda na světě respektovat. Co se týče mne, nikdy jsem nekritizoval to, že SPD nás málo podporovala z titulu státních funkcí svých

p ř e d s t a v i t e l ů , nýbrž vždy jen a jen to, že byla nesmírně dogmatická a zpozdilá, že byla absolutně neschopná rozlišit mezi politikou s t á t u , státními povinnostmi svých představitelů, a svou linií stranickou. A dále, moje vlasy v Německu vstávaly hrůzou z toho, jak tuto politiku a politický zájem německého státu, který jsem respektoval a respektuju, beze zbytku a bez chloupku rozlišení převzala nejen strana, SPD, ale taky odbory, a dokonce, zcela ve stylu myšlení správného pruského poddaného, bezmála každý jednotlivý jejich člen. Německy se tomu říkalo „být zatížen vládní odpovědností" – a tou byla zatížena bezmála celá levice. Ale, abych se vrátil k Pachmanovi: Myslím si ovšem, že udělal zcela chybný krok, když požádal o audienci u Heimanna. Já bych to byl nedělal. Heinemann ho nepřijal – a Strauss okamžitě kul žhavé železo a Pachmana demonstrativně pozval. Samozřejmě, že to vůbec nelze srovnávat, Heinemann byl prezident republiky a Strauss jen představitel opozice, soukromník. Ale Pachman vždycky byl a je politicky naprosto naivní, tento rozdíl nezpozoroval – a stačilo mu to, aby se stal nadšeným Straussovým stoupencem. Když jsem se s Pachmanem v roce 1980 setkal a když mi svůj postoj zdůvodňoval, vyslovil jsem názor, že jestli se Strauss dostane k moci, povede stejnou a ještě horší politiku dohody s kremelskými šašky ve východním Berlíně a Praze, a jeho, Pachmana, že docela bez skrupulí hodí přes palubu. Což se dnes stalo, a já to opravdu zde neříkám ani z ješitnosti ani ze zadostiučinění. Pachman spolu s Jaroslavem Kusým, kdysi redaktorem deníku české katolické strany Lidová demokracie v roce 1948, se dnes oddělili i od bavorské CSU jako krajně pravé formace německé politiky.

S: Doufám, že nepřehlížíš fakt, že Pachmanova „Konzervativní akce" zastává ta nejreakčnější stanoviska například v sociálních otázkách, v poměru ke „gastarbeitrům", uprchlíkům před hladem i reakčními režimy atd.

T: Víš dobře, že naopak. Uvedl jsem tento „případ Pachman–Kusý" jen jako ilustraci politiky Straussovy, který je tím výmluvnější, že je to pohled ze zcela opačné strany, než stojíme my dva. A ovšem, nechci zjednodušovat. Nechci zastírat fakt, že svobodný politický život sám sebou vede ke vzniku mnoha politických koncepcí a v nich se odrážejí nejen přirozené zájmy jednotlivých sociálních sil, ale také různé jejich pojetí; a tak vzniká právě ta pestrost a dynamičnost politického života, která je znakem demokracie. Konkrétně řečeno, proč zavírat oči třeba před tím, že v některých zcela dílčích otázkách máme podobná stanoviska třeba i s Pachmanem? Řekněme v otázce „vměšování" a „nevměšování". Když jsi na pařížské konferenci tak ohnivě volal „Vměšujte se!", mnul jsem si ruce, že konečně někdo mluví jasně. Tak to jsme dva, kteří zastávají tuto „štvavou" politiku, aspoň na levici dva; nemůžeš zapřít, že v tom se s námi shoduje dost lidí z politické pravice, a také zcela explicite a útočně celá polská emigrace jinak do široka diferencovaná, a nemůžeš přehlédnout, že mnozí správní sociální demokraté, asi jejich většina, se ošívají na židlích a jsou celí podělaní už z toho, že se zúčastnili nějaké schůze, kde jsi ty nebo já nebo někdo z dalších podobných „výtržníků" podobným způsobem bouřil!

S: Milý příteli, to je tvůj problém a ne můj, jak jsem řekl, nejsem sociální demokrat a nemíním se jím stát. Budiž ti lehký tvůj kříž.

T: Damned! Máš pravdu, ďáble.

S: Když se o tom zmiňuješ, myslím, že bychom tedy měli zcela jasně zformulovat své stanovisko v této otázce. Já opravdu zásadně a při každé příležitosti vystupuju proti vylhané tezi o „nevměšování do vnitřních záležitostí". Když jde o obranu demokratických práv a svobod, o svobodu osobnosti, má mezinárodní veřejnost v ž d y právo a p o v i n n o s t vměšovat se. Ty, kteří se nechtějí vměšovat, přirovnávám k lhostejným, kteří jedou po silnici a jen přidají plyn, když vidí podél cesty ležet zakrváceného raněného, jen aby se vyhnuli tomu nepříjemnému pohledu – natož nebezpečí, že by jeho krev potřísnila polštáře jejich vozu. To jsou ti, kteří nehasí nic, co neleží v dosahu jejich nejbližšího Já! Argumentuju, že občanská práva a svobody nejsou a nemohou být nikde na světě „vnitřní záležitostí" daného státu, jeho diktatury; že občanská práva

v sobě musí vždy nezbytně zahrnovat, jak to vyjádřila Rosa Luxemburgová, „svobodu opačného názoru; že existence této svobody všude na světě je věcí mezinárodní solidarity. Teze o „nevměšování do vnitřních záležitostí" může mít smysl jenom pokud se týká oficiálních mezistátních vztahů a nesmí být považována za závaznou pro demokratickou veřejnost, publicistiku, demokratické organizace atd. A proto moje heslo na všech mých veřejných vystoupeních tady na Západě: Silně se vměšujte! Je to nejen vaše právo, nýbrž povinnost!

T: Já bych jen dodal, že toto „tvoje" heslo volám taky já; a že je velice významné i to tvé zdůraznění, rozlišení mezi oficiálními vztahy mezistátními a demokratickou veřejností. Chci říci, že je to důležité i z hlediska strategie kampaní solidarity. Mnozí /většina/ se orientují na získání zájmu nějaké západní státní veličiny a za ideál mají, aby dotyčná veličina někde na recepci s nějakým prasetem z příslušné kremelské farmy utrousila, že má obzvláštní zájem o toho a toho významného vězně.

S: To je typická metoda západní pravice, katolické církve a sociální demokracie.

T: Máš, bohužel, pravdu, tato kritika se týká také sociální demokracie československé. To bylo takové heslo určitého proudu v ní, když jsme burcovali k solidaritě s našimi vězni: „Kreisky to ví!" – Já jsem proti tomu protestoval veřejně, explicite a ostře. A protestuju proti tomu nejen z důvodů politické strategie a taktiky, ale především z hlediska politické morálky. Hledisko strategické: fakt, na který jsi poukázal, existence mezinárodního hnutí solidarity jako nový a nanejvýš optimistický faktor světové politiky vůbec. A to dokonce nezávisle na konkrétních okamžitých výsledcích. Hledisko taktické: také jsi na ně poukázal, když jsi zdůraznil, že bez kampaní se nedá počítat ani s angažováním západních pohlavárů, zejména ne s pravidelným jejich zájmem, a tím míň s tím, že by byli ochotni v zájmu pronásledovaných k nějakým „obětem", jako například k vykupování vězňů a pod. A hledisko morální, které zdůrazňuju já: žádný pohlavár se nikdy nevezme třeba za zedníka Gruntoráda. Tudíž musí být československý zedník Gruntorád takříkajíc „na praporech" solidarity německých a francouzských zedníků! A jestli by mělo opoziční hnutí rozlišovat mezi disidentními veličinami nebo pseudoveličinami na straně jedné a vězněným zedníkem na straně druhé – no s takovým hnutím bych toho chtěl mít společného přesně právě tolik, jako mám s Gustávem nebo nějakým jiným andropoidem. Proto jsem pro kampaně. Vměšujme se intenzivně!

Prosinec 1982

/Pokračování příště./

ROGER SCRUTON

MYSLITELÉ LEVICE: RUDOLF BAHRO

Následující stať jsme převzali z britské THE SALISBURY REVIEW, čtvrtletníku konzervativního myšlení, vydávaného v Londýně Rogerem Scrutonem, z podzimního čísla 5. ročníku, 1983. Domníváme se, že pro naše čtenáře může být velmi zajímavé, jak se jeví souvislosti mezi tzv. Pražským jarem a komunistickým reformismem ve východním Německu z autentického pohledu důsledného britského konzervativce. /Abychom předešli omylu, poznamenáváme na okraj, že autorova zjevná informovanost o československé publicistice není pravidlem, nýbrž mimořádnou výjimkou./ Současně prosíme čtenáře, aby stať, náležející do souboru informací o Německu, považoval také za první splátku k jinému chystanému tématu, totiž o pohledu na Československo v jednotlivých proudech britského politického spektra. /Poznámka redakce./

*

Jedním z nejsilnějších motivů moderního socialismu byla sentimentalita, která je natolik aktivní falsifikací světa, že zušlechťuje i pocity falsifikátora. Hlavním projevem této sentimentality je „předělávání třídy pracujících" tak, aby odpovídala představě levicových intelektuálů. To je známo čtenářům E. P. Thomsona a Raymonda Williamse. Ale sentimentalita není výhradně anglickou nemocí. Marx postrádal sentimentální nechuť anglických socialistů ke krvavým sportům / = lov a štvanice, pozn. překladatele/ a více dbal o „boj proletariátu". Pracující třída měla podle něho za úkol uskutečnit všeobecné osvobození, v němž lopota pouhé výroby by byla odvržena a duše osvobozeného dělníka vpuštěna do světa svobody a tvořivosti, do světa „lovu, rybaření a literárního kriticismu". A toto je vůdčí inspirace socialistů všude: všeobecná emancipace dosažená „bojem" třídy pracujících.

Levicový intelektuál vytváří proletariát své fantazie jako Pygmalion a je pohnut vřelou láskou: láskou vůči sobě, jakožto architektu této ušlechtilé kreace. Raduje se nad obrazem hrdinného dělníka, který spojuje ve své proteovské osobnosti protichůdné vlastnosti: vědomí vlastní svobody – a třídní solidaritu; je současně hrdý jedinec, odpovědný sám sobě – a podrobená jednotka spojená se svými společníky ve všeobecné sympatii „masy". Věru není třeba mít mnoho zkušeností v literárním kriticismu, ba ani ne v disciplinovaném provádění lovu či rybaření, aby tu byl patrný hlavní rys sentimentality: láska abstrakcí. Objekt sentimentality nemá žádný konkrétní život nebo význam, ale je zcela poddaný citové potřebě svého tvůrce. Tak vnitřní konflikt, který zapříčiňuje že člověk sentimentalizuje, se okamžitě vynořuje z protichůdné povahy objektu jeho náklonosti. Třída pracujících musí v sobě zrcadlit zápasící individualismus odcizeného intelektuála; ale současně musí vyjevit také dokonalé sociální ponoření, „třídní solidaritu", od níž se intelektuál cítí tak tragicky oddělen. Dělník budoucnosti musí být tudíž úplně svobodný a taktéž úplně vázán. Musí být uvolněn ode všeho útlaku, a ve stejném okamžiku musí být vázán utěšující solidaritou utlačovaných.

Můžeme želet vlivu této fantazie na zcestnou politiku západních demokracií. Ale přece můžeme být uklidněni skutečností, že na Západě může tato zcestnost náležet opozici. Opravdová třída pracujících může tuto fantazii volbami odvolat z úřadu, jak se nedávno stalo

v Anglii. Fantazie je pak nucena se stáhnout do svého přirozeného domova – na univerzity, aby začala opět nový dlouhý cyklus otravováním sensibility budoucí ještě nezformované generace politiků.

Daleko vážnější je výsledek této fantazie ve světě „reálně existujícího socialismu" – ve světě vytvořeném levicovými intelektuály. Ve dvou brilantních knihách – Zajatá mysl /The Captive Mind/ a Přirozený prostor /Native Realm/ – Czeslaw Miłosz popsal odrůdy sebeklamu, který motivoval východoevropské intelektuály, nejdříve během války, když sami sebe přesvědčili, že v „boji proti fašismu" pouze komunismus zůstal čistým, a když potom, odloživše všechnu vzpomínku na nacisticko–sovětský pakt, se nemilosrdně vložili do úkolu instalovat komunistické vlády ve svých vlastech. Pracovali nesobecky a neúnavně, bez myšlenky na hmotný zisk a osobní povýšení a s překvapujícím nezájmem o přirozené požadavky. Jejich horlivost ospravedlňovala každou lež a každý zločin, když konspirovali ke zradě svých přátel a svých zemí cizí mocnosti, a to s žádným jiným motivem kromě skutečnosti, že tím byl umožněn hlasitý veřejný projev jejich vlastních zbožných podvodů.

Co se stalo od té doby, musí upoutat pozornost těch, kdo studují levicovou mentalitu. Tváří v tvář opakovanému pronásledování, divadelním soudním přelíčením, bídě, vězením, vyhanstvím a popravám socialistický intelektuál východní Evropy s několika výjimkami zůstal socialistou. Podařilo se mu setrvat ve víře, že vše, co je špatné se „socialistickým" světem, není socialismus /který nemůže chybovat/, ale něco jiného, něco co uchvátilo moc nad tím, na čem socialismus založil svůj neposkvrněný ideál. Tváří v tvář ohromnému důkazu svědčícímu pro opak setrval ve víře, že principy, na kterých je založen moderní komunistický stát, obsahují jen jediný recept na humánní a „pokrokovou" vládu, a že je pouze třeba obrátit socialismus ve směru navrženém Leninem: ke všeobecnému osvobození pod proletářskou oblohou.

Tak v roce 1956, během maďarského povstání, Pavel Tigrid, český vyhnanec, ohlásil svůj právě založený podzemní časopis SVĚDECTVÍ */ následujícími slovy: „Tento časopis se objevuje v době revoluce ve střední Evropě. A toto je neobvyklý způsob revoluce: není namířena proti socialismu, ale proti zemi, která opravdu socialismus zradila, proti Sovětskému svazu. V žádném případě to není revoluce pro návrat kapitalismu, ale pro návrat svobody, spravedlnosti a důstojného lidského života." 1/ O dvanáct let později, když bylo na Československu, aby zápasilo s dusícími pouty komunistické diktatury, byl to opět spíš socialismus, po čem volali intelektuálové – tentokráte po „socialismu s lidskou tváří".2/

Když český **/ /sic, poznámka překladatele/ pokus skončil, východoněmecký komunista Rudolf Bahro začal skládat své myšlenky na námět komunistické reformy. Výsledek – Alternativa ve Východní Evropě 3/ – byl vydán v Západním Německu roku 1977. Autor byl okamžitě zatčen, zažalován pro vyzvědačství a odsouzen k osmi letům vězení. Mezinárodní kampaň dosáhla jeho propuštění a Bahro teď žije v Západním Německu jako vážený člen levicového establišmentu, coby žijící symbol trvání socialis-

---

*/ The underground journal. Citace zpětným překladem dle Scrutona. /Pozn. redakce./

**/ Redakce respektuje důsledně autory; v tomto případě se nemůže neomluvit čtenářům. /Pozn. redakce./

tické myšlenky. V Anglii jeho práce byla mnohými chválena, získala Pamětní cenu Isaca Deutschera a nyní je přijata Novou levicí /jméno hnutí, pozn. překladatele/ jakožto práce poskytující teoretický základ pro reformu současného existujícího socialismu, tváří v tvář „silám reakce", které tuto reformu záměrně odvádějí od pravého a ospravedlněného směru. Bahroova práce je pro ně ohromně užitečná, protože potvrzuje to, co se Levice celou tu dlouhou dobu domnívala: Sovětský útlak není výsledkem socialismu, ale týchž „reakčních sil", s nimiž se potýká také západní intelektuál.

Udržet si tento názor vyžaduje si věru velikánské intelektuální důmyslnosti. Avšak co jako první uhodí Bahroova čtenáře, nejsou úskočné sofistikace, nýbrž ohromná umrtvující abstraktnost jeho myšlení. Číst Bahra, to je jako putování po území ovládaném mrtvou rukou aktuálně existujícího socialismu. Jeho svět je svět bez individuí a bez kouzla lidského života a podnikání. Je to svět „sil", „tříd" a „hnutí" maršálovaných šedivými imperativy byrokratické inteligence. Tváří v tvář jakékoli politické skutečnosti vyprodukuje Bahro ne živý jazyk lidského setkání, nýbrž mrtvý jazyk pseudovědeckého zákona. Neptá se „Jak lidi získají moc? " ale poučí nás, že „vysvětlením kořene problému vlády je otázka, co konstituuje lidskou a historickou podstatu schopnosti řídit souhrn společenských vztahů". /143/ Vyzývá nás nikoli abychom zavrhli tyranii, ale abychom „likvidovali podřízenost a blokovali zdroje její reprodukce" /369/. A tak dále. Toto uvěznění myšlení v marxistických abstrakcích by mohlo být opominuto jakožto neplodné: koneckonců ten chlapík je Němec. Avšak pozor: toto má nejvyšší význam. Neboť abstraktnost je známkou sentimentality. Lži a vytáčky jsou snazší, když člověk jedná ne s opravdovými lidmi, ale pouze s abstraktními konfiguracemi. A pro sentimentalistu jsou lži a vytáčky podstatnou částí rutiny každodenního života. Dříve, než zvážíme Bahroovy teorie, je důležité vidět sám myšlenkový proces a rozpoznat, že ten ohromný aparát myšlení je zaměřen ne k tomu, aby realita byla pochopena, ale proto, aby byla zahalena.

Všimneme si pouze jediného příkladu, jenž je typický pro celý svazek: příkladu kulaků. Zemědělská reforma zavedená v Rusku ministrem Stolypinem roku 1906 vytvořila novou třídu poměrně prosperujících, půdu vlastnících sedláků. Toto opravdové sociální zlepšení, jímž část ruského rolnictva byla osvobozena z poddanství /sic – from serfdom; poznám. překladatele/ a jímž této sociální vrstvě byla dána jak hmotná prosperita, tak i politická práva, zrozpačitělo bolševiky. Kulaci byli živý důkaz vzájemné závislosti svobody a soukromého vlastnictví, a současně toho, že když lidé obdrží možnost individuálního řízení prostředků výroby, nastává zvýšená prosperita. Byli taktéž překážkou komunistické zemědělské politiky, poněvadž, přirozeně, nově osvobození poddaní odmítali nové zotročení. Roku 1929 tudíž Stalin nařídil „likvidaci kulaků": odhaduje se, že deset miliónů lidí zahynulo. Bahroovy abstrakce brilantně zahladí paměť tohoto zločinu:

„Nepřipravená změna směru, která následovala, ke kolektivizaci zemědělského hospodářství, aniž průmysl před tím připravil podmínky . . . byla o d p o v ě d í na otázku přežití nekapitalistického systému . . . vznesenou kulaky, kteří vedli sedláky. Z pohledu tohoto vývoje, ke kterému bolševici byli d o h n á n i , může mít pouze akademický charakter kritika, že je to možné „pouze na ekonomickém základě"; všude byl proces industrializace daleko od dosažení svého potenciálního optima. Bez aparátu síly, který bolševici dali do pohybu, by Rusko stále bylo zemědělskou zemí, s největší pravděpodobností na kapitalistické cestě.

A nemělo by se zapomínat, že politická slabost opozice a tak hypotetické alternativy, kterou tato opozice reprezentovala, byla sama částí sekundárního fenoménu dané situace . . . sedláci byli nejsilnější třídou uvnitř obyvatelstva a až do roku 1928 jedinou třídou, která sklízela výhody sociální revoluce. Oni museli být objektem druhé revoluce." /101–2/

Jinými slovy, žádné lidské individuum nebylo zavražděno. Spíše jen „třída" – a k tomu ještě ta rozmazlená výhodami revoluce – „vznesla otázku", a následkem toho bylo, že se stala „objektem" „druhé revoluce". Již způsob používání jazyka ukazuje překvapivé umrtvení citlivosti, chladnokrevné opovržení lidskou realitou, kterou pouze ten, kdo byl zachvácen sentimentální emocí, může zaměnit za čestný zájem o pravdu.

Ale i přes to je Bahro kritikem sovětského systému a opakovaně vyjadřuje svou podporu „socialismu s lidskou tváří". Spolu s mnoha západními marxisty Bahro věří, že mladohegeliánský humanismus Marxových ranných prací zjevuje opravdový mravní smysl jeho pozdějších teorií. Tudíž je veliká část Bahroova textu věnována znovuobnovování jeho víry v Marxovu filozofii emancipace. Cíl revoluce, podle Bahroa, je „svobodná asociace v solidaritě" /405/. Ale, jak může být „solidarita" mezi těmi, kdož se asociují svobodně? – Mezi těmi, kteří se asociují na základě směsice motivů /smlouva, přátelství, rivalita, žárlivost, sympatie a láska/, které ovládají životy emancipovaných bytostí? Toto je základní otázka, ale Bahro se s ní nikdy nestřetne. Je to otázka přespříliš lidská, příliš konkrétní a okamžitá: postrádá vzdálenost od skutečnosti, a tato vzdálenost je předpokladem Bahroovy sentimentality. Raději než by popsal společnost budoucnosti, obrátí Bahro svou pozornost ke společnosti minulosti. Přeje si spasit socialismus od nařčení, která mohou být proti němu vznesena, jen aby tuto pozornost nemusel zaměřit na to, čemu se vždy vyhýbal – totiž popsat to, co doporučuje.

Podle Bahroa tedy byl socialismus bolševiků odchýlen od svého „humánního" účelu: a první teoretický úkol je porozumět, jak se to stalo. Vysvětlení, jak věří, spočívá v zaostalých podmínkách ruské společnosti v době Revoluce. Jako dobře vycvičený marxista, jemuž jeho vášnivé velebení Marxe ani nedovoluje myslet v jiných termínech, Bahro vidí Rusko roku 1917 jako „předkapitalistické", dokonce jakožto formu „asiatského způsobu výroby", jehož rozbor se ukázal Marxovi kamenem, o který se zakopává. Z čehož plyne, že „správná" linka pro sovětskou Revoluci, která měla být nastoupena, nebyla ta, na kterou se vydal Stalin a která zahrnovala násilnou industrializaci základní zemědělské ekonomiky, ale spíš ta, kterou údajně kráčel Mao, a /podle Bahroova špatně informovaného názoru/ ta, která byla započata „revolučními vůdci" Třetího světa. Toto, ta „nekapitalistická cesta" k socialismu, by odstranila sklony, které vedly k byrokratické „podřízenosti" sovětského státu.

Tento výčet, kdyby mu mohlo být věřeno, nastoluje zahanbující otázku. Jestliže Rusko roku 1917 bylo předkapitalistické, tedy podle marxistické teorie nemohlo obsahovat významnou dělnickou třídu. Ale přece bolševici byli „představiteli dělnické třídy" /83/, a z toho odvozovali svou legitimitu. Někdy se zdá, že se nad Bahrem rozbřeskne pravda: bolševici se nesnažili představovat lid, ale řídit ho, a jejich „revoluce" nebyla více revolucí nežli jakýkoliv jiný avanturistický puč. Tak Bahro na jednom místě přizná, že „od prvopočátku nebyla bolševická diktatura více totožná s vládou dělnické třídy, nežli jakobínská diktatura s vládou sansculotů" /189/. Ale od tohoto nebezpečného názoru ustoupí a znovu tvrdí, aniž by měl jakkoli chabý důkaz, že „bolševici přišli k moci se souhlasem lidu" /92/. Vysvětlí,

že nová byrokracie nebyla výsledkem bolševického přání řídit lid, který se jim bránil, ale dědictvím minulosti. Bolševici byli nuceni v „přechodném období" odpovědět na předkapitalistické podmínky v Rusku tím, že na místo caristické byrokracie dali byrokracii novou, „proto aby udrželi obrovité impérium na živu pod novou mocí, potom co země byla zpustošena válkou a občanskou válkou, vyhladovělá a dezorganizovaná" /90/. Bahro spěchá okamžitě od tohoto vysvětlení, jistě i proto, že zmínka o občanské válce je příliš očividná připomínka skutečnosti, že „vůle lidu" nebyla s bolševiky. Ve své poslední analýze je tudíž Bahroova „teorie" sovětské úchylky redukována do zoufalého a neartikulovaného výkřiku: „Jen kdyby lidi, zvláště ti v bolševické straně, chtěli intenzívněji a jednali aktivněji, jen kdybychom místo aktuálně existujícího socialismu měli opravdový socialismus, nebo přinejmenším jinou a lepší cestu!" /139/.

Ale selhání Bahroovy teorie má poměrně malý význam. Protože opravdový motiv není vysvětlit události, nýbrž svést kritikovu pozornost. Celý nátlak jeho jazyka jde směrem k radikálnímu přepsání socialistické chmury: exterminace, uvěznování, hlad, zničení všech svobodných sdružení a svobodné výroby – žádný z těchto faktů není zmíněn v Bahroově analýze. To jediné zlo je „byrokracie", identifikované vysloveně s ne-řádem carů. Bahro není pohnut utrpením jednotlivců: ale je hluboce dotčen osudem sociálních struktur. Jeho nenávist k nové byrokracii je nenávist k novým výsadám, novým /společenským/ rozdílům, novým hierarchiím, které zvěčňují rozdělení práce, zisků a odměn. A zlo stranického mechanismu neleží v jeho tyranii, ale v odmítání změny, v jeho neschopnosti r e v i d o v a t s v é p l á n y . Bahro se zmíní o utrpení pracující třídy pod socialismem – o zotročení rutinou úkolové práce a normami, nedostatku vzdělávacích a rekreačních zařízení, uzavírání všech dveří, které vedou pryč od disciplíny průmyslové výroby – ale jeho kritika nemá žádný smysl. Protože Bahro taktéž tvrdí, že pod socialismem třída pracujících neexistuje /183–203/. Tato utrpení tedy nejsou ničí: existují pouze jako abstraktní nevyváženost ve sklerotické sociální struktuře. Zběžný pohled na „aktuálně existující kapialismus" mohl Bahroovi ukázat, jak kapitalistický způsob výroby většinou odstranil /automatizací/ chmuru pásové výroby, jak demokratizace sociálního výběru je pod vládou soukromého vlastnictví dosaženo, takže staré formy výsad jsou neustále ničeny, a jak v „buržoasní demokracii" jsou sklerotické partaje, jako třeba Labour Party, rychle vymýceny ze zápasu o přežití. Ale to je svědectví o otěžích, kterými socialismus spoutal mysli svých dětí, že Bahro nejen že vidí všechny problémy v termínech socialistických abstrakcí, ale taktéž není schopen vnímat abstraktní řešení, která jsou v současnosti obsažena. Místo toho volá po nové „revoluci", po novém „plánu", po novém systému „řízení shora", ačkoliv je to přesně řízení shora – řízení započaté a udržované ve stavu neznalosti – které vedlo k socialistické chmuře.

Tudíž bychom neměli být překvapeni nad povahou Bahroových řešení problémů, které diagnostikuje. Potřebujeme, říká, „vzít útokem mocenskou pyramidu silami společnosti" /380/. Toto způsobí

- likvidaci byrokratické korupce shora, ve všech jejích otevřených i skrytých, sankcionovaných a nesankcionovaných formách;
- odstranění úkolové práce a pracovních norem;
- plánované periodické podílení celého manažerského a intelektuálního personálu společnosti na jednoduché výrobní práci;

– systematickou revizi platového žebříčku podle jednoduchých a zjistitelných kriterií . . . /382/.

Jinými slovy, nejedná se o méně plánování, ale o plány nové, ne o méně byrokracie, ale o byrokracii nového druhu. Ukázat absurditu bahroovského „řešení" není těžké. Postačuje položit otázku, kterou se Bahroův výklad bolševické revoluce snaží tak usilovně potlačit: kdo jsou tyto „síly společnosti", a kdo je má vést? Kdo jsou ti činitelé změny, z jakého důvodu mají oprávnění jimi být, a kdo zajistí, že jejich poslání bude trvat i v podmínkách privilegií daných jim „řízením shora"? V jistém smyslu je Bahro připraven odpovědět na tyto otázky. Objevíme, že tito činitelé změny o nichž je řeč jsou „Liga komunistů" jednající jakožto to „kolektivní individuum" /365/.

Tato nádherná abstrakce – která se ve své konkrétní formě rovná přesně té hromadě hlupců a tyranů, která vytvořila aktuálně existující chmuru – je vybavena mnoha zázračnými rysy. Je schopna „sjednotit všechny energie namířené k všeobecné emancipaci a . . . zprostředkovat jejich vliv na neustále aktualizovaný akční program" /365/; „zlikviduje podřízenost a odstraní zdroje jejího obnovení" /369/; dosáhne „podřízení státního aparátu společnosti" /371/ a tak založí komunistické milenium. Každý, kdo má podezření vůči těm, kdo si kladou takové neobyčejné nároky, se může uklidnit, protože „komunisté a lid . . . tvoří dohromady jednolitý blok, jehož vnitřní struktura nemůže být popsána v termínech vztahu podřízenosti" /372/. Konkrétní lidský jedinec, uzamčený touto laskavou abstrakcí do Gulagu, může nalézt uklidnění v tom, že to, co velelo ho odstranit, byla zjevená vůle lidu. Jeho osud je jednoduše jedna z překvapivých forem, kterých „svobodná asociace" nabyde pod socialismem.

Přirozeně, že když se nová Liga komunistů vynoří v takové blízké harmonii s vůlí lidu, opozice nebude ani nezbytná ani možná. Bahro – který protestuje tak rigorózně proti nesnášenlivosti, která umlčela disent – nevidí potřebu revidovat požadavek „jednopartajního státu". Když si člověk uvědomí za Bahroovými abstrakcemi tlak prolhanosti, přestane být překvapen „řešením", které by bezpečně zaručilo, že problém zůstane. Pro Bahroa „koncept stranického pluralismu" není víc než „anachronický výtvor bezmyšlenkovitosti, který zcela zpotvořuje konkrétní historickou skutečnost našich zemí". Protože „pluralismus stran spočívá na třídní struktuře skládající se z jasně různých a dokonce z protichůdných sociálních prvků" /350/. V „hospodářsky vyvinutých kapitalistických zemích" mohou být rivalitní strany. Ale „tento komplex stran likviduje, po svém vítězství, sociální strukturu, která jej uskutečnila, už proto, že vede transformaci k nové sociální struktuře a tvoří ji" /350/. Tohleto vzápětí vyžaduje „likvidaci buržoasie jakožto třídy" /351/.

Nedostatek místa mi nedovoluje citovat celou litanii laskavých abstrakcí, z nichž byly vyňaty tyto potměšilé citáty. Ale už jejich tenor je jasný. Strany jsou ve skutečnosti třídy, a tudíž už nejsou nezbytné, když „beztřídní" společnosti bylo dosaženo. Dále, tato radikální transformace sociální struktury se uskuteční ne tím, že se uspokojí opozice, nýbrž tím, že bude „likvidována": buržoasie musí tedy nastoupit cestu kulaků. Jednomyslné řízení vykonávané vládnoucí stranou je ospravedlněné nikoli její vlastní duchovní hodnotou, nýbrž absencí veškeré opozice vůči jejím rozkazům. Když nějaká „prohnilá frakce" starého režimu zůstane, má být „izolována" a „vypuzena z živých cév společnosti" /259/. Nevíme přesně, co tyto abstrakce znamenají v lidských termínech; ale kdo shledá, že je jimi myšlen,

je v těžké nesnázi. Mezitím, co veselá záležitost likvidování pokračuje, „strana" se svými „masovými následovníky" zasáhne do všech sociálních vrstev jako všeobecný reprezentant nového řádu" /259/, vykonávajíc nad každou asociací laskavý vliv svého nanajvýš pokrokového plánu.

Tyto výzvy nás přivedou k jádru toho co Bahro míní. Neboť tento tón je nám znám. Nebyl snad slyšet roku 1917, když banda intelektuálů zpitá sama sebou, se poprvé pokusila předělat lidskou přirozenost a vnutit nepořádnou skutečnost lidské společnosti do geometrického tvarovníku abstraktní myšlenky? Nebyl slyšet v proslovech Lenina a Stalina, když vedli svou chladnokrevnou válku proti přirozeným svéhlavostem pouhých individuí? Nebyl slyšet po padesát let, co zdůvodňuje „řízení shora" a vyzývá stranu a její policisty „zasáhnout do všech společenských vrstev" a uložit váhajícím smrtelníkům absolutní imperativy „nezvratitelné" změny?

Lekce, kterou se máme naučit od Bahroa, není veselá. Jeho spisy ukazují hrozivý rozsah uvěznění intelektuála komunismem. Komunistická mysl udusí veškeré hledání ve ztlumujících abstrakcích a vyzývá nás jednat za účelem, který nám nevyjeví. Odmítá diskutovat o cílech naší činnosti – místo toho nám nabízí zkratkovitá hesla, což umožňuje pohodlné zakrytí skutečnosti. Vyzývá nás k násilné akci, „likvidovat", „dělat čistky", „izolovat" a „vylučovat". Není to jistě náhoda, že takto navyklé myšlení najde bezpečné útočiště v byrokracii: neboť byrokracie není nic jiného než zaměření celé společnosti na hledání p r o s t ř e d k ů . Je to všeobecné odmítnutí chápat c í l e lidského chování, všeobecná záměna cílů prostředky.

Tak dokonce i kritik komunismu počne hovořit jazykem komunismu. Zatímco předstírá, že systém kritizuje, žvaní stejná otřepaná hesla, jimiž obnovuje svůj požadavek na moc. Ďábelskou vnitřní logikou Bahroův jazyk přebírá vedení nad jeho myšlením a prezentuje ne novou tvář emancipace, ale starou tvář tyranie, tvář Stalina samotného.

Ale nebyla snad tvář Stalinova tvář lidská? Bahro tohle připouští. "Člověk může vidět", píše v jedné ze svých modlářských pasáží, „z jejich životopisů a tváří, od Lenina až ke Stalinovi /bohužel, ne příliš mnoho z nás vidělo portrét většiny z nich/, že Rusko v nich mělo mnoho ze svých nejlepších lidí, a je těžké si představit nějakou elitu, která by splnila svůj zvolený úkol lépe" /84/. Strejda Pepa měl lidskou tvář, a i když o to měli nadlidský zájem straničtí kosmetici, neměli bychom přehlédnout, že přesně to je ta tvář, kterou socialistické tělo vyžaduje. Koneckonců, i to nejvíce opovrženíhodné monstrum Jeronýma Bosche má lidskou tvář.

1/ Jiří Lederer, S v ě d e c t v í P a v l a T i g r i d a , Mnichov 1982, str. 7.

2/ Iluze trvá dál. Dokonce nejvíce zklamaní kritici „aktuálně existujícího socialismu" – Ferenz Fehér, Agnes Heller a György Marcus – kteří jsou pevně toho názoru, že Leninova práce nemohla být ukončena bez „teroristického totalitarismu" sovětského systému, jsou schopni uvádět svoji kritiku slovy: „My všichni tři jsme přesvědčeni o tom, že svět potřebuje nikoli méně socialismu, než má dnes, nýbrž více." /D i c t a t o r s h i p o v e r N e e d , Oxford 1983, str. XIII/.

3/ T h e A l t e r n a t i v e i n E a s t e r n E u r o p e , přel. David Fernbach, London 1978. Všechny citáty jsou z této knihy vydané Nakladatelstvím Nové levice.

Nils DIEDERICHS

ROZLOMENÉ NĚMECKÉ DĚJINY

. . . Myslím, že rozdělení Německa, vzhledem k tomu, čeho můžeme dosáhnout svými silami, je pro dohlednou dobu nezměnitelné. To se musí jasně vidět a z této skutečnosti je nutno vycházet. Kdo chce něco jiného, kdo se dívá nazpátek do raných padesátých let a myslí, že tam můžeme znovu začít, ten podléhá iluzím a nerozumí dobře dějinám.

Obě části Německa jsou účastny vojenských smluv, které se staly vojenskými bloky. Vedoucí mocnosti těchto bloků, SSSR a USA, se dohodly, rozdělily si sféry vlivu ve světě, a my jsme to poznali na vlastní kůži, na vlastní hořké zkušenosti 13. srpna 1961 / = postavení zdi, poznámka red./. Tehdy bylo jasně vidět, jak berlínská sektorová a západoněmecká hranice jsou také hranicí ochoty našich spojenců něco udělat a ovlivnit. Postavení zdi bylo západními mocnostmi mlčky strpěno a odsouhlaseno. Vůbec to není tak, že by bývali byli ochotni něco udělat proti tomu.

Říká se, že SPD / = západoněmecká, poznámka red./ prý velmi ztratila na sympatiích v DDR, poněvadž prý ochabla vůle ke sjednocení. Nevím, čí vůle je tím míněna, zda vůle Spolkové republiky vcelku, či vůle Němců anebo jen sociálních demokratů. Věřím, že vůle sociálních demokratů udržet jednotu národa /překládáme doslova a správně: řečník mluví o u d r ž e n í jednoty n á r o d a a nikoli o německé jednotě státní! – pozn. red./ neochabla, jenom jsme pochopili, že demonstracemi a silnými slovy se nedá ničeho dosáhnout. Musíme také pochopit, že DDR je ekonomicky a politicky pevný stát, který je spojen s mocenským a vojenským systémem a který si v tomto systému vybudoval klíčovou funkci. Sovětský svaz by nikdy nepřipustil, aby se DDR uvolnila z těchto vazeb, ani kdyby to ona sama chtěla, ani kdyby to chtělo její obyvatelstvo. Myslím, že také obyvatelstvo DDR přesně ví, v jaké souvislosti žije. Pokouší se vyrovnat se s tímto státem, a to nejen v tom smyslu, že musí nějak přežít. Ví, že chce-li nějak vytvářet svou vlastní budoucnost, a to jistě platí i o mladých lidech z DDR, potom to nemůže dělat tak, že by se orientovalo na Spolkovou republiku nebo nějaké západní státy; musí vidět, že je třeba vstoupit dovnitř, přijmout řád tohoto jeho vlastního státu, akceptovat dannosti a na základě toho je zlepšovat a měnit. Potom by mohl v daleké budoucnosti pravděpodobně nastat vývoj, který bychom mohli považovat za něco ve smyslu konvergence, vzájemného sblížení atd., zatímco uvnitř nastane liberalizace, ekonomické zlepšení atd.

Je to hořké, ale je to tak: je to stát, a obyvatelstvo, které tam žije, musí, jak se říká, vzít své věci do vlastních rukou . . .

Jsem přesvědčen, že bychom dnes už neměli mluvit o znovusjednocení Německa, nehledě na to, že se člověk musí ptát, co by tu bylo znovusjednoceno. Neboť jednotné bylo Německo jenom jednou, v Německé říši od roku 1870 do roku 1945. Odhlédneme-li od období Výmarské republiky, což bylo nejkratší období v tomto časovém úseku /trvala od pádu císařství 1918 do Hitlerova nástupu k moci 1933, pozn. red./, musíme se ptát, co jednotné Německo v té formě, jak tehdy existovalo, přineslo Evropě?

Já bych proto nechtěl znovusjednocení Německa ve smyslu vytvoření takové Říše, to bych považoval za špatné pro Evropu. Jestli se má mluvit o sjednocení, musí se mluvit o takovém sjednocení, které vytvoří něco nového! Podle mého mínění bychom měli mluvit o společné úloze Němců a německých států. To vidím jako daleko realističtější. Společná úloha je usilovat o mírové vztahy v Evropě, přičemž přirozeně v tomto momentě hraje zcela mimořádnou úlohu otázka raketového vyzbrojení.

Jako sociální demokrat nechci ani Pershingy II, ale ani SS 20 na německé půdě, poněvadž se nebudu cítit ohrožen teprve tenkrát, až zde budou Pershingy, nýbrž cítím se ohrožen už teď, raketami SS 20, které už stojí na sovětské půdě a denně nás ohrožují.

Úkolem je nejen zabránit umístění nových raket na území Spolkové republiky, nýbrž úkolem je důrazněji se zasazovat za odzbrojení v celé Evropě. To je možné jenom za mírových vztahů v celé Evropě, na nichž se budeme podílet a kterých samozřejmě nemůže být dosaženo proti velmocím a nezávisle na nich. Na naší straně Spolková republika a také jistě na druhé straně DDR mohou v tom sehrát závažnou roli. Máme samozřejmě jen slabé možnosti, ale není to bezvýznamné, co my říkáme.

A jestli přece dojde k umístění Pershingů II zde – musíme přece být realističtí –, měli bychom stejně pokračovat ve svých snahách v tomto smyslu a starat se, aby tím nebyly přervány poslední svazky a tak nebylo zničeno všechno, čeho bylo dosaženo v posledních patnácti letech.

Zkrácený záznam z projevu u příležitosti 30. výročí dělnického povstání 1953, který byl přednesen v budově Říšského sněmu v Berlíně dne 17.června 1983.

Gesine SCHWAN

MEZI BEZSTAROSTNOSTÍ A DRAMATIZOVÁNÍM SOVĚTSKÉ POLITIKY

V sociálně demokratickém teoretickém časopise „Die neue Gesellschaft" /Nová společnost/ byla dne 15. října 1983 předložena čtenářům pozoruhodná kontroverze. Gesine Schwan /profesorka pro teorii politiky na Svobodné univerzitě v Berlíně, poznámka red./ pokračuje v kritickém rozboru politiky současného vedení strany a její parlamentní frakce z hlediska sociálnědemokratických profesorů. Útoky se dotýkají citlivých míst této strany a boří tradiční tabu sociálnědemokratických diskusí. Snad proto odpovědný redaktor měsíčníku Hans Schumacher v témže čísle publikuje ostrou odpověď. Schumacher píše, že zejména předseda parlamentní frakce SPD, Hans–Jochen Vogel ve svém životě dostatečně často dokázal, že se nebojí výměny názorů s jinak smýšlejícími menšinami. Právě s Vogelem bude zabezpečena kontinuita. . . . Schumacher vytýká Gesině Schwan „hrubost" . . . /Bez ohledu na souhlas či nesouhlas s tím či oním postojem konstatujme, že přesně tento způsob argumentace ad hominem je typický pro stranické vedení SPD – poznámka red./ . . . Uveřejňujeme podstatné výňatky z první, analytické, a třetí, budoucností se zabývající části . . .

K úžasu a vzteku mnohých, jak se zdá, současná diskuse o dozbrojení NATO uvedla SPD zcela do klatby. Navzdory mnoha výzvám zabývat se méně dozbrojením a více nezaměstnaností a ochranou prostředí, soustřeďuje se celá strana na otázku umístění raket . . .

Navzdory nadějím některých stranických stratégů, že na podzim a po eventuálním začátku rozmísťování raket se strana obrátí k jiným otázkám ... Výměna názorů se totiž dotýká, jak jsem přesvědčena, základní otázky SPD: Jak důležité je pro vás uchování západní svobody?

Politika, která vedla k rozhodnutí o dozbrojení NATO, vychází z následujících politických předpokladů:

1. Mír je ohrožen konfliktem Východu se Západem. Tento konflikt se neodehrává jenom mezi oběma vedoucími velmocemi USA a SSSR, nýbrž, a především, mezi systémem západních demokracií a komunistickými diktaturami jedné strany. Sociální demokraté patří v tomto konfliktu jasně k Západu.
2. Nebezpečí pro mír v konfliktu mezi Východem a Západem vzniká především z toho, že SSSR v důsledku své hegemoniální politiky ohrožuje západní svobodu, a my chceme tuto svobodu v případě sovětského útoku hájit v krajním případě i vojensky. Za druhé vzniká toto nebezpečí z nahromadění zbraní na Východě i na Západě, které vychází z oboustranné nedůvěry a současně tuto vzájemnou nedůvěru zvyšuje.

Vycházejíc z tohoto hodnocení situace, směřovalo rozhodnutí NATO současně k obraně západní svobody a k oboustrannému odzbrojení. Protivníci tohoto rozhodnutí NATO, kteří se uvnitř strany stále více a více prosazují, přestali sdílet základní východisko, z něhož daná politika vychází: načrtnuté hodnocení a význam konfliktu mezi Východem a Západem pro udržení míru a svobody.

Pro ně už není konflikt mezi Východem a Západem konfliktem systémů, nýbrž pouhým soupeřením, konkurováním si velmocí. Otázka systému, to jest ohrožení západní svobody, proto už nemá pro zabezpečení míru žádnou rozhodující roli. Vůči vzájemnému soupeření velmocí se cítí protivníci rozhodnutí NATO ideologicky neutrální, protože už nevidí západní svobodu ohroženou Sovětským svazem. /Erhard Eppler tuto sovětskou hrozbu v poválečné politice neviděl nikdy. S pojmy „Chruščovovo ultimatum" a „berlínská krize" si spojuje nikoli ohrožení svobody Západního Berlína, nýbrž své pochopení pro to, že Sovětský svaz cítí Západní Berlín jako kůl v mase DDR./ Místo toho se domnívají, že mír je v konfliktu Východu se Západem ohrožen především politikou Američanů, a anonymními, jakékoli politické motivy odstraňujícími závody ve zbrojení. Typicky formuloval toto nové hodnocení Hans–Jochen Vogel jako kandidát na kancléře na dortmundském sjezdu strany: „Mír dnes ohrožují různá nebezpečí. Také taková, která se dlouhý čas zdála zažehnaná. Jedno z nich je mylná víra, že jedna strana by mohla vést válku a něco jí získat. Pokračování v jaderném zbrojním závodě je jiné takové nebezpečí." O ohrožení míru Sovětským svazem nepadlo v této řeči ani jedno jediné slovo.

Ale bez tohoto mlčení o ohrožení západní svobody Sovětským svazem neměl by se nesouhlas s rozhodnutím NATO o dozbrojení o co opřít. A právě vzhledem k tomuto mlčení tvrdím, že na postoji k rozhodnutí NATO se ukazuje, jak to sociální demokraté myslí se západní svobodou. Zde jsou mé argumenty:

Mlčení vychází v zásadě ze dvou motivů. První, jehož politická síla by neměla být podceňována: mnozí, především mladí sociální demokraté, a mezi jinými také odbory, pod heslem boje proti antikomunismu ve skutečnosti táhnou s komunisty za jeden provaz nejen v mírové politice a podílejí se na jejich podceňování západní demokracie, to jest instituce svobody ...

Druhý důvod je v tom, že hegemoniální politika SSSR není dnes tak do očí bijící jako v prvních poválečných letech. Už se neprojevuje denodenními šikanami a okázalými útoky na západní Evropu, nýbrž vytrvalým, co možná nenápadným ovlivňováním veřejného mínění, které směřuje v první řadě a jako k prvnímu cíli na tabuizování jakékoli kritiky Sovětského svazu a jeho potlačování lidských a občanských práv. Této sovětské politice slouží tři hesla: již zmíněný boj proti antikomunismu, dále tupení kritiků Sovětského svazu jako „studenoválečníků" a konečně potřeba vytvořit si ztělesněný obraz nepřítele, přičemž se vědomě stírá zásadní rozdíl mezi osobním nepřátelstvím a politickým protivnictvím.

Toto jsou jen první kroky k přípravě na to, aby se vlastní mocenská sféra /SSSR – poznámka red./ pevnou rukou rozšiřovala ... Již v roce 1973, tedy v době líbánek politiky uvolnění, ujišťoval Brežněv při setkání s vedoucími představiteli KSČ v Praze, že mírová koexistence je prý „lest, která Sovětskému svazu umožní vybudovat jeho vojenskou a hospodářskou moc tak, že kolem roku 1985 se rozhodně posune světová rovnováha a Rusové budou schopni prosadit svou vůli, kdykoli si to budou přát." Žádný znalec sovětské politiky nemůže pochybovat o politicky expanzívních úmyslech SSSR /„mírovým" nátlakem na základě vojenské síly/ a nemůže pochybovat ani o tom, že Sovětský svaz všude tam, kde má k tomu moc, potlačuje svobodu a občanská práva.

Kdo tedy chce, může ohrožení svobody Sovětským svazem zřetelně rozpoznat. Kdo se nezatěžuje tímto poznatkem a neznepokojuje se plíživým ohrožením svobody, nemá na ní žádný skutečný zájem. Ale proč si tak mnoho sociálně demokratických aktivistů zakrývá oči před tímto nebezpečím? Proč zamlžují různými zaklínáními o zániku a apokalyptickými vizemi pohled na méně senzační, ale tím reálnější nebezpečí?

Protože jejich poměr k Sovětskému svazu je nevyvážený. Kolísají sem a tam mezi bezstarostností a dramatizováním, a oba postoje si ani tak navzájem neprotiřečí, jako se doplňují. V základu povrchní bezstarostnosti vůči sovětské politice leží hluboký strach a rezignace tváří v tvář vojenské síle SSSR a jeho politické neobezřetnosti. Přisahá se na politickou a ekonomickou slabost SSSR, aby se z toho vyvozovalo na jedné straně, že není nebezpečný, a na druhé straně jeho přecitlivělost a popudlivost, která je schopna vyprovokovat třetí světovou válku. Boj polských odborů Solidarita za svobodu a občanská práva je v těchto vrstvách současně marný i nebezpečný pro světový mír. Od Sovětského svazu se nesmějí žádat žádné demokratické svobody, neboť tím se riskuje vlastní sebevražda. Když ... Jiří Pelikán na berlínském shromáždění SPD začátkem května 1983 zdůraznil, že nemůže být opravdového míru bez národního sebeurčení, oponoval mu Egon Bahr popuzeně, že kdo tak mluví, je prý rušitelem míru. Němci se v zájmu míru vzdali svého práva na sebeurčení, a proto žádají od východoevropských národů totéž.

Střízlivá analýza sovětské politiky v historické perspektivě nepotvrzuje tento zpola naivně bezstarostný, zpola na katastrofu přísahající obraz sovětského jednání. Sověti nejsou ani tak neškodní, ani tak iracionálně ohrožující, jak je mnozí dnes představují – s tím výsledkem, že se mnozí ohýbají a podvolují jejich vůli a přijímají jejich argumenty.

Kdo tak rychle a snadno sedne na lep povrchnímu ocenění sovětské politiky, pro toho přestává být statečná, rozvážná a neochabující obrana svobody mírovými prostředky naléhavou záležitostí.

Můj první závěr proto zní: Jen kdo zavírá oči před sovětským nebezpečím, může se stavět proti politice dozbrojení, jako nám to předvedly významné části SPD. Kdo to dělá, pro toho udržení západní svobody neznamená příliš mnoho.

Jak mohlo dojít v SPD k tomuto křiklavému obratu ve srovnání s lety na začátku její vlády? Na tom spolupůsobilo mnoho faktorů ... Po celé roky nevystupoval předseda strany proti trendu uvnitř SPD, který bagatelizoval protiklad mezi svobodou a útlakem, mezi demokracií a diktaturou jako čistou teorii anebo který tento protiklad zamlčoval. Kryl a posiloval tento trend. Formuloval to takto: „Velký a kladný výsledek naší politiky uvolnění byl ten, že jsme podřídili ideologické rozdíly nutnosti mírové koexistence států. Jinými slovy: Zajištění míru je důležitější než spory o teorie, anebo ještě jinak řečeno, není žádný světonázorový rozdíl, který by byl tak důležitý, aby jím měly trpět konkrétní úmluvy mezi státy směřující ke spolupráci, odzbrojení a zabezpečení míru ... Boj za uvolnění a konkrétní kroky, aby tato politika byla přivedena do bodu, kdy ji už nebude možno revidovat, má absolutní přednost. Na tomto postoji není třeba nic měnit." Pod Brandtovým vedením se strana stávala více a více zajatcem mystifikované politiky uvolnění. Dodnes nechce připustit, že cíle naší sociálně demokratické politiky uvolnění – učinit mír jistější otupováním protikladů mezi Východem a Západem - bylo dosaženo jen zpola a dočasně, neboť Sovětský svaz nepochybně nebyl touto politikou přiveden k tomu, aby upustil od cílů expanzívní hegemoniální politiky. Protože Willy Brandt se navzdory částečné zkušenosti s politikou Sovětského svazu nemohl rozhodnout k modifikaci své formule, že mír je důležitější, a protože tato formule pojednou kolidovala s naléhavým a zjevným strachem z války, byla strana postavena před alternativu buď si přiznat, že si zčásti dělala falešné naděje o SSSR, anebo dávat přímo či nepřímo vinu za nové nebezpečí války Západu a obzvláště politice Američanů. Předseda strany se rozhodl pro druhou cestu. Jak každý dávno mohl pozorovat a jak on sám dnes veřejně připustil, podporoval jen zpola Helmutha Schmidta v jeho realistickém přizpůsobení politiky míru a uvolnění novým zkušenostem, zejména sovětskému vyzbrojování, a podminoval je současně četnými projevy nedůvěry v Američany a důvěry v Sověty.

Rychlý a pro mnohé překvapivý obrat současné SPD od výchozí pozice politiky uvolnění, která byla zaměřena na svobodu a mír, byl umožněn poslední významnou personální změnou na místě nového kandidáta na kancléře a předsedy parlamentní frakce. Kdyby byl býval do této funkce zvolen nějaký známý zastánce směru Lafontaine – Eppler /tj. směr otevřeně prosovětský a protiamerický, poznámka red./, byl by určitě narazil na vnitrostranickou opozici přívrženců politiky dozbrojení. Ale Hans–Jochen Vogel se zdál být vedoucím reprezentantem umírněných a garantem kontinuity sociálně demokratické vládní politiky v čele strany. Že on sám se už nikterak za takového představitele nepovažoval, což dal zřetelně najevo, a že naopak již delší dobu akceptoval protivníky dozbrojení jako vítěze ve vnitrostranickém boji, proti nimž argumentovat by bylo bezúčelné, to mnozí dlouho neviděli. Tak způsobil velkou dezorientaci umírněných a protivníkům dozbrojení kryl záda ...

Jak to půjde a jak by to mělo jít dále?

Při určování svého postoje k dozbrojení NATO má nynější stranické vedení jediný zdánlivě pevný orientační bod: pevný předpoklad, že většina SPD nyní odmítá umístění amerických raket ...

Každý, kdo umí politicky počítat do tří, si může vypočítat, co to znamená. Žádný člen strany a žádný volič nebude natrvalo věřit, že příslušnost k západnímu spojenectví zabezpečuje mír, jestliže vedoucí mocnost tohoto seskupení, Spojené státy, prý nesou výhradní vinu na konci uvolnění a na nezdaru jednání o odzbrojení, když k tomu ještě navíc stranické vedení tabuizuje ohrožení ze strany Sovětského svazu.

Dynamika vytváření sociálně demokratické politiky v tomto čase vychází od Oskara Lafontaina, Erharda Epplera a Egona Bahra. Jejich společným jmenovatelem je kritický distanc proti Západu, nedůvěra /přecházející až v nepřátelství/ proti politice Spojených států a vyvolávání nacionalistických resentimentů proti velmocím, v tomto případě obzvláště proti Americe, pod uhlazeným heslem „nového patriotismu". Předseda strany je kryje a podporuje ...

Takto stlučený politický kurs vede přímo k tomu, aby se německá sociální demokracie, vystupující ve znamení svobody, de facto stala jedním z nejdůležitějších nástrojů sovětské hegemoniální politiky. A současně – i když politicky v rozporu s tím – se tak budou mobilizovat nacionalistické síly, které pak možná už nebude lze zkrotit a které se v budoucnu bez velké námahy mohou spojit se šovinismem zprava.

Mnozí sociální demokraté, kteří srdcem i rozumem visí na své straně, poněvadž v ní vidí zaujatého bojovníka za svobodu, rovnost a solidaritu v západní demokracii, jsou tváří v tvář vývoji, který jsem popsala a objasnila, před základní otázkou, jak to tedy SPD koneckonců se svobodou myslí. Apeluji na všechny sociální demokraty, aby se odvážně, rozhodně a argumentovaně postavili proti plíživému nebezpečí, které jde na kořeny strany. Jen tak se strana může pozvolna znovu stát vskutku konstruktivní opozicí v naší demokracii a nakonec i stranou podílející se na vládě, stranou, která bude politicky fundovaně, spolehlivě a důvěryhodně vést politiku ve službách svobody, rovnosti, solidarity a míru. K tomu patří, jako následující krok, zastávat na nadcházejícím mimořádném sjezdu strany ofenzivně politiku Helmutha Schmidta podporující dozbrojení NATO, která jediná nabízí perspektivu kontrolovaného odzbrojení v zajištěné svobodě. ...

Die Frankfurter Allgemeine Zeitung, 20. 10. 1983. Úvodní poznámka od FAZ, zde zkrácená. Vlastní poznámky v závorkách v textu. I proti FAZ zkráceno, beze změny smyslu.

Bernhard KRABIELL

MILIARDOVÝ KREDIT HONECKEROVI

... Peter Glotz, spolkový jednatel SPD pozdravil v den návštěvy Franz–Josefa Strausse u ... Honeckera nejnovější Straussovu aktivitu v německých záležitostech. Přislíbil jemu a CDU/CSU všechnu podporu naší strany pro případ, že bude chtít jít dále tímto směrem. V podobném smyslu se vyjádřili další špičkoví politikové naší strany pozitivně ke Straussově roli jako „osnovatele" miliardových kreditů vládě DDR a k jeho návštěvám v Praze, Varšavě a v DDR. Společná pozice SPD a zástupců politické reakce F. J. Strausse? Každý sociální demokrat může být naplněn jenom hlubokou skepsí a údivem nad tímto zdánli-

vým porozuměním mezi naší stranou a právě tím Straussem, který po celá desetiletí byl nejostřejším protivníkem sociální demokracie. Víc než kdokoli jiný v poválečných německých dějinách ztělesňuje Strauss politický program a zájmy společenských sil, které stojí frontálně proti potřebám a požadavkům pracujícího obyvatelstva a mládeže. ... S jeho jménem jsou po desetiletí spojeny plány a útoky na sociální vymoženosti pracujícího obyvatelstva, na svobodu tisku a mínění, na právo demonstrací a na dělnické hnutí ... – je potřebí nějakých příkladů, aby bylo jasno, kdo je to Strauss? ... Tento Strauss dnes vystupuje s tím, že jde prý o zlepšení životní situace obyvatelstva, a na tom také zakládá své aktivity v celoněmeckých záležitostech. Ale všechno, co uskutečnil, bylo jen zprostředkování a politická záštita nad kreditem západoněmeckých bank ve výši 1 miliardy DM pro DDR se spolkovou zárukou – podle mínění bankovních kruhů „dárek roku", „skoro 10 miliónů marek zisku bez jiskřičky rizika" ... Kdo ale bude platit tyto zisky bank, ne-li dělnictvo v DDR? Anebo snad má někdo iluze, že zde bude Strauss nebo banky postupovat jinak než proti dělníkům AEG nebo Maxovy hutě? ... Strauss pro sebe reklamuje, že prý jedná v zájmu obyvatelstva DDR a jeho práva na lidsky důstojný život – ale na základě jeho politického programu postupuje spolkový ministr vnitra za /Straussovu/ stranu CSU Zimmermann, který znovu zavedl zpravodajskou kontrolu vnitroněmecké dopravy a který svým omezením práva demonstrací láme principy právního státu /obrácení povinnosti předkládat důkazy: nikoli žalobce musí dokazovat vinu obžalovaného, nýbrž obžalovaný svoji nevinu/. Tento Strauss, který si nárokuje, že jedná v zájmu německého lidu, vždy zdůrazňoval, že mu je „svoboda před jednotou", to znamená, že svoboda podnikání má mít přednost před jednotou německého lidu, a dnes stojí v nejpřednější linii sil, které chtějí umístěním amerických raket upevnit „vzetí za rukojmí" /jak řekl Egon Bahr/ a vzrůstající vojenské ohrožení německého lidu ... Pro nás sociální demokraty nemůže být žádné jednoty s tímto člověkem a jeho politickým programem, a nic by nebylo falešnějšího, než polevit nyní v boji s ním jen proto, že dnes používá méně demagogie než dřív! Jak to ale přijde, že vedoucí soudruzi naší strany dnes stojí o dohodu s tímto člověkem ...? Není to tím, že v posledních letech naše vládní politika přestala vidět, jaké zájmy stojí navzájem proti sobě a jakým zájmům má sloužit ona? ... Vyjděme z pověření, které dostala naše strana pod vedením Willy Brandta od obyvatelstva v letech 1969 a 1972, s nímž převzala vládní zodpovědnost a v němž byla tisíckrát – při návštěvě Willy Brandta v Erfurtu a četnými výzvami – obyvatelstvem rozděleného Německa potvrzována. Jí šlo o to, aby „lidskými úlevami" překonávala důsledky rozdělení Německa. Především jiným však v době převzetí vlády Willy Brandtem viděla strana novou historickou perspektivu pro německý lid: dělnickým hnutím překonat rozdělení Německa ve smyslu svobody, demokracie a společenského pokroku. Šlo a jde o elementární zájmy lidí, obzvláště pracujícího obyvatelstva v Německu, které chtělo převzít podněty Pražského jara a které vidělo v hnutí polského dělnictva a lidu po roce 1980 jejich dalekosáhlý pokrok. Dnes nadešel čas dělat kritickou bilanci. Nevzdálila se naše strana z diplomatických ohledů příliš daleko zájmům obyvatelstva a nenechala si tlakem podnikatelů a FDP na jedné straně a spoluprací s těmito silami a s vládci DDR na druhé straně vnutit politiku, která vrazila klín mezi naši stranu a obyvatelstvo? ... Nebyla to právě tato politika, která tehdy Straussovi usnadnila demagogicky obviňovat SPD z výprodeje zájmů obyvatelstva vládě DDR? Po 6. březnu /prohrané volby 1983, poznámka překladatele/ je vedena diskuse o nutnosti „obnovy"

naší strany, která musí mít své jádro v otevření naší strany vůči její sociální základně a ve vlastních iniciativách naší strany, které musejí vycházet ze zájmů této základny. Nic ale není nebezpečnějšího a škodlivějšího pro tuto obnovu, než stavět se do jedné řady s politickou reakcí a přísahat na domnělé společné zájmy s ní . . . Dělnictvo, které chce sociální pokrok a které potřebuje obranu svých vymožeností, nemůže toho dosáhnout s tím Straussem, který je zodpovědný za organizování nezaměstnanosti a za sociální demontáž. Obyvatelstvo na východě a západě, jemuž jde o překonání rozdělení Německa a jeho brutálních důsledků, nemůže toho dosáhnout se silami, které umístěním raket chtějí ještě více prohloubit rozdělení. Ne, my potřebujeme jinou politiku . . . Proto se musíme zasazovat:

– Proti spolupráci Strausse a Honeckera, pro kontakty lidí . . . v rozděleném Německu, proti pronásledování nezávislého mírového hnutí /rozuměj: v DDR, poznámka překladatele/ byrokracií a proti útokům na svobodu mínění, shromažďování a demonstrací zde. Solidaritu se všemi, kteří jsou pronásledováni pro své úsilí za svobodu, demokracii a společenský pokrok! Obranu všech demokratických práv a svobod bezpodmínečně! Podporu každému úsilí na obranu odborových a politických práv na východě i západě!

– Proti spolupráci podnikatelů a byrokratů / = v DDR, poznámka překladatele/ – zastávání zájmů a požadavků dělnictva, obranu jeho vymožeností!

– Proti vnucovanému, obyvatelstvo na východě i západě ohrožujícímu rozmísťování atomových raket. Rozhodnutí o jeho životních zájmech náleží jenom do rukou obyvatelstva samého: na západě jako na východě! . . .

15. srpna 1983.

„Diskussionsforum zur Einheit Deutschlands", Düsseldorf, Heft 10, Oktober 1983, str. 30 – 32. Zkráceno.

Karikatura z Frankfurter Allgemeine Zeitung, 20. 10. 1983.

OTEVŘENÝ DOPIS EGONU BAHROVI

Panu Egonu B a h r o v i
poslanci SPD
B o n n

Vážený pane Bahre,

teprve v těchto dnech jsem se dozvěděl o Vaší diskusi s Jiřím Pelikánem na shromáždění SPD v květnu tohoto roku; přitom nemám o vaší výměně názorů jiné informace než komentář ve Frankfurter Allgemeine Zeitung z 20. října 1983.

V těchto novinách se píše doslova: „Když . . . Pelikán . . . zdůraznil, že nemůže být skutečného míru bez národního sebeurčení /všech/ národů, zaútočil na něho Egon Bahr, že kdo tak mluví, je prý rušitelem míru. Němci se prý v zájmu míru vzdali svého práva na sebeurčení a žádají od východoevropských národů totéž."

Zpráva neříká nic o případné Pelikánově reakci. Nejspíš mlčel, což by bylo v souladu s jeho politikou v německé otázce. Ostatně, jeho stanovisko právě v konfrontaci s Vaším se beztak jeví jako zásadní, a také je bezpochyby sdíleno velkou většinou Východoevropanů, a to dokonce i většinou občanů SSSR.

Já však k tomu mlčet nemíním. Jako československý socialista mohu a chci formulovat stanovisko vskutku zásadní. A jako socialista jsem také v nebezpečí, že budu Vaší politikou, respektive politikou SPD, kompromitován v očích mého vlastního československého lidu. O to já nestojím, pane Bahre – ten přepych rád přenechám Vám tváří v tvář lidu německému. Prohlašuji tímto veřejně, že Vaše stanovisko je c y n i c k é a p r o v o k a t i v n í .

Za prvé: Předložil jste Čechoslováku /je přece naprosto jasné, že italský poslanec evropského parlamentu je považován za československého exilového politika a jenom jako takový má význam/ účty za Vaši Ostpolitiku. A žádáte notnou sumu! Z a c o však žádáte protihodnotu? Jediným výsledkem Ostpolitiky koalice SPD + FDP ve vztahu k Československu je smlouva o nulitě mnichovského diktátu. Chtěl jste tedy naznačit, že také tuto smlouvu považujete za popření německého práva na sebeurčení? – Zde končí veškerá diskuse.

Za druhé: Vaše východní smlouvy jsou vskutku více než porušením německého práva na sebeurčení, a to tím, že uznaly rozdělení Německa a moc Kremlu nad jeho východní třetinou /mám zde na mysli území mezi Labem na jedné a Odrou a Nisou na druhé straně/. Za tuto politiku jste jistě spoluodpovědný tváří v tvář německému lidu a jeho dějinám. Německý lid bude posuzovat Vaši politiku. To je přirozeně záležitost čistě německá. Co však

už vůbec není jenom čistě německá věc, je právě to, že účty za tuto svou pochybnou politiku předkládáte východoevropským národům. Mluvíte tak, jako by to bylo v zájmu východoevropských národů, že jste rezignovali na německou jednotu. A tím vlastně živíte snadno pochopitelnou hořkost Němců vůči jejich východním sousedům a jiným slovanským národům, poněvadž tyto národy prezentujete jako interesenty Vaší politiky. To už vůbec není jenom čistě německá záležitost.

Moc Kremlu nad východní Evropou slouží jen a jen zájmům Kremlu a je protikladná životním zájmům východoevropských národů, a to včetně národa velkoruského. Porušení německého práva na sebeurčení slouží zájmům Kremlu a nikoli zájmům utlačených národů. Předložil jste svůj účet na špatnou adresu.

Bratrská jednota národů je základním předpokladem pro úspěch zápasu za demokracii, sociální spravedlnost a elementární práva národů v každém jednotlivém státě východní Evropy. V tomto zájmu, v zájmu mého vlastního národa stejně jako v zájmu všech ostatních národů východní Evropy, odmítám Vaše předhůzky, pane Bahre.

Za třetí: Můžeme mluvit také o svých mandátech. Můžete klidně říci, že já nemám mandát naprosto žádný. Můj mandát je založen pouze na té skutečnosti, že jsem ještě ve své vlasti spoluzaložil socialistickou opoziční skupinu a že jsem jejím jménem posílal politické dopisy představenstvu SPD. Na druhé straně jsem si však jist, že pokud se týče Vás, svůj mandát jste dalekosáhle překročil: řekl jste přece, že „Němci" se vzdali svého práva na sebeurčení. Nejste už vládním mluvčím, a i kdybyste jím byl, takový výklad mandátu je beztak víc než s otazníkem.

Toto říkám jako přítel německého lidu se sympatií k němu a k jeho touze po jednotě a svobodě – a jako Čechoslovák s nadějí, že v úsilí o naše vlastní národní a demokratické cíle budeme mít dobrého spojence v německém lidu právě vzhledem k jeho vlastním tužbám. V obou těchto ohledech stojíme proti sobě nepřátelsky; toto konstatování je důvodem k tomuto otevřenému listu, který Vám posílám.

V Paříži dne 22. prosince 1983

Jan Tesař v. r.

*

*

Soubor materiálů o Německu bude pokračovat v příštím čísle. Zahrne, jak doufáme, více stanovisek československých. Každý z domova i z emigrace je zván k diskusi o této jedné z klíčových otázek budoucnosti našeho státu. Zcela jasná koncepce, která tu byla vyložena, určitě není jediná možná. Nesdílí ji ostatně ani celá redakce. Příště předložíme koncepce alternativní. Co nás spojuje, je naléhavé vědomí důležitosti tohoto problému a jeho vidění v souvislosti s jinými, o nichž tu pojednáváme, zejména s problémem československého vlastenectví.
Československá republika, dnes ve všem závislá na SSSR a spravovaná jeho loutkami, stojí před novým nebezpečím do budoucna. Strauss nepřijel k Husákovi, aby otupoval nebezpečí útoku na Německo. O takových věcech se nejedná s loutkami. Strauss jako nejvýraznější politik těžkého německého kapitálu velmi dobře cítí situaci, jaká vskutku je, odhaduje možný budoucí vývoj a snaží se usměrnit ho v zájmu sil, jimž slouží: Bolševik naprosto ztroskotal. Co mu zbývá, než výprodej? Naše země má být na koloniální výprodej německému kapitálu, a je proti tomu naprosto bezbranná, nejen vzhledem k nevyjádřitelné německé technologické převaze. Ale především proto, že ČSR nemá ani to, co polokoloniální země: Nemá v pravém smyslu slova vlastní vládu. Nemá politickou opozici, která by burcovala. A nemá ani skutečně politickou opoziční koncepci, byť třeba potlačenou, která by si byla vědoma rizik budoucího vývoje. Místo toho všeho má, nehledě na bezmocné kremelské loutky, jenom omezené technokraty neschopné jakéhokoli širšího pojetí a sedící na zadku v obdivu před mocí západoněmeckého hospodářství; a místo politicky myslící opozice hlupáky s pohledem upřeným zpět, schopné snad ještě dalších čtyřicet let lamentovat o křivdách způsobených před čtyřiceti lety – nikoli o křivdách způsobených Československu a o t r v a l é m poučení, které z toho každá odpovědná politická síla musí vyvozovat; a místo nutné a nezastupitelné snahy předvídat všemožná rizika jenom mysli uzavřené do klece totalitního myšlení a totalitní demagogií vykonstruovaných dilemat, podle nichž je samozřejmě nepředstavitelné, že by československému lidu k otrocké závislosti na Kremlu mohlo docela dobře přibýt i vykořisťování západoněmeckým kapitálem. I kdyby je mělo nahradit, není to budoucnost nás důstojná – ale nikde není vyloučeno ani to, že by se snesly vedle sebe, takže jeden útlak by jen prohluboval druhý.
Ani s tímto pojetím nemusí nikdo souhlasit. Každý může napsat své vlastní. Právě to chceme provokovat. Nenajde-li se však dost lidí schopných pochopit tu základní věc, nutnost obratu od minulosti a úsilí proniknout pohledem vpřed, je věru ztraceno všechno.

Redakce

*

JAK ODSTRANIT TOTALITNÍ SYSTÉM

Ve snaze podnítit diskusi k důležité otázce metod politického boje proti totalitnímu systému zde publikuji dvě své starší studie na toto téma, protože naléhavost jejich hlavní myšlenky nepominula. Touto hlavní myšlenkou je p o d n ě c o v á n í r o z v o j e n e z á v i s l ý c h s p o l e č e n s k ý c h a k t i v i t , s m ě ř u j í c í c h k v y t v á ř e n í n o v ý c h d e m o k r a t i c k ý c h i n s t i t u c í . Touto myšlenkou se zabývám v těchto studiích ze dvou různých stran: v první jde o všeobecný historický rámec, zatímco druhá je konkretizací myšlenky pro tehdejší danou chvíli a pro tehdejší situaci Charty 77, s níž jsem tyto možnosti spojoval. Ani jedné ani druhé práci se nedostalo žádného ohlasu, k němuž byly samozřejmě zaměřeny.

První z obou statí, nazvanou „Totalitní diktatury jako fenomen 20. století a možnosti jejich překonání", jsem napsal na podzim 1977. Je shrnutím mých úvah v předchozích letech vězení. Odeslal jsem ji na tehdejší benátské biennale disidentní kultury, ve shodě se svým tehdejším naivním přesvědčením, že pro takzvanou disidentní kulturu jsou ze všeho nejdůležitější otázky společenské změny. Stať byla na biennale sice čtena, avšak v daných souvislostech samozřejmě zcela zapadla. Tento zjevný neúspěch to patrně byl, co od stati odradilo české emigrační redaktory. Teprve když se dostala ke Karlu Skalickému, zveřejnil ji ve „Studiích" Křesťanské akademie v Římě. Bylo to teprve v ročníku 1981, č. 74. Bohužel ani potom nebyla zpozorována souvislost tématu statě s aktuálními a velmi naléhavými problémy politické opozice. Zčásti jsem, pravda, k tomu nepochopení přispěl sám, když jsem ve svém textu potlačil pasáže explicite vyzývající k organizování nezávislých občanských aktivit, jímž jsme se tehdy v Československu zabývali. Moji spolupracovníci mne volali k pořádku, abych neprozradil nepříteli strategický cíl, a já jsem jim dal za pravdu. Věc mohla být beztak pro každého zcela jasná.

Zde přebírám stať ze sazby „Studií", č. 74, str. 151 – 160. Méně důležité, úvodní a na tehdy aktuální problémy narážející pasáže vypouštím. Nynější svá poněkud odchylná mínění či vhodnější formulace uvádím v poznámkách.

TOTALITNÍ DIKTATURY JAKO FENOMÉN 20. STOLETÍ A MOŽNOSTI JEJICH PŘEKONÁNÍ

Totalitní diktatury nazývám fenoménem 20. století nejen proto, že byly pro ně tak příznačné a že jejich vzájemná střetnutí i zápas proti nim tvoří z tak podstatné části celé dějiny našeho věku, nýbrž s ohledem na jejich sociální podstatu, která je výrazně odlišuje od dříve známých vládních forem, včetně starých, například vojenských diktatur.

Nejnápadnějším rysem diktatury 20. století je ovšem její *totálnost*. Totalitní diktatura se neomezuje na tradiční sféru politické moci, intervenuje

dalekosáhle do všech oblastí společenského života a zasahuje i do sféry zcela nepolitické, do soukromého života občanů. Totalitní diktatury všech typů ruší princip svobodného hospodářského podnikání a každá z nich prosazuje v té či oné míře státní intervencionismus do hospodářského života; jednotlivé typy diktatur liší se tu ovšem v míře a dalekosáhlosti této intervence, i ve formách, jimiž se realizuje. Totalitní diktatury usilují rovněž o monopol ideologický. Právě tato *totálnost* diktatur 20. století je jejich nejsilnější stránkou a vlastní příčinou jejich podivuhodné pevnosti a dlouhodobého trvání.

Tato totálnost ovládání společnosti nemohla by ovšem být realizována konvenčními prostředky, jimiž disponovaly klasické diktatury, známé z dějin. Historické diktatury, jak je poznala i v našem století Evropa, Latinská Amerika i Asie, znaly zpravidla dva základní nástroje: policii s jejími agenty, a byrokracii. K těmto dvěma základním nástrojům připojily pak vojenské diktatury ještě vojsko jako nástroj třetí a někdy nejdůležitější. Ale vojsko plní tu v tom případě stejně jen funkci aparátu policejního. Proto také vojenské diktatury zpravidla nepřekračují rámec tradičních diktátorských systémů – třebaže jim ovšem mocnější potlačovací aparát umožňuje aspirovat na dalekosáhlejší spoutání celé společnosti.

Na konstituování *totalitních* diktatur, jak je během tohoto století a v různých konkrétních podobách poznala takřka celá Evropa, nemohly zmíněné tři nástroje postačit. K realizaci totalitní diktatury bylo třeba nových, moderních nástrojů, či lépe řečeno celého nového systému nástrojů.

V poslední třetině 19. století zaznamenala všude po celé Evropě rozhodné pokroky idea demokratická. Realizovaly se krok za krokem ideje 18. a 19. století o právech lidských a občanských, občané se emancipovali a jako emancipovaní občané také ve stále větším počtu, s větší vehemencí i obzorem zájmu vstupovali do veřejného života. Využívali ve stále větší míře získaného práva shromažďovacího a spolčovacího a vytvářeli nejrůznější skupinové organizace k prosazování svých skupinových zájmů. V nejrozvinutějších evropských zemích, v Severní Americe (později i v některých dalších zemích) vznikla postupně celá struktura demokratických organizací a institucí, kterou zde nazývám *občanská společnost*. A současně, jako nový faktor politického života, vznikla *masová hnutí*. V souvislosti s tím nabyly také kvalitativně nového významu *masové ideologie*, které začaly opravdu ovládat stále širší masy vstupující do politiky a veřejného života vůbec. Byly to i masy dosud zaostalé, bez demokratické kultivace – chyběla tu ještě delší demokratická tradice.

A právě tyto faktory, masové ideologie a masová hnutí, které vznikly jako výsledek postupu ideje demokratické, staly se východiskem recidivy absolutistického principu ve 20. století. Absolutistický princip byl ve století emancipace občana, všeobecné politizace a masových hnutí realizovatelný jedině při respektování všech těchto nových rysů politického života; dokázal se však i za těchto okolností prosadit a dokonce těchto skutečností využít: právě na nich založil svou životaschopnost a sílu. Hlavním novým, moderním

nástrojem diktatury 20. století se stalo *vlastní masové hnutí. A to je základní charakteristický rys, typický pro totalitní diktatury 20. století.*

Paradoxně tu nalézáme určitý demokratický prvek, který může být v některých případech natolik výrazný, že může zakrýt kriticky myslícím lidem absolutistickou podstatu systému. Velmi často se to stávalo zejména v rozhodující chvíli instalace nové diktatury. Tento nepochybný demokratický prvek (byť ve zkarikované, dehumanizované podobě) je pak ve všech případech zdůrazňován ideologií. Děje se tak zpravidla ještě před instalací diktatury, v období, kdy hnutí teprve směřuje k násilnému *Machtergreifung*. Zdůrazňuje se zpravidla nepřátelství ke starému politickému systému, což bývá někdy systém demokratický (jako například výmarská republika či předříjnová republika ruská), ale někdy také diktátorský systém jiné formy, a toto nepřátelství má vědomě zdůrazněný plebejský ráz. Stará společenská elita je napadána a po převzetí moci pak decimována neméně než staré společenské instituce; konkrétní osud institucí i elity ovšem závisí na typu hnutí a nového režimu – do nové struktury jsou začleňovány jejich více či méně zachované a celistvé složky. Bez výjimky každý totalitní režim je charakteristický ostrou sociální demagogií již ve chvíli zrodu »hnutí«, po celé období, kdy se připravuje k »uchvácení« či »převzetí« moci, ve chvíli, kdy moci dosáhne, i poté. Instalovaný totalitní režim nepřestává pak na pouhé slovní demagogii, nýbrž realizuje v každém případě sociální opatření, která jsou podle typu diktatury více nebo méně pronikavá. Zejména pak období nástupu hnutí je provázeno akcentováním revoluční ideje v její krajní, fanatické podobě – a demagogie tu opět nezůstává u slov. Je vůbec charakteristické, že totalitní diktatura bývá zpravidla instalována násilnou, revoluční cestou. Je pravda, že téměř každá diktatura, včetně diktatur klasických, například vojenských, bývá instalována násilně. Avšak nastolení diktatury totalitní bývá zpravidla záležitostí *masového hnutí.*

Takové jsou – stručně vypočítáno a do maximální abstrakce dovedeno – základní rysy, jak jsou společné všem masovým hnutím rodícím pak totalitní režimy, třebaže ovšem jednotlivá tato hnutí jsou si někdy navzájem na smrt nepřátelská, zejména, když navzájem soupeří o nastolení své moci v jedné a téže zemi. Všem jim je ostatně společná i silná masová propaganda a demagogie, i když je k ní využíváno ideologií různého druhu.

To je ostatně další paradox, vystihující spletité osudy demokracie ve 20. století: Pro ideologické zdůvodnění totalitních diktatur 20. století posloužily snad všechny velké ideové směry 19. století.

Idea národního osvobození jako nejvíce charakteristická pro celé 19. století se stala ve své extrémní podobě základem pro ideologické vymezení totalitního režimu například německého, italského, v méně pronikavé podobě i jiných.

Idea politického katolicismu, formulovaná v encyklikách Lva XIII., byla východiskem, od něhož vede přímá linie až k autoritativnímu státu Francovu

či ke klerikálně fašizujícímu režimu, který byl s pomocí Hitlerovou instalován na Slovensku.

Idea socialistická vedla – po rozštěpení socialistického hnutí a ve své bolševické verzi – k vytvoření státního systému, který vlastně mezi všemi ostatními typy jediný a také první provedl úplnou etatizaci celého společenského života (včetně úplné etatizace hospodářství) a nevídané intervence do sféry života soukromého (vlastnictví aj.). Zde by vskutku bylo možné hovořit o diktatuře nikoli totalitní, nýbrž *totální*. Bylo by možno říci, že tato totálnost, která je ovšem spojena se zvlášť silným využitím zkarikovaných a dehumanizovaných demokratických prvků, je hlavní příčinou trvanlivosti a síly diktatur bolševického typu.

Zdánlivě diametrální odlišnosti v ideologické stylizaci jednotlivých diktatur nesmějí nám bránit v kritickém pohledu, při němž je patrná vzájemná typologická blízkost všech těchto variant téže historické státní formy. (Podobné byly ostatně vzájemné vztahy a různost ideologických pozic u absolutistických monarchií 17. a 18. století.) Existenci důležitých shodných rysů u všech navzájem nepřátelských totalitních hnutí ještě před převzetím moci nelze popřít. Ještě zřetelnější je to při rozboru systému politické moci v totalitních diktaturách již instalovaných.

Základním principem je tu kategorizace občanů do dvou či tří tříd: jedni jsou politicky plnoprávní, ostatní ne zcela. Tento systém se vytvořil nejprve v bolševickém Rusku; ostatní totalitní diktatury všech ideologických odstínů tento základní princip převzaly, i když ne vždy v jeho tak markantně vyhraněné formě. Toto řešení, které jistě, bez ohledu na svůj kladný či záporný vztah k němu, musíme nazvat vskutku geniálním Leninovým vynálezem, se logicky vyvinulo z předrevolučního organizačního principu bolševické strany, zvaného demokratickým centralismem – rozvinutím tohoto principu na celý stát a podřízení státu a všech jeho orgánů instituci strany. Příslušníci této vládnoucí strany – jediní politicky plnoprávní občané – jsou pak zcela oficiálně prohlašováni za »nejlepší« (*aristoi*, řekli by staří Řekové); totalitní systémy, které mají ústavy, vyjadřují pak tuto zásadu i ústavně. Strana jako politická organizace občanů první kategorie je prohlášena za vedoucí sílu společnosti, a občané druhé kategorie jakož i každá společenská instituce včetně státu jsou pak oficiálně pověřováni »úkoly«, jež jim ukládá strana, na niž její nečlenové nemohou mít žádný vliv.

Je zvlášť pozoruhodné, že tento geniálně jednoduchý systém funguje bez toho, že by třída privilegovaných nutně musela být nějak hmotně odměňována za to, že je nástrojem totalitního potlačení ostatních občanů. Naopak, systém nerušeně, ba snad ještě dokonaleji pracuje i při obecném společenství nedostatku. Nadto je i politická svéprávnost »nejlepších« velmi relativní – lze o ní hovořit jen vzhledem k občanům druhého řádu. Ve skutečnosti jsou i tito »nejlepší« jen podnoží stranické »byrokracie« (tohoto termínu používám z nedostatku jiných a nesmí vyvolávat asociace s byrokracií buržoasních

režimů), a ta je opět jen výkonným nástrojem vůle několika, a v konečné instanci jen jednoho jediného vůdce. Odměnou, jíž se dostává tomuto základnímu nástroji každé totalitní diktatury, je především nadřazenost každého z » nejlepších « komukoli z ostatních často symbolicky vyjádřená přidělením flinty a účastí na nácviku, jak potlačovat revolty » hélotů «. Tento jednoduchý sociálně psychologický faktor dříme asi v každé společnosti, zejména v té, která postrádá dostatečnou demokratickou kultivaci; uvolnění tohoto faktoru je chirurgický řez, jímž lze společnost znevolnit a adaptovat ji (jako v případě bolševického zřízení v jeho nejtvrdších letech) dokonce až k obnovení nevolnictví v jeho středověkých formách (připoutání k půdě, nemožnost svobodné volby zaměstnání a volného pohybu, úřední rozhodování o povolání dětí, všeobecný systém nucené práce a naturální odměny za ni atd.). Legalizace násilí jedněch občanů proti druhým je ostatně i jinak důležitý atribut totalitního systému; je znám ve dvou základních variantách, » třídní « a » rasové «; v pozadí obou je poznání, že utiskování spoluobčana pod vedením vůdce i modernímu člověku chutná často více než svoboda, rovnost a bratrství.

Velmi důležitým rysem každé totalitní diktatury je propojení strany jako jejího základního nástroje s pobočnými a podřízenými institucemi, organizacemi a sdruženími, která ovládají jednotlivé oblasti společenského života. Teprve tento mechanismus dává praktickou možnost totálního ovládání celé společnosti a všech sfér jejího života. Proto je mu i ve státně politických teoriích totalitních diktatur věnována prvořadá pozornost. Tento mechanismus ve svém celku je právě ono Hitlerovo » hnutí «. Stalin tento mechanismus nazýval » systémem převodů a pák « a počítal do něj celý státní organismus. Tento mechanismus nahrazuje v totalitním systému celou tu bohatou strukturu, již nazýváme *občanská společnost*, a je – ve všech případech – snad nejcitlivějším místem každé totalitní diktatury.

Princip kategorizace občanů, který vytváří politickou, ba i policejní oporu diktatury z celé podstatné části společnosti, vyvolává rovněž charakteristické duchovní ovzduší, typické jen a jen pro společnosti pod totalitní diktaturou; atmosféru strachu a vynuceného všeobecného souhlasu ze strachu. V této společnosti bojí se ne občan policisty, vojáka nebo policejního agenta, nýbrž » svých vlastních sousedů, svých vlastních důvěrníků «, jak zpívá jeden český protest-song: bojí se nejenom ti, kteří nesouhlasí, ale snad ještě více ti, kdo souhlasí nebo původně souhlasili, bojí se dokonce i nejvyšší funkcionáři režimu, každý každého. Také strach je totální. A ze strachu se všichni předhánějí v předstíraném souhlasu; totalitní režim si vynucuje (také na rozdíl od klasické diktatury) stálé manifestace souhlasu, a také souhlas musí být totální. (A jestliže již není totální souhlas, alespoň vynucený, a totální strach, pak také již není v pravém smyslu slova totální režim!) Strach, dokonce i tenkrát, když už přestává být důvodný, je největší zábranou společenské aktivity, a tedy pokroku, i pokroku politického.

Totalitní diktatura je tedy recidivou absolutistického principu ve věku rozhodného postupu myšlenky demokratické a je možná právě jen díky využití některých demokratických principů. Je to však nejsilnější v dějinách známý typ diktatury, typ, který se už přes půl století osvědčuje jako nejefektivnější a vskutku geniální, schopný rozvrátit i vyspělé demokratické struktury a nevídaně dlouhou dobu odolávat všem snahám o změnu. Dějiny též ukazují, že proti útoku totalitarismu není úplně imunní žádná společnost. Přece je však patrné, že byly a jsou společnosti, které jsou pro instalaci totalitních politických systémů příhodnější a jiné společnosti, kde jsou podmínky pro ně méně příznivé.

Pokusíme-li se charakterizovat nejobecněji, v čem je podstata příhodných podmínek pro totalitní režim, vyniká tu již na první pohled *revoluční krize* ve společnosti. Bez ní nebyla snad nastolena žádná totalitní diktatura. Fakt revoluční krize sám o sobě je ovšem důkazem nestabilnosti systému, jejž totalitní diktatura neguje anebo na nějž časově navazuje. A nestabilnost má zpravidla kořeny v *nerozvinuté struktuře občanské společnosti.* Obecně by bylo možno říci, že mimořádně výhodné podmínky pro totalitní diktaturu vznikají tam, kde » široké masy « rychle a náhle vstupují do politického života, aniž by tam byla dostatečně rozvinuta struktura občanské společnosti – tedy organizovány především v dav a podléhajíce jeho instinktům, využívaným demagogy.

Tuto skutečnost potvrdily i dramatické osudy mladých afrických států v posledních dvou desetiletích. Tyto společnosti bez vlastní politické tradice a takřka bez demokratických organizací a institucí spontánně tíhnou k oné kategorizaci občanů podle leninského vzoru, a to dokonce i bez jakékoli ideologické vazby na bolševismus. Princip jedné vedoucí strany, princip » aristoi «, je tu takřka obecný, a v některých z těchto zemí se vytvořily takřka typické totalitní diktatury. To ukazuje, že totalitní systémy vznikají obzvláště snadno při realizaci moderních politických idejí v politicky méně rozvinuté společnosti. A to jistě i zpětně vrhá světlo na vznik, popřípadě restauraci nebo i záměnu systémů totalitních diktatur ve východní a jihovýchodní Evropě.

Z vývoje totalitních systémů možno vyvodit také další závěr: Žádná společnost nebyla proti totalitarizaci docela imunní a žádná neměla zaručeno, že se jí ubrání. Avšak ve společnostech, kde byla struktura občanské společnosti rozvinutější, byl odpor proti totalitarizaci nejsilnější – i když se i tam někdy totalitní systémy prosadily, zejména například s pomocí zahraniční intervence.

Z těchto dvou dílčích poznatků vyplývá první závěr pro naše pojednání: *Jestliže totalitní systémy jako recidiva absolutismu ve 20. věku vznikají snadněji v prostředí, kde není dostatečně vytvořená struktura » občanské společnosti « – potom nejspolehlivější prevencí proti jejich vzniku je její rozvoj.*

Tento náš závěr ovšem ještě nehovoří o překonání totalitního systému tam, kde se již vytvořil. K posouzení této otázky je ještě nutno zhodnotit, zda a jak byly totalitní režimy překonány.

Byly vůbec překonány vnitřní cestou? S jedinou až doposud výjimkou Španělska tomu tak nebylo. Totalitní diktatury padly pouze zásahem zvnějšku, ve válečném konfliktu. To samo nepochybně dokazuje mimořádnou pevnost těchto systémů. Navíc musíme zdůraznit, že válka s totalitním režimem byla zatím zpravidla *válka totální*, v níž totalitní režimy dokázaly organizovat obrovské lidské a materiální síly a neváhaly je obětovat až do naprostého vyčerpání celé společnosti a totální porážky. Vůbec málokterý historický systém je schopen tak odolávat až do vypětí posledních sil. Totalitní režim ovšem nemá žádný humánní korektiv a poněvadž sám sobě a z donucení i všem občanům je nejvyšší hodnotou, netáže se, kde je hranice, za níž by prostředky vynaložené na záchranu režimu měly být považovány za neúměrné. Totalitní systém hodnot nezná takovou mez ani teoreticky. To je ovšem skutečnost, která napřed vylučuje *demokratickou* zahraniční vojenskou intervenci z kalkulací o možnostech překonání totalitní diktatury. Pádu totalitní diktatury vojenským zásahem zvnějšku lze dosáhnout pouze za strašnou, neúměrnou cenu, a to dokonce i bez ohledu na vlastní vojenskou sílu toho kterého totalitního státu. Platí to i v případě, že se jedná o mocnost nepatrnou.

Dosavadní vývoj – s nadějnou výjimkou právě Španělska – vnucuje ovšem skepsi především k možnostem překonání totalitní diktatury zevnitř. Nicméně, úsilí o změnu trvá tak dlouho jako totalitní diktatury samy a je tedy možno pokusit se o pochopení mezí a rizik jednotlivých cest.

Žádná z cest nemůže být ovšem *a priori* odmítnuta jen proto, že se dosud nerealizovala. Nicméně je možno konstatovat, která řešení nepřinesla trvalejší výsledky. Především tedy se zdá pravděpodobnost trvalého úspěchu dost malá, postupuje-li se klasickou » revoluční cestou « – při pokusu o svržení totalitní diktatury vzpourou. Četné pokusy tohoto druhu vedly k nezdaru, a to, jak nutno zdůraznit, i v případě zdánlivého úspěchu revolty a pádu diktátora. Pád diktátora nebývá provázen pádem diktatury, a tak i úspěšné krvavé revolty vedly prozatím nanejvýš ke změně v koloritu totalitní diktatury, ne ke změně systému. (I to je ostatně možno považovat za podstatný rys, odlišující totalitní diktaturu od diktatury klasické.) Zde se vnucuje otázka, v čem je příčina. Proč zdánlivě tak radikální, hluboce negující revolty mají tak mělký záběr, a zejména proč všechny vybojované změny mají tak krátké trvání? Pozoruhodná je tu zejména snadná konsolidace systému po revoltách. Příčinou toho je právě *trvající nedostatečnost demokratických struktur*. Občanská společnost není tu ještě dostatečně konstituována, její nerozvinutá forma umožňuje totalitarismus, usnadňuje jeho restaurace – a totalitarismus ovšem je zase překážkou vytvoření demokratických struktur.

Existuje však ještě závažnější námitka proti nadějím v možnost překo-

nání totalitního zřízení revoluční akcí.* Ukázalo se totiž, že některé ze zemí, v nichž byl revoluční cestou (ovšem za války, tedy s přispěním ze zahraničí) povalen totalitní systém jednoho typu, jedné ideologické orientace, vcelku plynule přešly od revoluce k instalaci totalitního systému jiné ideologické orientace. I když by tu bylo právem možno namítnout, že zahraniční intervence tu je rozhodující nejen pro svržení totalitního systému starého, nýbrž i pro konstituování nového, přece nelze nepozorovat, že vnitřním předpokladem obou tu byla nerozvinutost občanské společnosti. Tento závěr potvrzuje historický vývoj takřka všech balkánských zemí. Vše nasvědčuje, že *pouhé* revoluční, násilné svržení totalitní diktatury může být pohybem v kruhu.

Jiné řešení, které se nabízí k úvaze, je možnost změny » revolucí shora « – z vůle osvíceného diktátora, který stane v čele totalitního systému, aby své moci využil k jeho zásadní změně. Celý historický vývoj mnoha totalitních diktatur je provázen novými a novými desiluzemi z nadějí v » revoluci shora «. Také tzv. československý experiment 1968 byl svého druhu » revolucí shora «, poněvadž výchozím momentem tu nebyla emancipace společnosti, nýbrž » obrodný proces « zahájený, vedený a prohraný » pod vedením strany «, tj. v daném případě jejího liberalizujícího vedení. Systém diktatury byl ovšem vkrátku podstatně rozrušen a » převody a páky « přestaly pracovat; obnova systému byla možná pouze zásahem vnějších sil. Nicméně by bylo na čase si přiznat, jak podivuhodně snadná byla restaurace, a pozastavit se nad tím, jak plynule a neočekávaně rychle se z » obrodného procesu « pod vedením KSČ stala » konsolidace « pod vedením institucionálně a zčásti dokonce i personálně téže strany. Příčina celkového nezdaru Dubčekova experimentu je ovšem notoricky známa, nemám k tomu co dodat a není to tématem této úvahy; poukazuji tu jen na příliš snadnou konsolidaci staronové diktatury a tvrdím, že její podstatná příčina je v tom, že » obrodný proces « v Československu, ale již celé dlouhé přípravné období, které ho předcházelo, zanedbalo potřebu *vytvoření nových demokratických struktur*. (Tvrdil jsem to ostatně již v červnu 1968.) Právě v tom je totiž způsob, jímž lze protrhnout bludný kruh.

Moderní obdoba středověké dynastické naděje je stejně nereálná, jako je klamné východisko ve smyslu revolučního romantismu 19. století. Ta i ona cesta kdysi dávno byla schopna vést k překonání starého absolutismu, i dnes stačí ke zničení tradiční diktatury typu např. Batisty. Trvalé překonání *totalitarismu* však zřejmě nemůže nastat ani *pouhou* revoluční vzprouou lidu, ani *pouhou* » revolucí shora «, a zřejmě ani pro naděje v *pouhou kombinaci* obou cest nemáme argumenty.

Mohlo by se zdát, že doposud jediná historická negace totalitarismu, provedená zevnitř a bez války, vyvrací moje názory. Ve skutečnosti je španělská cesta argumentem pro moje tvrzení. Neboť dříve než přišel reformátor

* Čti: klasickou revoluční vzpourou. Celkové vysvětlení k pojmům „revoluce" a „politická revoluce" musím odsunout do některého z příštích čísel. – Pozn. 1984, JT.

shora, vznikly v usilovném zápase prvky nové demokratické struktury (dělnické komise, agilní politická sdružení) a společnost se duchovně emancipovala natolik, že se naučila *brát si* demokratická práva (svobodu umělecké tvorby, svobodu projevu, právo na stávku, později i právo shromažďovací); reformátor shora přišel teprve tehdy, když mu mnohaleté předchozí úsilí demokratů připravilo půdu a vytvořilo situaci, z níž východiskem byla reforma.

Zdálo by se, že zde je již celá odpověď na naši základní otázku.

Věc má ovšem jeden problém: Francova diktatura byla jen *nedokonalým* totalitním systémem. Jiné režimy téhož historického typu jsou mnohem dokonalejší. Nepopírám ovšem krutost Francova režimu, která mohla (a třeba nemusela) být větší než u totalitních diktatur ještě existujících. Ale zde není řeč o krutosti režimu, nýbrž o *totalitě diktatury*, a to je dvojí záležitost. Dokonce by bylo možno říci, že krutost diktatury je spíše symptomem její nedokonalosti: perfektně pracující totalitní diktatura spoutává dokonale celou společnost, aniž by připustila jakýkoli exces. Smím-li použít termínu, jak jsem jej vymezil na počátku této úvahy, byla Francova diktatura nanejvýš totalitní či totalizující, ne však *totální*; tato diktatura nezestátnila veškerý ekonomický život a nevzala tak opozičnímu hnutí jakoukoli sebemenší možnou hospodářskou základnu, jako je tomu ve vskutku moderních typech totalitních systémů. (Také v tom je jeden podstatný důvod, proč například v závislých zemích byla velmi dobře možná rozsáhlá aktivita protinacistická, ne však organizovanější odpor vůči režimům mnohem mírnějším.) Francova diktatura ponechala církvi její samostatnost i její moc nad soukromím občana – a i když církev byla v daném případě původně spojencem totalizující diktatury, přece jen nebyla se státní mocí totožná, nebyla zestatněna. Frankismus také respektoval aspoň do jisté míry autonomii některých sektorů společenského života, zejména v ohledu na státní ideologii.

Takže po zvážení těchto okolností se nevyhneme konstatování, že i po pádu frankismu je překonání moderní totalitní diktatury spíše věcí víry než jistoty. Je-li zřejmé, že jedinou zaručenou cestou k překonání totalitarismu by byl rozvoj občanské společnosti, je to vůbec představitelné v podmínkách vskutku moderní, *totální* diktatury?

Španělský vývoj je ovšem velice zajímavý ještě v jednom ohledu: totiž pro soud o významu zahraničního faktoru v procesu liberalizace totalitní diktatury. Ukázalo se totiž, že válka, vojenská intervence ze strany demokratických mocností není jediným možným vnějším přispěním k překonání režimu. Metody, jež byly zvoleny v případě Španělska, ukázaly se v konečném úhrnu jako pravděpodobně účinnější a nadto v každém případě jako humánnější, než by bývala byla intervenční válka. Byly ovšem zdlouhavé, ale kdyby byly bývaly aplikovány včas, důsledně a bez snahy jednotlivých demokratických mocností o získání jednostranných výhod, byly by působily o něco rychleji. A dále: tlak demokratických mocností k liberalizaci fran-

kismu neměl žádné pozitivní výsledky ani v roce 1945 (dokonce ještě za trvající existence antihitlerovské koalice), ani na počátku 50. let. Měl však své výsledky v letech sedmdesátých. A to jednak proto, že objektivní vývoj světa již nedovoloval diktatuře zahraničí ignorovat, jednak i z toho důvodu, že internacionalismus a etické principy začaly se přece jen více prosazovat v poměru demokratického světa ke Španělsku. Tyto skutečnosti jsou zdrojem naděje pro demokracii i v dalších zemích. Také další totalitní systémy budou více a více nuceny k ohledu na veřejné mínění v zahraničí a zejména na poměr demokratických vlád k nim – a tento faktor bude i nadále stále významnější již díky celkovému vývoji směřujícímu k integraci, a tím důležitější, čím víc » mírová « bude doba.

Nadto bychom se měli vyvarovat uvažování v kategoriích černo-bílých. Nepochybně ještě dnes existují mocné, totální diktatury v plné síle. Existují v Asii, střední Americe a snad i v Africe. Evropské totalitní systémy jsou však dnes natolik v úpadku (či, chceme-li: proces občanské emancipace v těchto zemích natolik v rozvoji), že je (pro naši dobu, pro tuto fázi vývoje) diskutabilní již samo používání tohoto termínu pro ně. Neboť totalitní systém, v němž takzvaný disident může povznést svůj hlas protestu, aniž by byl okamžitě umlčen, *ztrácí svou totalitu*, přestává již být totalitní diktaturou v pravém slova smyslu. Máme tu co činit spíše se systémy více či méně přechodného typu, systémy, které se pod tlakem především vlastní společnosti a jejich nezadržitelných potřeb a také pod tlakem zvenčí demokratizují a humanizují anebo to alespoň předstírají. I když tedy otázku, zda možno vytvářet prvky občanské společnosti a tím připravovat překonání totalitarismu za existence totalitní diktatury v plné její síle, ponecháme nerozhodnutou, je zřejmé, že je možné takový proces urychlovat v současných diktaturách evropských.

Každý třeba osamělý » disidentův « protest ruší totalitu systému a má tedy i mimoetickou, konkrétní a praktickou váhu. Avšak sám o sobě není ještě prací konstruktivní. Nevytváří ještě nové demokratické struktury jako prvky občanské společnosti, jejíž rozvinutí je jedinou trvalou zárukou jak proti nastolení totalitní diktatury, tak i pro její historické překonání. Každý hlas nesouhlasu s diktaturou ovšem probojovává prvky demokratických svobod, a tím uvolňuje pole pro nové konstruktivní úsilí. Přispívá k překonání všeobecného strachu jako brzdy pokroku. Má-li však být počátkem změny, musí postupně přecházet v nezadržitelný proud občanské emancipace, která si bude *brát* všechna základní demokratická práva a vytvářet si své vlastní demokratické struktury jako prvky občanské společnosti, která časem začne nahrazovat beztak již rozložený » systém převodů a pák «, hlavní sílu totalitní diktatury ve fázi rozkvětu a její Achillovu patu za soumraku totalitarismu. Je důležité zdůraznit tu naprostou odlišnost forem tohoto politického zápasu například od metod, které byly charakteristické pro radikálně socialistické a komunistické tradice: nestačí pracovat s kritikou daného stavu a utopiemi

pro dalekou budoucnost, po konečném vítězství. Do popředí zájmu antitotalitní demokratické opozice se dostává konstruktivní úsilí. A jeho předmětem není nějaká »organizace«, ani pro ni samu, ani pro přípravu vítězné revoluce, nýbrž právě spontánní proud občanské aktivity a emancipace, rozvoj prvků občanské společnosti. Struktura občanské společnosti bude možná nucena časem plnit i některé funkce státní, poněvadž státní aparát totalitní diktatury v úpadku přestává být schopen zajišťovat elementární potřeby společnosti.

*

Potud stať napsaná a poprvé zveřejněná v roce 1977. Myšlenka budování nezávislých občanských struktur zdola jakožto cesta k překonání totalitního systému je v ní vyjádřena explicite a dostatečně jasně. Implikuje rovněž myšlenku, že toto překonávání není záležitostí nějaké vzdálené budoucnosti, naopak, že již začalo, že čas k němu je teď hned. Konečně to je vlastním smyslem statě. V zájmu tohoto politického cíle a zdůraznění tohoto svého smyslu stať také konstruuje přímou spojitost a návaznost mezi disidentními protesty a zmíněným „konstruktivním úsilím."

V tom je však kámen úrazu. Disidentní hnutí se totiž nikde, s výjimkou Polska, nedalo touto předpokládanou cestou. K radosti tyranie. Zůstalo většinou u intelektuálských protestů, jejichž politická hodnota, měřeno cíli, je nevelká. Ba věru že by se bylo možno ptát, zda dokonce neslouží také tyranii – totiž jako potěmkinovská liberální kulisa a tím zbraň proti mezinárodnímu demokratickému tlaku. Jak se praví ve stati, tyranie je neobyčejně vynalézavá v boji s demokracií, tímto zmíněným svým posledním vynálezem zaskočila také autora, jenž ohlašoval terapeutický postup v boji proti ní.

V Československu nabylo disidentní hnutí mimořádně zvrácené podoby: odmítlo polskou cestu budování nezávislých občanských iniciativ a jejich přerůstání v nezávislé nové společenské instituce – tedy cestu, která se ve zde předložené stati předpokládá /slovo „odmítlo" volím úmyslně a zdůrazňuji je: nejednalo se o režimem vynucenou nemožnost/. Nezůstalo však u ojedinělých intelektuálských protestů, koneckonců vždy otevřených k dalšímu politickému rozvoji – jako třeba v Maďarsku. Aby se zřetelně oddělilo od méněhodnotného celku svého národa, vymyslelo si své zvláštní „paralelní struktury", to jest ghetto. Chartovní ghetto, dříve než se stalo periferním jevem sociálním, bylo založeno na určité duchovní tradici. Jsem přesvědčen, že kořeny vývoje tímto směrem jsou i sociální. Avšak teoretický výraz, jímž je zejména pozdější Bendova „Paralelní polis", tehdy ještě nedostaly. To je ten prostý důvod, proč se s nimi ve stati zde předložené nepolemizuje a proč je navrhovaná cesta, o níž se mezitím prokázalo, že je to reálná cesta, konfrontována pouze s historickými reminiscencemi, nikoli s mnohem aktuálnějším nebezpečím.

Z toho, že mohlo k takovému omylu dojít, je však nutno vyvodit závěry. Co se mne týče, je jím závěr o nutnosti nové revoluční organizace, která by byla schopna překonat tendence, jaké zvítězily v československém disentu, a probojovávat všeobecný rozvoj nezávislých občanských struktur; rozvoji těchto nových, „samoobslužných" institucí a jejich postupnému a dlouhodobému přerůstání v celospolečenské, které budou plnit pro společnost nezbytné funkce původně obstarávané orgány totalitního státu, nazývám „politickou revolucí", chtěje tradičním vyjadřováním přiblížit každému pochopení podstaty, jíž je postupné nahrazení jedné politické moci jinou, zdola vzniklou.

Poláci to nazývají, ve shodě se svou tradicí, s úmyslem evokovat v polské zkušenosti podobné reminiscence, „podzemním státem". Podstata je tu shodná. Obojí má své problémy a své rozpory. Jejich rozborem můžeme postupovat dále. Diskuse je otevřena a každý je k ní zván.

Jan Tesař

„PO ZAROSTLÉM CHODNÍČKU" ČI „CESTA ZARÚBANÁ"?

Zveřejňuji tu svou kritiku Charty 77, jak jsem ji napsal a v omezeném okruhu rozšířil v březnu nebo dubnu 1978. Soudím, že již pominuly důvody pro utajování tohoto materiálu – nikoli snad proto, že by naznačená cesta k podrývání totalitního zřízení podporou rozvoje občanských aktivit přestala být aktuální, nýbrž proto, že je zřejmé, že návrhy předkládané v tomto zveřejňovaném materiálu nenalezly porozumění – což rovněž již není žádná novinka pro StB. Z toho také vyplývá, že zveřejněním tohoto materiálu nemohu nikoho kompromitovat. Nevidím proto důvodu, proč utajovat tehdejší kritiku. Pravděpodobně toto utajování byla má politická chyba již v roce 1978.

Text je zveřejňován ve své autentické podobě a nic k němu není doplňováno, ani tam, kde bych to dnes rád učinil. Na místech označených / . . . / jsou však některé pasáže vypouštěny, a to podle následujících zásad: a/ vypouštím, nahrazuji nebo opisuji všechna jména žijících osob; b/ vypouštím všechny příznivé zmínky o aktivitě jiných osob, byť uvedených jen nepřímo, a to nezávisle na nynějším místě pobytu těchto osob; c/ nevypouštím však žádné zmínky kritické, třebaže nejmenuji. – Ve srovnání se samizdatovým originálem jsou opraveny pouze překlepy a zjevné gramatické nebo písařské chyby a jedna chyba v rozdělení odstavců.

Aby materiálu snadněji porozuměli i ti, kdož se neúčastnili tehdejšího dění, připojuji několik poznámek:

Celý materiál je samozřejmě polemikou proti všem, kdo tehdy odmítali „politiku", „politizaci Charty" atd., i proti těm, kdo odmítali jakoukoli „organizaci" i organizovanost. Tomu platí četné narážky v tomto smyslu, jakož i jízlivost, s níž se takovýto přístup označuje za „p o l i t i c k ý program retardace Charty". Ze stejného důvodu například v bodě 16 prokládám slovo „h n u t í" – reaguji polemicky na tehdejší nesouhlas některých tehdejších partnerů s tím, že Charta byla ze zahraničí za „hnutí" označována.

„Směrem retardačním", je-li vůbec potřebí to vysvětlovat, jsou samozřejmě míněni tzv. pražští eurokomunisté, proslulý „E–klub". Upozorňuji na zřetelný celkový tón tohoto zveřejňovaného materiálu, který ponechává téměř docela stranou polemiku s tímto směrem a nečiní si iluzí o možnosti přesvědčovat jeho ukázněné stoupence. Vše je zaměřeno k tomu, aby ti druzí viděli záruku jenom sami v sobě a ve své vlastní aktivitě, která může být tím nejpůsobivějším argumentem také pro prostředí eurokomunistické. Retardace „E–klubu", trvání klasické myšlenky z roku 1968, že „hnutí se nesmí straně vymknout z rukou", bere se za samozřejmý fakt politického života. V tomto smyslu zde tento tehdy důvěrný materiál navazuje na můj veřejný útok na prof. Jiřího Hájka, napsaný krátce předtím. O zkušenostech, které mne k tomuto závěru přivedly, nemohu ani dnes otevřeně hovořit.

V bodu 17, 18 a dalších reaguji na tehdejší situaci, situaci března 1978. Jednotlivé aktivity Charty v naznačeném směru datují se do doby pozdější, a to i o celé roky, nemají tedy s tímto materiálem nic společného a nemohou se tudíž cítit kompromitovány jeho zveřejněním. Jestliže se prosadilo zaměření aktivistů Charty na některé otázky zmíněné v tomto mém materiálu, je to možno označit za souvislost nikoli ovšem náhodnou, nicméně jen zcela vnější: Vůbec se totiž neprosadila, a t o n i k d y, ta myšlenka, která je tak důležitá v mém pojetí. Totiž že jakékoli „dokumenty" a „stanoviska" nemají mít význam

samy o sobě, nýbrž že musejí být chápány jako příležitost k diskusím s odborníky v oficiálních institucích.

Bod 19 hovoří o dokumentu Charty o sociální otázce, jejž jsem spolu s několika dalšími inspiroval a připravoval.

Návrhem na rozšíření skupiny odpovědných mluvčích o zástupce socialistů a trockistů samozřejmě sleduji tentýž základní cíl jako v celém materiálu, totiž vymknout Chartu z eurokomunistické antidemokratické a retardující manipulace: kdokoli by tehdy byl plnil tuto funkci, byl by k tomu přispíval.

Bod 25 reaguje na situaci, kdy VONS nebyl ještě veřejně prohlášen, neexistovalo ještě jeho jméno /dohodnuté potom až v posledních dnech dubna 1978/ a iniciativa sama setkávala se se značným odporem – který byl nakonec překonán, avšak za tu cenu, že se deklarovanými představiteli Výboru nestali nejznámější „nezavřítelní" lidé a že také metody jeho práce nebyly právě nejpřiměřenější situaci – což obojí potom usnadnilo policejní zákrok proti němu o rok později.

Bod 27 obsahuje věcně nesprávný a politicky mylný názor o otevřené nelegálnosti a taktické nevhodnosti použití cyklostylů, který jsem pak změnil. Zde ponechávám beze změny – není mým cílem ani zvykem tvrdit, že jsem se nikdy nemýlil, ani předstírat, jakoby bylo všechno od počátku jasné.

*

Toto je důvěrný materiál a nesmí být volně šířen. Nesmí být nahlas předčítán v bytech. Držitelé číslovaných exemplářů původní emise ať seznámí s textem aktivní, zejména koncepční lidi podle vlastního uvážení. Budu vděčen, budou-li aspoň s některými myšlenkami seznamováni především mladí lidé, na něž se obracím v první řadě. Výslovně si přeji, aby tento text byl vrácen stejnou cestou zpět. Pamatujte, že maximální diskrétnost žádám ne tak kvůli své osobě, ale proto, že zde se hovoří o plánech. Plány jsou to, s čím žádná politická nebo podobná skupina nechodí na trh ani v nejsvobodnějším zřízení. Neutajíme-li, co máme v plánu, zajisté to bude zmařeno. – /. . . / Každou připomínku vítám – sdělujte je však především mluvčím Charty 77.

CO S CHARTOU A JAK DÁL

/Manifest „pozitivního přístupu". – Materiál k diskusi/

1. Doba, po kterou trvá CH, je dostatečná k tomu, abychom se zamysleli nad dosavadními metodami práce a pokusili se zhodnotit, zda by se něco nedalo dělat i lépe. Vedle toho jsou tu i jiné důvody k takovému zamyšlení /viz sub 10/. Tímto materiálem takové zamyšlení provokuji: netrvám proto ani na svých jednotlivých, úmyslně vyzývavých formulacích, avšak ani na svých konkrétních návrzích. Vymyslí-li někdo něco lepšího a bude-li se za to angažovat, je účel tohoto materiálu splněn. Trvám jen na tom, že nemá už cenu diskutovat dál s tím a o tom, zdali kdo brzdí či ne, a že je potřebí odpovědět na to pozitivním programem pro Chartu 77, – toť první význam použitého termínu „pozitivismus".
2. Jakékoli zamyšlení nad vlastní prací mělo by být, není-li člověk duševně sterilní, zamyšlením kritickým. Ponechejme jiným jejich zvyk nejprve pronášet hodinové tirády o úspě-

ších, aby pak bylo možno říci pár slov zaobaleně konstatujících neúspěchy. Zaměřuji se vědomě především na kritiku a úspěchy upoutávají mou pozornost potud, pokud naznačují nové možnosti.

3. Celkový úspěch CH je nesporný. Zvedla úroveň opozice, ale i celkovou situaci v zemi na docela novou úroveň. Poměry za existence CH jsou už docela jiné, než pokud CH nebyla, a už nikdy nebudou moci být vráceny zpět. Tento fakt je však zapotřebí chápat především jako pobídku, jako důkaz, že j e m o ž n o něco podnikat, že existují odhodlaní a obětaví lidé, kteří chtějí jít dál. Absurdní je argumentovat úspěchem CH proti těm, kdo by chtěli i víc a dál.
4. Z důvodů, které čtenář pochopí z následujících odstavců, volím pro celkovou bilanci CH přístup „historický". – Zvolíme-li hodnocení CH v detailním pohledu, podle jejího vývoje za jednotlivé měsíce, sotva by někdo mohl nevidět, že jsou tři dost odlišná období: období do smrti prof. Patočky, pak druhé období, kdy CH měla jen jednoho mluvčího, které bylo ukončeno letní diskusí, a konečně třetí období, jež započalo instalací nových mluvčích a trvá dosud. V každém z těchto tří období byly odlišné vztahy mezi CH a režimem, CH a zahraničními partnery i uvnitř CH samé; lišily se i objektivní poměry, za nichž CH působila.
5. První období, kterému musíme říkat Patočkovo nejen z piety, bylo klasickým obdobím CH. Tehdy se rozhodlo o jejím pronikavém úspěchu a nashromáždil se základní kapitál, ze kterého CH žije dosud. Tehdy získala CH největší ohlas v národě i v zahraničí. V národě vyvolala naděje, které nikdy ani nemohla splnit. Toto období je neopakovatelné, a je ovšem diskusní, zda by vůbec opakování tohoto období se vším všudy, tj. i s vyhraněnou konfrontací s režimem, bylo žádoucí. Protože zkoumám především chyby, tvrdím, že i v tomto období došlo k těžkým chybám, které také natrvalo CH předznamenaly. Tyto chyby padají vesměs na vrub organizační neschopnosti, diletantismu a i přímo neodpovědnosti. Neodpovědností nazývám to, že byla i výslovně popírána potřeba promyšleného postupu v těchto praktických záležitostech, a dokonce byla vydávána za jakousi zásadu, pseudofilozofický princip a div ne zásluhu. Hlavní z těchto chyb je, že se „zapomnělo" na Slovensko – cituji tu výrok toho, kdo to tehdy měl zařídit. Píšu o tom tak ostře proto, že tato chyba nejde na vrub politickému programu retardace CH. Je to vina těch, kdo chtějí dál, to je záležitost n a š í neschopnosti – a v pozadí je ta nešťastná idea, že nepotřebujeme žádnou „organizaci"; o této ideji a jejích důsledcích ještě pojednám /viz sub 8, 24, 25/.
6. Druhé období, kdy byl jen jeden mluvčí, je, jak to každý ví, obdobím stagnace. Ani další dokumenty neměly být vydávány, a jestliže přece jen vydávány byly, je to důsledek velkého úsilí a nátlaku těch, kteří se nechtěli zastavit. Tyto skutečnosti jsou v okruhu hlavních aktivistů obecně známy. Jde o příčiny. Podle mne to byla koincidence: ztráta prof. Patočky jako nenahraditelného, koncepčního člověka; vyřazení /. . . / reprezentanta důsledného směru; jediným mluvčím se shodou okolností stal reprezentant směru programově /byť nepřiznaně/ retardačního; tuto poslední skutečnost jsme si ještě plně neuvědomovali, a pokud si ji někdo uvědomoval, nedovolil si otevřeně o tom mluvit, poněvadž bychom mu byli nevěřili a byli bychom ho měli za rozbíječe jednoty – máme totiž pořád ještě stádní návyky. Retardace ve vedení vyvolala první vážnou krizi CH

a první velkou diskusi, která ji chtěla překonat. To je prvek vysoce pozitivní a vidím v něm záruku i do budoucna. Protože ale zkoumám především chyby, a mířím především do vlastních řad, kritizuji vás, jimž určuji tento materiál: Tehdy byl podán velice promyšlený návrh na „vytvoření nové struktury" CH; jméno jeho autora tu neuvádím, poněvadž nemám jeho svolení. Tento návrh jste nepochopili snad hlavně proto, že vám jazykem připomínal Rudé právo, možná také proto, že vás opanovala romantická iluze o tom, že poplyne vše samo, takže nic netřeba „organizovat", a určitě i proto, že jste neprohlédli intriky, které proti tomu návrhu organizoval směr programově retardační. Ne-li už nic jiného, mohla by vést k zamyšlení aspoň ta zajímavá shoda, že proti tehdejšímu základnímu materiálu se tak vehementně stavěli právě ti, kdo od té doby brzdili veškerou aktivitu.

7. Hora, to jest veliká diskuse, porodila dvě myši /ať mi to // jmenováni tehdejší noví mluvčí, pozn. 1983// prominou/. Nesnižuji tím ani je samé, ani jejich práci, které si vysoce vážím. Jde o to, že pouhé doplnění počtu mluvčích bylo samo o sobě hubeným, nedostatečným výsledkem a nemohlo nic rozřešit. Jenom se tím poněkud upravily nejkřiklavější nenormálnosti, takže vlastní řešení se odsunulo. V nových poměrech nevídaného rozmachu práce totiž nemůže stačit sama o sobě pouhá instituce trojice mluvčích jako jediného strukturálního prvku uvnitř CH; tuto skutečnost cítí zejména každý z těch obětavců, na kterých leží obrovská zátěž nepromyšleně, dezorganizovaně prováděné práce; tvrdím také, že opak může hájit jen ten, kdo z obětavosti jiných požívá výsad intelektuála, „uvolněného" pro brain-trust Charty.
8. Bohužel však neexistuje ani tento brain-trust, natož jeho výsledky, a to je největší minus, které máme, tím spíš, že naše jediná šance v zápase s protivníkem s obrovskou, nevyjádřitelnou převahou je v naší vynalézavosti, překvapivosti . . . V tomto, a nikoli jen v dezorganizovanosti práce je náš současný největší nedostatek. Nepopírám skutečnosti každému známé, na první pohled patrné: s instalací nových mluvčích nastalo velké oživení práce. Počet vydaných dokumentů, sdělení a prohlášení vzrostl, vysoko vzrostla i kvalita dokumentů, tj. jejich závažnost. Zmizela neblahá praxe z jara, že se vydávaly dokumenty, ze kterých mohl mít režim jedině radost, poněvadž se vyhnuly konstatování právě těch nejskandálnějších skutečností. V posledním dokumentě, číslo 15, učinila CH i významný pokrok kvalitativní – totiž že přichází s podněty k ú p r a v á m legislativy; tento dokument považuji za snad nejlepší ze všech. Ale kdo chce vidět kriticky, může vidět i druhou stránku věci: že totiž CH přestává být odpůrcům nebezpečná, pro zahraničí zajímavá a pro národ vzrušující. Dokumenty nezajímají tolik jako na počátku, rozhodně jen malé procento signatářů je zná aspoň ve výtahu, o rozšíření mimo okruh signatářů pečuje nanejvýš Rádio Svobodná Evropa a několik nadšenců CH na vlastní pěst. Poněvadž mluvčí ani nemají reálnou možnost dělat něco jiného, vyžívají se zcela ve vydávání dokumentů, sdělení a prohlášení,a časem snad pod tlakem reality a potřeby vidět v práci smysl dojdou k závěru, že smyslem dokumentů je posílat je vládě. Vítězí setrvačnost a z osvěžující bouřky před rokem se pomalu, ale o to jistěji stává pouhý pohyb v kruhu. Je kritická potřeba pozdvihnout celou CH na novou úroveň. Je nanejvýš nutná diskuse, jak dál.
9. Pokoušeje se provokovat diskusi k této otázce, nevracím se jenom k diskusnímu návrhu „Co s Chartou", o němž se zmiňuji /sub 6/. Pokročila doba a okolnosti, pokročila krize

dosavadního způsobu práce CH, musela pokročit také naše reflexe. Usiluji tu o vědecky zdůvodněný projekt. V nejobecnějším navazuji na teoretickou práci J. Tesaře o možnostech překonání totalitních systémů, jak byla přednesena na proslulém loňském Biennale. V této práci nalézám vskutku geniální a bohužel nepochopené podněty. Hlavní myšlenkou této práce je názor, že jedinou, byť zdlouhavou cestou k překonání totalitních systémů a současně jedinou spolehlivou prevencí proti jejich opakování pod třeba jinou ideologickou vinětou je rozvoj společenských aktivit, který se musí stát nezadržitelným, třebaže ovšem totalitní systém každou takovou aktivitu zadržuje, takže po této cestě nelze jít bez konfliktů. Za nejcitlivější místo totalitních režimů se označuje stalinský „systém převodů a pák" a „československý experiment 1968" je ironizován jako emancipační proces „pod vedením" partaje jako hlavního článku totalitního systému. Na tyto obecné úvahy, jichž se tu výslovně dovolávám, poněvadž zasláním do Benátek je Tesař beztak zveřejnil, navazuji v tomto návrhu. Formuluji tu teorii p o z i t i v n í h o p ř í s t u p u a pro snadnější porozumění, o čem je řeč, uvádím několik konkrétních kroků, které navrhuji. V konkrétních krocích zde uváděných nesmí však být spatřován celý obsah myšlenky, ba ani dlouhodobý program. Jde o příklady pro pochopení věci a současně o vytypování jednoduchých kroků, které možno podniknout t e d h n e d a které navrhuji pro pozdvižení práce CH.

10. P o z i t i v n í p ř í s t u p neznamená souhlas s vládou. Poměr k vládě či režimu totiž není považován za skutečnost hodnou toho, abychom se jí definovali. P o z i t i v n í p ř í s t u p znamená odpovídat na represe t v ů r č í m č i n e m. Neboť
    a/ to nás povznáší mravně a dává našemu úsilí nejhlubší zdůvodnění. Tato skutečnost je zřejmá a proto se o ní nemusím dále šířit, třebaže jsem ji zařadil na první místo, tedy jak vidno jí přikládám největší váhu.
    c/ Tento přístup je tou nejlepší pozicí jak vůči vlastnímu národu, tak vůči spojencům v zahraničí. Představíme-li si, jak by asi reagovali /pozorovatelé, pozn. 1983/, kdyby měli zaujímat stanoviska nejen k našemu ustavičnému naříkání, že jsme biti, nýbrž k našim tvůrčím činům, je věc jistě jasná a ani se nemusím o ní šířit.
    b/ Pozitivní přístup je tou sice zdlouhavou, ale nejjistější cestou k překonání totalitního systému. Tato myšlenka je nejhlouběji založena na mnohokrát potvrzené zkušenosti, že státní systémy, které dlouhodobě neuspokojují základní požadavky, pro které společnosti vytvářejí státy, jsou odsouzeny k zániku, který nastává ve chvílích, kdy nově vzniklé instituce jsou schopny tyto potřeby zajišťovat lépe. Tato skutečnost je vlastní příčinou toho, že v moderní době se jakákoli násilná změna dá provádět prakticky jedině guevarovskou cestou. Příčina tohoto jevu moderních dějin, jehož si každý může všimnout, není v tom, že by foukačky byly zvlášť účinné, jsou-li nasazeny proti helikoptérám, nýbrž ve skutečnosti, že i foukačky jsou někdy schopny zajistit to hlavní a podstatné, oč v takových střetnutích jde a co nám zakrývá romantická dekorace: totiž m o ž n o s t p o s t u p n é h o, p l y n u l é h o v y t v á ř e n í n o v ý c h, s a m o o b s l u ž n ý c h „r e v o l u č n í c h" i n s t i t u c í k z a j i š ť o v á n í z á k l a d n í c h p o t ř e b s p o l e č n o s t i, které již není schopna zajišťovat stará diktatura. To je vlastní podstata guevarovské cesty a první příčina jejích úspěchů. Z d e p o c h o p i t e l n ě n e n í ř e č o n á s i l í, z e j m é n a n e o o z b r o j e n é m. Hovoříme o

tom však právě proto, že romantická vnější kulisa je odmyslitelná, není podstatná, zejména je-li diktatura tak neprozřetelná a nepoučitelná, jako naše. Základním, nejdůležitějším předpokladem je nové myšlení a pozitivní přístup.

Kdo miluje svobodu a myslí po staru, bude stále jen naříkat, že se nadané děti nedostanou do škol. Kdo má dost intelektuální odvahy, bude v tom vidět p ř í l e ž i t o s t. Plnění společenské funkce, pro niž byla původně vytvořena škola, musí převzít instituce samoobslužná, která se musí stále zdokonalovat /a nepotřebuje k tomu ani Guevarovy foukačky/, v čemž ji bude vést pokračující sterilita režimních ohlupoven. To je podstata politické funkce p o z i t i v n í h o p ř í s t u p u. Nemám pochopitelně na mysli jen školy. Mluvím o tom, co je jednak zcela srozumitelné, jednak t e ď h n e d aktuální, jednak polskými kolegy ověřené a naprosto reálné. Komu se to zdá příliš náročné, ať se vzdá touhy po svobodě. Povaha věci sama je taková, že jen zcela nové, originální a nesmírně náročné řešení nám dává šanci. Historická situace překonání totalitní diktatury sama je úplně nová a pomoci nám mohou jedině úplně nové cesty. Podle mého je nejperspektivnější ta, kterou jsem naznačil. Neuzavírám se tu jiným úvahám. Tvrdím však, že argumenty o přílišné náročnosti, obtížnosti atd. nejsou přiměřené situaci, protože taková je situace sama.

11. Rozvoj společenských aktivit všeho druhu a p o z i t i v n í p ř í s t u p k problémům společnosti musí být pro nás cílem, Charta jen prostředkem. Rozvoj těchto aktivit je možný v rámci CH, vedle ní a možná i po ní. Poslední eventualitu navrhnu /anebo navrhněte někdo po mně/, jestli jednou CH docela zkostnatí. Tomu je však třeba se bránit, pokud to jen jde. Za ideální považuji kombinaci prvého s druhým.

Skvělým příkladem metody p o z i t i v n í h o p ř í s t u p u mimo rámec CH je Petlice. Jako odpověď na represi režimu vzniklo samoobslužné „nakladatelství", a to se časem stalo největším českým nakladatelstvím v některých ohledech. To je jedinečný fakt, jehož dosah jsme dosud nedokázali docenit. Jeho dalekosáhlý, i „mimokulturní", d ě j i n n ý smysl vyplyne při zvážení toho, co je sub 10. Je to

a/ důkaz, že to i u nás jde,

b/ důkaz, že k takovýmto řešením společnost sama lidi vede /nevzniklo to z teoretické úvahy/.

Jiný příklad z posledních měsíců jsou vznikající časopisy. Tyto aktivity se budou jistě i nadále uskutečňovat především mimo rámec CH, avšak některé z nich jsou i pro ni podnětem. Také další společenské aktivity, které po delší nebo možná i kratší době jistě vzniknou /odbory atd./ se budou jistě realizovat mimo rámec CH. Avšak zde se zabývám CH a předchozí body /sub 9–11/ jsou tu pouze proto, aby byly zřejmé širší souvislosti, z nichž by měla být nazírána i CH. V dalším se budu zabývat konkrétními návrhy pro CH. Musí být však posuzovány z hlediska předchozích tří bodů, to jest z hlediska, z něhož jsou vymyšleny.

12. Je zřejmé, že co do početního vzrůstu CH utrpěli jsme nezdar. Musím to zdůvodňovat? /Poslední příčina je sub 6, předposlední věta./ Teď už je pozdě. Co dál? Myslím, že neúspěch nemusíme konstatovat veřejně. Sami mezi sebou však ano. Závěr: Tato cesta je zablokována, tudy to nejde. Naše aktivita musí především jinou cestou, alespoň pokud nenastane nějaká změna v situaci.

13. Jestli má CH dále existovat a jestli se nemáme stát izolovanou skupinou, nýbrž naopak čelit této neblahé a již počínající tendenci, musíme nalézt nové metody působení mezi lidmi, aniž bychom je vedli k přístupu k CH. Zřejmě se nám nedaří prolomit psychologickou bariéru, kterou postavil režim kolem nás pro ty, kdo nejsou zrovna kamikadzové. Jediné řešení je tu přenesení práce na pole, kde ta bariéra dosud není. Vydávejme dále „politické" dokumenty jménem CH a podepsané. Obraťme se však i k dalším otázkám, které vzrušují naše občany mnohem víc než to, čemu se tradičně říká „politika". /Že jsme to dosud nedokázali, je další podstatná příčina našeho neúspěchu./ Hovořme o tom, co je vzrušuje a d e j m e s i o d n i c h r a d i t, tak aby viděli, že vyjadřujeme jejich starosti, ale také jejich názory, že my a právě jedině my k nim nejsme hluší – a to všechno činme tak, aby za to nebyli postižitelní.
14. Přitom je nutno využít zejména a nejprve existujících /a pro chartistu, který žije našimi dokumenty, skoro neuvěřitelných/ příznaků kritiky, jak se objevují poslední rok hojně dokonce v režimistických odborných časopisech, ba i v jednom deníku /Zemědělské noviny/. Musíme se zbavit vší předpojatosti a vší tendence k absolutizaci toho řešení morálního dilematu a té stupnice hodnot, jak jsou vlastní nám kamikadzům. Odborníci, kteří zůstali na svých místech po ponížení prověrek, nejsou bezectná individua. Jejich cesta je též eticky zdůvodnitelná a nepochybujme o tom, že mnozí se jí dali právě po eticky založené úvaze. Představme si například lesního odborníka, který celý život pracoval pro lesy, jsou pro něj třeba vlastním smyslem života. Třeba přitom celá ta léta v duchu nenáviděl režim, který po celou svou existenci lesy ničil, a třeba ve své činnosti spatřoval vyšší smysl – totiž obranu zděděného před nositeli zkázy. Z jakého důvodu by měl dát přednost věrnosti jakémusi Dubčekovi, který vše zkazil, před dalším plněním svého celoživotního poslání? Příklad je konkrétní. Tento lesník je dnes vyburcován právě ve jménu těch hodnot, v jejichž jménu nešel před devíti lety naší cestou. Současný režim totiž prodlužuje své přežití za cenu tak drastické devastace všeho /konkrétně „zvyšování rentabilnosti lesů"/, že ten člověk je brání, a to v podmínkách pro kritiku, které jsou obecně známy. Jak to, že jsme se mu nedokázali dosud přiblížit a vzít jeho věc za svou? Dávalo by nám to jak nový praktický smysl, tak nové mravní zhodnocení našeho kamikadzového řešení. Příklad s lesy je konkrétní a ne jediný toho druhu. Dále uvedu /sub 17 a dále/ další konkrétní, o nichž vím, že d i s k u s e u ž b ě ž í – běží bez nás, kvůli naší nedostatečnosti. Seznam bude jistě ještě rozsáhlejší. Opět: přesvědčuji o přístupu, ne o příkladech pro něj.
15. Podmínkou pro tento kontakt je změna způsobu přípravy dokumentu, a abychom změnili ten postup, musíme změnit podvědomé představy, které nás vedou. Dosud jsme snad opravdu spatřovali smysl jednotlivých dokumentů v jejich publikování a předání vládě. Poněvadž vláda není a, jak zdůrazňuje, nechce být partnerem, je v tom samém nebezpečí zplanění CH, jejího utopení se v papírech, které sotva kdo čte, tím spíš, že je neumíme šířit.
    Příprava dokumentů se jaksi podvědomě utajovala a na jejich přípravě se podílel velice úzký okruh lidí.
16. To vše, a především naše podvědomé představy o cíli, musíme teď docela obrátit. Heslem pro to by mohlo být: Příprava dokumentu vše – konečný dokument „ničím".

Chci říci, že sestavení dokumentu musí figurovat jako určitý mobilizující cíl, ale že smysl naší práce musí v každém případě být především v přípravě dokumentů samé, ne v jejich konečné podobě. Místo utajení příprav musí se z každého /dokumentu, pozn. 1983/ stát h n u t í v každém tom odborném odvětví /ovšemže provokuji teoretiky, kterým vadí tento termín; toť můj raison d' être/ a musíme umět nalézt způsoby, aby spolupráce s námi, předávání podnětů a expertiz nám, abychom je jako „tisíc statečných" svým jménem zveřejnili, byla pro spolupracující odborníky zcela bez rizika. Příprava dokumentu ať trvá co nejdéle, ale něco /= tzv. „dokumenty", pozn. 1983/ vycházet musí. Snad by se dalo – a to ovšem v c h a r t i s t i c k é m tisku – zveřejňovat něco jakožto diskusní podněty atd.

17. Jako příklad oborů, v nichž by se mohla teď hned uplatnit CH, uvádím četné obory ekologické: vedle lesů obrana půdního fondu před nadměrným zcelováním /Zemědělské noviny/; otázka atomových elektráren /směřuje jak do řad technické inteligence, poněvadž byla rozehnána celá jaderná skupina ve Škodovce, tak i do řad ochránců přírody, poněvadž dovážené sovětské elektrárny zamořují prostředí/; kritika postupu při rekultivacích v severních Čechách a na Ostravsku, drancování dolů. Přístup režimu k ekologické problematice, ale i náš přístup pojmout jako vysloveně etickou otázku: žijeme ve vysokém standardu na úkor příští generace. Vše má i svůj právní aspekt: ochrana prostředí je zakotvena v helsinských dohodách!
18. Obdobná situace je ve zdravotnictví, snad s ještě větší naléhavostí morálního dilematu odborníka v roce 1969 a dnes. Retardační strana v CH stopila výborné podklady pro dokument o zdravotnictví, které byly k dispozici již před 10 měsíci /podobně i podklady pro dokument „spotřebitelský"/. Za tu dobu je krize ve zdravotnictví ještě hlubší. Do odborných lékařských kruhů máme významné kontakty.
19. Zdravotnická problematika je součástí širšího tématu: sociální otázka. Režim vytváří fantastickou dichotomii: připouští mlčky, že Západ je obhájcem „buržoazních svobod", zato Východ prý garantem práv sociálních. Kdekdo nahrává této neuvěřitelné lži, rozhodně například západní propaganda. Jak to, že jsme tak neprozíraví i my? Jak to, že jsme nedovedli dosud poukázat, že situace u nás je úplně opačná? Jedna z příčin je vliv retardační strany, která například zesabotovala dokument č. 7, jehož podklady byly lepší /šly dále/ než konečný text. V naší lhostejnosti k sociální otázce je základní příčina, proč jsme zůstali cizí dělnictvu. Je laciné vymlouvat se na degeneraci dělnictva atd. To možná budeme muset stejně konstatovat, avšak právo na to budeme mít, až odstraníme příčinu, která je v nás.
20. Tuto ohromnou práci /ale i možnosti/ které jsou před námi, nemůžeme vykonat, ba ani žádné z jednotlivých navržených témat nedokážeme novým způsobem zpracovat, nezměníme-li svůj dosavadní nekulturní způsob práce. Ač je dost lidí ochotných pracovat a ještě víc stěžujících si, že „nemají co dělat", jiní klesají pod nemožnou námahou. To je potřeba změnit, a tomu se říká organizace práce, ať to kohokoliv provokuje. Nedovedeme využít nových technických možností, které by z á s a d n ě mohly změnit situaci, třebaže máme i dost nápaditých lidí, ba i návrhy na to. Nedokážeme to proto, že jsme konzervativní – a jsme opět tam, kde končí skoro každý bod.
21. Máme-li být schopni obratu a zkultivování svých pracovních metod, nevyhneme se

vytvoření jisté struktury. Dá se to říct ještě naléhavěji: protože dosavadní stav jednoduše není natrvalo možný, buď toto dokážeme, anebo můžeme zbalit vše. Toto adresuji jako výzvu ke sporu hlavně vám, mladým lidem, k nimž se jinak obracím především. Vaše odmítání j a k ý c h k o l i institucí a struktur je romantická utopie. Trpíte utkvělou představou, že instituce může být jen bolševická, totalitní instituce. Jsou i instituce demokratické, a vyhraje v každém případě ten, ale jenom ten, kdo bude mít lepší instituce. Vždycky to tak bylo. Samozřejmě, že každá instituce vytváří napětí mezi svobodou člověka a svou existencí. Tento problém je však třeba řešit zkvalitňováním institucí, jejich demokratickou kultivací /p o z i t i v n í p ř í s t u p/ nikoli touhou po vymknutí se z nich; snaha vymknout se z institucí, která je nereálná v civilizovaném světě, může vést jedině ke zničení relativně již kultivovaných institucí a k jejich nahrazení institucemi totalitními, což je osud bolševických revolucí, ale také komunistických „avantgard", které je podporovaly. Existuje stepní – a občanské západní pojetí svobody a úsilí o ni. Nežijeme jako stepní koně, nýbrž jako západní lidé. Občan Západu je svobodný ve společnosti, poněvadž zkultivoval její instituce; je do té míry svobodný, do jaké míry to dokázal.

Nebojte se „organizace". Musíme vytvářet prvky nových, nikoli totalitních „institucí". I trojice mluvčích je nutně instituce. Budujme si své, demokratické instituce, a učme se přitom být občany, abychom nebyli bezbranní vůči istitucím, které m u s í m e vytvořit, chceme-li jednou vyhrát. Naše nové demokratické instituce musí postupně vyrůst, provázeny novým sebe–vědomím občana. To je jediná, třebaže velice zdlouhavá cesta ke svobodě. Vše ostatní je utopie.

22. Nová struktura CH – to by mělo znamenat jednak zlepšení i dosavadních chartistických institucí, jednak vytvoření nových.

23. Instituci trojice mluvčích by bylo třeba rozšířit tak, aby se stala jednak více dělná, jednak více demokratická. Je dnes skutečností, že se ve volbě mluvčích realizuje jakýsi zastupitelský princip, totiž, že každý z trojice představuje jeden proud mezi chartisty. Každý ví, že s tímto ohledem se nynější mluvčí již vybírali, a uvažuje-li se o případné abdikaci některého z nich, samozřejmě se předpokládá, že jeho nástupce bude de facto zastupovat tutéž složku za jejíhož reprezentanta byl považován odcházející. Jeden mluvčí je za eurokomunisty, jiný /nahrazeno jméno, pozn. 1983/ zastupuje umělce a spisovatele a třetí /nahrazeno jméno, pozn. 1983/ tu vystupuje za fantastickou kategorii tzv. „nekomunistů". Co to je? Proč přebíráme rozdělení, které nám vtloukla do hlav režimní politika? Odmítám myšlenku, že by vedle jednoho mluvčího komunistů měl být jen jeden mluvčí všech ostatních kromě umělců. Třetí mluvčí /nahrazeno jméno, pozn. 1983/ je křesťan a je-li někdo mluvčím komunistů, je /tento třetí, nahrazeno jméno, pozn. 1983/ mluvčím křesťanů. Kde zůstali například sociální demokraté? A je eurokomunista mluvčím trockistů? Odmítám dále myšlenku a faktický stav, že směr dnes fakticky početně nejslabší je nejvíc preferován na základě starého třídění společnosti, které nám vsugerovala politika režimu. Má-li být zachován stav faktického delegování, tj. výběru mluvčích s uvážením jejich politického zařazení, což je asi nejsprávnější, navrhuji rozšířit počet mluvčích, řekněme na pět, tak, aby byly zastoupeny minimálně ještě dva směry, o nichž jsem se zmínil nahoře. Bylo by to možné kombi-

novat také s hlediskem generačním /mládí musí mít větší hlas, nemá-li vše zesklerotičtět/ a patrně také regionálním. Navazuji na návrh zmíněný sub 6, i s tehdy jmenovanými osobami, byť – jak vidno – můj návrh je skromnější než byl tehdejší.

24. Každý ví, že za jakýchkoli poměrů čistě personálních jeden z mluvčích vždy bude mluvčím strany retardační, anebo alespoň konzervativní. Po Hájkově interview ve chvíli závěrečných debat v Bělehradě není potřebí nic dokazovat. A je to správné, že to tak bude a je v našem společném zájmu, aby také eurokomunistický mluvčí existoval. Je však zřejmé, že v zájmu postupu /rozuměj: pokroku, pozn. 1983/ CH oba zbývající mluvčí potřebují pro svou posilu „nátlakové skupiny", schopné vyjadřovat a pomáhat prosazovat názory značné většiny nynějšího tisíce signatářů. Nevím kolik procent signatářů si přeje, aby Carter zastavil nátlak? Jak je možné, že to také za nás Hájek vyslovil? Sami jsme tomu pomohli, poněvadž nedovedeme své názory a zájmy prosazovat. Paradox: svobodní duchové, odmítající jakoukoli institucionalizaci, zahnali nejméně dvě třetiny signatářů do situace, že jsme zmanipulováni. Recept: demokratická strukturalizace, která by zajistila, že m í n ě n í s i g n a t á ř ů bude ovlivňovat mluvčí. To není možné bez vazeb mezi mluvčími a „lidem": je nás tisíc!

25. Vedle mluvčích je zatím jedinou „institucí" vzniklý, ale zatím ve své výstavbě nedokonalý Výbor pro vězně. Váhání trvající už půl roku je měřítkem naší nejen nerozhodnosti, ale také nedostatků horších. Jak to, že tomu věnujeme tak málo pozornosti, když by mělo jít vůbec o tu nejdůležitější činnost CH?
V dalším koncipování tohoto Výboru mělo by se zřejmě vzít v úvahu, že možná bude potřebí vykonávat nátlak i na mluvčí respektive zejména na ně, aby nedocházelo k preferování politických zájmů či kompromisů mezi nimi na úkor boje za zavřené lidi. Výbor by měl být schopen nejen prakticky pomáhat uvězněným, ale také předkládat mluvčím texty prohlášení a intervencí a naléhat na jejich vydávání jménem CH a s podpisy mluvčích /tj. s maximální autoritativností/. Také však by měl mít možnost jednat v případě váhavosti nebo nejednoty mluvčích samostatně a hned. To znamená, že musí být veřejný a sám též autoritativní. Vzhledem k novým okolnostem, jak jsem je uvedl zvláště sub 14 a v tomto odstavci, jsem změnil také svůj původní názor na složení tohoto Výboru. Podle mého nynějšího mínění nemá mít místa hledisko nějakého reprezentativního zastoupení směrů. Naopak to nejdůležitější hledisko je do značné míry vší politice protichůdné: musí dávat záruku, že nikdy nedají přednost žádné takzvaně velkolepé politické koncepci před zájmem třeba jednoho jediného člověka – vězně. Myslím, že je to zcela v duchu úvodního prohlášení CH a rozhodně v duchu Patočkově. / . . . / /Vypuštěna jedna věta dávající za pravdu jiné osobě v předchozím sporu se mnou. Pozn. 1983/

26. Protože však touto změnou nastanou určité komplikace, a protože jsou současně dány i nové možnosti, o kterých jsme donedávna nevěděli, opravuji své dosavadní stanovisko i v dalším bodě: nejsem nyní už pro to, aby tento výbor vystoupil teď hned. Posečkejme alespoň do konce této diskuse a ustavme pak výbor s ohledem na celkové souvislosti, když už jsme čekali tak dlouho jenom pro svou nerozhodnost.

27. Otázka bulletinu je další, kde je neuspokojivá situace zaviněna nikoli směrem z politického programu retardujícím, nýbrž naším nepochopením. Nechť si každý, kdo oponu-

je potřebě bulletinu, nejprve ověří, jaká je míra informovanosti o naprosto zásadních otázkách kolem CH, a to ovšem ne jen v prostředí několika předních signatářů. Čím víc musíme, a taky budeme, pracovat mezi lidmi, mezi nesignatáři, tím bude tento problém naléhavější. Nemůžeme se obejít bez informačního bulletinu, jako se bez něj neobešli ani Sověti ani Poláci. Abychom jej mohli vydávat, musíme vytvořit další „instituci" – redakci. /Vypuštěna jedna věta obsahující hodnocení práce konkrétní osoby. Pozn. 1983/

Protože by však mohlo vyvolat nejasnosti či rozpaky okamžité vytvoření takové „redakce", navrhuji k úvaze, zda by bulletin neměl být prozatím, pro začátek, vydáván Výborem pro pomoc vězňům a koncipován jako zpravodaj o nich a o pomoci pro ně. Tak začínaly i časopisy sovětské a polské. /Toto je návrh, jímž chci usnadnit první krok, ne nová varianta./

Pokud se týče techniky, nezdá se mi vhodné začít cyklostylem. Nesmíme si brát mnoho zátěže najednou. Cyklostyl je v rozporu i s literou. Jsou konečně nové technické metody, jimiž se můžeme všem literám vymknout a jež jsou technicky progresívnější.

28. Musíme si uvědomit, jak nesmírně důležité je internacionalizovat náš zápas. Je to snad vůbec nejdůležitější ze všeho. Prohráli jsme Slovensko a to by nám mělo vrchovatě stačit pro poučení. To už sotva půjde napravit, pokud jde o starší generaci. Tím víc promyšleného úsilí by měli věnovat zejména mladí chartisté slovenským vrstevníkům a využít k tomu všech možností ke vzájemnému styku, které se nabízejí. Měli bychom si uvědomit, že každá aktivita se několikanásobně zhodnocuje, je-li rozvíjena na Slovensku.

Hlavní směr našeho zájmu však musí být Poláci. Toto je to nejdůležitější, co by se teď mělo dělat a každý by měl vymýšlet, jaké možnosti by měl. Čím originálnější a překvapivější, tím lepší. Navazování kontaktů, kdokoli je má, by měl každý považovat za věc, která rozhodne o osudu CH, o úspěchu či stagnaci. Poláci jsou mnohem dál než my a toto úsilí se vyplatí především nám.

29. Odpovědí na všechny dotazy, s kým vším jít, zdali existuje možnost získat nějaké nové spojence či zda by naopak nebylo lépe s některými se rozejít, by mělo být právě vytyčení p o z i t i v n í h o p r o g r a m u . Sledujme svůj pozitivní program a každý, kdo ho bude sledovat spolu, je součástí tohoto „nového bloku", či jak to kdo chce nazývat. Nedejme si také vnutit historické dělení – jsou falešná, jak je toho důkazem zejména diferenciace bývalých komunistů na jeden proud, který tvoří základnu směru retardačního, a na proud druhý, který například v letní diskusi přinášel tak významné podněty. Bude-li dobrý program, dostaví se masy, pravil český velikán. Korigujme ta slova, protože vynikajících programů bylo v české politice mnoho a problém, proč jsme tam, kde jsme, je také v tom, že se málo myslelo na cesty, jak pro vynikající program národ získat. Myslíme na to málo i my.

/ Jan T e s a ř /

*

POLSKÁ DISKUSE

TANTAL

STŘÍLET ČI NESTŘÍLET?

KONTAKT, Paříž, č. 3–4, červenec–srpen 1982, str. 10–12.
Z ilegálního časopisu BIULETYN DOLNOŚLĄSKI, číslo duben–květen 1982.

Kuroń a Moczulski měli mezi sebou spor, kdo první začal propagovat taktiku okupační stávky s plnou ochranou podnikového majetku, bez pouličních demonstrací a použití síly. Tato taktika měla úspěch v srpnu 1980. Ukázala se však zcela neúčinná v prosinci 1981. Je proto jasné, že nemůže být považována za dogma. V čem tedy spočívají její přednosti a v jakých podmínkách slibuje úspěch? Zhruba řečeno tam, kde protivník, čili vláda, má určité skrupule s použitím síly. Nejčastěji je to ohled na veřejné mínění v zemi. Obava, že konkurující skupina ve straně využije pobouření společnosti pro odsunutí vládnoucí skupiny. Klasickým příkladem toho byl rok 1970. Tehdy dokonce ani vyprovokování pouličních srážek neudrželo Gomulku, přestože použití vojska a zbraní v takovém případě bylo možno daleko snadněji ospravedlnit než potlačení pokojných stávek. Proto v roce 1980 Gierkovo mužstvo dělalo všechno pro to, aby neodešlo ze scény tak, jak na ni přišlo. Mimo to v té souvislosti sehrála značnou úlohu existující již tehdy finanční závislost na Západě.

Během roku 1981 dokázala strana analyzovat dělnickou taktiku a vypracovat si nové metody, zatímco Solidarita v té době odpočívala na vavřínech a v okamžiku ohrožení vystoupila se starou zbraní.

Vedení Solidarity nepočítalo s tím, že vláda použije síly . . . V roce 1980 bylo zachování klidu a vyhnutí se srážkám určitě správné ze strany slabšího soupeře, čili společnosti, když ozbrojený protivník váhal využít své převahy. Avšak totéž heslo „Nedejte se vyprovokovat!" zní po 13. prosinci dosti žalostně. Vláda nečekajíc na nejmenší záminku začala používat síly a šachovala soupeře použitím zbraní. Voláním ke klidu se mohlo dosáhnout nanejvýš úspory obětí. Avšak byly by tyto oběti opravdu zbytečné? První akce ZOMO v Katovicích se vyznačovaly mimořádnou bestialitou. Teprve po zprávách o tom se důl Wujek rozhodl postavit na odpor. V průběhu boje se dělníci zmocnili rukojmí a díky tomu potom získali čestné podmínky kapitulace. Proti nadále stávkujícím dolům Ziemowit a Piast nebylo již použito ozbrojené moci.

Je těžko se vyhnout otázce: Co kdyby bylo více takových Wujků? Co kdyby došlo ke skutečné generální stávce? Je totiž potřebí si uvědomit, že dokonce ve Vratislavi, která byla v přední linii odporu, stávkovaly jenom velké podniky. Například v Poznani nebyly žádné protesty. V pařížské Kultuře se v prvních dnech po puči objevil článek, který shledával jednu z příčin rychlé porážky Solidarity v tom, že celkově scházelo rozhodnosti nasadit život, která byla tak všeobecná v době odboje v letech 1939–1945. Ačkoliv je tato diagnóza

prováděna zdaleka, má v sobě mnoho pravdy. Jaké z toho plynou závěry pro budoucnost? Známá výzva vedení oblasti Malopolsko varuje před jakýmikoli násilnými akcemi a připisuje podobné jednání v minulosti provokacím carské policie. Nepřesnost takového tvrzení lze snadno vyvrátit například poukazem na PPS /Polská socialistická strana, poznámka překladatele/ nebo na ruskou Narodnou voli. /Obě strany skutečně záměrně do své taktiky zahrnovaly použití síly, a to v některých případech i teroristické akce. Poznámka red./ Otázku, zdali má vzniknout bojová organizace, je třeba uvážit podle dané aktuální situace a ne na základě přizpůsobených historických odkazů.

V podnicích podrobených vojenské správě hrozí za jednu vynechanou směnu trest tří let vězení. Tím byla významná část společnosti přeměněna v nevolníky, hnané do práce silou a vydržující svou prací dozorce nad sebou. Znevažování důstojnosti občanů bitím na ulicích a kdekoli při kontaktu s milicí je běžným jevem. A takové pokořování nejenomže dává právo, nýbrž přímo si vyžaduje aktivní obrany, třeba i s nasazením života, poněvadž nelze se nechat beztrestně ponižovat. Jediný podobný příklad je možno nalézt ve vztahu hitlerovské policie k obyvatelstvu dobytých zemí; nic podobného se neobjevovalo ani v jejím vztahu k německým spoluobčanům.

Pro vytvoření bojové organizace mluví následující důvody:

1. Skoncuje to s beztrestností zomovských biřiců a různých tyranizujících konfidentů. V takových otázkách nejsou mnoho platní ideologové. Místo toho jedna exekuce správně rozhlášená náležitě zchladí zápal četných horlivých sluhů WRONu.
2. Pozvedne to morálku širokých vrstev společnosti. Takové jednání je v polské tradici. Kolující fámy o použití zbraní neznámými aktivisty, nezávisle na své pravdivosti či nepravdivosti, jsou výrazem společenské potřeby takových akcí. Naproti tomu pasívní odpor je čímsi novým, je obtížně přijímán a v této době existuje jenom ve velmi ohraničeném rozsahu. Postačí poukázat na velmi skromné výsledky výzvy k zhasínání světel, a to přesto, že tato činnost není spojena s žádným rizikem. Současný stav zkrátka hrozí tím, že celek upadne do marasmu. Naproti tomu bojové akce, třeba i nepočetné, otřesou společností, zbaví ji beznaděje, a tím se právě ony mohou zasloužit o celkové oživení pasívního odporu.

Sovětský pořádek by dnes panoval v Kábulu a v celé zemi, kdyby Afgánci přijali hesla neprotivení se zlu, která hlásali Lev Tolstoj, Gándhí a pastor Luther King. Je potřeba si také uvědomit, že Gándhí měl úspěch proto, že měl za protivníka Angličany, jimž svazovala ruce „falešná buržoazní morálka". Zato my máme co dělat s „novou třídou", s majiteli Lidového Polska, pro které je uchování ministerských křesel nejvyšším a jediným příkazem proletářského uvědomění.

3. Nejdůležitějším je však poslední argument. Stefan Bratkowski píše ve svém dopise, že nynější stav musí, jako každý válečný stav, směřovat k příměří. Jenomže jak se mně zdá, je těžko mluvit o skutečné válce, když jeden mlátí obuškem a druhý jenom potlačuje křik. Vyjednávání s WRONem nejsou pro společnost za daného stavu věcí přijatelná. Teprve až násilí začne být zatlačováno násilím, bude možné mluvit o opravdové válce a představitelé národa budou moci bez ztráty tváře začít vyjednávání třeba i s Jaruzelským.

Nabízí se tu analogie s izraelsko–arabskými válkami. Dokud Izraelci ustavičně vyhrávali, bylo pro Araby psychologicky vyloučené začít vyjednávat. Teprve když v roce 1973 v době války Jom–Kipur se Egypťanům podařilo zaskočit nepřítele, když překročili kanál

a nějaký čas postupovali do hlubin Sinaje, nastal obrat v jejich psychice. Jenom díky tomu mohl Sadat nabídnout ruku k jednání, uskutečnit spektakulární návštěvu v Izraeli, podepsat dohodu v Camp David a nakonec získat všechna ztracená území.

Proti ozbrojeným akcím mluví zřejmě strach před zesílením represí a rovněž nebezpečí, že Jaruzelského propaganda toho využije k podlomení morální podpory, které se těší polský lid v očích Západu. Solidarita bude postavena na stejnou úroveň jako Rudé brigády. Zdá se však, že spíše převáží ztráta prestiže, kterou utrpí celý komunistický blok v důsledku vzniku ozbrojeného odporu také v Evropě. Zprávy o bojových akcích v Polsku budou znamenat, že prosincový puč neznamenal konec, že naopak začalo nové období boje s největší pevností nesvobody na světě.

Síla sovětského systému spočívá na fyzickém násilí a v nemenší míře na psychickém paralyzování zotročeného obyvatelstva. „Svaz nerozborný" – neporušitelný, říkají slova sovětské hymny. Ale Polsko má na to svou odpověď: „Varšava jediná moci tvé se rouhá". A tak to bylo nejenom v roce 1830, k němuž se vztahují ta slova, ale i 1976 a 1980. Rozhodnutí o veřejném vystoupení KOR a požadavek svobodných odborů si vyžadovaly svého času nemenší odvahu než dnes zahájení bojových akcí. Pro Kreml představují strašné nebezpečí nikoli jako vojenské ohrožení, nýbrž hlavně jako další krok na cestě k překonání strachu. Primitivnímu obyvatelstvu SSSR může to říci více než politické úspěchy Solidarity. Poslední výstřely povstalců proti sovětskému impériu utichly na Litvě v letech padesátých. Jestli se dnes po třiceti letech znovu ozvou v Polsku, což to nebude zvěstování nastávajícího soumraku? V Polsku se WRON opírá již jenom o hermeticky uzavřené okruhy jako ZOMO a vojsko, jejichž morálka tímto způsobem také bude narušena. Celý výsledek Jaruzelského puče se může stát problematický, a to je naším hlavním cílem. Pro Kreml to bude ještě jeden argument pro volbu liberálního řešení polské krize, tj. takového řešení, které by pro nás bylo tím nejlepším východiskem. Na druhé straně trvání nynějšího stavu by bylo nejhorší možností, a to je odpověď na otázku uvedenou v titulu.

Solidarita se však může nadále omezovat na prostředky zakotvené ve stanovách. Konečně úkolem odborů nejsou ozbrojené akce. Dokonce je možno bojovníky zbavit členství v nich. Práce a boj za Vlast se však neomezují na činnost odborovou. Činnost po více kolejích v boji za nezávislost je v dějinách věcí známou a vesměs vždycky byla úspěšnější než jednokolejná. Ohrožení, které pro vládu představují revolucionáři, je vždycky nejlepší argument hry v rukách těch, kdo vyjednávají. Za cenu částečných ústupků ze strany vlády mohou slíbit vládě klid. Na druhé straně bez revolučního nátlaku zbývá umírněným činitelům jenom přemlouvání a doufání v dobrou vůli moci.

Článek pojednává pouze o zásadním problému ozbrojených akcí bez bližšího upřesnění jejich zásad, což by nadměrně zvětšilo jeho rozsah. Autor pouze žádá eventuální účastníky diskuse, aby si ušetřili úvahy v tom smyslu, že je třeba vyloučit kladení bomb na veřejná místa a masakry nevinných. Tato záležitost je v Polsku každému dostatečně jasná.

Witold BRZOZA, Stanislaw DOBRY, Jan KOWALSKI, Andrzej MALINOWSKI

PROGRAM BOJE ZA STÁT NÁRODNÍHO DOROZUMĚNÍ

KONTAKT, Paříž, č. 5–6, září–říjen 1982, str. 5–9. Výňatky.

Naše politika, naše činnost: odpor, boj, dialog

. . . Národní dohoda může být jedině výsledkem rozhodnosti lidu, uskutečnění organizovaných aktivit různého druhu a zralého politického myšlení. Nemáme stoprocentní záruku, že naše činnost bude úspěšná. Jisté je však to, že jestli se o ni nepokusíme, nic se nezmění. Polsko zůstane nadále takové, jako je dnes, bez perspektivy.

Prvním základem našeho boje je mravní odmítnutí. To je neobyčejně důležitým předpokladem jednoty a solidarity společnosti. Druhým základem odporu a činnosti musí být mocné organizační struktury v podniku, v bydlišti, ve středisku. Jako odborový svaz musíme zvláštní důraz klást na organizaci na pracovišti. V každém podniku a úřadě musí existovat tajné základní výbory Solidarity. Jejich úkolem dnes je řízení sbírek, pomoc internovaným, vězněným a jejich rodinám, vydávání bulletinů, organizování plakátových a letákových skupin a nakonec, bude-li to třeba, řízení protestních akcí a stávek. Dlouhodobým úkolem je dosáhnout situace, aby správa podniku se musela obracet na podzemní Solidaritu ve všech záležitostech důležitých pro podnik /například jmenování mistrů, rozdělování prémií atd./. Úkolem základních výborů musí také být „dobývání" samospráv, budou-li povoleny, a nových odborů, nebude-li povolena Solidarita.

Místní a oblastní struktury nám musí zabezpečovat byty pro organizační činnost, úkryty pro hledané, místa pro tiskárny, skladiště papíru atd.

Jednou z nejdůležitějších, třebaže nyní nedoceňovaných funkcí je ustavování sebevzdělávacích kroužků všeho druhu. Třebaže se jejich bezprostřední význam může zdát malý, na správném úsudku a znalostech hospodářství, společnosti a politiky záleží stejně tak jako na odvaze a organizaci . . .

Běžná každodenní činnost podnikových a místních ohnisek musí být zcela autonomní, mimo jiné i vzhledem k tomu, že super–centralizované struktury jsou velmi snadno zranitelné. Koordinace oblastními orgány musí se omezit na všeobecné usměrňování činnosti a na takové podniky, jako jsou velké časopisy, rádiostanice /jako například varšavské rádio Solidarita/ a také na organizování stávek a demonstrací. Zejména důležitá je koordinace posledních dvou aktivit. Nebude-li tato koordinace dostatečná, budeme vtaženi do mnoha provokací, jejichž cílem bude dokázat, že Solidarita myslí jenom na stávky, a také vzrůst pocitu totálního osobního ohrožení u lidí ze stranického aparátu, administrativy, vojska a milice. Vznikne též únava obyvatelstva z protestů se stále nejasnějším cílem.

Dovršením této organizační mozaiky bude v dubnu vzniklá prozatimní koordinační komise Solidarity, která bude určovat zásadní politickou linii v měřítku celé země.

Třetím základem musí být vytyčení programu široké mobilizace společnosti pro dosažení státu národního dorozumění. To si však vynucuje určitou změnu v našem pojetí politiky. Je nutné zbavit se pěti mýtů, které ovládly naše politické myšlení a jednání. Jsou to:

1. M ý t u s a v a n t g a r d y . Je možno říci, že od srpna 1980 do 13. prosince jsme vedli politiku avantgardy. Solidarita sama vyhlašovala stávky, sama formulovala požadavky, neudržovala žádné zvláštní kontakty s jinými svazy, procesy probíhající v partaji ji téměř vůbec nezajímaly. Žárlivě jsme si střežili úlohu „lokomotivy" posrpnového vývoje a dávali jsme si pozor, abychom nenavázali kontakt s nikým mimo organizace, které vznikly na téže vlně protestu jako my. To byla nepochybně naše chyba. Dnes musíme přejít – a to ne takticky, nýbrž natrvalo – od aktivit avantgardního druhu k politice hledání spojenců a dohod, třeba dílčích, s jinými organizacemi, respektive s jejich členy. Prohlásili jsme již dříve, že heslo obnovení odborových svobod se může stát společným pro všechny odborové svazy. Dodejme nyní, že pro realizaci toho hesla je třeba se starat o navázání kontaktu se členy těchto svazů na všech úrovních.

Odbory nejsou všechno. Také část řídících kádrů na různých úrovních je zainteresována na skončení válečného stavu. Nezapomínejme ani na členy strany: . . . 70 % členů PSDS se vyslovuje za povolení Solidarity. Těm, kteří budou mít výhrady k těmto navrhovaným krokům, připomínáme, že jedním ze základních nástrojů moci v tomto období válečného stavu je rozdělení společnosti s pomocí falešných informací o Solidaritě, jako je například rozšiřování zfalšovaných černých listin mezi partajními funkcionáři a členy strany. Nebude nadsázkou říci, že jedním z našich hlavních politických úkolů je široká informační práce ve všech vrstvách, včetně třeba komisařů v podnicích. Nemůžeme dopustit, aby o našich cílech a záměrech informovala jenom vláda. Pamatujme, že to, co zde nazýváme politikou spojenectví a informačních kontaktů, se musí stát jedním z hlavních směrů politické činnosti Solidarity. Pouze tento druh činnosti může zabránit procesu „čechizace" naší země.

2. M ý t u s v e l k é h o ú d e r u . Ve většině textů s programovými ambicemi, které se objevují v našich časopisech, jsou jedním z ústředních problémů úvahy o generální stávce. I v našich soukromých rozmluvách se stále vrací motiv „opakování srpna", tedy motiv celostátního stávkového útoku. V jeho důsledku budou osvobozeni intervenovaní a vězněnÍ, moc s námi podepíše novou dohodu anebo jednoduše obnoví činnost Solidarity a válečný stav bude odvolán.

Ale takové myšlení je bohužel na jedné straně projevem nepochopení srpna 1980 stejně jako předchozího října 1956 a prosince 1970, a na druhé straně projevem touhy po stoprocentním receptu na změnu situace – a je především projevem dost prostomyslného chápání politiky.

Současná situace je jinačí. Stranický aparát je nepochybně zkonsolidován ze strachu před Solidaritou a nechuť sousedních zemí k obnovení Svazu je dnes větší, než byla jejich nelibost nad podepsáním gdaňských dohod v srpnu 1980. K tomu je možno ještě dodat, že nálada společnosti je opatrnější než před 13. prosincem. Z uvedených důvodů není dnes možno na koncepci velkého stávkového útoku budovat žádný smysluplný program politické akce. Program založený na takové koncepci musí vést k celkovému zpevnění moci a k odtržení od mnoha potenciálních spojenců, mimo jiné i od církve. Je rovněž pochybné, zda by takový program vedl k dohodě. To neznamená, že myšlenku generální stávky je potřeba úplně odmítnout. Je jenom potřebí dát jí v arzenálu našich politických aktivit odpovídající místo. To znamená místo zbraně užívané zřídka a s plným vědomím důsledků jejího použití v té části Evropy, ve které žijeme.

Je třeba pamatovat, že politika se nezakládá jenom na velkých úderech. Takové její chápání je nebezpečně blízko způsobu myšlení obyvatel dvou znepřátelených vesnic, mlátících se klacky. Máme k dispozici mnoho jiných metod nátlaku na moc, neuchylujme se proto ke stálému vyhrožování naší „atomovou bombou" a pamatujme si také slova historika, který po porážce lednového povstání napsal: „... V této politické hře platila jako argument jenom hrozba povstáním, ale ne fakt povstání."

3. Mýtus ohrožení „vstoupením do systému". Tento mýtus spočívá na obavě, že bezmála každé setkání s mocí musí skončit naší zkázou, zkrátka „sežráním" Solidarity. Dnes po tragédii v dolu Wujek jsou takové nálady ještě víc rozšířeny. Založení aktivit na tomto mýtu musí vést buď k politice zničení komunistické vlády, anebo k politice pasivity. Chceme-li v Polsku reformy, musíme „vejít do systému". Politika se nedělá ve vzduchoprázdnu a samou svou povahou znamená kontaktovat se s jinými institucemi. Nemáli takový kontakt vést ke zničení druhé strany, musí být jednáním, politickým dialogem a kompromisem. Vyznavači tohoto mýtu nechtějí pochopit, že naše „vejití do systému" tento systém mění. Záruku toho, že nebudeme pohlceni, dává nám naše nezávislost a náš program. Obava před vstupem – která není bezdůvodná – musí být považována za důkaz politické nezralosti a snílkovství. Netvrdíme, že podmínky toho vstupu jsou lhostejné; tvrdíme jenom, že nevstoupení je postojem postrádajícím politický realismus.

4. Mýtus prudké změny. Jeho podstatou je očekávání, že nastane chvíle, kdy celá jak společenská tak hospodářská situace Polska se bude rozvíjet směrem pozitivním pro polskou společnost, div že ne bez jejího přičinění. Vliv tohoto mýtu na naši politickou aktivitu je fatální. Představovat si průběh politického procesu jako náhlou a prudkou změnu je naivní. Výsledkem tohoto mýtu je rychlý vzrůst nerealistických požadavků a vzápětí znechucení, jestliže změna nenastává tak rychle, jak jsme očekávali. ... Touha po příliš rychlé změně se může snadno obrátit v porážku. Chceme-li být úspěšní, musíme se naučit bojovat o změny částečné.

5. Mýtus společenské dohody. Je založen, podobně jako mýtus velkého úderu, na zkušenostech srpna 1980. Očekáváme zejména, že dojde – například v důsledku generální stávky – k jednání a podpisu nové dohody, která ukončí válečný stav. Jinými slovy: uvažujeme-li o dohodě, chápeme ji staticky, jako opakování procedury známé už ze zkušenosti. Ale ve skutečnosti způsob dohody může být úplně odlišný od postupu, jak k ní došlo v srpnu 1980. Elita moci je rozdělena. Boj o nástupnictví po Brežněvovi v SSSR trvá. Skupina Jaruzelského pravděpodobně nemůže, dokonce i kdyby chtěla, podepsat nové dohody, podobné gdaňským. Naši sousedé jsou naprosto nepřátelští možnosti jakékoliv společenské dohody s nějakou nezávislou reprezentací. Krize u nich se také prohlubuje a oni se obávají, že jejich obyvatelstvo by také mohlo žádat tytéž formy řešení konfliktů. Jestli budeme tedy usilovat o dohodu, můžeme se setkat s procesem dohadování se – a ne s jedním určitým momentem dohody; s vysíláním vzájemných signálů – a ne s vyjednáváním; s postupem vpřed i ustupováním, s provokacemi, majícími za cíl podlomit naši vůli k dorozumění a postrašit naší neústupností ty skupiny v mocenském aparátě, které jsou zainteresovány na dorozumění s námi.

Morální odmítnutí, odmítnutí akceptovat současnou situaci. Organizace. Odmítnutí politických mýtů, zreálnění naší politiky. Odpor a boj. Vytváření spojenectví, hledání

částečných dohod. Program státu národní dohody.

Máme vyhlídky? Zkušenost srpna 1980, rozsah společenského odporu a celková společenská a hospodářská situace ukazují, že vyhlídky, třeba nevelké, přece existují.

Ve Varšavě v květnu 1982.

Jan LITYŃSKI

ÚVAHY O PERSPEKTIVÁCH

KONTAKT, Paříž, č. 5–6, září–říjen 1982, str. 10–14. Výňatky.

Ničivá síla normalizace

Každá exploze svobody v sovětském táboře do srpna 1980 končila porážkou. Síla sovětských vojsk vždycky převážila – ať už jako potenciální hrozba intervence, anebo jako rozhodující činitel v ozbrojeném konfliktu. Potom nastupovala normalizace. Tento proces, charakteristický pro komunistické režimy, je mnohem hroznější než sám vojenský úder. Tíhu normalizace pocítili partyzáni na Litvě a Ukrajině, kteří bránili právo mít svou vlast, stejně jako bývalí vojáci Armiji Krajowej, tvořící lesní oddíly, stejně jako maďarští povstalci. Ozbrojený odpor se stává beznadějný nejenom proto, že síly nepřítele jsou daleko větší, ale také pro ztrátu podpory mezi obyvatelstvem propadlým rezignaci. Podobný osud potkával každou činnost konspirativní. . . .

Síla komunistických režimů spočívá v jejich umění zaměnit okupaci za systém, který má všechny rysy normálnosti. Pracují všechny mírové instituce, ale násilí pomalu a systematicky proniká celou společností a stává se součástí jejích vlastních funkcí a nikoli vnějším činitelem. Lidé jsou poutáni se systémem různými nitkami – zájmů, zvyků, výhod, bezpečnosti. Silný úder při uchvácení vlády se vždy spojoval s umnými ideologickými injekcemi. Za tanky šly komunistické návrhy a hesla o osvobození z útlaku, boji za pokrok, atraktivní pro některé skupiny svou dělnickou frazeologií. Obratnost ideologické manipulace se stupňovala, čím víc sláblo původní ostré odmítání kolaborace. Stále širší kruhy zachvacovala spolupráce s vnucenou mocí. . . . Když moc pronikne celým společenským životem a zdá se, že je nezničitelná – přinejmenším na dobu normálního lidského života – odsunuje se ideologie do pozadí, ale zůstává ve vzláště vytvořeném jazyce. To je další etapa normalizace, kdy se lidem odebírá normální způsob dorozumění ve veřejné činnosti. Slova jsou nahrazena blekotáním.

Tento samozřejmě zkratkovitě popsaný průběh normalizace zachycuje vývoj, za nímž jsou vězení a teror stalinského období, kadárizace čili obnova systému v Maďarsku po krvavém masakru 1956, tichý teror v Československu po intervenci v roce 1968, prohrané naděje Polska po říjnu 1956. V každém tomto případě systém použil vyzkoušených metod, přizpůsobil je místním podmínkám a dosáhl svého cíle.

Počátek konce

Poslední léta však ukázala nové rysy v tomto zdánlivě dokonalém mechanismu. Krize se vyjevila především v Polsku, ale zahrnula celý tábor. Počínaje událostmi v Československu,

zakončenými intervencí, přes disidentské hnutí v samotném Sovětském svazu . . . Sovětská ideologická injekce má stále menší účinnost. Příznakem slabosti byl Afganistan. Afgánský národ nepřijal scénář praktikovaný předtím v tolika zemích a povstal na obranu nezávislosti. Odpor partyzánů způsobil, že najednou se stala problematická nejen síla ideologie, nýbrž i ozbrojená moc systému. Polský srpen 1980 byl dalším mezníkem v tomto procesu. Odhalil rozhodně protidělnický charakter moci a její úplné odcizení celé společnosti, kterou stávky v létě 1980 probudily z hluboké letargie. Právě v Polsku byly definitivně zkompromitovány základní výrazy blábolu. Socialismus, mír, pokrok, spravedlnost – všechno se ukázalo jenom zástěrkou, kryjící násilí. Poláci začali mluvit normálním polským jazykem, navázali na nejprostší evangelické hodnoty, vytvářejíce Solidaritu, ve které je místo pro víru v Boha a úctu k člověku.

Může to znamenat počátek konce celého systému. Avšak ani tento optimistický výklad neopravňuje k tvrzení, že komunismus je papírový tygr. Má ještě dost rezerv, aby bránil své panství, a padající moloch mohl by rozmačkat náš národ. . . .

Cíle a perspektivy hnutí odporu

. . . Tak poprvé v dějinách poválečného Polska se vytvořila možnost, aby násilí nedosáhlo svého cíle. Tyto možnosti vytváří postoj celé společnosti. Avšak tvořící se hnutí odporu stojí před mnoha nebezpečími. Jedním z nich je rozčarování z dosavadních metod činnosti. Nedostatek zjevných změn v situaci plodí pokusy přizpůsobit se metodám protivníka. A to může vést k desperátským činům, k přesvědčení, že nejúčinnější zbraní je terorismus. Sáhnout k teroristickým metodám bylo by zhoubné. Vedlo by ke krvavým akcím odvety a zmařilo by poslední zbytky vyhlídek na mírové odstranění válečného stavu a na skutečné dorozumění, k němuž musíme přese všechno směřovat, poněvadž se chceme vyhnout vyhlazování národa. Morální ztráty způsobené terorismem byly by neodvratné, dokonce i v tom případě, kdyby nevyvolal řetěz událostí vedoucích k národní tragédii. Byla by zničena myšlenka, tvořící základ dosavadní činnnosti. Současně by nevyhnutelně nastal rozkol společenské jednoty, mnoho lidí by se odvrátilo od hnutí odporu. Společenská jednota je dnes jedinou zárukou před normalizací. Ztráta pocitu sounáležitosti, který dnes spojuje ohromnou část Poláků nezávisle na stupni jejich angažovanosti, by znamenala vítězství původců válečného stavu.

Proto je potřeba vypracovat jak jen nejrychleji možno takové formy činnosti, které vytvoří pocit, že se přibližujeme k cíli. Připomeňme tu slova Maurycy Mochnackého, který v analýze dějin „Povstání polského národa" z roku 1830 napsal: „Vždy na počátku všeobecné nadšení, zachvacující všechno v národě a všechno s sebou strhující; nezlomné a ničím nepřemožitelné . . . Umdlévání a upadání ducha, když by se měl nejvíce povznést. . . ." Nebezpečí je reálné. S plynoucím časem může hnutí odporu ztratit svou dynamiku, normální životní potřeby nabydou převahu, společné akce budou zahrnovat stále menší počet lidí a stále více jich začne mluvit o beznadějnosti jakéhokoliv počínání. Již dnes někteří pozorovatelé a účastníci událostí upozorňují na určité zlhostejnění a vzrůst pocitu rezignace, mluví o opakujících se otázkách „co a jak dál? ", otázkách tak charakteristických pro všechny konspirativní skupiny, když se příliš prodlužuje vyčkávání a příprava na akce. Nebezpečí se skrývá také v pocitu, který vyplývá z toho, že dosavadní aktivity, třebaže potřebné a někdy

velmi efektivní, nejenom nevedou k vítězství, ale ani nemění zásadním způsobem každodenní život. Masové projevy mínění společnosti , vytyčování symbolů odporu jsou zjevně nutné jako jakýsi druh národního svátku, bez něhož se ztrácí pocit společenství. Ale musí být právě tím, manifestací každodenní sounáležitosti a jakýmsi souhrnem méně efektivních a obtížných aktivit. Cíl je pro všechny jasný. Je to vybojování práva mít nezávislé a samosprávné organizace, čili rozhodovat o vlastním osudu. Cesta k tomu cíli je odstranění následků válečného stavu. Nemůže to však znamenat prostý návrat k situaci před 13. prosincem. Perspektivy musí jít dále, ve směru demokratických forem vládnutí v Polsku. Není také možno zaměňovat perspektivy s bezprostředními cíli. Ti, kteří tvrdí, že jedním úderem je možno úplně obrátit situaci, vytvářejí klamnou naději. Kompromis je nutností. Mýlí se však ti, kteří ho chtějí dosáhnout rychle, cestou kabinetních rozhodnutí, která by pomíjela požadavky společenského hnutí a tudíž by jím stejně nebyla akceptována. Vyjednávání a tedy i kompromis musí být vynuceny celospolečenskými akcemi. Moc se umoudří nikoli v důsledku rozumu nebo dobré vůle, nýbrž jenom díky dlouhodobému a uvědomělému odporu.

Formy činnosti: závěry ze zkušeností a návrhy

Prodlužování sporů o formy činnosti a metody boje hnutí odporu poněkud znepokojuje, neboť tyto spory by se mohly stát cílem samy o sobě. Tyto úvahy jsou psány s jistým odstupem, který je vynucen pobytem v internačním táboře, nečiní a nemohou si činit nárok rozhodnout tyto spory, ale zato chtějí být takovým hlasem v diskusi, který naléhá na její uspíšení. Zdá se, že účastníci sporů se točí kolem alternativy: konspirace – nebo masové hnutí odporu. Tato alternativa je špatně vymezena, stejně jako jiná, o které se diskutuje: centralizace – anebo hnutí masových iniciativ.

Je přirozené, že konspirativních aktivit se může účastnit pouze část společnosti. Jsou rizikové, vyžadují, aby se jim věnovalo mnoho času, a to si nemůže každý dovolit s ohledem na rodinu, nutnost vydělávat, anebo zkrátka z obavy před pronásledováním. Konspirace musí se však opírat o masové hnutí, které nevyžaduje žádného hrdinství, nýbrž jen minimum občanské odvahy a obyčejné čestnosti. Formy tohoto hnutí jsou už jasné: nosit odznak Solidarity, procházky v době televizních zpráv anebo zapalování svíček v oknech a zhasínání světel. Nemůže to být jediná forma činnosti. Musí existovat nějaká centrála, zabezpečující stálý přísun informací, letáků a časopisů. Tato centrála nemůže pracovat bez konspirativní sítě. Jenom ona může zabezpečit náležitou kolportáž tisku a organizaci společných akcí spolu se všeobecnými stávkami. Avšak bez širokého a aktivního podílu podniků a tedy bez odborového svazu Solidarita by každá, i ta nejlépe organizovaná konspirativní činnost . . . byla slabá, bezbranná a odkázaná na postupné uhasínání v důsledku policejních represí. Konspirativní aktivisté nemohou, nanejvýš s několika málo výjimkami, být odtrženi od podniků. Musí slyšet mínění lidu a rozumět mu. Jinak se jednoho dne stane to, že vůdcové Svazu vyzvou k nějaké akci a nesetkají se s odezvou. Takovou nevypočitatelnou chybou by se mohlo stát například předčasné vyhlášení generální stávky. A nutno pamatovat, že konspirátoři mají tendenci k předčasným akcím – vyplývá to z jejich situace. Proto základem musí být práce v podnicích, opřená o dosavadní struktury Solidarity a tedy organizovaná především lidmi, kteří dostali důvěru ve volbách. Stejně tak v čele hnutí odporu musí stát

vedení Svazu. Autorita Bujaka, Frasyniuka, Janasa, Lisa, Romaszewského či Marczaka dává možnost, aby lidé měli důvěru v ústřední rozhodování. Proto ústředí nemůže být anonymní. Současně vůdci hnutí nesou ohromné osobní riziko, a to jak mnohaletého vězení, tak i odpovědnosti za případné chyby. Stávají se symbolickými postavami, jejichž existence ztělesňuje perspektivy a povzbuzuje naděje. Je jasné, že správný výkon jejich práce může být zabezpečen pouze organizovanou sítí pěšáků, vybudovanou podle všech pravidel konspirace. Taková síť je nutná třeba už jen pro získávání informací o náladách a reakcích na opatření vlády a na aktivity hnutí odporu. O nutnosti existence takové organizace svědčí zákonitě se v různých částech země objevující informace o výborné struktuře a fungování hnutí v jiných oblastech. Ve Varšavě se mluví o Vratislavi a Krakově, v Gdaňsku zase o Varšavě atd. Ve skutečnosti se zdá, že v základních průmyslových oblastech, s výjimkou snad Slezska, je situace dosti podobná – což neznamená, že stejná.

Dalším důležitým prvkem musí být ilegální časopis s oficiálním statutem, tj. orgán vedení odporu. To samozřejmě neznamená, že jiné časopisy jsou zbytečné. Je zřejmé, že každá tisková iniciativa obohacuje a posiluje výběr. Další časopisy musí tvořit informační zázemí a současně diskusní platformu. Základním problémem zůstává činnost v podnicích. Kolportáž časopisů a pořádání sbírek se dost rychle může stát pro nejaktivnější a nejrozhodnější lidi málo atraktivní. Budou se cítit rozčarováni, neboť jsou odhodláni k odvážnějším a významnějším činům. Přeruší spojení, dokonce možná začnou odrazovat zbylé a budou je kritizovat za nedostatek odvahy a pocit bezradnosti. Jednání aktivnějších naopak bude většinou považováno za netrpělivé a uspěchané, stanou se v očích kolegů jakýmisi fantasty. Vzniknou také napětí ve vztazích k vůdcům hnutí, pracovníci konspirativních sítí budou od nich požadovat jasné direktivy a vynucovat si akce často nepřipravené. Hnutí odporu se stane doménou jenom skupin nadšenců a ztratí svou dynamiku a svou univerzálnost. Nastoupí polarizace postojů a současně s ní vydělení konspirace za hranice „normálního života". Začne se normalizace. Přesně s takovým vývojem situace počítá vláda, když vtlouká lidem do hlav pověsti o fanaticích, šílencích a nezralé mládeži. Klíčem k úspěchu zůstávají podniky a postoj dělníků. Problém je neobyčejně těžký, neboť nikdo nezná recept na činnost prováděnou bez jasných časových perspektiv. Nepochybně musí mít charakter odborový, musí být v nových podmínkách pokračováním činnosti z doby před vyhlášením válečného stavu. Základem je tu proto obrana zájmů pracujících. Ředitelé a především komisaři si musejí vyzkoušet a na vlastních chybách si uvědomit, že nemají proti sobě masu bez vůle, že bez reálného souhlasu skutečných představitelů osazenstva se v podniku nedá zařídit žádná vážnější záležitost, že souhlasu vyžaduje stejně tak rozdělování prémií, přemístění pracovníka či počet přesčasů, jako jmenování nového vedoucího nebo obrana poškozených. Zvláště ostře je třeba bojovat o podmínky práce, někdy může být zbraní přesné dodržování předpisů. Obratná odborová činnost dokáže minimalizovat význam kolaborantských sociálních komisí a zabránit vzniku jiných dovolených odborů místo Solidarity.

Existence Solidarity závisí na stupni vzájemné důvěry a pocitu sounáležitosti. Ten bude tím větší, čím silnější budou svazky spojující lidi nejenom v práci, ale také mimo ni. Tyto svazky musejí vytvářet aktivisté Solidarity tím, že budou organizovat přátelská setkání různého typu a různého složení, která se budou měnit v neformální diskuse, výměnu

zkušeností s lidmi z jiných podniků, až nakonec ve školení. Činnost toho typu může balancovat na pomezí plné legálnosti a bude pro účastníky představovat jenom minimální ohrožení. Vytváření různorodých svazků mezi lidmi je skutečným lékem proti snaze systému, aby člověk byl ponechán sám proti moci, bezbranný vůči násilí a propagandě. Jinou formou vzájemných kontaktů se mohou stát se souhlasem duchovních církevní shromáždění. Již dnes plní důležitou úlohu plynoucí z ohromného významu církve a její úlohy obránce základních hodnot.

Je třeba usilovat o podobné formy svazků v bydlištích. Bude to nejsnadnější tam, kde jsou podniková sídliště a kde tedy pracovní kontakty se budou automaticky přenášet na spolupráci a vzájemnou pomoc bydlících také v jiných sídlištích a domech. Lidé nesmí být ve svých bydlištích odkázáni na samotu před televizorem, který je v totalitním systému obzvlášť strašným nepřítelem lidské sounáležitosti. I zde znovu se kolektivní pocit obyvatel sídliště může stát skutečnou zbraní v boji s různými vládními sídlištními výbory, jinak řečeno může se stát krokem ve směru budování skutečné územní samosprávy.

Tak se hnutí odporu stane prakticky nepřemožitelné. Namísto rozdrobených a izolovaných skupin a jednotlivců, tak charakteristických pro totalitní systémy, budeme mít společnost vědomou si svých tužeb . . .

Čas zkoušky

Prosincovou porážku může národ změnit ve své vítězství. Možná že tím, že jsme získali příliš lehko právo na existenci Solidarity, nedokázali jsme se vyvarovat chyb. Omámeni svobodným slovem zapomněli jsme na mocného nepřítele. Solidarita trpěla jalovými spory, bylo příliš mnoho hádek a vzájemných výčitek. Demokratické formy nám často zastiňovaly obsah. Bylo příliš mnoho hesel bez odezvy, příliš málo samostatných aktivit. Čekalo se, že rozhodnutí se budou tvořit cestou jednání a přímého nátlaku na ústřední moc. To posilovalo netrpělivost. Zapomínalo se na základní úkol – vytváření společenství.

Ale přesto to byla doba velikých úspěchů. Získali jsme vlastní tvář, shodili jsme ze sebe masky, které nám nasadili, začali jsme mluvit polsky. Sjezd Solidarity byl zakončen schválením programu Polské samosprávné republiky, jejíž základy musíme dnes vytvářet v neporovnatelně těžších podmínkách. Čas válečného stavu je časem, který nám byl dán. Odpadnou ti, kteří v Solidaritě viděli především čistě osobní příležitost a nikoli uskutečnění základních hodnot. Ti se zaleknou, neboť nyní je čas zkoušky. Společnost si ověří svou vůli vybudovat Republiku. Způsob vedení boje, vytrvalost v něm, budou současně rýsovat tvář budoucího Polska.

Tadeusz KARBOWSKI

POLITIKA

KONTAKT, Paříž, č. 5–6, září–říjen 1982, str. 27.
Přetisk z nezávislého časopisu OPORNIK, Varšava, č. 17 ze 14. června 1982

Náměstek předsedy vlády Rakowski stále mluví o „národním dorozumění", „společenské dohodě" atd. jakoby přitom zapomínal, že k dohodě jsou potřebné dvě strany. Jistě může shromáždění zvané Sejm nadekretovat „dorozumění", ale jaksi není jasné, kdo s kým se tu dorozumívá a o čem.

Po válce se v Polsku vytvořila následující situace: společnosti byla silou a podvodem, pomocí zfalšovaných voleb a teroru vnucena komunistická moc. Měla-li tato moc ještě ve čtyřicátých letech podporu dezorientované menšiny, rok od roku ztrácí jakékoli společenské zázemí. Členové a kandidáti PSDS tvoří 6 % společnosti – šlechta před dělením Polska okolo 10 %. Zbytek společnosti se stále více organizuje proti této moci, proti jejímu zacházení se státem i s lidmi. A přitom se musí počítat, že ohromná část členů strany jsou „mrtvé duše".

Vznik Solidarity /kolem 30 % společnosti/ představuje v našem životě přelom v měřítku, jaké dějiny nepoznaly. Kolem odborů se seskupilo velké společenské hnutí. Není to strana. Je to společnost, zorganizovaná proti moci. Není to opozice v obvyklém významu toho slova. . . . Nešlo tu o politické programy, ani o moc. Šlo o pocit svobody, o lidskou důstojnost, právo a pravdu. Moc, odtržená od společnosti, odmítaná, nepředstavuje už nikoho mimo sebe a „zájmů socialistického tábora". Jsou to velmi drahé zájmy.

Obvyklé dorozumění s mocí se ukázalo jako nemožné. Dnes už víme, že program samosprávné organizace společnosti nestačí. Musíme zformulovat také politický program /nebo programy/. Je nutné, aby se naše hnutí rozvrstvilo. Musí se v něm vyhranit sféra odborová a sféra čistě politická. Je potřeba, aby vláda měla proti sobě druhou stranu. Bohužel je nedostatkem našeho hnutí, že máme sice významný kádr veřejných pracovníků, ale nedostává se nám politiků. Vyhlášení válečného stavu přeneslo boj z pole společensko–hospodářského na pole politické. Zde se vláda cítí silnější. Musíme přijmout toto pole? Zdá se, že nemáme jiného východiska. To však znamená dlouhodobý, na léta vypočítaný konflikt. S tím je potřebí počítat a v souvislosti s tím v našem zápase navzájem odlišit dva druhy činnosti: Aktivity okamžité a aktivity dlouhodobé, které nelze realizovat již nyní.

Mezi aktivitami okamžitého charakteru dostává se do popředí zápas o povolení odborů a obnovení dělnických samospráv. V této oblasti máme již určité zkušenosti, kádry aktivistů a vypracované metody činnosti. Avšak po obnovení činnosti odborů by určitá skupina aktivistů nejspíš musela zůstat v podzemí. Tato skupina na sebe automaticky vezme novou funkci – stane se zárodkem neexistujícího kádru politického. Mezi jeho úkoly bude patřit vypracování alternativního politického programu pro naši zemi. Ten musí vzniknout v zemi. Zkušenost ukazuje, že takový program nemůže vzniknout v emigraci – emigrace dříve či později ztrácí možnost chápat realitu života v zemi, a bez takového pochopení je každý politický program pouze teoretickým výtvorem. /Mimochodem řečeno, emigrace má za úkol velmi důležité funkce – mimo jiné vytvořit zázemí pro lidi bojující doma./

Je těžko představitelné, že by si politický život rodící se v konspiraci, zachoval ideovou jednotu. Určitě vznikne několik stran, vystupujících z různých světonázorových pozic. To však neznamená, že tyto strany nemohou vypracovat společnou platformu a koordinovat svá úsilí. Bez takovéto koordinace by došlo k hlubokému a trvalému rozdělení, což by v boji s rozhodným a bezohledným nepřítelem ochromilo každou možnost politického manévru. Taková platforma již existuje – je to program Polského sdružení za nezávislost /PPN/, vzniklý v květnu 1976.

Dawid WARSZAWSKI

KONEC ZAČÁTKU

KONTAKT, Paříž, č. 8, prosinec 1982, str. 6–7. Výňatky.

Po posledních opatřeních moci, dovršených postavením Solidarity mimo zákon a po odpovědi společnosti na tyto kroky – stávce v gdaňské loděnici a pouličních bojích v Gdaňsku, Vratislavi a Krakově ... – nemůže už nikdo pochybovat, že kompromisní politické řešení polské krize je nemožné. Potvrzují se analýzy ještě před několika měsíci považované za projev krajního pesimismu: není s kým a o co vyjednávat, junta necouvne ani o krok, poněvadž má v zádech propast, a společnost také ne – poněvadž je u zdi. Junta v obraně svých privilegií je připravena zabíjet, a lidé naproti tomu v boji s juntou jsou připraveni umírat. Obětí bude tedy stále více. Jenom politické chyby vedení Svazu jsou příčinou toho, že pravdivý obraz situace vychází najevo teprve dnes. Svaz vynakládá po deset měsíců spoustu energie na uklidňování společnosti, na přesvědčování osazenstev, aby se zdržovala od stávek a manifestací. Dnes je však všem jasné, že politické kalkulace, o které se tato strategie opírala, byly chybné. Manifestace a stávky se stejně uskutečnily přes naléhavá doporučení Prozatimní koordinační komise zdržet se všech akcí, nevyhlášených vedením Svazu. Bezohledný ekonomický a politický teror junty, zarážející beztrestnost katů ZOMO, nedosažitelnost politického řešení – to všechno zradikalizovalo náladu společnosti. Perspektiva odborového boje, ba dokonce ani perspektiva pouze politického boje už nestačí: na smrt se nechodí pro obranu práva na stávku nebo přístupu k masovým sdělovacím prostředkům. Boj probíhá o přetrvání organizované polské společnosti a vznik nezávislého polského státu. Tato situace vyžaduje od vůdců Svazu nepoměrně větší odpovědnost než tu, s jejímž přijetím souhlasili, když souhlasili se svou volbou do nejvyššího vedení Solidarity, a než tu dodatečnou, která na ně spadla 13. prosince, když jako nemnozí unikli zatčení. Jejich morální skrupule vzbuzují úctu: vždyť formálně mají pouze mandát odborových vůdců s omezenými pravomocemi, a ne – použijme už konečně těch slov – vůdců národa válčícího s cizí mocí. Avšak tato odpovědnost přece spočívá na jejich ramenou a nemají právo před ní uhnout. Vždyť ramena, jak praví přísloví, jsou od Boha – a tíha na nich též.

Společnost čeká na dlouhodobý program celospolečenského nekompromisního občanského boje s režimem. Cílem toho boje nemá být donucení režimu k rozhovorům, nýbrž

k odchodu – neboť s nimi kompromis možný není. Definitivně se boj skončí teprve tehdy, až společensko–ekonomický systém bude změněn tak, aby nikdy nebyl možný návrat k diktatuře jedné strany. Jestli to znamená změnu společenského řádu – nuže, je to tak, chceme změnit ten řád, svrhnout ho, bude-li třeba, a jako svobodní lidé máme na to právo. Zmíněný program musí obsahovat alternativní řešení pro případ zesílení teroru nebo cizí agrese; v perspektivách našeho boje jsou bohužel tyto možnosti naprosto reálné. Cena kterou bychom museli zaplatit, může být vysoká, neobyčejně vysoká. Ale musíme si uvědomit, že alternativou není něco podobného současnému pokořujícímu, ale snesitelnému stavu, nýbrž systematická ekonomická, politická a mravní degradace společnosti, až do bodu, z kterého není návratu. Prozatímní koordinační komise musí vypracovat a co nejrychleji rozšířit takovýto program. Zda bude realizován, záleží jenom na nás, na společnosti. Stačí, aby příslušně početná část společnosti rozhodla, že cenu, jakou by bylo třeba zaplatit, považuje za vysokou, a program zůstane na papíře se všemi důsledky z toho vyplývajícími. Totéž se týká opačného rozhodnutí. To je naše společná odpovědnost za Polsko. A kdyby Prozatímní komise tento program nevypracovala – udělají to jiní. A společnost, jestliže se rozhodne bojovat, bude bojovat i bez programu, jenomže s neporovnatelně většími ztrátami. Nejprostší prognóza dovoluje připustit, že lidé budou chtít pomstít své zabité, mučené, vězněné a pokořované – nezávisle na jakýchkoli tragických důsledcích. A právě takové nejprostší prognózy se zatím splňovaly. Naštěstí nejenom my děláme chyby. Silou režimu byl zjevný cynismus ve vztahu ke společnosti, stejně jako vskutku monolitická jednota celého stranicko–státně–vojenského aparátu. Ale právě ta situace se začíná měnit. Obludná propagandistická kampaň jíž chce režim sám sebe přesvědčit, že společnost akceptuje nová ustanovení o odborech . . . svědčí o tom, že junta dokáže stále tíž snášet nezfalšovaný obraz skutečnosti. . . . Neklamme se, to ještě není počátek konce. Ještě dlouho na něj budeme muset čekat. Ale určitě je to konec počátku. Neuskuteční-li se pochybnosti a iluze, vyjevily se skutečné postoje a skutečný poměr sil. V prvním kole byla iniciativa na straně nepřítele. Je čas převzít ji.

KRITICKÉ OHLASY

KRITIKA TESAŘOVA „ÚVODU KE KURSU VŠEOBECNÝCH DĚJIN"

... Cituji dvě pasáže z „Úvodu" k historickému kursu:

„. . . nynější komunističtí propagandisté . . . malují si ideového odpůrce podle svých potřeb, potom ho zesměšňují a polemizují s názory, které mu oni sami podsunuli." /Dialogy VI–1, str. F 6/

„Z hlediska moderní historické vědy je nepřijatelný ještě jeden aspekt oné Engelsovy formulace: EPOCHA. V dané souvislosti ho Engels používá v tom smyslu, který každý zná z učebnice jako „společenský řád", případně „formace". Nejde o to, zda použít slova toho či onoho, ani pouze o to, že historik nemůže vystačit s těmi pěti „řády", které mu marxismus přidělil jako pět truhel, do nichž se musí vejít všechno. Ani o to, zda se marxistickým historikům povolí nějaká šestá truhla s nápisem „RŮZNÉ", jak se toho dožadovali komunističtí reformisté v 60. letech. Jde /opět/ o zásadní Engelsův a předtím ovšem také Marxův přístup.

Neexistovala žádná jedna jednotná „dějinná epocha" s jedním /z něčeho nutně vyplývajícím/ společenským učleněním. Neexistovala žádná „formace" s vlastním společenským učleněním současná pro Čínu, Itálii, černou Afriku a Ameriku." /Tamtéž str. F 7/

V které marxistické literatuře se autor dočetl, že někdy existovala „j e d n a j e d n o t n á dějinná epocha s jedním společenským učleněním s o u č a s n á pro Čínu, Itálii, černou Afriku a Ameriku"? ! Kdo jsou j m e n o v i t ě ti „komunističtí reformisté z šedesátých let, kteří se dožadovali „nějaké šesté truhly s nápisem „RŮZNÉ" ? Nevím, ale nezdá se mi, že v tomto případě jsou to „nynější komunističtí propagandisté", kdo si maluje „ideového odpůrce podle svých potřeb" /tj. jako totálního vola/, potom ho zesměšňuje a polemizuje s názory, které mu on sám podsunuje.

Proč o tom píšu? Protože považuji pro opozici za z h o u b n é , jestliže používáme v ideovém boji tytéž metody, které u svého protivníka odsuzujeme. A jestliže prohlašujeme, „že je potřebí mobilizovat všechny síly každého ze směrů ochotných bojovat proti nynějšímu režimu a podněcovat rozvoj politického myšlení každého z nich, k a ž d é h o n a z á k l a d ě j e h o v l a s t n í m y š l e n k o v é t r a d i c e " /Dialogy VI–1, str. 10/, pak bychom měli ke všem těmto směrům a myšlenkovým tradicím přistupovat seriózně.

K marxismu se, podle mého názoru, uvnitř opozice seriózně nepřistupuje. Opoziční ideologové jsou stejně netolerantní a neobjektivní jako ideologové vládní strany. „Podsunování" názorů, se kterými se pak polemizuje /nebo dokonce ani nepolemizuje, pouze se prezentují za účelem co nejčernějšího vykreslení protivníka/ není jevem ani ojedinělým ani specificky českým. Uvedu příklad z polského opozičního hnutí.

V srpnu 1977 vyšla v londýnské revui Encounter stať Leszka Kołakowského o totalitním charakteru politických systémů komunistických států. V pozdějších letech u nás tato úvaha kolovala v překladu Jiřího Kovtuna. Je v ní vyjádřena a b s o l u t n í nedůvěra ke všemu, co pochází z oblasti ideologie mezinárodního komunistického hnutí. A tak v jejím závěru čteme: „Mají ti, kdo uznávají hodnoty demokratického socialistického ideálu, dostatek dobrých důvodů k tomu, aby důvěřovali ujišťování eurokomunistů? Stanovisko eurokomunismu zní přibližně takto: „Jsme pro reprezentativní demokracii a svobodu, ale věříme, že sovětský systém je nejvyšší forma zcela dokonalá a zcela prosta omylů . . . " ".

Leszek Kolakowski dal to přibližné znění stanoviska eurokomunismu do uvozovek a připojil pár teček, takže to vypadá, jakoby odněkud citoval. Ale odkud? . . . Brzy se budeme svému protivníkovi bojovými metodami podobat jako vejce vejci. A to tedy já si rozhodně nepřeji. Proto si myslím, že bychom při svých diskusích měli požadovat p o l e m i k u s k o n k r é t n í m i n á z o r y k o n k r é t n í c h a u t o r ů n a z á k l a d ě r o z b o r u a u t e n t i c k ý c h t e x t ů .

–at–, Československo

MALÁ LITERÁRNÍ HLÍDKA

„V nejtěžších dobách pomáhala národu kniha."
Jan Neruda.

DISIDENTNÍ SNÁŘ ANEB BÁCHORKY ZE ZAČAROVANÉHO MLÝNA
/Malá recenze na „Český snář" Ludvíka Vaculíka/

V nejnovějším bestseleru disidentní české literatury se dočítám, že se ode mne čekalo /a marně/ vyjádření k někdejšímu základnímu problému, jak jej národu vytyčil jeho Bard – totiž zdali má cenu dát se zavřít. Zklamal jsem tehdá očekávání Ludvíka Vaculíka, jakož i národa, a nevyjádřil jsem se. Byť jsem nadmíru zaměstnán věcmi, za které se zcela jistě zavírá. Nyní to zveřejnili v Listech. Jakáž tu pomoc: jsa vyzván rozdám si karty s Ludvíkem Vaculíkem. Nechci však hrát falešný mariáš s falešnými kartami. Vytahuju, s dovolením, svoje:

Čtvrtek 8. května 1969:

Byl jsem pozván k Pachmanovům na schůzku společnosti, kterou jsem nazval ÚČO, to jest Ústředí českého odboje. Mezi hojným žvaněním zaznamenal jsem dva dojmy. Prvním byla předobrá stará paní hostitelka, která pro nás připravila obložené chlebíčky, a ignorujíc debatu byla potěšena, že nám chutná. A za druhé mne upoutal Ludvík Vaculík. Zatímco ostatní debatovali, vybíral nejlepší pamlsky z chlebíčků, které potom jedli jiní. Nedělal to ze žravosti či mlsoty, ani jako českou srandu. Byla to hra na rozmazlené, leč nevinné děcko. Čistému je, pravda, vše čisté – tudíž vše mu musí být dovoleno. Bylo mi velmi špatně z toho pohledu a nemohl jsem ani vnímat debatu, takže nevím, zda se nakonec přece jen neřeklo i něco rozumného.

„Je podivuhodné, kolik pozorování může člověk při jednom sezení udělat, když má talent", píše Vaculík.

Blíže nezaznamenaného dne v listopadu 1970:

Přišel za mnou Ludvík Vaculík, přinesl mi cyklamen na uvítání z kriminálu a byl naivní upřímně a doopravdy. Obojí mne dojalo. Půjčil jsem mu příručku sexuálních technik. /Kterou mi doposud dluží, dopisuji v srpnu 1981./ Jsem si už jist, že jeho takzvaná sexuální dobrodružství, která vzrušují „zainteresovanou veřejnost", mají motivaci mimosexuální. Kamarádky, které ho znají léta, mi potvrzují, že „nikdy na to nebyl", rozumí se na flirt, tento chasník z Brumova. Myslím, že je mi to jasné. Myslím, že chápu, že neměl ani potřebu flirtu ani komplexy z toho, pokaváde nemusel být bardem národním.

Kteréhosi dne v březnu 1977:

Přítel Jan Šimsa napsal fejeton, v němž přirovnal Vaculíka ke Kristu rozpřaženému na kříži. Rozvztekalo mne to tak, že jsem mu řekl, že bych do smrti nepřišel na jeho kázání, být jeho farníkem. On že je na kříži? Trpí proto, že se cítí otrokem dobra a řádu. Ovšemže

sympatizuju se všemi porobenými a nadevšechno s rebely, konečně tedy i s ním. Proč se však nevzbouří sám a nejedná ze sebe sama, buďsi dobro či zlo ? Potřebuje ďábla, jemuž se schovává za sukně, aby našel odvahu pokřikovat oplzlosti na anděla?

SRPEN 1981: Tento můj obraz je možná sentimentální, ale vystihuje jednoho českého spisovatele a postavu českých dějin této doby určitě přesněji nežli jeho vlastní rovnice sexuálních trojúhelníků, v nichž prý ten střední je napjat mezi pól dominantní a submisivní, žádaje si obého. Na počátku této české disi – historie byla žena, její statečnost, mravní rigorózní a sklon k absolutním nárokům na sebe i jiné. Typické duchovní milieu východoevropského disentu. U nás nevtiskla počeť době svou osobností vlastní: stvořila nám mythus VACULÍK. Člověk Vaculík nemá dost síly být práv svému mythu, ale ani vzbouřit se proti němu. Spřáhnul se k tomu s ďáblicí a našel si zálibu v exhibicionismu.

\+ + +

Zanechám hry a budu psát brutálně, jak je přiměřené věci:

Předně se mně zdá, vskutku beze vší ironie, že již dřívější fejetony Vaculíkovy, možná také proslulá úvaha, zda má cenu dát se zavřít, vyjadřují úzkost autorovu a jeho nespokojenost z propasti mezi „disentem" a národem. Je-li tomu tak, vidí dále a pronikavěji než jiní. Odpověď na otázku po příčinách /jestli ho ta otázka vskutku trápí/ je v jeho popisu prostředí, kterým se ve svém zmiňovaném deníku zabývá, a v závislosti aktivní složky českého národa na tomto d e m o r a l i z o v a n é m prostředí. V tomto smyslu musím uvítat Vaculíkovu knihu jako pravdivou – jako sociologii snoba z kavárny Slávie; idiotská politika Husákova zahnala bohužel tyto snoby k nám do politické opozice, a oni jsou doopravdy přesvědčeni, že statisíce agentů politické policie jsou vydržovány proti nim a jejich literárním plánům. Až vyhrajeme svůj národní zápas, budou jistě historikové /odedávna a navždy tupci/ psát o intelektuálním prostředí ve Slávii jako o centru odporu. Ostatně, bude-li se to dobře platit, jistě se bude hojně psát i o těch, kteří jsou dnes jediná naděje a budoucnost národa: o těch tisících mladých kluků, kteří dnes a denně riskují mnohaleté tresty, nastavují záda obuškům – a jsou zdrojem všech aktivit národního zápasu. Napsat román o nich a pro ně dnes – to není aktuální: měli bychom poopravit staré tvrzení, že česká politika nebývá tradičně práva svého národa, avšak že ji v tom zastupuje literatura.

Za druhé: Metody zápasu českého disentu jsou dávno velice diskutabilní. Metoda otevřeného zápasu proti záludnému protivníku zřejmě potřebovala dojít do absurdnosti, aby se zkompromitovala a začaly se hledat metody jiné. Tímto dovedením do absurdnosti by mohla být právě Vaculíkova kniha, v níž se píše bez zábran o činnosti j i n ý c h , jakoby policajtů ani nebylo. Je lepší, učinil-li to kdo „ve snu", nežli kdyby do poslední absurdity muselo dojít celé hnutí. Protož velice vítám bestseler Vaculíkův – i když on ho tak nemyslel.

Za třetí, pro toho, kdo hledá utajenou motivaci mou: Nepřebral mně žádnou ženskou. Myslím, že nikomu. Nevede mne rovněž nutnost bojovat za čest dam .../autocenzura jeden řádek: hovoří se o Buridanovi, Apuleiovi a obložených chlebíčkách./ Nejsem totiž Gaskoněc, nýbrž realistický Čechoslovák, který ví, že tyto dámy patří k onomu prostředí Slávie a nejspíš se cítí polichoceny tím, jak jsou popularizovány. Jiná věc jsou moje kamarádky a jejich činy, které bard bez zábran popisuje a za které policajti bez zábran zavírají. Doporučoval bych Vaculíkovi, aby od úvah, zdali má cenu dát se zavřít, přešel k naléhavější otázce, zda se má policajtům při zavírání pomáhat. To je jeho věc. Pokud se týká mých

kamarádů, doufám, že budou tímto věru šokujícím bestselerem přivedeni k prostému závěru, že věci, za které se zavírá, se opravdu nemají dělat vůbec, anebo jen s partnery určitých vlastností. I proto tudíž vítám Vaculíkovu knihu, byť ani takto zajisté myšlena nebyla.

Za čtvrté: Budiž toto moje odpověď na Vaculíkovy věty v Neue Zürcher Zeitung, které brzdí aktivitu československé emigrace, beztak kriticky slabou. Samozřejmě, že ten, kdo potřebuje alibi, nalezne u Vaculíka zdůvodnění, proč se o vlast a její zápas nestarat. Kdo však chce slyšet, ať ví, že Vaculík nemluví za ty, kdo bojují.

Tam, kde jde o tvůrčí krizi, překřikovanou exhibicionismem, mělo by se taktně mlčet. Ale ono se mlčelo nejmíň čtyři léta, a exhibicionismus přešel v něco horšího. Proto jsem vytasil svůj kord a ponořil ho do páchnoucích značně vnitřností národního barda.

/Uveřejněno ve Zpravodaji, časopise Čechů a Slováků ve Švýcarsku, ročník 1981, č.10. Protože mezi spíláními, jichž se mi za tento můj protest dostalo, nebylo žádné z Československa; předpokládám logicky, že se text nedostal domů. Zveřejňuji jej proto znovu. Změnil jsem pouze to, že místo za Čecha se označuji za Čechoslováka – ve zcela logickém důsledku zaměření vší pozornosti k československému státu./

Jan Tesař

Smyslem tohoto časopisu je otevřená a poctivá diskuse. Bude proto vždy otevřen nejrůznějším názorům, a to nikoli na principu tzv. tolerance, nýbrž na principu ú c t y. Nevyznáváme toleranci. Už proto ne, že to slovo má v našich dějinách neblahý zvuk: neznamenalo plnost občanských práv a rovnoprávnost pro „tolerované", nýbrž jejich t r p ě n í na okraji vesnic a společnosti; ani zvonice si nesměli postavit, aby mohli být na poplach. Pravdaže si mnozí na své ušlápnutí tak zvykli, že o toleranci dosud mluví jako o ideálu. Bereme slova vážně a zdůrazňujeme : odmítáme takový ideál. A za druhé: Jak často se toho slova zneužívá pro zdůvodňování myšlenkové pohodlnosti a odmítání všeho kvasu! Nehlásáme toleranci, každý je srdečně zván k duchovnímu zápasu, a každému dostane se v zápase úcty a po zápase poděkování. Usilujeme o věc, jež je pro všechny. Každý má právo vyslovovat se k ní, a my o jeho názory stojíme. Chceme je slyšet také proto, že si pamatujeme, kolikrát se každý z nás mýlil. Výsledek našeho společného usilování, také výsledek našeho společného zápasu na stránkách tohoto časopisu, je vždy otevřený.

Každý názor, který je plodem duchovního úsilí, je hodný úcty, a té se mu dostane; a jeho nositeli dostane se pozdravu, byť třeba taseným kordem.

Sociální parazitismus není však názor. A tento sociální parazitismus, který sice kvete všude, ale který je obzvláště typický pro demoralizovanou společnost v sovětských systémech, má různé podoby – nejenom tu primitivně hmotnou. K sociálnímu parazitismu nehodláme mít úctu, ba ani tu toleranci ne. V zájmu duchovní sebezáchovy. Aby tento rozdíl tak neobyčejně důležitý byl nezaměnitelně vyznačen, používáme zřetelných a vhodných grafických znaků pro pasáže zabývající se duchovním parazitováním ve chvíli, kdy československá společnost musí sbírat všechny síly k boji nejen duchovnímu.

Red.

»Z OTROCTVÍ NENÍ BEZ BOJE CESTY K SVOBODĚ«